

M M G A R O N

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ E-DERGİSİ
YILDIZ TECHNICAL UNIVERSITY FACULTY OF ARCHITECTURE E-JOURNAL

PLANLAMA, MİMARLIK, TASARIM VE YAPIM
PLANNING, ARCHITECTURE, DESIGN AND CONSTRUCTION

CİLT (VOLUME) 13 - SAYI (NUMBER) 3 - YIL (YEAR) 2018

Web of Science, Emerging Sources Citation Index, Avery Index (AIAP), TÜBİTAK ULAKBİM, EBSCO Host Art & Architecture Complete, DOAJ, Gale/Cengage Learning, Akademia Sosyal Bilimler İndeksi (ASOS indeks), DRJI ve Ulrichs dizinlerinde yer almaktadır.

Indexed in Web of Science, Emerging Sources Citation Index, Avery Index to Architectural Periodicals (AIAP), TUBITAK ULAKBİM, EBSCO Host Art & Architecture Complete, DOAJ, Gale/Cengage Learning, ASOS Index, DRJI, and Ulrichs.

MIMGARON

PLANLAMA, MİMARLIK, TASARIM VE YAPIM
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ E-DERGİSİ

PLANNING, ARCHITECTURE, DESIGN AND CONSTRUCTION
THE E-JOURNAL OF YTU FACULTY OF ARCHITECTURE

GENEL YAYIN YÖNETMENİ (MANAGING DIRECTOR)

Gülay Zorer Gedik

Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi

EDİTÖR (EDITOR)

Asuman Türkün

Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi

YARDIMCI EDİTÖRLER (CO-EDITORS)

Nilgün Çolpan Erkan (*Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi*) • **Çiğdem Canbay Türkyılmaz** (*Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi*)

YAYIN KURULU (ASSOCIATE EDITORS)

Füsün Çizmecı (*Yıldız Technical University, İstanbul, Turkey*) • **Ömür Barkul** (*Yıldız Technical University, Turkey*)
Nuri İlgürel (*Yıldız Technical University, Turkey*) • **Funda Kerestecioglu** (*Yıldız Technical University, Turkey*)
Sırma Turgut (*Yıldız Technical University, Turkey*) • **Senay Oğuztimur** (*Yıldız Technical University, Turkey*)
Gökçe Tuna Taygun (*Yıldız Technical University, Turkey*) • **Banu Çelebioğlu** (*Yıldız Technical University, Turkey*)
Esin Özlem Aktuğlu Aktan (*Yıldız Technical University, Turkey*) • **Senem Kaymaz Koca** (*Yıldız Technical University, Turkey*)

BİLİMSEL DANIŞMA KURULU (EDITORIAL BOARD)

Ali Madanipour (*Newcastle University, UK*) • **İclal Dinçer** (*Yıldız Technical University, İstanbul, Turkey*)
Ana Rita Pereira Roders (*Eindhoven University of Technology, Holland*) • **İlhan Tekeli** (*Middle East Technical University, Ankara, Turkey*)
Anna Geppert (*Paris University, Sorbonne, France*) • **John Lovering** (*Cardiff University, UK*)
Ashraf Salama (*Katar University, Qatar*) • **Jorge M. Gonçaves** (*Tecnico Lisboa, Spain*)
Asuman Türkün (*Yıldız Technical University, İstanbul, Turkey*) • **Müjgan Şerefhanoglu Sözen** (*Yıldız Technical University, İstanbul, Turkey*)
Ayda Eraydın (*Middle East Technical University, Ankara, Turkey*) • **Neslihan Dostoğlu** (*Culture University, İstanbul, Turkey*)
Ayfer Aytuğ (*Yıldız Technical University, İstanbul, Turkey*) • **Nur Urfalıoğlu** (*Yıldız Technical University, İstanbul, Turkey*)
Ayşe Nur Ökten (*Yıldız Technical University, İstanbul, Turkey*) • **Nuran Kara Pilehvarian** (*Yıldız Technical University, İstanbul, Turkey*)
Birgül Çolakoglu (*İstanbul Technical University, İstanbul, Turkey*) • **Simin Davoudi** (*Newcastle University, UK*)
Can Binan (*Yıldız Technical University, İstanbul, Turkey*) • **Tülin Görgülü** (*Yıldız Technical University, İstanbul, Turkey*)
Cengiz Can (*Yıldız Technical University, İstanbul, Turkey*) • **Tuna Taşan Kok** (*University of Amsterdam, Holland*)
Fatma Ünsal (*Mimar Sinan Fine Arts University, İstanbul, Turkey*) • **Willem Salet** (*Amsterdam University, Amsterdam, Holland*)
Görün Arun (*Yıldız Technical University, İstanbul, Turkey*) • **Zekiye Yenen** (*Yıldız Technical University, İstanbul, Turkey*)
Gül Koçlar Oral (*İstanbul Technical University, İstanbul, Turkey*) • **Zeynep Ahunbay** (*İstanbul Technical University, İstanbul, Turkey*)
Gülay Zorer Gedik (*Yıldız Technical University, İstanbul, Turkey*) • **Zeynep Enlil** (*Yıldız Technical University, İstanbul, Turkey*)
Henri Achten (*Czech Technical University, Czech Republic*)

MEGARON

PLANLAMA, MİMARLIK, TASARIM VE YAPIM
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ E-DERGİSİ

PLANNING, ARCHITECTURE, DESIGN AND CONSTRUCTION
THE E-JOURNAL OF YTU FACULTY OF ARCHITECTURE

E-ISSN 1309 - 6915

CİLT (VOLUME) 13 - SAYI (NUMBER) 3 - YIL (YEAR) 2018

Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi adına

Sahibi (Owner) Gülay Zorer Gedik
Genel Yayın Yönetmeni (Managing Director) Gülay Zorer Gedik
Editör (Editor) Asuman Türkün
Editör yardımcıları (Co-Editors) Nilgün Çolpan Erkan
Çiğdem Canbay Türkyılmaz
Yazışma adresi (Correspondence address) Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi,
Merkez Yerleşim, Beşiktaş, 34349 İstanbul, Turkey
Tel +90 (0)212 383 25 85
Faks (Fax) +90 (0)212 383 26 50
e-posta (e-mail) megaron@yildiz.edu.tr
Web www.megaronjournal.com

Yayına hazırlama (Publisher): KARE Yayıncılık | karepublishing
Tel: +90 (0)216 550 6 111 - Faks (Fax): +90 (0)216 550 6 112 - e-posta (e-mail):
kareyayincilik@gmail.com

Yayınlanma tarihi (Publication date): Ağustos (August) 2018

Yayın türü (Type of publication): Süreli yayın (Periodical)

Sayfa tasarımı (Design): Ali Cangül

İngilizce editörü (Linguistic editor): Susan Atwood

Megaron amblem tasarımı (Emblem): M. Tolga Akbulut

Yılda dört sayı yayımlanır. (Published four times a year).

Web of Science, Emerging Sources Citation Index (ESCI), Avery Index (AIAP), TÜBİTAK ULAKBİM, EBSCO Host Art & Architecture Complete, DOAJ, Gale/Cengage Learning, Akademia Sosyal Bilimler İndeksi (ASOS indeks), DRJI ve Ulrichs dizinlerinde yer almaktadır. Indexed in Web of Science, Emerging Sources Citation Index (ESCI), Avery Index to Architectural Periodicals (AIAP), TUBITAK ULAKBİM, EBSCO Host Art & Architecture Complete, DOAJ, Gale/Cengage Learning, ASOS Index, DRJI, and Ulrich's.

© 2018 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi - © 2018 Yıldız Technical University, Faculty of Architecture

Türkçe ve İngilizce tam metinlere İnternet ulaşımı ücretsizdir. (www.megaronjournal.com)
Free full-text articles in Turkish and English are available at www.megaronjournal.com.

MEGARON

İçindekiler / Contents

Megaron 2018;13(3)

MAKALELER (ARTICLES)

MİMARLIK (ARCHITECTURE)

- Katılımcı Mimari Tasarımda Yanıltıcı Simge Değer Olgusu ve Bir Sözde Katılımcılık Örneği Olarak Sulukule Kentsel Dönüşümü**
Token Phenomenon in Participatory Architectural Design and Sulukule Urban Transformation as a Tokenism Example
 Fareghi Babilolyaei B, Ökem S 347
- Türkiye’de Erken Cumhuriyet Dönemi Yabancı Mimarların İzleri, Franz Hillinger Örneği**
Tracks of Foreign Architects of the Early Republic Period in Turkey, Franz Hillinger Sample
 Durukan Kopuz A 363

PLANLAMA (PLANNING)

- Social Networks and Innovation in Industrial Clusters: A Study in case of Turkish Industrial Clusters**
Sanayi Kümelerinde Sosyal Ağlar ve Yenilikçilik: Türk Sanayi Kümeleri Örneğinde Bir Çalışma
 Karakayacı Ö, Dinçer İ 374
- İzmir’de Yenilikçi Firma Yer Seçimlerinin Farklılaşması Üzerinden Bir Değerlendirme**
An Evaluation Through the Location Differentiation of Innovative Firms in İzmir
 Özelci Eceral T, Çifçi EB 395
- İstanbul Metropolitan Alan Planlamasında Uygulama Güçlükleri: Kartal Dönüşüm Projesi Deneşimi**
Implementation Difficulties in the Planning of Istanbul Metropolitan Area: Experience of Kartal Transformation Project
 Sönmez Ö 407
- İstanbul Kıyı Alanlarında İkinci Konutun Değişim ve Gelişimi**
Change and Development of the Second House in Istanbul Coastal Areas
 Yazgan A 422
- Çanakkale’de Kentsel Mekânın Metalaştırılması Karşısında Direnen Kentsel Muhalefet**
Resistant Urban Opposition Against the Commodification of Urban Space in Çanakkale
 Sakarya İ 431
- İstanbul Kıyılarında Farklı Toplumsal Yapılar ve Kıyı İlişkileri**
Diffrent Social Structures in İstanbul Coasts and Relations with the Coasts
 Dikçinar Sel B 442

TASARIM (DESIGN)

- Relationship of Montessori Approach with Interior Spaces in Preschools and Physical Set-up**
Montessori Yaklaşımının Anaokulu İç Mekanları ve Fiziksel Oluşumu ile İlişkisi
 Yalçın M 451
- Designing Playgrounds for All**
Herkes İçin Çocuk Parkları Tasarlamak
 Sungur A, Czaplinska P 459

PEYZAJ (LANDSCAPE)

- Bitkilendirme Tasarımı Öğeleri, İlkeleri ve Yaklaşımlarının Peyzaj Tasarımı Uygulamalarında Tercih Edilirliği Üzerine Bir Araştırma**
A Research on Preferences of Planting Design Elements, Principles and Approaches in Landscape Design Applications
 Sarı D, Karashaş B 470
- Kent Merkezinde Caddelerin Yayalaştırılması: Trabzon Kahramanmaraş Caddesi Örneği**
Pedestrianization of Streets in Urban Center: The Trabzon Kahramanmaraş Street Case
 Tarakçı Eren E, Düzenli T, Akyol D 480

DİĞER (OTHER)

- Sosyal Etkileşim ve İletişim Teknolojilerinin Konut İç Mekânı ve Mobilya Seçimine Etkileri: Türkiye-Trabzon Örneği**
The Effects of Social Interaction and Communication Technologies on House Interior Spaces and Furniture Choice: Turkey-Trabzon Sample
 Aras A, Özdemir İ 492

Katılımcı Mimari Tasarımda Yanıltıcı Simge Değer Olgusu ve Bir Sözde Katılımcılık Örneği Olarak Sulukule Kentsel Dönüşümü

Token Phenomenon in Participatory Architectural Design and Sulukule Urban Transformation as a Tokenism Example

Baharak FAREGHI BAVILOLYAEI, Selim ÖKEM

ÖZ

Mimari tasarımda 'katılım', geniş bir kavramsal çerçeve içinde değerlendirilir ve genelde olumlanan, nadiren eleştirilen bir konu başlığını oluşturur. Bu metin kapsamında katılımın, karar alma süreçlerinde demokratik ve şeffaf bir politik açılım getirmek yerine, gücü elinde tutan tarafından meşrulaştırma aracı olarak nasıl kullanılabileceği tartışılmaktadır. Kanter (1977, 1993), toplumbilim araştırmalarına konu olan katılımın bir meşrulaştırma aracı haline getirilişini 'token' kavramı ile açıklamaktadır. 'Token' kavramı metin içerisinde açıklandığı şekilde yanıltıcı simge değer ve bir yöntem olarak 'Tokenism' ise sözde katılımcılık olarak tanımlanmıştır. Sözde katılımcılık sadece toplumbilim alanı ile sınırlı kalmayıp, mimari projelerde de gözlemlenmektedir ve bu tür katılımı örneklemek için Sulukule kentsel dönüşüm süreci incelenmiştir. Arnstein, Lefebvre ve Kanter 'in katılım konusundaki kuramsal söylemleri incelenerek, müktedir, yanıltıcı simge değer (Token) ve kullanıcı katılımının hedeflediği mimari projelerdeki sözde katılımcılık (Tokenism) vakalarının genel özelliklerinin neler olduğu, metnin içeriğinde ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: *Çoğulculuk; çoğunlukçuluk; katılımcı mimari tasarım; sözde katılımcılık; yanıltıcı simge değer.*

ABSTRACT

The "participation" approach within architectural design is assessed under a wide conceptual frame and known as a title generally confirmed and rarely criticised. This paper discusses how the concept of participation may be used as a means of legitimization by the power holders instead of being favoured as a tool for democratic and transparent policy formation in the decision-making processes. The use of participation, which is a subject of research in sociology studies, but as a means of legitimization has been explained by Kanter (1977, 1993) through the concept of 'token'. The concept 'token' is identified throughout this text as a misleading symbol value whereas the 'tokenism' as a method is referred to as alleged participation. The tokenism (i.e. alleged participation) is a subject not limited only with sociology whereas it may be spotted in architectural projects; thus, this document examines the Sulukule urban transformation process to exemplify this kind of participation. The study analyzes the theoretical claims of Arnstein, Lefebvre and Kanter with regard to the participation and accordingly the wording attempts to identify the general characteristics of tokenism cases in architectural projects which target user participation however include the intentions of power holders as accompanied by token impacts.

Keywords: *Pluralism, popularism; participatory architectural design; tokenism; token.*

Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul, Sehir

Başvuru tarihi: 03 Ocak 2018 - Kabul tarihi: 23 Mart 2018

İletişim: Baharak FAREGHI BAVILOLYAEI. **e-posta:** bfareghi@yahoo.com

© 2018 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi - © 2018 Yıldız Technical University, Faculty of Architecture

Giriş

Mimar tasarım alanında katılım fikri çoğu zaman eleştiriye tabi tutulan, geniş bir kavramdır. Öte yandan, siyaset alanında ise yönetilenlerin ülke yönetimine katılımı, teorik olarak, demokrasinin temel taşıdır ve neredeyse herkes tarafından ayakta alkışlanan saygıdeğer bir fikir olarak değerlendirilir. Gerçekte ise 'Katılım', çok yönlü ele alınması gereken katmanlı bir kavramdır.

Katılım, evrensel açıdan özünde "iyi" olarak nitelenen bir olgudur ve kökeninde işbirliği kavramı yer almaktadır. Söz konusu işbirliğinde iktidarlar, siyasi, askeri, ekonomik bir erk unsuru olarak veya hepsini kapsayan bir bileşke içinde tanımlanabilmektedir ve iş birliğini toplumun çeşitli katmanlarında yer alan katılımcılar ile gerçekleştirmektedir. Maier'e göre, aktörler arası işbirliğinde bazen katılımcılar birbirinden farklı ve aynı zamanda karmaşık gerekçelerle katılım isteklerini göstermemeyi veya "katılmamayı", katılıma tercih etmektedirler¹ (Maier, 2001). Bu nedenle metin içerisinde mimari katılım sürecinde, "Katılımsızlık" olgusu tartışılacak ve "Sözde Katılımcılık" tan farkına değinilecektir.

Katılımcı mimari proje sürecinde tüm kesimlerin aktif katılımını sağlamak, eğitim, bilgi, zaman ve para gerektiren bir süreçtir. Ayrıca toplumda bir katılım kültürünün olması ve bunun yanında katılımcılarda katılma isteğinin olması önem taşımaktadır. Örgütlenme, vatandaşların kendi güç ve haklarının farkında olmaları, katılımın etkinleşmesinde önemli rol oynamaktadır² (Ökten, Ocak 2018 tarihinde gerçekleşen görüşme). Devlet veya devlet dışı, refah dağıtım organlarının sosyal politikalarının yoksunluğu ve kurumsal mimari projelerdeki zorunlu pazarlama yapısı, düşük gelirli yurttaşların yaşadıkları yerden dışlanmaları ve yoksun bırakılmalarına neden olup; sosyo-ekonomik dışlanmanın artmasına yol açmaktadır. Tüm bu etkenler, katılımın düzeyi, katılımsızlık ve sözde katılım konusunda belirleyici olmaktadır. Toplum bilim alanında vatandaş katılımı kavramından başlamak ve ardından toplumbilim literatüründe yer alan eleştirel bakışları örnekleyen alıntılara yer vermek, katılım olgusuna yaklaşmak için bir yöntem olarak araçsallaşabilir.

Vatandaşın katılımı fikri, son yılların sihirli kelimesi olarak Sherry R. Arnstein'a göre sanki biraz ıspanak yemek gibidir: prensipte kimse buna karşı değildir, çünkü insanlar için iyidir³ (öte yandan yararı abartılıyor olabilir) (Arnstein, 1969). Fakat kimi eleştirel araştırmacıların vurguladığına göre, katılımdan her koşulda fayda sağlanabileceği hükmü, daha dikkatli bir çözümlemeyle her zaman haklı çıkmamaktadır. Örneğin, Sarah White (1996), katılımı sıcak bir karşılama ile kabullenmenin, kullanıcılarının katılıma karşı eleştirel bakışını engellediğini belirtmektedir⁴ (White, 1996). Ona göre bir anlamda, katılım kavramının bu şekilde

konuşma dili içerisindeki romantik kullanımı, genelde kararların sorumluluğundan kaçmak isteyen siyasetçilerin ekmeğine yağ sürmektedir. Claire Bishop, Katılımcı Sanat ve Spektrum Politikası konusunda 2011 yılında yazdığı "Participation and Spectacle" (Katılım ve Gözlem) adlı kitabında katılımcı yaklaşımın, demokratik ve şeffaf bir süreçten ziyade, yanlış politikaların halka benimsetilebilmesi için siyasetçiler tarafından kullanılan bir meşrulaştırma aracı olarak görüldüğünü belirtmektedir⁵ (Bishop, 2012).

Yöneticilerin ve politikacıların siyasetin kapalı kapıları ardında alınan kararlarla yanıltıcı katılıma yol açmaları, katılımcıları kararları meşrulaştırmaya yönelten başarısız bir katılıma itmektedir. Böyle bir yaklaşımla yapılan projelerde, alınan tek taraflı kararın hızlıca uygulamaya geçirilmesi, kullanıcıların isteklerinin göz ardı edilip, onların yaşam tarzını değiştirmesine bile neden olmaktadır.

Sonuçta mimari mekân üretiminde gerçekleşen yanlış katılım süreçlerinin kültürel erozyona kadar uzanan sonuçlarından söz etmek mümkündür. Sözde katılımın neden olabileceği kültürel erozyon Sulukule Kentsel Dönüşüm örneğinde incelenecek ve sözde katılım süreçlerinin Roman kültürü ve yaşam tarzı üzerine etkisi ele alınacaktır.

Ayrıca şunu da belirtmek gerekir, kullanıcının katılımı, politikacıların sorumluluktan kaçmaları için bir araca da dönüştürülmemelidir⁶ (Başkanı ve Mulgan, 2005). Katılım tüm aktörlerin, (politikacılar, yöneticiler, tasarımcılar ve kullanıcıların) işbirliği ile yapılmadığı durumlarda tehlikeli de olabilmektedir.

Kullanıcı gereksinimlerinin nasıl belirleneceği (keşfedileceği) ve bu gereksinimlerin alınan kararlarla nasıl bütünlendirileceği önemlidir. Dolayısıyla, bu ulusal ve uluslararası senaryolarda, pazarlama disiplinine dönmek zorunlu hale gelmektedir. Çünkü söz konusu projelerin özünde yer alan kullanıcı odaklı olma durumu pazarlama disiplininin konusudur. Pazarlama, insanın bireysel ve sosyal gereksinimlerini belirleme ve karşılama üzerine kurulmuştur⁷ (Kotler ve Keller, 2009). Genelde kamu sorumluları (yerel ve merkezi yönetimde sorumluluk üstlenen aktörler), diğer toplumsal aktörlerin kendi arasındaki çıkar çatışmalarını aşırı basite indirgenmiş lineer süreçler olarak algılama eğiliminde olabilmektedirler. Böyle bir yaklaşım genelde etkisi olmayan ve fayda sağlamayan bir bakış açısıdır. Aktörler arası çelişkileri basitleştirmek yerine, aksine mimari projelerdeki katılımı kolaylaştırmak doğrultusunda çatışmaların üstesinden gelen katılımcı bir tasarım sürecini tasarlamak gerekmektedir.

Yöntem

Yöntem olarak, katılım, katılımsızlık ve sözde katılım olgularının açıklanmasında üç kuramcının söylemine başvuru

¹ Maier, 2001, s. 707-719.

³ Arnstein, 1969, s. 216-224.

² Ökten, 2018, (katılım ile ilgili notları- Röportaj yapan: B. Farehgi)

⁴ White, 1996, s. 6-15.

⁵ Bishop, 2012, s. 34-45.

⁷ Kotler ve Keller, 2009, s. 329-331.

⁶ Başkan ve Mulgan, 2005, s. 1-61.

rulmuştur: Rosabeth Moss Kanter, Sherry Arnstein ve Henri Lefebvre. Kanter, sözde katılım süreçlerini İngilizce'de 'tokenism' adını verdiği bir terim üzerinden açıklamaktadır. İngilizce 'token' sözcüğünden türettiği 'tokenism' terimini Kanter (1977, 1993)^{8,9} yanıltıcı simge değerler yaratmak olarak tanımlamaktadır. Ona göre 'tokenism', toplumun geneliyle karşılaştırıldığında simge mertebesinde görülebilir kadar küçük örneklemelerin oluşturularak, toplumda hakkı yenen, güçsüz ya da azınlık niteliği taşıyan grupların haklarının korunmuş gibi gösterilmesidir. Bu olguyu modern sonrası toplumlarda çoğunlukçuluk ve çoğulculuğun bir değer olarak yükselişi ile açıklığa kavuşturmuştur.

Mimari tasarım alanında ise 'tokenism' karşılığını sözde katılım ya da sözde katılımcılık kavramında bulur. Söz konusu karşılıklıya yönelik tartışmalar metnin ilerleyen bölümlerinde bir sözde katılım örneği olarak ele alınan Sulukule kentsel dönüşüm projesi üzerinden gerçekleştirilmiştir. İlk olarak Sulukule bölgesindeki kentsel dönüşüm ve yenileme, Kanter'in 'tokenism' terimi üzerinden okunacak, devamında Arnstein'in mimari projelerdeki katılım basamaklarındaki 'tokenism' tanımları üzerine odaklanacaktır. Lefebvre'nin şehir planlama konusundaki somut (Yaşamsal alan) ve soyut (Politik alan) kavramları değerlendirmenin devamında tartışılacaktır. Sonuç ve değerlendirmenin ikinci kısmı ise kentsel dönüşüm projelerinin genel sonuçları ve politikalarına odaklanmaktadır.

Çoğulculuk (Pluralism) ve Çoğunlukçuluk (Populism)¹⁰

Sözde Katılımcılık (tokenism) kavramına değinmeden, modern sonrasında mimarinin katılıma bakış açısı ve bu kavramı nasıl yorumladığının açıklanması gereği duyulmuştur. Tasarım açısından bakıldığında, tarihsel bir dönem veya bir stil olmanın yanı sıra, modern sonrası mimari, şu iki özel ideolojiyi, tasarımcı-kullanıcı ilişkisinde yansıtmaktadır: Çoğulculuk (Pluralizm) ve Çoğunlukçuluk (Popülizm).

Modern sonrası söylem 1970'lerden itibaren kültürel edimlerin hemen hepsinde önem kazanmış ve özellikle üç kültür alanını etkisi altına almıştır: Felsefe, Mimari ve Eğlence¹¹ (McGuigan, 1999). Bu dönemde mimarlığın kendisi, halk ile mimarlar arasında bir iletişim aracı olmaya çalışan bir söylem ürettiği için, mimari tasarımda katılımcılık konusunda önemli düşüncelerin ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur.

DoCarmo (2014), Postmodern olarak tanıdığımız söz konusu bu tarihsel dönemi, felsefe ve sanatsal bir stil olarak tanımlamıştır.¹² Modern sonrası kuramcılarının "katılım" terimine dair yorumu, sabit bir uygulama yerine, bağlamla kurulan ilişkinin sabit ve durağan değil daha değişken ve dinamik süreçler üzerinden gerçekleşmesini önermesidir.

Postmodernizmin felsefi tanımına tasarım toplumundan gelen ilk doğrudan tepki çoğulculuk kavramıdır. Çoğulculuk katılımın dinamik sürecinden bahsederek, özgür ve aktörler arası eşit karar verme yöntemlerini ülküselleştirir. Mimari tasarımda çoğulculuk, tasarım kodları (Design codes) ile yaşamsal kodların (Vital codes) bir araya gelmesini sağlamaktadır. Bu hususun postmodern mimarinin katılımcı yaklaşım amaçlarından biri olduğu belirtilmektedir.

Çoğunlukçuluk, çoğulculuğun karşıtı biçimde, bilginin küreselleştiği ve aktörlerin rolünün değiştiği gerçeğinden hareket ederek, halk duyarlılığı, beğeni ve tercihlerinden söz etmektedir. Mimaride çoğunlukçu (popülist) yaklaşımlar yeni bir konu değildir. Popülizm karşılığı olarak kullanılan çoğunlukçuluğun daha genel anlamda, iki belirleyici faktörü vardır: Bir yandan pazar ekonomisinden ve beraberindeki yapısal dönüşümden etkilenirken, diğer yandan toplumdaki depolitizasyondan beslenmektedir. Çoğunlukçu ideolojiler, toplumun bireylerinin varoluşsal değil, ancak seçenek özgürlüğünü arttırmayı hedeflemekte, uzmanlaşma, branşlaşma gibi kavramları yüceltmektedir.

Diğer taraftan akademik mimarlık alanında uzmanlaşmaları ve branşlaşmaları ilişkilendiren, disiplinler arası geçişleri değerlendiren¹³ (Sayın, 2009) tasarım ve yaşam kodlarını bütünleştirmeye yönelik çoğulcu ve katılımcı çabalar da sürmektedir.

Postmodern kuramcılarının ve akademisyenlerin hedeflerinden biri de, tasarımdaki sosyal, kültürel tarihi kodları yeniden ele almaktır. Ancak sözde katılımcılık (tokenism) terimi, postmodern söylemin, sahte çoğulculuğunu da anlam olarak içinde barındırmaktadır. (Bu ifadeden farklı disiplinleri kapsayan postmodern söylemlerin kesin bir belirleyicikle veya zorunlu olarak sahte bir çoğulculuk içereceği çıkartılmamalıdır). Kavram olarak tokenizm (sözde katılımcılık) azınlık grup üyelerinin (ve onların istek ve arzularının), göstermelik şekilde çoğunluğu oluşturan muktedirler tarafından seçildiğini belirterek katılımın doğru ve adil şekilde sağlandığının ima edilmesidir.

Yanıltıcı Simge Değerler (Token) ve Sözde Katılımcılık (Tokenism)¹⁴

İngilizcede tokenism " Belirli bir işi yapmak için, özellikle işgücünde cinsel veya ırksal eşitliği ortaya koymak için, azınlığı temsil eden gruplardan az sayıda kişiyi istihdam ederek, yalnızca formalite icabı veya sembolik bir çaba sarf etme uygulaması olarak ifade edilmektedir"¹⁵ (Oxford sözlüğü, 2018). Merriam-webster¹⁶ (2018) sözlüğünde ise, "tokenism'i sadece sembolik bir çaba gösterme politikası

⁸ Kanter, 1977, s. 965-990.

⁹ Kanter, 1993, s. 160-380.

¹⁰ Populizm karşılığı olarak Popülizm ve çoğunlukçuluk ifadeleri, eş

anlamı oldukları için bir birinin yerine kullanılmaktadır.

¹¹ McGuigan, 1999, s. 1-216.

¹² Docarmo, 2014, s. 1-4.

¹³ Sayın, 2009, s. 88.

¹⁴ İngilizce'de tokenism karşılığı olarak tokenizm ve sözde katılımcılık ifadeleri, eş anlamı oldukları için metinde bir birinin yerine kullanılmaktadır.

¹⁵ Oxford sözlüğü, 2018 <https://en.oxforddictionaries.com/definition/tokenism>

¹⁶ Merriam-webster, 2018 <https://www.merriam-webster.com/dictionary/tokenism>

ya da pratiği olarak açıklamaktadır; bir şey yapmanın pratiği (örneğin, azınlık grubuna mensup bir kişiyi işe almak gibi) sadece eleştiriyi önlemek ve insanların adil bir şekilde davranıldığını göstermeyi planlamaktadır”.

İngilizcedeki Tokenizm’in Türkçedeki karşılığı, sembolik olarak bir reformu yerine getirme, sembolik jest, sahte katılım, sözde katılım ve yapmacıklık olarak verilmektedir. Bu göstermelik durumun tek amacı politik doğruculuğun imaj kaygısı değildir, tıpkı politik doğruculuğun kendisi gibi siyasi bir amaca da hizmet etmektedir. Muktedirlerin siyasi amacının ilerici ve ileriye dönük gelişmesini kanıtlamak için, azınlık grubunun, araç olarak kullanıldığı bir uygulamadır¹⁷ (Ekşi sözlük, 2009).

Bianet cins bakışı sözlüğüne göre (Vatter, 1996)¹⁸ tokenizm, genelde bir kuruluşun cins farklılığı, yaş, din, ırk, engellilik veya her hangi bir farklılık ve etnik kimlikler karşısında suçlamalardan kurtulması adına, bir bireyi veya onlar açısından önemsiz sayıda olan insanları işe almaları anlamını taşımaktadır. O kurumun yaptığı iş tokenizm ve o önemsiz kişiler token (yanıltıcı simge değer) olarak adlandırılmaktadır.

İngilizcede kullanılan “Token”in Türkçedeki karşılığı, gösterge, simgesel, sahte, sembolik, yanıltıcı simge değer, yapmacık, belirteç, işaret, vb. sözcüklerle ifade edilmektedir. Metin içerisinde “token” kelimesi yerine, yanıltıcı simge değerler ve “tokenizm” terimi yerine sözde katılımçılık ifadesi kullanılmaktadır. Tokenizm, ikircikli bir sosyal konuda iyi niyetli olduğunu gösteren simgesel eylemlerde bulunarak ya da jestler yaparak, içinde bulunulan zor durumdan kurtulmak, ya da bunun için gayret göstermek olarak tanımlanmaktadır. Tokenizm, toplumbilim literatüründe özellikle etnik kökeni açısından farklı veya dezavantajlı kişileri az sayılarda işe almak ve çalıştırmak suretiyle çalışma çevrelerinde çoğulcu bir görünüm yaratmak anlamını da ifade etmektedir¹⁹ (Sesli sözlük, 2018).

Tokenizm, azınlık grupların üyelerini, sadece görünüşte katılımçılığa davet ve dâhil etmeyi, gerçekteki amacın ise formalitelerin üstesinden gelmek olduğunu ve politik olarak doğru davranma biçimini ifade etmektedir. Yanıltıcı simge değerler (token) oluşturma çabası, genellikle sayısal görünüme bakıldığında kapsayıcı bir nitelik taşımakta ve sonuç olarak ayrımcılığa karşı tüm suçlamaları reddetmede bir araca dönüşmektedir²⁰ (Hogg and Vaughan, 2011).

Örnek olarak, çoğunluğu beyaz olan bir işyerinde siyahı bir bireyi ayrımcılık suçlamalarını bertaraf edebilmek için işe almaktan veya erkek egemen bir iş yerinde karşılaşabilecek cinsiyetçilik eleştirilerine maruz kalmamak için bir kadını çalıştırmaktan söz edilebilir. Yanıltıcı simge değer-

lerin diğerlerine göre sayısal kapasiteleri daha düşüktür. Yanıltıcı simge değerler olarak tanımlanan kişiler, çalışma ve yaşam ortamlarında olumsuz kalıplaşmış davranışlara maruz kalmamak için, kendilerini bazen yumuşak başlı ve önemsiz kişiler olarak göstermeye ve düşük bir profil çizmeye mecbur kalabilmektedirler.

Alternatif olarak, bu kişilerin farklılıkları aşırı vurgulanabilir veya “egzotik” ve cazibeli olarak algılanabilir. Tokenistik uygulamalar, başarılı olarak değerlendirilen kamu katılımının sağlandığı projeler ile karşılaştırıldığında, daha kısa ve hızlı bir süreçte sonuçlanmaktadır ve tasarım araştırmacısının rolü, tasarımcıdan ziyade bir hizmet sağlayıcı olarak görünmektedir.

Tokenizm teorisi, 1977 yılında,²¹ ABD’li sosyolog, Rosabeth Moss Kanter tarafından, sosyal statüsü düşük kişilerin yukarıda konu edilen hak arayışı ve eşitlik talebi sürecinde gördükleri samimiyetsiz davranışların toplumsal çıkarımlarını araştırmaktadır.

Kanter 1977’den beri çalışmalarında, azınlık olmanın, görünürlük ve performans baskısının artması nedeniyle kişinin performansını nasıl etkilediğini incelerken “tokenizm” terimini geliştirmiştir. Özellikle işletme yönetimi tekniklerinde, yönetim sisteminde değişim sağlayarak yeni yöntemler geliştirmesine odaklanmıştır.

Şekil 1, yanıltıcı simge değer (token) ve muktedir taraf (non-token) aralarındaki ilişki şemasını göstermektedir. Sema, muktedir tarafın güçsüz taraf (yani muktedir olmayan taraf) ile davranışsal ilişkisini temsili bir şekilde gösterip bu ayrımcılığı açıklamaya çalışmaktadır. Muktedir olmayan taraf, yanıltıcı simge değer rolünde ilerleme fırsatlarını kaybeder, genelde bilgi ve kaynaklara erişimi de muktedir tarafından kısıtlanmaktadır. Yanıltıcı simge değerler resmi güçleri olmadığı için dışlanıp kendi güçlerini gösterememektedirler. Azınlık grubu sadece sayısal değeri değil, ırk, yaş, cinsiyet ve gücü de kapsamaktadır.

1977’de yayınlanan “The Men and Women of Corporation”²² adlı kitabında Kanter, 500 büyük finans firması kapsamında, pazarlama alanında çalışan kadınları, erkek egemen ortamdaki davranış özellikleri açısından araştırmıştır. Kitapta, bu kadınların performans baskısı altında oldukları için kendilerini, egemen gruptan izole edilmiş hissettikleri ve azınlık kimliğiyle tutarlı bir role girdikleri belirtilmektedir.

Kanter’in araştırmasına göre, bu kadınlar, taciz, stereotiplendirme (klişe kalıplar içinde kalmak), tecrit, performans baskısı yaşamakta, terfi ve ilerleme için sınırlı fırsatlar elde etmektedirler. Azınlık grubu (Token), yanıltıcı simge değerler olarak, toplam iş yeri nüfusunun %15’inden daha az olduğu durumları belirtmektedir. Kanter, bu yanıltıcı simge değerlerin, azınlık statüsünün işyerinde sorunlara yol açtığını belirtmektedir.

¹⁷ Ekşi sözlük, 2009 <https://eksisoszluk.com/tokenizm--1962930>

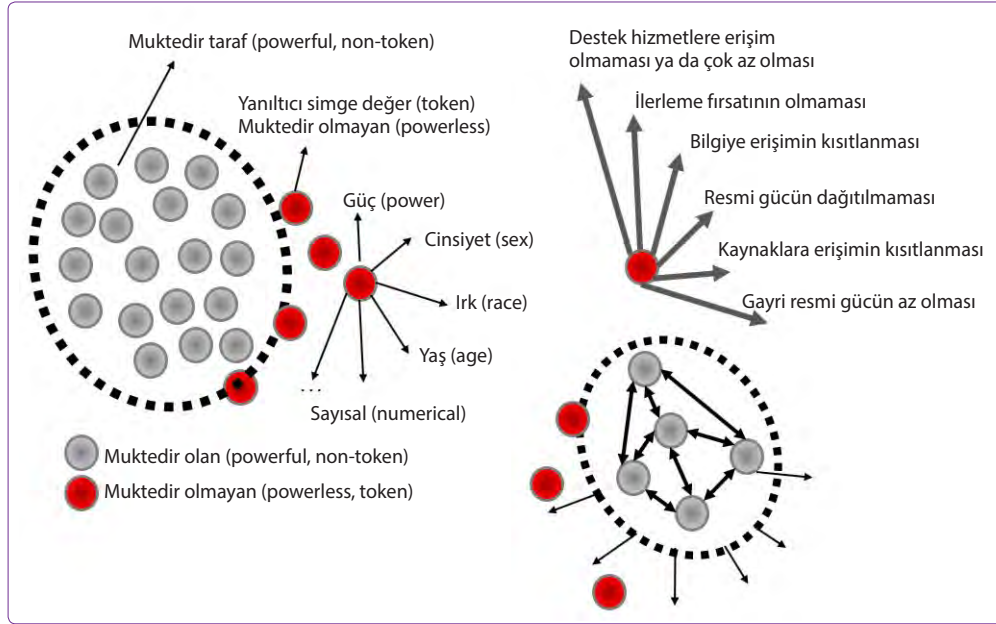
¹⁸ Vatter, 1996 <http://bianet.org/system/uploads/1/files/attachments/000/001/544/original/cinsbakisisozlugu.htm?1448466638#tokenizm>

¹⁹ Sesli sözlük, 2018 <https://www.seslisozluk.net/token-nedir-ne-demek/>

²⁰ Hogg ve Vaughan, 2011, s. 1-763.

²¹ Kanter, 1977, s. 965-990.

²² Kanter, 1977, s. 965-990.

Şekil 1. Muktedir (non-token) ve muktedir olmayan (token) aktörler arası bağlantı şeması, yanıltıcı simge değerlerin genel özellikleri.

Bu kişiler, iş arkadaşlarından ve üstlerinden daha fazla incelenmektedirler ve çoğunlukla egemen grup tarafından onlara atfedilen klişe ve kalıplaşmış lakaplarla adlandırılmaktadırlar. Kanter, bu sorunları üç terime indirgemmiştir:

- Görünürlük artışı (heightened visibility),
- Kutuplaşma ve dışlanma (exclusion),
- Asimilasyon (assimilation)²³ (Kanter, 1993).

Bu konuda Wright and Taylor²⁴ (1998), tokenizm anlamını şöyle tanımlamaktadır: Kalifiye olmayan ve azınlık konumundaki bireylerin, avantajlı bireylerin sahip olabildiği pozisyonların yerine nadiren kabul edilmesi, tokenizme yol açmaktadır. Nitekim azınlık grubu bireylerinin büyük çoğunluğunun hak ettiği pozisyona erişim, sistematik olarak engellenmektedir. Wright, avantajlı ve dezavantajlı (muktedir ve muktedir olmayan) gruplar arasındaki sınırların kapalı olmadığını, ancak avantajlı pozisyonlara erişim konusunda ciddi kısıtlamaların bulunduğunu açıklamaktadır. Wright, tokenizmin psikolojik ve davranışsal sonuçlarını ele almaktadır^{25,26} (Wright, 2009). Tokenizm, avantajlı grup üyeleri tarafından adaletsizliğin tanınmasını saklamak için ve özellikle de kendi grubunun ihtiyaçları belirgin olduğunda, dezavantajlı grup adına destekleyici eylem olasılığını azaltmaktadır.

Sonuç olarak tokenizm, avantajlı grupların kendi konumlarını meşrulaştırıp sürdürmesini sağlayacak ampirik (deneye dayalı) olarak etkili bir araç görevini ifa etmektedir²⁷ (Jost ve Major, 1997). Tokenizm, kullanıcının her zaman

muktedir çoğunluğun beklentilerine uygun olarak, hareket etmesini vurgulamaktadır. Bu tür yaklaşıma sosyal bilimlerde Aborjinallik “performing aboriginality” denilmektedir.

Aborjinallik, acımasız bir yaklaşım olarak kullanıcı isteklerini göz ardı edip, tamamen muktedirlerin siyasetleri doğrultusunda hareket etme anlamını taşımaktadır. Ward (1985)’a²⁸ göre, katılım, 1970’li yıllardan başlayarak hükümet politikasının bir unsuru olarak tanımlanmaktadır. Boyars ve Turner (1976),²⁹ katılımı, ekonomik zorunluluk olarak tanımlamışlardır. Onlar mimari projelerdeki özellikle konut yapılarına odaklanarak, katılımın finans boyutuna ağırlık vermişlerdir. Broome (2005),³⁰ politik bir girişim olarak katılımın konularını, kentsel dönüşüm kapsamında ele alınabilecek komşuluk çevrelerinin yenilenmesi (neighbourhood renewal), rejenerasyon (regeneration), istihdam yaratılması (employment) vb. olarak ifade etmektedir.

Katılımda genelde güç sahipleri, her iki tarafın da dikkate alındığını iddia etmektedir. Hem muktedir tarafın hem güçsüz vatandaşın çıkarlarının gözetildiği söylenmektedir. Ancak gerçekte güç sahipleri, bu tarafların sadece bir kısmının katılım sürecine dâhil olmalarını sağlayıp, vatandaşın bir yanıltıcı simge değer (token) olarak, bireysel temsilci pozisyonunda görmektedir.

Tablo 1, Tokenizm vakalarında, yanıltıcı simge değer ve azınlık grup arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Bu tablo ayrıca muktedir olanın ister azınlık ister statüsü düşük insan grubu ile girdiği davranışsal ilişkiler sonucunda ortaya çıkan yanıltıcı simge değerlerin (token) genel özelliklerini ortaya

²³ Kanter, 1977, s. 965-990.

²⁶ Wright, 2009, s. 223-254.

²⁴ Wright ve Taylor, 1998, s. 647-667.

²⁷ Jost ve Major, 1997, s. 323-345.

²⁵ Jost ve Major, 1997, s. 323-345.

²⁸ Ward, 1985, s. 1-96.

³⁰ Broome, 2005, s. 65-75.

²⁹ Boyars ve Turner, 1976, s. 45-46.

Tablo 1. Muktedirin, yanıtıcı simge değerlerin (token) ve sözde katılımcılık vakalarının (tokenizm) işlevsel ve nitel özellikleri³¹

Muktedir özelliği	Yanıtıcı simge değer* (token) özelliği	Tokenizm projelerin özellikleri
İnsanlar ve problemlerle adil bir şekilde ilgilendiğini düşünmesi	Sayısal kapasitesi düşük insanlar, azınlığı temsil eden grup	Kısa ve hızlı süreçte sonuçlanması
Göstermelik biçimde sorunları gidermeye çalışması	Olumsuz kalıplaşmış davranışlara maruz kalmaları	Tasarımcının rolü, tasarımcıdan ziyade bir hizmet sağlayıcı olarak görünmesi
Kullanıcı ile ilgileniyormuş gibi davranması	Yumuşak başlı ve önemsiz kişiler olarak görünmeleri	Tamamen politik yaklaşması
Samimiyetsiz davranması, kullanıcıyı yanlış veya eksik bilgilendirmesi	Düşük profile sahibi olmaları	Katılım ritüelinin gerektirdiği adımların atılmaması
Katılımcılara görünüşte bir ses vermesi	Farklılıklarının aşırı vurgulanabilmesi, görünürlük artışı	Düşük statü gruplarını olumsuz etkilemesi
Politik doğruculuğun siyasi bir amaca hizmet vermesi	"Egzotik" ve cazibeli olarak algılanmaları	Katılımcı tasarımdaki aktörlerin (tasarımcı-danışman-kullanıcı) pasif kalması
Siyasi amacı ilerici ve ileriye dönük geliştirmesi	Sosyal izolasyon ve asimilasyona (<i>assimilation</i>) maruz kalıp, dışlanmaları	Projenin siyasi amaca hizmet vermesi
Azınlık grubunu amaç olarak kullanması	Kendi görüşlerinin formüle etme fırsatını çok az bulup veya hiç bulmaması	Proje karar vericilerin, muktedirler tarafından (yerel yönetim, girişimci) olması
Sembolik bir çaba gösterme politikası ve uygulaması	Haksız muamele görmeleri	Katılımcı yaklaşımın sadece sembolik yönlerini yerine getirmesi
Aborijinallik, acımasız yaklaşması	Muktedir çoğunluğun ağızından, konuşmalarının gerekmesi	Proje aktörleri arasında adil davranılmış gibi gözükmesi
Kullanıcının isteklerini göz ardı etmesi	Muktedirlerin siyasetleri doğrultusunda hareket etmeleri	Projedeki konularını hak etmeyen kişileri çalıştırarak, doğru davranılmış gibi gözükmesi, liyakati göz ardı etmesi
Vatandaş bireysel temsilci pozisyonunda görmesi	Katılım arenasına teklifsizce katılmaları, pasif olmaları	Top (yukarı)-bottom (aşağıya) bakış açısı izlenimi, aktörler arası somut bir bilginin oluşmaması

koymaktadır. Sonuç olarak, Tablo 1 projelerde ortaya çıkan tokenizm olgusunun genel özelliklerini listelemektedir. Muktedirin, yanıtıcı simge değerlerin ve sözde katılımcılık vakalarının (tokenizmin) işlevsel ve nitel özellikleri Tablo 1 de verilmiştir.

Mimari Projelerde Sözde Katılımcılık (Tokenizm)

Kanter'in^{32,33} (Kanter, 1977, 1993) tokenizm analizi 1977'den beri sosyoloji bölümünde farklı alanlarda incelenmektedir. Tokenizm sadece sosyoloji alanında, iş yerlerindeki azınlık grubun istihdamı değil, mimari projelerde de, özellikle katılımcı yaklaşım adına yapılan projelerde karşılaşılmaktadır.

Ersoy (2010)'a göre dünyadaki başarılı katılımcı mimari projeler incelendiğinde, bunların başarıyı yakalayan tesa-

düfi vakalar olmadığı aksine tasarım süreçlerinin ne kadar sistematik, bilinçli ve entelektüel bir işleyişin ürünü olduğu ortadadır. Ersoy (2010),³⁴ "Mimari tasarım; mimari tasarımda kullanıcı odaklı süreçler" adlı yazısında, kuram-araştırma-uygulama zincirinden bahsederek, mimari aşamalarda bu süreçlerin kesintisiz çalışması gerektiğini vurgulamaktadır. Mimari proje sürecinde kullanıcının mimari tasarımın tüm aşamalarında memnuniyeti sağlarsa ve kullanım sonrası işlevsellik, teknik ve davranışsal performans ve konfor koşulları açısından analizler yapılırsa, ancak o zaman faydalı bir katılımcı tasarım projesi yapıldığı iddia edilebilir.

Sorunlar, katılımcıların katılımı belirsiz veya manipülatif olduğunda ortaya çıkmaktadır. Katılma kılıfı altında yapılan bu tür manipülasyonlar, kullanıcıları demokratik siyasi süreçlere dâhil etmek için uygun bir yol olarak görünmemektedir. Genelde katılımcı projelerde ortaya çıkan sorunlar,

³¹ Uluslararası literatürde "token" olarak ifade edilen yanıtıcı simge değer terimi çoğu durumda, bu olgunun öznesi konumunda olan azınlık/ muktedir olmayan aktörleri de tanımlamak için kullanılmaktadır.
³² Kanter, 1977, s. 965-990.
³³ Kanter, 1993, s. 160-380.

³⁴ Ersoy, 2010.

muktedirlerin (yönetici ve karar alıcılar), kullanıcıların yeteneklerini görmezden gelmelerinden kaynaklanmaktadır. Hem muktedirlerin, hem kullanıcıların, katılım konusundaki yetki ve sorumlulukları üzerindeki farkındalıklarını geliştirmeleri gerekmektedir.

Bazen yöneticiler kullanıcılar üzerinde manipulatif olmaktan ziyade onları yanlış yönlendirmektedirler. Proje, karar ve analiz süreçleri genelde kullanıcılar ile paylaşılmakta ve şeffaf biçimde açıklanmamaktadır. Kullanıcılar kendi ortaya koydukları düşüncelerin nasıl uygulanacağından genelde haberdar olmamaktadırlar. Tokenizm tam bu noktada katılımcı odaklı projelerde kendini göstermektedir. Gerçek bir katılımcı mimari projede tokenizmden kaçınmak için, kullanıcıların net bir şekilde projenin amacını bilmeleri gerekmektedir. Kullanıcılar için, katılımın kimin tarafından ve neden istenildiği de önemlidir. Dekoratif bir katılımdan ziyade kullanıcıların projede kendi rollerinin önemini farkına varması gerekmektedir. Bu aşamalardan sonra gönüllü bir şekilde projeye katılabilirler. Kanter'in bahsettiği görünürlük artışı (heightened visibility), asimilasyon (assimilation) ve dışlanma (exclusion)³⁵ (Kanter, 1993) iş yerleri ile ilgili, mimari projelerde başka bir şekilde kendini göstermektedir.

Sözde katılımcı proje süreçlerinde kullanıcılar, genelde proje karar sürecinden uygulama aşamasına kadar katılıma ya davet edilmemekte veya geç dâhil edilmektedirler. Öte yandan muktedirler tarafından kullanıcılar katılım sürecine dâhil edildiklerinde, proje süreci ile ilgili somut bilgi edinemeden, yanıltıcı simge değer (token) olarak kullanılmaktadırlar.

Sözde katılımcı projelerde, mimari süreçlere yaklaşım, sadece uzmanların görüşlerinin alındığı, son kullanıcının ise görüş ve isteklerinin göz ardı edilebildiği bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Katılım konusunda karar vericiler muktedirlerdir. Onlar genelde kullanıcıların mimari tasarım süreci konusunda haberdar olmadıklarını düşünerek, bu süreci sadece profesyonellerin alanı olarak görmektedirler. Böylece kullanıcılar kendilerini sosyal ve mesleki ağlardan mahrum hissetmektedirler ve bir anlamda kayıt dışı konumdadırlar.

Kanter, bu durumu "Boundary heightening" yani farklılıkların abartılması kavramıyla açıklamaktadır. Muktedirlerin kullanıcıların yeteneklerini görmezden gelmesi, kullanıcıların kendilerini katılım sürecinde zayıf halka olarak hissetmelerine neden olmakta, bu yönleri ile farklılıklarının abartıldığını düşünmekte ve bu kalıplaşmış roller arasında kendilerini sıkışmış olarak bulmaktadırlar. Kanter çalışmalarında yanıltıcı simge değerlerin dört temel bulunuşu içinde yer aldıklarını belirtmektedir:

1. Sayısal dengesizlik (numeric imbalance),
2. Cinsiyet durumu (gender status),

³⁵ Kanter, 1977, s. 965-990.

3. Mesleki uygunsuzluk (occupational inappropriateness) ve

4. Zorunluluk^{36,37} (intrusiveness) (Yoder, 1991).

Mimari projelerin tasarım karar süreçlerinde, sayısal dengeden ziyade kalifiye kullanıcılardan faydalanılmasına önem verilmektedir. Kullanıcılar genel olarak 6 ana kategoride özetlenmektedir;

1. Aktif olmayanlar: etkinliğe katılmamakta veya çok az katılmaktadırlar.
2. Oylama uzmanları: Düzenli bir şekilde oy verip, başka bir şey yapmamaktadırlar.
3. Dar kapsamlı katılımcılar: sadece belirli konularda muktedirlerle ilişki kurmaktadırlar.
4. Bir arada yaşama taraftarları: yoğun bir şekilde katılımcı değildirler, bazen toplumsal konularda ve özellikle siyasal konularda katılım göstermektedirler.
5. Kampanyacılar: bu katılımcılar çeşitli kampanyalardan faydalanmak için katılmaktadırlar.
6. Tam aktivistler: bu katılımcılar bir dizi etkinliklerde bulunarak katılmaktadırlar³⁸ (Pattie, Seyd and Whiteley, 2004).

Kullanıcıların kendi isteği dışında dâhil olduğu katılımcı süreçlerde, katılımın faydalı ve başarılı bir şekilde ilerlemesi mümkün değildir. Katılımcı tasarımda kullanıcı ile yapılan görüşmeler esnasında muktedirlerin onlara söz hakkı vermesi gerekmektedir. Kullanıcıların diğer aktörler ile iş birliği yapması ve sürekli ilişkide olmaları onlara güç kazandırıp, aktif bir aktör olmalarına olanak sağlamaktadır. Aksi takdirde, İstanbul Fatih ilçesinde yer alan "Sulukule" kentsel dönüşüm projesinde (UTPs)³⁹ olduğu gibi, kullanıcıların olumsuz bir sosyo-kültürel değişime maruz kalıp, yanıltıcı bir katılımın ortaya çıktığı söylenebilir.

Sözde Katılımcılık Örneği Olarak Sulukule Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Projesi

2001 yılından bu yana, kentsel alanların yönetiminde radikal bir değişim yaşanmaktadır ve kent çevresi "popülist" yaklaşımdan "neo-liberal" bakışa dönüşmektedir. Kentsel

³⁶ Yoder, 1991, s. 178-192.

³⁷ Kanter'e göre Yanıltıcı simge değerlerin (token) cinsiyeti, durumlarını etkilemektedir; erkekler ve kadınların olumsuz tecrübeler karşısında tepkileri aynı olmamaktadır. Kanter cinsiyetin insanların etkileşimine nüfuz eden ana statü olduğunu belirtmektedir. Ona göre bir mesleğin cinsiyet tiplendirmesi iki yönü içermektedir: normatif ve sayısal. Mesleki cinsiyet belirleme, kadınlar ve erkekler için neyin uygun ve neyin uygun olmadığını belirtmektedir. Normatif beklentilerden sapmalar, olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bir mesleğin cinsiyet tiplendirmesi,

kadınların erkek çalışanlara oranı ile tanımlanmaktadır. Kanter'in çalışması, tanımlayıcı bir vaka çalışması olarak iş yerlerinde cinsiyet eşitliliğini sağlamak için çalışanların sayısının dengeli olma önemini tartışmaktadır. Kanter bir çalışma ortamındaki işçi çeşitlerinin oranının cinsiyete göre, mesleğe uygun olup olmadığına göre ve düşük statüdeki çalışanların sayısının artması ile teorik olarak aynı tutulması gerektiğini düşünmektedir.

³⁸ Pattie, Seyd ve Whiteley, 2004, s. 1-366.

³⁹ Urban Transformation Projects.

Şekil 2. Sulukule Bölgesinin Yıkımdan Önceki Hali⁴⁴ (Koca, 2013).

dönüşüm projeleri mülkiyet kurallarını ve pazar dinamiklerini yeniden tanımlayarak, iki çeşitli hedefe ulaşmayı planlamaktadır: Belirli yerleşim alanlarının fiziksel ve demografik yenilenmesi, neo-liberal devletin yasal belirsizlikleri ve metalaşmış piyasa yapısını inşa etmeyi amaçlamaktadır⁴⁰ (Kuyucu ve Ünsal, 2010). İstanbul Fatih ilçesinde yer alan Sulukule'deki kentsel dönüşüm, tokenizmin örneklenebileceği sözde katılımcılığın sağlandığı bir süreçtir. Sulukule, neo-liberal kent planlama ve uygulamalarının önemli bir parçası olan kentsel dönüşüm projeleri arasında yer almaktadır.

Sulukule sınırları içerisinde tarihi suyolları kalıntıları, "Sulukule Kapısı", İstanbul kara surları ile birlikte birkaç anıtsal ve birçok sivil mimari örneklerinin tescilli yapıları yer almaktadır. UNESCO'ya göre bu tür bölgeler hem fiziksel hem kültürel yapısı ile korunması gereken bölgeler arasında yer almaktadır.

3500 Roman grubu ile 2000 Roman olmayan bir nüfus, çok uzun yıllar o bölgede, birlikte yaşamışlardır⁴¹ (Kıyak, 2007). Nüfusun % 48'i mülk sahiplerine, % 42'i kiracılara ve % 10'u yasadışı işgalcilere aitmiş. "Hiç kimse dönüşüm projelerinin sonuçlarından zarar görmeyecektir" ifadesi birçok kez Sulukule için dile getirilmiştir. Fatih belediyesinin internet sitesinde yer alan projenin temel amacı "Yerleşik tüm ailelerin mahalle içinde yaşamalarını mümkün kılmak" olduğu söylenmiştir⁴² (Ünsal, 2013).

Bölgedeki 620 hanenin çoğunluğu çalgıcılık, esnafılık, at arabacılığı ve kunduracılık gibi işlerden para kazanmışlardır. Sulukule evleri sosyo-ekonomik açıdan incelendiğinde,

birçok hane bir kaç katlı ve bahçeli olarak inşa edilmişti. Orada yaşayanların düşük gelirleri olmasına rağmen, aralarında güçlü sosyal bir bağ kurulmuş idi⁴³ (CNN Türk, 2010). Şekil 2'de yıkım öncesi Sulukule'nin genel izlenimi görülmektedir.

2007 Ocak ayında, bakanlar kurulunun Sulukule'yi kapsayan "acele kamulaştırma" kararı yayınlanmıştır. Bu yayın ile birlikte, Sulukule'deki yıkıma sadece 40 gün kaldığı öğrenilmiştir; hemen acilen etkinlikler ve paneller yapılması gündeme gelmiştir. Hukuki mücadeleler de paralel olarak başlamış ve bu meselenin yerel bir sorun olmadığı ve kent sorunu olarak ele alınması gereği vurgulanmıştır Sulukule'nin değişimi ile ilgili 2007 yılında mimarlar tarafından bazı platformlar oluşturulmuştur. "40 Gün 40 Gece" adlı Sulukule Platformu farklı işbirlikleri ile o yıllarda etkili adımlar atmaya başlamıştır⁴⁵ (Kıyak, 2007).

Mimar Aslı Kıyak İngin, Sulukule Platformu üyesi olarak, eski Sulukule Roman Mahallesi'nin yıkılmalarını durdurmak için 40 Gün ve 40 Gece Sulukule etkinliklerini düzenlemiştir. 40 Gün 40 Gece etkinliklerine, yaklaşık 50 kurum, 200 akademisyen, müzisyen, sanatçı, mahalledeki yaşayanlar, mimar, sosyolog, öğrenci ve başka birimlerden destek gelmiştir. Bu etkinliklerde halkın görüşleri alınıp, ihtiyaç, istek ve önerileri belirlenmeye çalışılmıştır. Şekil 3'te gerçekleşen etkinliklerden bazılarının fotoğrafları görülebilir (Üniversitedeki yapılan toplantılar ve yerli sakinler ile gerçekleşen toplantıları kapsamaktadır).

2008 yılında, Sulukule Platformu, "Roman Kültürünü Geliştirme ve Dayanışma Derneği" ile konuya duyarlı,

⁴⁰ Kuyucu ve Ünsal, 2010, s. 1479-1499. ⁴¹ Kıyak, 2007. ⁴² Ünsal, 2013, s. 12.

⁴³ CNN Türk, 2010.

⁴⁴ Koca, 2013.

⁴⁵ Kıyak, 2007.

Şekil 3. Sulukule Projesi İle İlgili Yapılan Etkinlikler⁴⁶ (Sulukule Atölyesi, 2009).

mesleklerinde uzman kişiler, akademisyenler, aktivistler, öğrenciler ve gönüllüleri bir araya getirerek, Sulukule için belediyenin hazırladığı projeye alternatif olarak, Sulukule Toplumsal Gelişme Ekonomik Kalkınma Planı ve Mekânsal Stratejileri projesini ortaya koymuşlardır⁴⁷ (Arkitera, 2013).

Onların “Başka bir Sulukule mümkün” sloganı ile yaklaşımları, mahallelilerin görüşlerini alarak, çeşitli platformlar şeklinde paylaşılmıştır. Sınır Tanımayan Otonom Plancıların (STOP) projesi ile tanınan bu alternatif proje Ağustos 2009 tarihinde bir televizyon programında yayına çıkmıştır. Şekil 4’te Sulukule bölgesinin yıkımdan önceki durumu, Toki ve belediyenin işbirliği ile yapılan avan proje ve STOP’un önerdiği avan proje planı yer almaktadır.

STOP’un alternatif avan projesi (Şekil 5), TOKİ’ nin göz ardı ettiği kriterleri değerlendirerek, örneğin mevcut ana yollarını koruma veya mahalle dokusuna müdahalede bulunmama gibi, bir öneride bulunmuştur. Sulukule atölyesi tarafından tasarlanan alternatif proje maliyet açısından da bakıldığında, Fatih Belediyesi’nin projesine göre daha avantajlı ve insancıl bir yaklaşım olarak görünmektedir. Ortalama toplam uygulama maliyeti tüm detayları ile birlikte, belediyenin yaptığı projede 154 Milyon TL iken alternatif projede 83 Milyon TL ye düşmüştür. Hazırlanan bu proje uygulanamamıştır ve Fatih Belediyesi ve TOKİ tarafından hazırlanan kentsel yenileme projesi kapsamında mahallede yıkımlar başlamış, 2009 yılında mahalle halkı evlerinden zorla çıkarılmıştır⁴⁸ (Yalçınan ve Çavuşoğlu, 2009).

Şekil 4. Üst: Sulukule Mevcut Durum, Orta: Fatih Belediyesinin Avan Projesi, Alt: STOP’un Önerdiği Alternatif Avan Proje.⁴⁹

Şekil 5’te STOP’un hazırladığı projenin vaziyet planı yer almaktadır.

Fatih belediyesi tarafından mahallelilere uzun vadede taksit yapılarak burada yeniden ev sahibi olacakları söylen-

⁴⁶ Sulukule Atölyesi, 2009.

⁴⁸ Yalçınan, M. C. ve Çavuşoğlu, E. (2009) <http://sulukuleatolyesi.blogspot.com.tr/>

⁴⁷ Arkitera, 2013 <http://www.arkitera.com/haber/16321/bir-zamanlar-sulukule-vardi>

⁴⁹ Sulukule Atölyesi, 2009.

Şekil 5. Sulukule STOP Projesinin Alternatif Planı.⁵⁰

miştir. Fakat gelir düzeyleri iyi olmayan Sulukule'lilere bunu ödeyip ödeyemeyecekleri sorulmamıştır. Nitekim, tarihi Sulukule evleri yıkılmış, STOP'un önerdiği proje göz ardı edilmiştir. Ayrıca belediyenin TOKİ ile işbirliği yaptığı kentsel dönüşüm planı da açılan davalar ve bölgedeki sorunlar nedeniyle düşünüldüğü gibi uygulamaya geçememiştir.

Evlerinden olan ailelere yalnızca hak sahipliği ve konut mülkiyeti üzerinden seçenekler sunulmuş, Sulukule'de kiracı olarak yaşayanların durumu göz ardı edilmiştir. Sadece bölgede yaşayanların çok azı proje üzerinde belediye ile anlaşmışlar, diğerleri 3. şahıslarla satış konusunda irtibatı geçmişlerdir. Bu durum, mülkiyetin el değiştirmesine neden olup, bölge resmen bir rant alanına dönüşmüştür⁵¹ (Kıyak,2007).

Sulukule'nin 2005 yılında yenileme alanı ilan edilmesinden bu yana, aradan on üç yıl geçmiştir. 2015 yılında (yıkım kararından sonra) Danıştay, Mimarlar Odası'nın TOKİ ve belediyeye karşı açtığı proje iptal talebini oybirliği ile onaylamıştır. Dolayısıyla projenin durdurulması beklenmiştir. Ancak Fatih belediyesi, Danıştay kararı çıkmadan, Sulukule için Ağustos 2013'te yeni bir yenileme projesi hazırlamıştır.⁵² (Dağlar, 2015). Danıştay 14. Dairesi, 2. projeyi 5366

sayılı yasaya⁵³ uymadığı, yerel mahkemenin kararına göre kamu yararı taşımadığı gerekçesi ile iptal etmiştir⁵⁴ (Vardar, 2017). Alınan karara göre, Sulukule'deki sakinlerin çoğunlukla Suriyeli olduğu ve onların hukuksuz inşasının tescille-neceği söylenmiştir.

UNESCO'nun proje başlamadan önce yayınladığı verilerine göre Sulukule'de 5500 Roman yaşamaktaydı. Toplam 337 aile Taşoluk'taki TOKİ konutlarına gönderilmiştir, ki birçoğu orada yaşayamayınca Sulukule'ye yakın yerlere tekrar yerleşmişlerdir. Proje kapsamında inşa edilen toplam 620 haneden sadece 20'sinde yerel sakinler ev sahibi olarak yaşamaktadırlar. Geri kalan villalar yerliler tarafından satın alınıp veya kiralanamayınca Suriyeliler tarafından kiralanmıştır. 2015 yılında Suriyeli'lerin kiracı olarak yerleştiği binaların, belediye çalışanlara lojman olarak kiralanacağı, ilk tercih in ise belediye müdürleri ve yetkilileri olacağı söylenmiştir⁵⁵ (Kültür servisi, 2015). Şekil 6'da kentsel dönüşüm kapsamında yıkımdan sonra gerçekleşen projeye ait yeni binalar görünmektedir.

⁵³ 2005 yılında 5366 sayılı yasa: Yıpranan tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenecek korunması ve yaşatılarak kullanılması ile ilgilienmektedir. 5366 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte, ilçe

belediyeleri, koruma alanlarında "sahipsiz" ve "eskimiş" alanlarda rejenerasyon projeleri uygulamaya yetkili olarak tanınmıştır.

⁵⁴ Vardar, 2017.

⁵⁵ Kültür Servisi, 2015.

⁵⁰ Sulukule Atölyesi, 2009.

⁵¹ Kıyak, 2007.

⁵² Dağlar, 2015.

Şekil 6. Sulukule'deki Kentsel Dönüşümde Yapılan Yeni Binalar⁵⁶ (Koca, 2013).

Sulukule Projesinin Sözde Katılımcılık Örneği Olarak Değerlendirmesi

Sulukule projesinin tasarım süreçleri genel olarak izlenildiğinde, üç rakip fraksiyona rastlanmaktadır; “Katılıma davet edenler (Muktedir taraf: TOKİ, Fatih belediyesi)”, “katılımcı rolünde olanlar (Yanıltıcı simge değerler: Romanlar)” ve “etkinliklere ve platformlara katılan mimarlar, plancılar ve gönüllü organizasyonlar”.

Bu üç grup arasında muktedir taraf (TOKİ, Fatih belediyesi) kendi istekleri doğrultusunda tasarım sürecini başlatıp, kendi politik amaçlarına uygun olan yolu izlemiştir. Sahte bir çoğulculuk örneği ortaya koyan Sulukule projesi, katılım kılıfı altında bölgede manipülasyona yol açıp, yola çıkışı itibarı ile sosyal bir proje olma iddiasını giderek yitirmiş ve tamamen muktedirlerin amacına uygun bir şekilde uygulanmıştır.

Sulukule’de yaşanan sorun Kanter’in tokenizmi tanımlarken söylediği gibi, kullanıcının dışlanması, zorunluluk, uygunsuzluk ve asimilasyona sebep olan, sosyo-kültürel unsurları içermektedir. Muktedirler (Belediye ve TOKİ) azınlık (muktedir olmayan: Romanlar) grubundan, kentsel dönüşüm altında yatan siyasi amaçlarını gerçekleştirmek için faydalanmışlardır.

Yıkım kararı belediye tarafından hızlı alındığı için, bölgede yaşayan Romanlar (yanıltıcı simge değerler), görüşlerini formüle etme fırsatını bulamamışlar ve çoğunluğun (muktedir taraf) istek ve beklentilerine uymak zorunda kalmışlardır.

Kanter’in teorisindeki sayısal bakışa göre, Romanlar yanıltıcı simge değer (token) olarak, kendi yaşam ve barınma çevrelerinde olumsuz kalıplaşmış davranışlara maruz kalmışlardır. Muktedirlerin bölge sakinlerini katılım sürecine katmamaları ve adil davranmış gibi gözükmeleri, Romanların kendilerinde düşük bir profil çizmesine neden olmuştur. Kendilerini önemsiz görmeye başlayan Romanlar, katılım sürecinde kendi güçlerinin farkında olamadan itaatkâr bir davranış biçimi ortaya koymuştur. Adil bir şekilde davran-

dıklarını düşünen muktedirler, neticede Romanların bölgeden dışlanmalarına ve onların sosyal izolasyonuna sebep olmuştur. Arnstein (1969),⁵⁷ Lefebvre (1974)⁵⁸ ve Kanter (1977a),⁵⁹ hemen hemen birbirine yakın tarihlerde sırayla fiziksel eğitmen, filozof ve sosyolog olarak katılım konusunda bir birine yakın görüşler ortaya koymuşlardır. Lefebvre, soyut mekânı tamamen kar amaçlı, somut mekânı ise yaşanabilir bir mekân veya yaşamsal kodları içeren bir alan olarak ifade etmiştir. Kanter ise, Lefebvre ve Arnstein’in söylemlerinden faydalanarak, sayısal açıdan tokenizm konusuna değinmiştir. Ayrıca yanıltıcı yaklaşımdan kaçınma ve tokenizmi ortadan kaldırma yollarından da söz etmiştir.

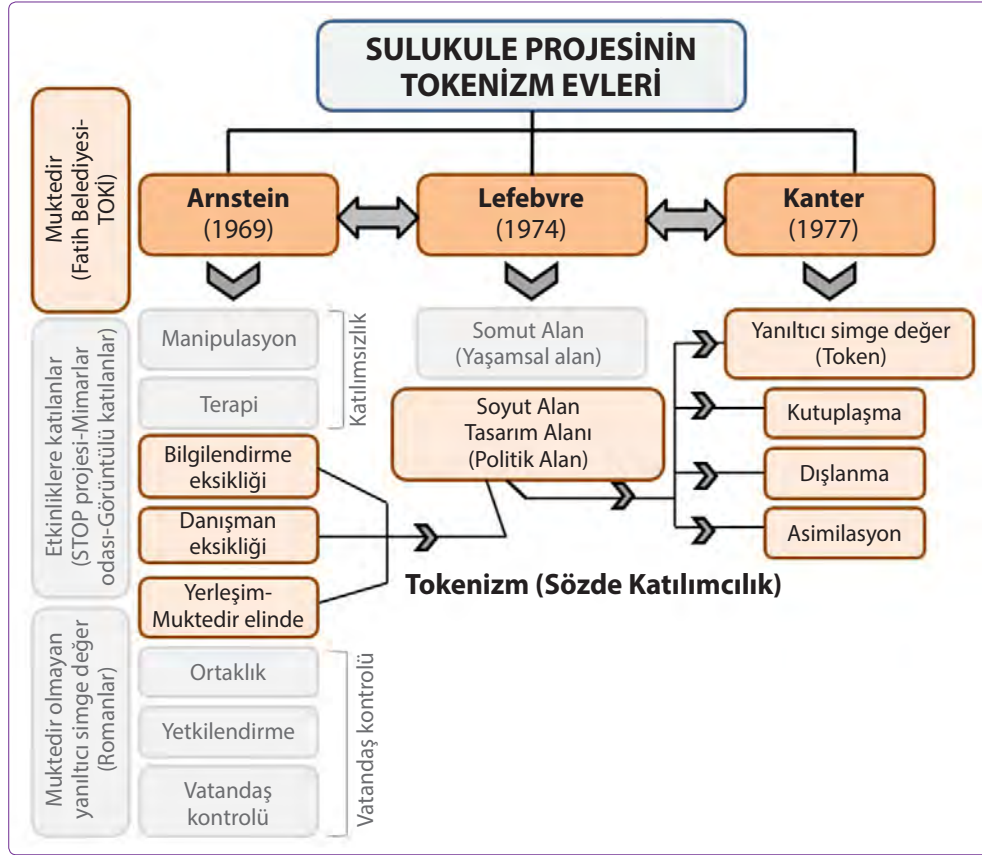
Arnstein 1969 yılında, katılım merdiveni tipoloji formülünü ortaya koyarak, tokenizm kavramını açıklamıştır. O, katılım merdiveni basamaklarını sekiz adım olarak, “katılımsızlık evresi”, “tokenizm” ve “gerçek katılım” adı altında 3 ana kategoriye yerleştirmiştir. Devamında Lefebvre somut ve soyut mekândan bahsederek, yaşam ve tasarım kodları ve aradaki farklarını ortaya koymuştur.

Şekil 7’nin orta kısmında yer alan sütun, Lefebvre’nin somut ve soyut alan tanımlarını içermektedir. Bu bağlamda, Sulukule projesi soyut alandan çıkamamış, kendini politik ve kar amacı güden bir alana sıkıştırmış ve somut alana geçememiş yani yaşamsal alana dokunamamıştır. Üçüncü sütun Kanter’in tokenizm teorisindeki yanıltıcı simge değerleri ve onların özelliklerini ortaya koymuştur.

Arnstein, katılım konusunda kullanıcılara bilgi aktarımı eksikliğini veya yanlış yönlendirme konusunu tokenizmin başlangıcı olarak tanımlamaktadır. Ona göre, kullanıcı kitlesi ile nitelikli iletişim sağlanmadığı ve son kararın muktedir tarafından verildiği durumlarda tokenizm ortaya çıkmaktadır. Kanter ise (muktedir olmayan) sayısal azınlık grubun muktedirler tarafından dışlanma ve asimilasyona maruz bırakılabildiğini vurgulamaktadır. Sulukule projesinde, Romanların sesi duyulmamıştır. Onların yaşam tecrübesini göz ardı eden belediye ve TOKİ, karar aşamasında

⁵⁶ Koca, 2013.

⁵⁷ Arnstein, 1969, s. 216- ⁵⁸ Lefebvre, 1974, s. 31- ⁵⁹ Kanter, 1977, s. 965-224. 32 990.

Şekil 7. Arnstein, Lefebvre ve Kanter'in tanımlarına göre, Sulukule kentsel dönüşüm ve yenileme projesinde tokenizm (sözde katılımcılık) evreleri.

muktedir taraf olarak kendi kârını düşünerek, projenin inşasına başlamıştır.

Arnstein, Lefebvre ve Kanter'in kuramları Sulukule projesi örneğinde düşünüldüğünde, soyut alandaki muktedirlerin politik yaklaşımının, tokenizmi ortaya çıkardığını söylemek mümkündür. Neticede Sulukule'nin yerel kullanıcıları (Romanlar), kendilerini güçlüler (muktedir) arasındaki kutuplaşma arenasında bulup, teklifsiz kalınca belediye kararlarını kabullenip bölgeden dışlanmaya maruz kalmışlardır. Şekil 7, Sulukule projesini Arnstein, Lefebvre ve Kanter'in tanımlarına göre açıklamaktadır.

Diğer aktörlerin (STOP projesindeki mimarlar, plancılar vb.) çabaları, yaptıkları etkinlikler ve alternatif projeler, muktedir tarafın siyasi gücünün karşısında sönük kalmıştır.

Şekil 8, Sözde Katılımcılık (tokenizm) ta aktörler arası ilişkileri açıklayan bir diyagram sunmaktadır. Kullanıcının pasif kalması ve projenin tamamen muktedirlerin isteklerine göre ilerlemesi durumu, bu diyagramda gösterilmektedir. Kullanıcının rolü, yanıtıcı simge değer (token) olmaktadır. Muktedir tarafından kalıplaşmış davranışlara maruz kalan kullanıcılar, sosyal izolasyonla karşı karşıya gelip sahte bir katılım içinde kendilerini çaresiz bulmuşlardır.

Tokenizm neticesinde kullanıcılarda, yanlış düşünceler ortaya çıkıp, korku ve güvensizliklere yol açmaktadır. Le-

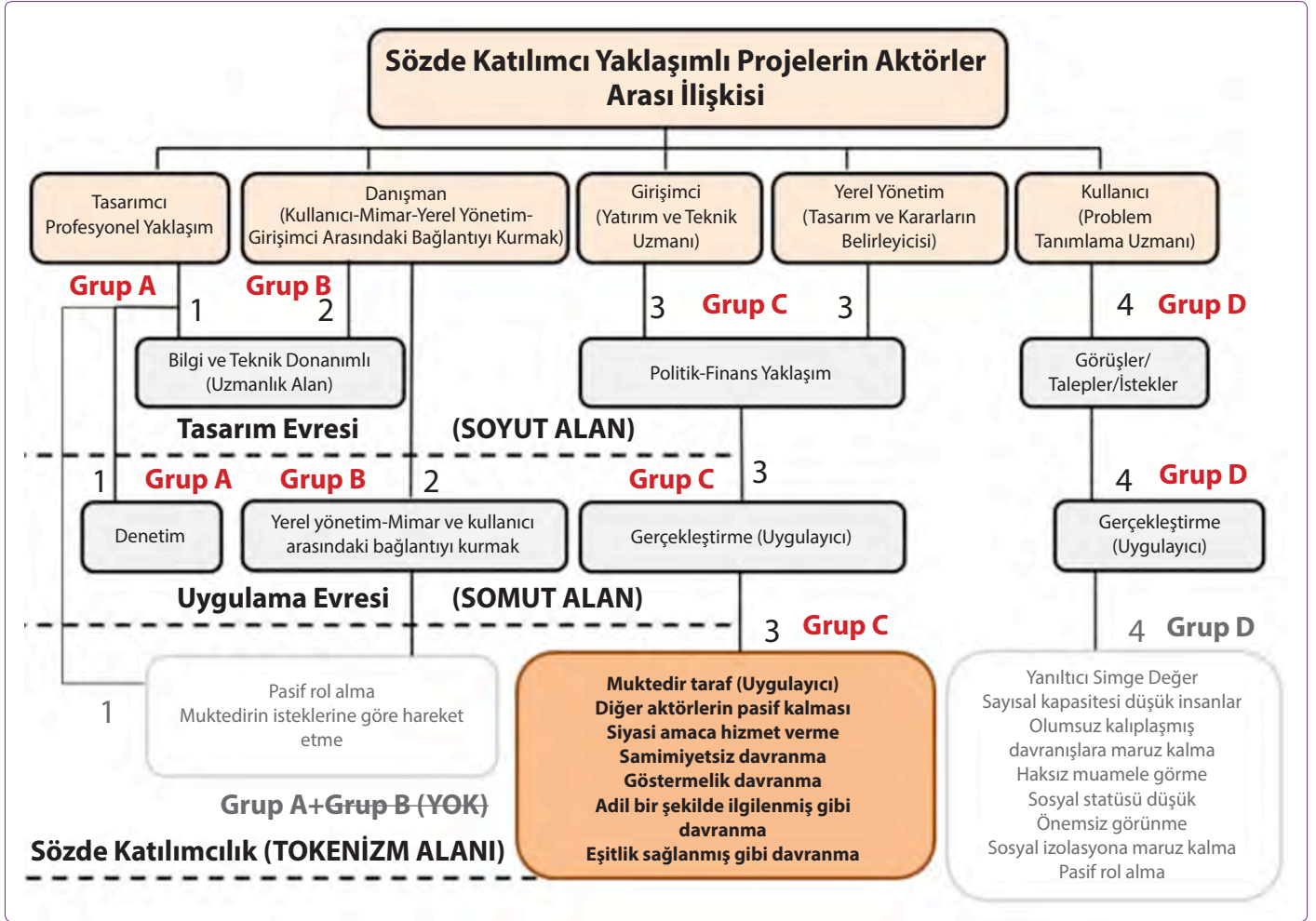
febvre (1974),⁶⁰ "La production de l'espace" mekân üretimi adlı kitabında soyut ve somut mekân kavramlarını ortaya koyarak, soyut mekân kavramını fiziksel kullanım değeri için değil, daha çok muktedirlerin kar ve rant amaçlı kullandıklarını ifade etmiştir. Lefebvre'ye göre yatırımcıların menfaat ve kar amaçlı kullandıkları mekân, soyut mekân, aksine kullanıcıların gündelik hayatta yaşadıkları mekân, somut mekân olarak tanımlanmıştır.

Sulukule projesi Lefebvre'nin somut ve soyut mekân açıklamalarına göre incelendiğinde, bölgenin muktedirler tarafından politik ve finansal çıkarların gözetildiği soyut mekân olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Lefebvre kentin ekonomik, kültürel, politik ve gündelik hayattan oluştuğunu ve kent sorunlarının çözümünün sadece soyut mekânda değil, gündelik hayat ve onun yaşam kodlarında aramak gerektiğini vurgulamaktadır⁶¹ (Lefebvre, 2003).

Soyut bir bakış açısı ile yaşam alanındaki kullanıcı isteklerini göz ardı edip, sadece mimari tasarıma dayanan çözümler önermek doğru değildir. Böyle bir bakış açısı ile ortaya çıkan sonuç, bölgede yaşayanları sembolik ve sahte bir şekilde katılım adına kullanmaktır. Şekil 8'deki diyagrama göre katılımcı tasarım projeleri, 5 ana aktörün işbirli-

⁶⁰ Lefebvre, 1974, s. 31-32.

⁶¹ Lefebvre, 2003, s. 1-196.

Şekil 8. Sözde katılımcı projelerde aktörler arası ilişki.

ği ile gerçekleşmektedir. Her bir aktörün rolü ve uzmanlık alanı, tasarım evresi (Soyut mekân) ve uygulama evresinde (Somut mekân), bu şekilde açıklanmaktadır.

Aktörler arası işbirliğinin sağlanmadığı süreçler tokenizm ile sonlanmaktadır. Mimari tasarım sürecinde, mimarın bilgi ve teknik donanımından faydalanılırken, uygulama aşamasında mimar denetim görevini yapmaktadır. Girişimciler, yatırım ve teknik uzman olarak, projenin finansal ve teknik tarafını ele almaktadırlar. Yerel yönetim, kararları belirtmektedir ve kullanıcıdan alınan görüş ve talepleri göz önünde bulundurarak, tasarıma karar vermektedir.

Katılımcı projelerde, uygulama aşamasında, mimarın rolü denetleme iken, yerel yönetim ve kullanıcı, projenin gerçekleşmesinin sorumluluğunu taşımaktadır. Danışman ise uygulama aşamasında yerel yönetim, girişimciler, mimar ve kullanıcı arasındaki bağı kurarak, bu sürecin sürekli aktif olmasına yardım etmektedir.

Tokenizm ortaya çıktığı durumlarda, projenin politik boyutu ağırlıklıdır. Mimari tasarım sürecinde mimar, muktedirlerin isteklerine uygun olarak projeyi tasarlamaktadır. Yerel yönetim ve girişimciler siyasi amaca hizmet vermekte-

dirler. Göstermelik bir davranışla kullanıcı katılımını sağladıklarını düşünüp eşit ve adil davranmış gibi bir izlenim yaratma çabasına girmektedirler. Sulukule gibi politik odaklı projelerde, kullanıcılar ya katılıma davet edilmemekte veya (kimi zaman para karşılığı) davet edilip, sunulmuş seçenekler arasında karar vermek zorunda bırakılmaktadırlar.

Genelde kullanıcılar sözde katılımcı projelerde, pasif kalmayı tercih edip, empoze edilmiş davranışlar içinde haksız muamele görmektedirler. Sulukule'deki mimari tasarım olgusuna genel olarak bakıldığında, birçok sosyal projede olduğu gibi, iki süreçle karşı karşıya kalınmaktadır: Sosyal süreç ve tasarım süreci. Sosyal süreç, somut mekândaki yaşamı yansıtmaktadır. Sulukule'de oluşturulan platformlar ve Romanların yaptığı etkinlikler, Lefebvre'nin söylediği gibi yaşamsal kodlar (vital codes) olarak adlandırılmıştır. İkinci olarak ele alınan tasarım süreçleri, muktedirler tarafından soyut mekânda yapılan tasarım ve karar süreçlerini kapsamaktadır. Şekil 9, Sulukule projesindeki sosyal ve tasarım süreçlerini zaman çizelgesi üzerinde incelemektedir.

Sulukule projesinde, genel olarak aktörler incelendiğinde, muktedirler (Belediye ve TOKİ) soyut mekânda ve

Şekil 9. Sulukule'deki sosyal süreç ve tasarım sürecinin zaman çizelgesi.

öte yandan STOP projesindeki mimarlar, sosyologlar, kent plancıları, mimarlar odası, sulukule Roman kültürünü koruma ve yaşatma derneği ve kullanıcılar (Romanlar) sosyal sürecin yürütücüleri olarak somut mekânda yer almaktadırlar. Sulukule gibi sözde katılımcılığın vukuu bulunduğu projelerde, mimari proje sürecinde aktörler arası empati ve etkileşimin sürekliliğinin sağlanamadığı görülmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Neoliberal politik ortamlarda yeniden yapılanma süreçlerinin çıktıkları önceden belirlenmemektedir. Dönüşüm projelerinin uygulanması ve sonuçları, yerel dinamikler ve çok büyük bir oranda güç dağılımına dayanmaktadır⁶² (Leitner, Peck ve Sheppard, 2007). Sonuç ve tartışmalar bölümünde Sulukule Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Sürecinden, sözde katılımcılığın olası sonuçları hakkında, dünyanın diğer coğrafyalarındaki kentlerde yaşanan dönüşüm, yenileme veya soylulaştırma süreçlerine değin benzer yorumlar çıkartılabilir. Ancak bu karşılaştırmalı bir analizin konusudur. Metin içerisinde bir araya getirilmeye çalışılan anlatsal unsurlar bu bölümde genelleştirilecek ve başka sorunlu katılımcılık örnekleriyle ilişkilendirilmesi okuyucuya bırakılacaktır.

Konuya yaşadığımız coğrafya özelinde bakıldığında, kentsel dönüşüm uygulama projelerinde genelde üç eksiklik ile karşılaşılmaktadır. Öncelikle, Belediyeler yasasında ya

da 5366 sayılı Kentsel Dönüşüm dinamiklerini düzenleyen yasada, “yıkım bölgesi”, “deprem riski” ve “eski yapılar” ile dönüşüm bölgesi olan alanlar arasındaki ayırım, bazı referanslar haricinde muğlak kalmış ve objektif bir kritere bağlanmış bulunmamaktadır. Bu belirsizlik, bir bölgenin neden kentsel dönüşüm alanı olarak etiketlendiği konusunda ciddi şüpheler uyandırmaktadır. Mahalle nüfusunun yapısı da bu arada önem taşımaktadır.

Sulukule'de gözlemlendiği gibi kentsel dönüşümüne konu olan alanlar, marjinalleşmiş sosyal grupların yaşadığı alanlar olarak olumsuz bir içerikle toplumsal bilinçte etiketlenmiştir. Sakinlerin karar alma süreçlerinden hemen hemen tamamen dışlanması, büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Yöre sakinleri, yıkım kararları yürütme organları tarafından onaylandıktan sonra projeler hakkında bilgilendirilmişlerdir. Sakinlerin bilgilendirilmesi genelde kamu yetkilileri tarafından değil, üçüncü şahıslar tarafından yapılmaktadır.

Bilgilendirme zamanında olmadığı için sakinlere tanınan yasal itiraz süreleri aşılmıştır. Kent mekânının kullanıcıları olarak vatandaşların karar verme sürecinden çıkarılması, görüş ve isteklerinin projelerin oluşturulmasında dikkate alınmadığı anlamına gelmektedir. Muktedirlerin genel olarak kentsel dönüşümdeki katılımdan kastettikleri sembolik bir halk toplantısı yapmak, yıkım kararının resmi olarak onaylandıktan sonra yöre sakinlerine aktarmak ve bu süreçte onlara proje hakkında kabul veya itiraz hakkı vermemektir.

⁶² Leitner, Peck ve Sheppard, 2007.

Sakinlere dönüşüm süreçleri hakkında doğru ve kapsamlı bilgi aktarılmadığı için söylentilerin yayılması söz konusu olmuştur. Sonuç olarak gayrimenkul değerleri arttıkça genelde düşük gelirli sakinlerin yeni yapılan binaların aylık taksitlerini ya da kiralari ödeyememeleri nedeniyle, uzun dönemdir yerleşik olan halk başka alanlara göç etmiştir.

(Kuyucu and Ünsal, 2010).⁶³ Kurumsal düzenleme eksiklikleri, kentsel yoksulluğu derinleştirecek biçimde yerel sakinlerin kitlesel yer değiştirmesine yol açmıştır⁶⁴ (Candan and Kolluoglu, 2008).

Sonuç olarak, kentsel dönüşüm uygulama projelerinde toplum örgütlenmesinin çapı ve gücü projelerin nasıl uygulanacağı ve sosyo-ekonomik sonuçlarının ne olacağını belirlenmesinde önemli bir etkidir. Etkili ve sürekli örgütlenme hareketleri özellikle toplumdaki organizasyonlarla birleşince, yukarıdan aşağıya gelişen hiyerarşik toplumsal yapılmaya meydan okuyup, toplumsal katılımçılık konusunda önemli kazançların elde edilmesini sağlayacaktır⁶⁵ (Eckstein, 1990).

Kaynaklar

- Arnstein, S. R. (1969) 'A Ladder Of Citizen Participation', *Journal of the American Planning Association*, S. 216–224. doi: 10.1080/01944366908977225.
- Başkanı, I. ve Mulgan, G. (2005) *People & Participation (Involve)*. London.
- Bishop, C. (2012) 'Participation and Spectacle: Where Are We Now?', *Living as Form: Socially Engaged Art From 1991-2011*, 2(1), s.34–45.
- Boyers, M. ve Turner, J. (1976) 'Housing by People : Towards Autonomy in Building Environments', *City*, s. 45–46. doi: 10.1017/CBO9781107415324.004.
- Broome, J. (2005) 'Mass housing cannot be sustained', in P.B. Jones, D. Petrescu, and J. Till, eds (ed.) *Architecture & participation*. Oxford: Sp, s. 65–75.
- Candan, A. B. and Kolluoglu, B. (2008) 'Emerging spaces of neoliberalism: A gated town and a public housing project in Istanbul', *New Perspectives on Turkey*, 39(39), s. 5–46. doi: 10.1017/S0896634600005057.
- DoCarmo (2014) Dr. Stephen doCarmo's LITR232 Notes on Post-modernism.
- Eckstein, S. (1990) 'Poor people versus the state and capital: anatomy of a successful community mobilization for housing in Mexico City', *International Journal of Urban and Regional Research*. Blackwell Publishing Ltd, 14(2), s. 274–296.
- Ersoy, Z. (2010) 'MİMARİ TASARIM Mimari Tasarımda "Kullanıcı Odaklı" Süreçler', *Mimarlık dergisi- sayı 351*.
- Hogg, M. A. ve Vaughan, G. M. (2011) *Social psychology*. 6th edn. England.
- Jost, J. T. ve Major, B. (1997) 'The psychology of legitimacy', *Personality and Social Psychology Review*, 1(4), s. 323–345.
- Kanter, R. M. (1977) 'Some Effects of Proportions on Group Life: Skewed Sex Ratios and Responses to Token Women', *American Journal of Sociology*. The University of Chicago Press, 82(5), s. 965–990. doi: 10.1086/226425.
- Kanter, R. M. (1993) *Men and Women of the Corporation*. 2. New York.
- Kotler, P. ve Keller, K. L. (2009) *Marketing Management*. 14th edn, Organization. 14th edn. doi: 10.1080/08911760903022556.
- Kuyucu, T. and Ünsal, Ö. (2010) Urban transformation as state-led property transfer: An analysis of two cases of urban renewal in Istanbul, *Urban Studies*, 47(7), s. 1479–1499.
- Lefebvre, H. (1974) 'La production de l'espace', *L'homme et la société*, S. 15–32. doi: 10.3406/homso.1974.1855.
- Lefebvre, H. (2003) *The Urban Revolution*. London: University of Minnesota Press.
- Leitner, H., Peck, J. and Sheppard, E. S. (2007) *Contesting Neoliberalism Urban Frontiers, Contesting neoliberalism: urban frontiers*. New York: The Guilford Press. doi: 10.1177/0011392110368003.
- Maier, K. (2001) 'Citizen Participation in Planning: Climbing a Ladder?', *European Planning Studies*. Routledge, 9(6), S. 707–719. doi: 10.1080/713666506.
- McGuigan, J. (1999) *Declaring the post modern*, in: *Modernity and Post modern Culture*. Open Unive. Buckingham; Philadelphia: Open University Press.
- Ökten, A. (2018) Ökten, A., *Katılımcı notları (B. Fareghi, röportaj yapan)*.
- Pattie, C. J., Seyd, P. ve Whiteley, P. (2004) *Citizenship in Britain : Values, Participation and Democracy*. Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press.
- Sayın, T. (2009) *Mimari Tasarım Eğitimi '09: "Bütünleşme" Sempozyumunu Bütünleştirme Denemesi*. Mimarist, 33, S.88-92.
- Unsal, O. (2013) *Inner city regeneration and the politics of resistance in - Istanbul: a comparative analysis of Sulukule and Tarlabası*, Doktora tezi. university of London.
- Ward, M. (1985) *Purchasing power parities and real expenditures in the OECD*. Paris: Organization for Economic.
- White, S. C. (1996) 'Depoliticising development: The uses and abuses of participation', *Development in Practice*. Routledge, 6(1), S. 6–15. doi: 10.1080/0961452961000157564.
- Wright, S. (2009) *Restricted intergroup boundaries: Tokenism, ambiguity, and the tolerance of injustice.*, Series in political psychology. New York: Cambridge University Press.
- Wright, S. C. ve Taylor, D. M. (1998) 'Responding to tokenism: individual action in the face of collective injustice', *European Journal of Social Psychology*, 28(4), S. 647–667. doi: 10.1002/(SICI)1099-0992(199807/08)28:4<647::AID-EJSP887>3.0.CO;2-0.
- Yoder, J. D. (1991) 'RETHINKING TOKENISM: Looking beyond numbers. Gender and Society', *Gender & Society*. SAGE Publications Inc, 5(2), S. 178–192. doi: 10.1177/089124391005002003.

İnternet Kaynakları

- Arkitera, 2013 Bir zamanlar Sulukule vardı. <http://www.arkitera.com/haber/16321/bir-zamanlar-sulukule-vardi> [Erişim Tarihi 24 Ekim 2017]
- CNN Türk (2010) Sulukule nereye gitti? <https://www.cnnturk.com/2010/yasam/diger/01/12/sulukule.nereye.gitti/559116.0/index.html>. [Erişim Tarihi 25 Ekim 2017]
- Dağlar, A. (2015) Sulukule'de proje iptalini Danıştay da onadı, *Hürriyet Gazetesi*. <http://www.hurriyet.com.tr/sulukulede->

⁶³ Kuyucu and Ünsal, 2010, s. 1479-1499. ⁶⁴ Candan and Kolluoglu, 2008, s. 5-46. ⁶⁵ Eckstein, 1990, s. 274-296.

- proje-iptalini-danistay-da-onadi-28691237. [Erişim Tarihi 24 Ekim 2017]
- Ekşi sözlük (2009) Tokenizm anlamı. <https://eksisozluk.com/tokenizm--1962930> [Erişim Tarihi 07 Mart 2018]
- Kıyak, A. (2007) '40 Gün 40 Gece' Sulukule Platformu, Arkitera. <http://www.arkitera.com/soylesi/364/40-gun-40-gece-sulukule-platform>. [Erişim Tarihi 28 Ekim 2017]
- Koca, A. (2013) Sulukule projesi bitti mi: Bu Maket Evlerde Kim Oturur? http://www.yapi.com.tr/haberler/sulukule-projesi-bitti-mi-bu-maket-evlerde-kim-oturur_111185.html [Erişim Tarihi 25 Ekim 2017]
- Kültür servisi (2015) Sulukule, belediye lojmanı oluyor, Kültür Gazetesi. <http://kulturservisi.com/p/sulukule-belediye-lojmani-oluyor>. [Erişim Tarihi 15 Kasım 2017]
- Merriam-webster (2018) Tokenizm anlamı. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/tokenism> [Erişim Tarihi 07 Mart 2018]
- Oxford English Dictionary (2018) Tokenizm Anlamı. <https://en.oxforddictionaries.com/definition/tokenism> [Erişim Tarihi 07 Mart 2018]
- Sesli sözlük, 2018 Token anlamı. <https://www.seslisozluk.net/token-nedir-ne-demek/> [Erişim Tarihi 07 Mart 2018]
- Sulukule Atölyesi (2009) Alternatif Sulukule Projesi, Mimdaporg. <http://www.mimdap.org/?p=22870> [Erişim Tarihi 25 Ekim 2017]
- Vardar, N. (2017) Danıştay Sulukule'de Bir Kez Daha Kamu Yararı Bulmadı, İstanbul - BİA Haber Merkezi. <https://m.bianet.org/bianet/toplum/188992-danistay-sulukule-de-bir-kez-daha-kamu-yarari-bulmadi>. [Erişim Tarihi 05 Kasım 2017]
- Vatter, D. (1996) Tokenizm anlamı, IPS Gender and Development Glossary, Araştırma: Caroline Taborga ve Beryl Leach. <http://bianet.org/system/uploads/1/files/attachments/000/001/544/original/cinsbakisisozlugu.htm?1448466638#tokenizm>. [Erişim Tarihi 25 Ekim 2017]
- Yalçın, M. C. ve Çavuşoğlu, E. (2009) Sulukule sosyo-ekonomik mekansal iyileştirme ve kültürel sürdürülebilirlik projesi, Sulukule atölyesi. <http://sulukuleatolyesi.blogspot.com.tr/> [Erişim Tarihi 25 Ekim 2017]

Türkiye’de Erken Cumhuriyet Dönemi Yabancı Mimarların İzleri, Franz Hillinger Örneği

Tracks of Foreign Architects of the Early Republic Period in Turkey, Franz Hillinger Sample

Ayşe DURUKAN KOPUZ

ÖZ

30’lu yıllarda, Türkiye’de Modern Mimarlık üzerine yapılan kavramsal tartışmalar, Almanca konuşan veya geçmişte Almanya’da bulunan avangart mimar ve kentsel plancıların ülkemize gelmeleriyle yeni bir boyut kazanmıştır. Bahsedilen mimar ve kent plancıları kendi ülkelerinde kazandıkları deneyimleri ülkemizde uygulamaya çalışmışlardır. Şimdiye kadar Erken Cumhuriyet Döneminde Türkiye’ye gelen yabancı mimarların gösterdikleri etkilerin tarihçesi araştırılırken, genellikle birinci kategoride (ön planda) yer alan mimar ve kentsel plancılar üzerinde araştırmalar yapılmıştır. Oysa yeni mimarlık söyleminin/pratiğinin biçimlenmesinde oldukça etkin ve nüfuzlu bir rol oynayan bu avangard/öncül mimarların yanı sıra, daha az tanınan uzmanlardan/mimarlardan oluşan adeta geri planda kalmış sessiz bir deneyim geçirmiş olan bir grup daha vardır. Örneğin 1936-38 yılları arasında Türkiye’de bulunan Bruno Taut yönetiminde bulunan İmar Bürosu’nda çalışan bir grup mimarın durumu bu şekildedir. Bu makalede Taut’la birlikte çalışan ve daha alt kategoride yer alan göçmen mimarlardan olan Franz Hillinger hakkında özellikle “Berlin Akademie der Künste, Yapı Sanatı Arşivi”nden elde edilen bilgiler doğrultusunda, 1930’lar Türkiye mimarlık ortamına ışık tutulmaya çalışılacaktır. Ayrıca Erken Cumhuriyet Dönemi mimarlığı hakkında, yabancı mimarların rolü üzerine katkı sağlayabilecek bir konuyu gündeme taşımaya ve dönemle ilgili literatür, bilgi birikiminin artırılması ve sürdürülmesi hedeflenmektedir.

Anahtar sözcükler: Bruno Taut; Erken Cumhuriyet Dönemi mimarlığı; Franz Hillinger; yabancı mimarlar.

ABSTRACT

In 30’s, the conceptual debates on Modern Architecture in Turkey gained a new dimension by the arrival of German speaking and German avant-garde architects and urban planners. These architects and urban planners have tried to apply the experiences they have gained in their countries in our country. As far as the history of the influences of foreign architects coming to Turkey in the early Republican era is concerned, researches were usually done on architects and urban planners in the first category. However, there are a group of avant-garde / preliminary architects who have played a very effective and influential role in shaping the new architectural discourse, as well as a quiet experience of a backward-looking experience of lesser known specialists / architects. For example, this is the situation of a group of architects working in the Urban Development Bureau under Bruno Taut in Turkey between 1936 and 1938. In this article, information about the Taut and Franz Hillinger, working with him and the immigrant architects in the lower category, obtained from “Berliner Akademie der Künste, Building Art Archive” will be gathered and illuminated in the 1930s Turkish architectural environment. It is also aimed to increase the knowledge and awareness about the Early Republican period architecture and the related literature and information about the period, which can contribute to the role of foreign architects.

Keywords: Bruno Taut; Early Republican architecture; Franz Hillinger; foreign architects

Namık Kemal Üniversitesi Çorlu Mühendislik Fakültesi, İnşaat Mühendisliği Bölümü, Tekirdağ

Başvuru tarihi: 18 Ocak 2017 - Kabul tarihi: 31 Mart 2018

İletişim: Ayşe DURUKAN KOPUZ. e-posta: akopuz@nku.edu.tr

© 2018 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi - © 2018 Yıldız Technical University, Faculty of Architecture

Giriş

Her milli mimari fenadır fakat her iyi mimari millidir.¹

30'lu yıllarda, Türkiye'de Modern Mimarlık üzerine yapılan kavramsal tartışmalar, Almanca konuşan veya geçmişte Almanya'da bulunan avangart mimar ve kentsel plancıların ülkemize gelmeleriyle yeni bir boyut kazanmıştır. Bahsedilen mimar ve kent plancıları kendi ülkelerinde kazandıkları deneyimleri ülkemizde uygulamaya çalışmışlardır. Şimdiye kadar Erken Cumhuriyet Döneminde Türkiye'ye gelen yabancı mimarların gösterdikleri etkilerin tarihçesi, genellikle ön planda yer alan mimar ve kentsel plancılar üzerinde yapılmıştır. Oysa yeni mimarlık söyleminin/pratiğinin biçimlenmesinde oldukça etkin ve nüfuzlu bir rol oynayan bu avangard/öncül mimarların yanı sıra, daha az tanınan uzmanlardan/mimarlardan oluşan adeta geri planda kalmış sessiz bir deneyim geçirmiş olan bir grup daha vardır. Örneğin 1936 ve 1938 yılları arasında Türkiye'de bulunan Bruno Taut'un yönetiminde bulunan İmar Bürosu'nda çalışan bir grup mimarın durumu bu şekildedir. Bu makalede Taut ve onunla birlikte çalışan ve daha alt kategoride yer alan göçmen mimarlardan olan Franz Hillinger hakkında, özellikle "Berlin Akademie der Künste, Yapı Sanatı Arşivi"nden elde edilen bilgiler doğrultusunda, 1930'lar Türkiye mimarlık ortamına ışık tutulmaya çalışılacaktır. Ayrıca Erken Cumhuriyet Dönemi mimarlığı hakkında, yabancı mimarların rolü üzerine katkı sağlayabilecek bir konuyu gündeme taşımayı ve dönemle ilgili literatür, bilgi birikiminin artırılması ve sürdürülmesi hedeflenmektedir.

Erken Cumhuriyeti Dönemi ve Türkiye'ye gelen Yabancı Mimarlar

20. yy ikinci çeyreği, yeni bir ulus devlete geçiş sürecinde olan Türkiye için radikal değişimler ve mimarlık paradigması için de köklü yeniliklerin yaşandığı bir dönemi işaret eder. Bu dönüşüm içerisinde, makale konusu olan Almanca konuşan bazı mimarların ülkemize gelmeleri de önemli bir dönüm noktasıdır.

Türkiye'de mimarlık alanında, Cumhuriyet'in ilanı ile başlayıp İkinci Dünya Savaşı'na kadar uzanan tarih aralığında, batı yönelimli kültür politikası aracılığıyla, Osmanlı canlandırıcılığı terk edilip, Modern Hareket, Türkiye'de verilen isimle "Yeni mimari" benimsenir.² Söz konusu dönem mimarlığında, yeni rejimin topluma ve ülkeye yerleşmesinde kullanılan temel kavramlar ve normlar, mimarlık temel alanıyla örtüşmektedir. Nitekim Cumhuriyet rejimi topluma yenilik, akılcılık, işlev, yarar, nesnellik, bilime ve ilerlemenin determinizmine inanç gibi kavramları da beraberinde getirmiştir.³ Bu kavramlar ışığında Türkiye'de 1930'lu yıllarda mimarlık ortamı, yabancı ülkelere gelen avangard/öncül mimarların ülkemize gelmesiyle yeni bir boyut

kazanır. Söz konusu yıllarda, Batur (1998), batı dünyasındaki mimarlık çevrelerinin tarihi seçmeciliğe karşı çıkararak rasyonalist sistemler kuramına oturan Modern Mimarlık'ın ilkelerini benimsediğini ifade eder. Aslında bahsedilen yabancı mimarların Türkiye'ye gelme nedenlerinden birincisi bu kavramlar bütünüyle, yani Modern Mimarlık paradigması ve modernizm düşüncesiyle, Cumhuriyet rejiminin temel düşünce ilkelerinin örtüşmesidir.

Ancak diğer bir neden ise Almanya'nın aynı yıllarda içinde bulunduğu siyasi durumdur. Çünkü 1933 yılında Almanya'da Nasyonal Sosyalizmin (Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi-NSDP) iktidara gelmesiyle, birçok profesör ve mimar ülkelerini terk etmek zorunda kalmış ve başka ülkelere göç etmişlerdir.⁴ Yine aynı yıl Türkiye'de Üniversite Reformu'nun oluşumu tarihi bir denk düşümdür. Bu reform, Cumhuriyet'in ilerlemeci ve çağdaş ilkeleri doğrultusunda üniversitelere yeni hocaların alınmasına olanak sağlamış ve yurt dışından özellikle Almanya'dan birçok profesör gelip göreve başlamışlardır.⁵

Bunlara ilaveten, devletçi ekonomi politikası çerçevesinde yeni imar programına uygun olarak 1927 yılında çıkarılan "Teşvik-i Sanayiye Kanunu" ile sanat, mimarlık ve mühendislik alanlarında yabancı uzmanlardan yararlanma bir devlet politikası olur. Böylece, hedeflenen "muasır medeniyet" seviyesine ulaşmak için batının bilimsel ve teknik alanına birinci elden ulaşmak, yabancı uzmanlar aracılığıyla gerçekleşir.⁶

Mimarlık alanında da tarih olarak Türkiye'ye Almanca konuşan mimarların gelmeleri, 1927'lerden itibaren, Avusturya ve İsveç'le başlar. Henüz Cumhuriyet rejiminin kuruluş aşamasında gelmeye başlayan bu mimarlar şu şekilde sıralanabilir; Theodor Jost (1926), Clemens Holzmeister (1927), Ernst Egli (1927), Robert Oerley (1928) ve Philipp Gintner (1929). Alman mimarlar ise Cumhuriyet rejimi reformlarının kurulma aşamasında, yani 30'lardan sonra gelmeye başlamışlardır. Bunlar arasında da Martin Elsaesser (1933), Zimmermann (1935), Hans Poelzig (1935), Bruno Taut (1936), Franz Hillinger (1936), Margarete Schütte Lihotzky (1938), Wilhelm Schütte (1938), Robert Vorhölzer (1939) ve Paul Bonatz (1943) yer alır.⁷ Bozdoğan'a (2001) göre sözkonusu mimarlar, bütün yüksek eğitim ve mesleki uzmanlık alanlarında Kemalist Türkiye'nin gerçek mimarları olmuşlardır.⁸

Bunun nedeni, yabancı mimarların temel çalışma alanlarının, hem üniversitelerde eğitimci olarak hem de bakanlıkların imar müdürlüklerinde görev almalarından kaynaklanmaktadır. Çünkü 1923'ten sonra Maarif Vekâleti'nin İmar Bürosu ve Güzel Sanatlar Akademisi'nin Mimarlık Bölümü

¹ Taut, 1938-a, s. 333. ² Bozdoğan, 2001, s. 34. ³ Batur, 1998, s. 209.

⁴ Akcan, 2009, s. 36.

⁶ Alpagut, 2010, s. 129.

⁵ Nicolai, 2011, s. 133-134. Ancak bu uzmanların üç

⁷ Zander, 2007, s. 9.

ül yıl içerisinde Türkçe dilini konuşmaları ve Türkçe dilinde eğitim kitapları yazmaları gerektiğini belirtir.

⁸ Bozdoğan, 2001.

birbirlerine bağlı olarak çalışmaktadır. Sözkonusu kurumların başına 1927 yılında, başta eğitim yapıları olmak üzere, önemli kamu yapılarının gerçekleştirilmesinde rol alan İsviçreli Ernst Arnold Egli (1893-1974) getirilmiştir.⁹

Egli’den sonra boşalan bu göreve, Nicolai’e (2011) göre 1935 ve 1936 yıllarında Hans Poelzig’in getirileceği düşünülmüştür. Fakat 1936 yılında Hans Poelzig Türkiye’ye gelmeden Berlin’de vefat etmiştir. Bunun üzerine 1936-1938 yılları arasında bu göreve, Yeni Türk Mimarlığının oluşumunda etkili olmuş sayılı mimarlardan biri olan Bruno Taut getirilmiştir.¹⁰ Kendisi, hem Akademi’de hem de Maarif Vekâleti’nin İmar Bürosu’nda yaklaşık iki yıl gibi kısa bir zaman çalışmasına karşın, Türkiye’de büyük etkiler bırakmıştır.

Ancak Maarif Vekâleti bürosunda çalışan, Alman mimarların Türkiye’ye gelmelerinde etkili olan bir ismi burada belirtmek de fayda var. Bu konuda Regine Erichsen (1994) bakanlıkta çalışan mimarların belirlenmesinde, 1933 ve 1935 yılları arasında Berlin’de kültür ateşeliği yapmış ve Martin Wagner ile Hans Poelzig’e yapılan davetlerde kilit bir rol oynamış olan, Maarif Vekâleti’nin yetkili bakanlık müsteşarının Cevat Dursunoğlu olduğunu ifade eder. Dursunoğlu, Alman modern mimarlık geleneğinin Türkiye’de sürdürülmesine büyük değer verdiğini ve diğer yabancı ülkelerden tekliflere rağmen Alman mimarları istediklerini açıkça belirtmiştir.¹¹

Alman Mimarlar, Bruno Taut ve Franz Hillinger

Bruno Taut, Ernst Egli gibi hem Akademi’de hem de Maarif Vekâleti’nde çalışan yabancı mimar kategorisindedir. Taut’la beraber çalışan mimarlar da, Akademi’de eğitim alanında çalışanlar ve Maarif Vekâleti’ne bağlı İmar Bürosunda çalışanlar olarak ikiye ayrılır. Bunlar arasında; 1937 yılında Türkiye’ye gelen Friedrich E. Grimm, Wagner’in şehircilik derslerini sürdürmüş olan Magdeburglu Konrad Rühl, İmar Bürosu’nda Cumhuriyet’in 15. Yıldönümü kutlamaları için geçici anıt tasarımlarını yapan Wilhelm Schütte ve Margarete Schütte-Lihotzky’dir. Bu yazıya konu olan bir diğer mimar ise, Berlin GEHAG’da (Gemeinnützige Heimstätten-Aktiengesellschaft, 1924-1957) uzun yıllar birlikte çalıştığı Franz Hillinger’dir. Macar asıllı olan Hillinger¹² (1895-1973) her iki grupta da çalışan nadir mimarlardan biridir. Türk hükümetinden aldığı bir çağrıyla Nazi Almanya’sını terk ederek 8 Temmuz 1937 tarihinde toplam 12 yıl kalacağı Türkiye’ye gelmiş ve burada Maarif Vekâletinin uygulama bürosunda ve ardından Akademi’de şef asistan olarak çalışmaya başlamıştır.¹³ Cevat Dursunoğlu, 17 Kasım

Şekil 1. Wohnstadt Carl Legien Siedlung, Berlin, 1929-1930 (<http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=1790788>, 12.08.2015).

1937 yılında Ankara’da imzalanan kontratta, “Hillinger’in hem eğitimde hem de büroda, Kültür Bakanlığı emriyle yapılacak projelerin hazırlanmasında Profesör’e (Taut’a) yardım edeceğini” belirtir.¹⁴

Taut ve Hillinger’in Almanya’daki çalışma arkadaşlıkları geçmişe dayanır. Hillinger, Almanya’da Taut’un asistanı olarak Berlin-Charlottenburg Teknik Yüksekokul’unda ve 1924-1932 yılları arasında dünyadaki en yaratıcı toplu konut projelerini üretecek olan GEHAG adlı kuruluşta birlikte çalışmışlardır.¹⁵ Hillinger, bu kuruluşta kendisinin 10 yıl baş mimar olarak çalıştığını ve savaş öncesi Almanya’nın öncü mimarlarından o yıllarda Harvard’da Profesör olan Dr Martin Wagner ve Profesör Bruno Taut’la birlikte çalıştığını belirtir.¹⁶

Hillinger’in Almanya’daki en önemli eserlerinden biri Taut’la birlikte 1928-1930 yılları arasında gerçekleştirdiği, Berlin’de bulunan “Wohnstadt Carl Legien” yapı grubudur. Burada 4-5 katlı metropoliten bir yerleşim tasarlamışlardır. Yapılar düz çatılı olarak, konsol elemanlar ve güneş kırıcılarla desteklenmiştir. Blokların kenarındaki bahçe alanlarını yarı kamusal mekânlara dönüştürmüşlerdir. Daireler de bu bahçelere doğru açılmaktadır. Sokaklara bakan cephe-ler güneş sarısına boyanarak, dar sokakların aydınlatılması hedeflenmiştir¹⁷ (Şekil 1).

Bu mimarların GEHAG grubunda tasarlamış oldukları uygulamalar/çalışmalar, mimari yaklaşımlarını belirlemiştir. Öncelikle tasarımlarında esnekliği ön planda tuttıkları dikkati çeker. Birlikte inşâ ettikleri toplu konutlarda, “esneklik” bireysel olana yer açmak için kullandıkları bir ilke

⁹ Alpagut, 2010, s. 126.

¹⁰ Nicolai, 2011, s. 200.

¹¹ Nicolai, 2011, s. 199. Dursunoğlu’na ait bu sözler Ankara’da bulunan Von Keller’in Hariciye Vekâleti’ne yazdığı 14 Temmuz 1936 tarihli

mektuptan alınmıştır (Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes) (Bonn Dışişleri Bakanlığı Politik Arşivi).

¹² Demir, 2008, s. 130.

¹³ Nicolai, 2011, s. 201.

¹⁴ Demir, 2008, s.130. Demir, GSA’de Hillinger’e ait dosyada bulunan eski belge olarak (Hillinger B01) bu kontratın varlığından bahseder. Her yıl yapılan görev uzatma kontratlarının da aynı arşivde yer aldığını belirtir.

¹⁵ Akcan, 2009, s. 266.

¹⁶ Akademie der Künste, Hillinger/12.

¹⁷ http://www.stadtentwicklung.berlin.de/denkmal/denkmale_in_berlin/de/weltkulturerbe/siedlungen/carl_legien.shtml. Berlin-Pankow/Prenzlauer Berg etrafında bulunan “Wohnstadt Carl Legien Siedlung” 2008 yılından itibaren UNESCO Dünya listesine girmiştir.

olmuştur.¹⁸ Toplu konut tasarımı yapan mimarların görevleri, sürekli tekrarlanacak konut birimlerini en hesaplı, randımanlı, işlevsel ve seri üretilecek bir şekilde tasarlamaktır.¹⁹ Hillinger de toplu konut'larda tip kavramının her kullanıcının istek ve zamanla değişen ihtiyaçlarına göre dönüştürülebileceğini yani esnek olması gerektiğini savunmuştur.²⁰ Daha sonra, Hillinger dönemin popüler yayınlarında çıkan bir yazısında, Türkiye'nin de Siedlung (toplular konut) uygulamalarına uygun olduğunu ve büyüyen evler mahallesinin yapılması gerektiğini ifade etmiştir.²¹ Aslında büyüyen evler tasarlamak düşüncesi de modern mimarlığın ilkeleriyle, mimarlığın daha rasyonel ve çok amaçlı kullanımına yönelik ipuçları vermektedir.

Akademi'de yine, GEHAG'da yapılmış olan planlardan etkilenecek projeler üretmişlerdir. Taut, Hillinger ve Walter Neuzil'le birlikte 1932-1933 yılları arasında Charlettonburg Teknik Üniversitesi'nde "Konut ve Yerleşke Bilgisi" dersine temel oluşturması amacıyla, GEHAG'de tasarladıkları planları aktarmışlardır. Taut'un Güzel Sanatlar Akademisinde proje dersi kapsamında "bahçeşehir" projelerinde bu etkiler görülür. Genellikle kırma çatıların kullanıldığı iklime uygun eleman çözümleri (güneş kırıcılar) ve dışa doğru sarkan saçaklar görülmektedir.²²

Ayrıca yine GEHAG kurumu tarafından yapılan Neukölln, Prenzlauerberg, Weißensee bloklarında da şehir merkezinin içinde diğer projeleri gibi, modern mimarlık ilkeleriyle tasarım yapmışlardır.²³ Aslında Almanya'daki Siedlunglar modern mimarlık projesinin tezahürleri niteliğindedir. Ayrıca bundan sonraki projelere bu konutların örnek olduğu söylenebilir. Çünkü Taut, tasarladıkları toplu konut planlarının başka projelerde de kullanıldığını ifade eder.²⁴

Almanya'da Hillinger'in eğitim alanında da etkileri yadsınmaz. Taut'la birlikte Berlin Politeknik Üniversitesinde konut ve mesken hakkında "Seminar for Wohnungs und Siedlungsesen" adlı seminerleri vermişlerdir. İstanbul Güzel Sanatlar Akademisinde de iki yıl çalışmış daha sonra da Ankara'da teknik yönetici olarak Mimarlık Okulu'nda görev almıştır.²⁵

Taut'un Ölümünden Sonraki Mimari Çalışmalar

Bruno Taut'un 1938 yılı, yılbaşında vefat etmesiyle, hem Akademi'deki işleri, hem de kendisinin yaptığı yarım kalan projelerin kimin tarafından devam ettirileceği sorunsalı ortaya çıkmıştır. Japonya'dan beri imzasını Erica Taut olarak atan Erica Wittich kendisini Taut'un vasiyetinin yürütücüsü olarak görmüştür. Hatta Erica Taut'un Heinrich Taut'a yazdığı raporda şu sözleri kullandığı belirtilir;

"Bay Hillinger aracılığı ile bakanlıkta yapımı başlatılan binaların Max Taut tarafından tamamlanmaları halinde Bruno'nun son dileğinin yerine getirilmiş olacağı telkininde bulundum. Hillinger ile Friedrich E. Grimm projeleri öylesine iyi biliyorlardı ki, onları Max ile beraber, kendisinden başka birinin yapabileceği ölçüde, Bruno'nun anlayışında tamamlayacaklardır. Başlanmış bir yapının yabancı eller tarafından tamamlanıp altında kendi imzasının olması, her zaman ona sıkıntı veren bir şey olmuştur. Ve Bruno bana sık sık "sadece Max bir işi aşağı yukarı benim anlayışında tamamlayabilir" derdi."²⁶

Bu rapordan da anlaşıldığı üzere Max Taut (Bruno Taut'un kardeşi), Bruno'nun yarım kalan projelerine bağlanmak istenmiş fakat en nihayetinde Maarif Vekâleti bu işlerin tamamlanmasını yukarıda da belirtildiği gibi bu projeleri çok iyi bilen mimar Franz Hillinger'e verilmesine karar vermiştir.²⁷ Martin Wagner'da 14 Nisan 1949 yılında Hillinger'in "Harvard Üniversitesi, Lisansüstü Tasarım Okulu, Bölge Planlama Bölümü"ne gitmek için yazdığı referans mektubunda bundan bahseder;

"1938 yılında Bruno Taut'un ölümünden sonra Türk Milli Eğitim Bakanlığı Hillinger'in hem Taut'un yarım bıraktığı işleri güven ve onur içinde tamamlayabileceğini hem de büyük önemi olan yeni ve geniş komisyonun emanet edilebileceğini sundular."²⁸

Taut'un yarım kalan projelerinin Hillinger'e verilmesi, aslında yanında çalışan mimarlar arasında öncül olduğunu ve mimari yaklaşım olarak da ona en yakın olduğunu gösterir. Ancak Hillinger projeleri tamamlamada çeşitli zorluklarla karşılaşabileceğinin altını çizer ve 16 Nisan 1939 yılında Segal'e yazdığı mektupta bu gerçeği ortaya koyar;

"Ancak ben inşa edilmeye başlanan bir dizi yapının tamamlanabilmesi için gereken gücün eksikliğini duyuyorum. Yaşanan topyekün değişiklikler için çok önemli bir diğer unsur da yeni seçimlerin ardında idari bakanlık görevlerinin makamlarında büyük değişiklikler yaşanması. İşin aslı, orada şu anda yapımı başlatılan binaların ince arkitektonik detaylandırma olmaksızın müteahhit firmalar tarafından tamamlanabileceği fikrinin hâkim olduğudur. Bu nedenle, şu anda düşünüldüğü üzere bu şekilde tarafımdan tamamlanmasının mümkün olup olamayacağını bilemiyorum."²⁹

Hillinger'in bu düşüncelerine sahip olmasının nedenlerinden en önemlisi, Türkiye'de sözkonusu yıllarda yaşanmaya başlayan idari ve mimari yönetim değişiklikleri olabilir. 1938 yılında Atatürk'ün ölümünden sonra birçok bakanlık ve idarecileri değişmiştir. O yüzden binaların tamamlanmasında

¹⁸ Akcan, 2009, s. 303.

¹⁹ Akademie der Künste arşivi (tek metin).

²⁰ Akcan, 2009, s. 303.

²¹ Hillinger, 1942. s. 6-7.

²² Nicolai, 2011, s. 204.

²³ Akcan, 2009, s. 274.

²⁴ Akademie der Künste Arşivi.

²⁵ Akademie der Künste, Hillinger/12.

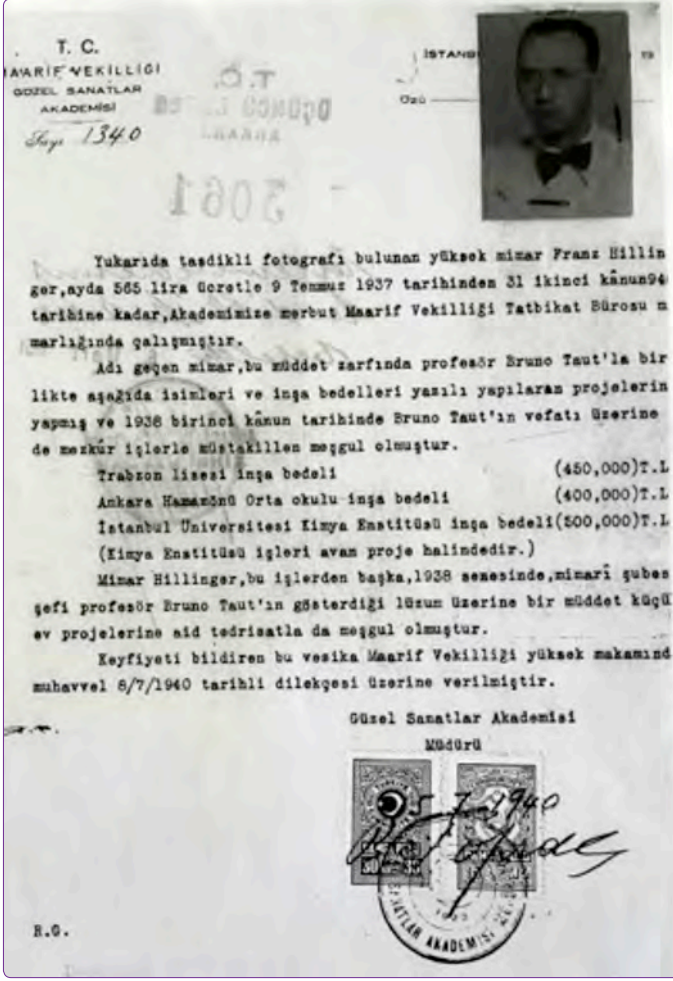
²⁶ Nicolai, 2011, s. 226. Bu rapor Heinrich Taut arşivinde bulunmaktadır. Tarih olarak Ocak ayı başı 1939 olarak belirtilir.

²⁷ Nicolai, 2009, s. 226. Max Taut'a bu projelerin verilmemesinin bir sebebi olarak Nicolai (2009), Max'in iş

arkadaşlarıyla ilişkilerinin iyi olmasına bağlıdır.

²⁸ Wagner, 1949, Akademie der Künste, Hillinger/33.

²⁹ Nicolai, 2011, s. 227. 16 Nisan 1939, Hillinger'in Segal'e yazdığı mektup, Manfred Speidel Arşivi.

Şekil 2. Güzel Sanatlar Akademisi Müdürü R.G tarafından hazırlanan dilekçe (Akademie der Künste, Hillinger/29).

nasıl bir yol izleneceği şüphede kalmıştır. Tüm bu olumsuz düşüncelere rağmen projeler sonuna kadar tamamlanmıştır.

Hillinger tarafından verilen bir dilekçeye karşılık olarak, 8 Temmuz 1940 yılında T.C. Maarif Vekilliği Güzel Sanatlar Akademisi tarafından cevap verilmiş, Franz Hillinger’in 9 Temmuz 1937 tarihinden 31 Kasım 1940 tarihine (31 ikinci Kânun 1940) kadar Maarif Vekilliği uygulama bürosunda çalışmaya başladığı belirtilmiştir. Ayrıca bu dilekçede, Yüksek Mimar Franz Hillinger’in Bruno Taut’la birlikte ve hatta Taut’un 1938 yılında ölümünden sonra gerçekleştirmiş olduğu yapılar şu şekilde sıralanır (Şekil 2);

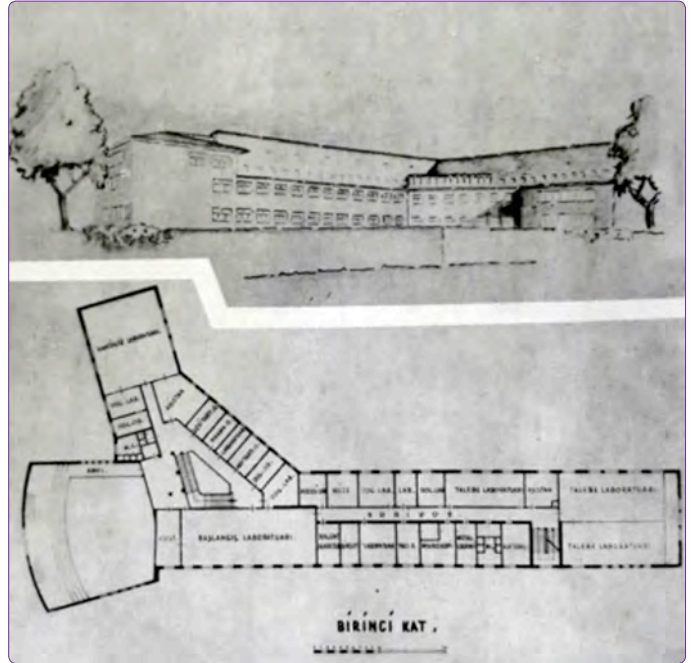
Trabzon Lisesi (Oberschule Trabzon)³⁰ (Temmuz 1937-1938, uygulanmıştır) (Şekil 3) Ankara Cebeci-Hamamönü Orta Okulu³¹ (Mittelschule in Cebeci) (7 Temmuz 1938, uy-

Şekil 3. Trabzon Lisesi, Oberschule Trabzon, (Kyn. Akademie der Künste Berlin, Hilinger 86/1).

Şekil 4. Ankara Cebeci-Hamamönü Ortaokulu, 7 Temmuz 1938 (Akademie der Künste, Berlin, Nachlaß Bruno Taut).

Şekil 5. İstanbul Üniversitesi Kimya Enstitüsü, 1937 (Akademie der Künste, Berlin, Nachlaß Bruno Taut, Akademie der Künste, Berlin, Baukunst Sammlung 287 F1).

gulanmıştır) (Şekil 4), İstanbul Üniversitesi Kimya Enstitüsü (Bu projeler avan proje halindedir, 1936-39, uygulanma-

³⁰ Demir, 2008, s.132. Demir, Spiedel’den (1995) aktararak, Taut’un Trabzon Lisesi için Karadeniz’e yaptığı bir gezi sırasında, tuttuğu notlar arasında, en büyük yardımcısı olan Hillinger hakkında “Hillinger’siz proje yok” cümlesiyle ona olan güvenini dile getirdiğini belirtir.

³¹ Nicolai (2009) Ankara Cebeci Ortaokulunun uygulanmadığını belirtse de yapılan araştırmada Bruno Taut ve Franz Hillinger’in yapmış oldukları bu binada 1939 yılında öğretime başlandığı ve halen “Ankara Altındağ Cebeci Ortaokulu” olarak kullandığı görülmüştür.

Şekil 6, 7. Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi 1936-1940 (Akademie der Künste, Berlin, Nachlaß Bruno Taut).

miştir) (Şekil 5). Bruno Taut'un isteği üzerine 1938 yılında bazı konut projeleriyle de uğraşmıştır.³² Ayrıca Hillinger 1949 yılında Ankara Teknik Üniversitesi'nin kuruluşunda denetleyici olarak görev yapmıştır.³³

Martin Wagner de Hillinger'in Berlin'de düşük gelirli için binlerce konut birimleri tasarladığını ve İstanbul ve Ankara'da da birçok büyüklükte ve kullanımda okul yapılarının yanı sıra kamu yapıları da yaptığını belirtir.³⁴ Taut'la birlikte Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi (1936-40, uygulanmıştır) (Şekil 6, 7), Atatürk Lisesi (1937-1938) (Şekil 8-10) ve İzmir Cumhuriyet Kız Meslek Enstitüsü³⁵ (Oberschule Cumhuriyet-Institut für Mädchen) (1938, kısmen uygulanmış) binalarını tasarlamışlardır (Şekil 11-15). Ayrıca 1938'de de Taut, Hillinger ve Friedrich E. Grimm'le birlikte İzmir Enternasyonal Fuar'ında Maarif Vekâletine ait Kültür pavyonu yapmışlardır.³⁶

Bu yapıların en önemlilerinden biri olan Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi mimari açıdan simgesel bir yapı olarak, temsili bir giriş kısmı ve kesme taş cephesiyle dikkat çeker. Asimetrik olarak eklenen yan kanatların bazı köşeleri yuvarlatılmış bazıları da keskin ve dik bir şekilde tamam-

Şekil 8. Atatürk Lisesi.

Şekil 9. Atatürk Lisesi.

Şekil 10. Atatürk Lisesi.

lanmıştır. Pencere boyutlarında çeşitlilik, kanatlardaki duvar katmanları, oranlardaki farklılıklar bilinçli olarak belli önermelere atıfta bulunan işaretler olarak görülür. Zaten Taut bu binanın "küçük" yani modern olmadığını ve Türk motiflerini işlediğini ifade etmiştir.³⁷ Rebiî Gorbon ise bu bina için şunları söyler;

³⁷ Nicolai, 2011 s. 212.

³² Akademie der Künste, Hillinger /29.

³³ Akademie der Künste, Hillinger/12.

³⁴ Akademie der Künste, Hillinger, 33.

³⁵ <http://cumhuriyetnsi.meb.k12.tr/>.

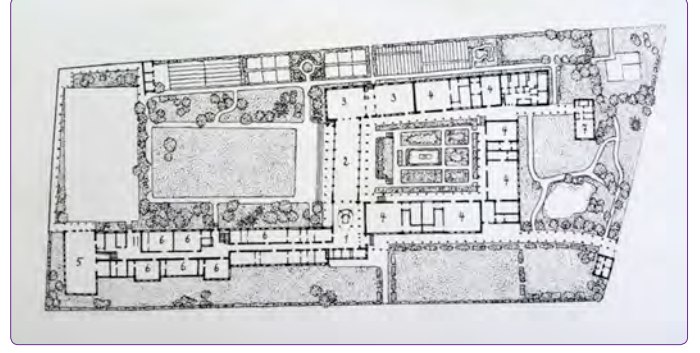
Bu bina şu an (Eylül 2015) "Cumhu-

riyet Nevvar Salih İğören Meslek Lisesi ve 100. Yıl Kız Teknik Öğretim Olgunlaşma Enstitüsü" olarak hizmet vermektedir.

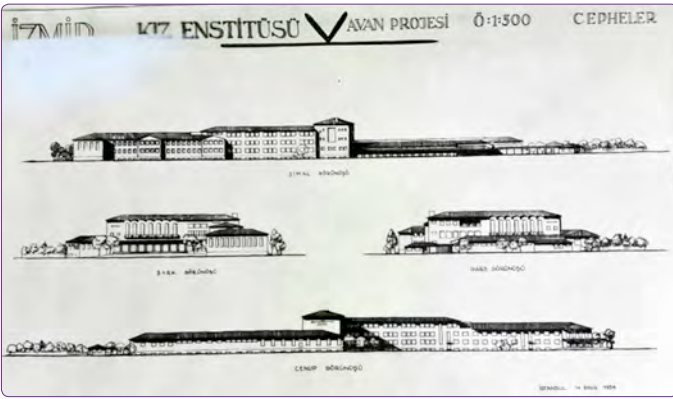
³⁶ Nicolai, 2011 s. 229.

Şekil 11. İzmir Cumhuriyet Kız Meslek Enstitüsü, 1936-1938 (kısmen uygulanmıştır), (1936 tarihli avan proje, Akademie der Künste, Berlin, Nachlaß Bruno Taut).

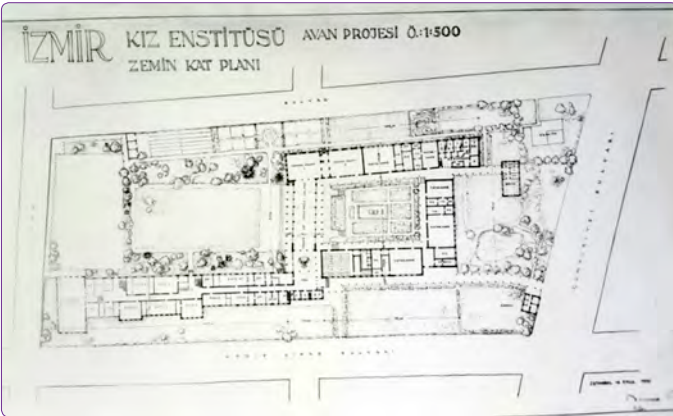
Şekil 14. İzmir Cumhuriyet Kız Meslek Enstitüsü Avan projesi, Zemin Kat Planı, İstanbul 14 Eylül 1938 (Akademie der Künste, Berlin, Nachlaß Bruno Taut, 195.2).

Şekil 12. İzmir Cumhuriyet Kız Meslek Enstitüsü Avan projesi, Cepheleler, İstanbul 14 Eylül 1938 (Akademie der Künste, Berlin, Nachlaß Bruno Taut, amm 290 F.4).

Şekil 15. İzmir Cumhuriyet Kız Meslek Enstitüsü, 1936-38 (Cumhuriyet Institut für Mädchen) (Akademie der Künste, Berlin, Nachlaß Bruno Taut, Sammlung 345 F. 2).

Şekil 13. İzmir Cumhuriyet Kız Meslek Enstitüsü Avan projesi, Zemin Kat Planı, İstanbul 14 Eylül 1938 (Akademie der Künste, Berlin, Nachlaß Bruno Taut, 195.2).

“...Türk mimarisinden esinlenmek hevesinde idi ve Türk mimarisinin kökenini özel bir altın kesit araştırmalarına bağlı gibi telâkki ediyordu. Cephe böyle bir çalışmanın çabaları içinde hazırlanmıştı.”³⁸

Fakülte binası için Bozdoğan da (2001), ek bloğun cephelelerinin bir sıra taş, bir sıra tuğla kullanılarak Erken Osmanlı

mimarisinin “almaşık duvar” tekniğine benzer bir mimari sergilediğini ifade eder.³⁹ Aslanoğlu (1976) bu uygulamayı, çoğu yabancı mimarın yaptığı gibi, Milli Türk mimarisi için yüzeyle kalmış bir çaba olarak değerlendirir. Benzer şekilde Sayar (1938) da Türk motiflerini kullanmanın iyi bir araştırma sonucunda kullanılabileceğini ve bazı binaların (Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesine işaret ederek) dış cephesinin tuğla ya da taş örgü ile kaplanmamasını ve öne çıkma yapan çatıların reddedilmesinin altını çizir.

Bu konuda Hillinger, Taut’un tasarım elemanlarını özetlerken, konuya şu şekilde açıklık getirir;

“ Büyük yapı kütleleri bölümlendirilmiş, yapının bağlamına uyumlu hale getirilebilecek küçük ünitelere parçalanmıştır; bunun yanı sıra Taut, yapılarını hem renkleri hem de tektonik elemanları ile geleneksel yapılarla bağdaştırmaya çalışmıştır. (...) Yapı modern izlenimi yaratsa da, tektonik elemanları, ortadaki tarihi binaları andırmaktadır. O, keskin mavi gökyüzünün karşısına katı yapı köşeleri yerleştirmekten kaçınmıştır; bundan dolayı yapının üzerine gölge atan yumuşak çizgilerle tasarlanmış ve oldukça ileri doğru

³⁸ Gorbon, 1973, s. 47.

³⁹ Bozdoğan, 2001, s. 87. Bu bilgi; Sibel Bozdoğan. “Against Style: Bruno Taut’s Pedagogical Program in Turkey 1936*38”, M.Polak, der. The Education of the architect içinde (Cambridge, Mass: MIT Press, 1997), 163-192.

çıkan saçak ve gölgelikler kullanmıştır. Böylelikle bu açıdan da oradaki yapı tarzıyla uyumludurlar. Taut daima büyük bir titizlikle, mimarisinden en ufak bir ödün vermeksizin, yapının işlevsel ihtiyaçlarının tümüyle yerine getirilip getirilemediğini kontrol etmiştir.”⁴⁰

Aslında bu düşünceler, Taut’un mimari yaklaşımını ortaya koymakta, modern mimarlığın fonksiyonelliği savunan öğretisi, mimari yapılarında belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Cephelerde de aynı durumdan geçerlidir. Örneğin Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde kullanılan cephe katmanlarının ve boşluklarının dizilimi, kare pencerelerle açılmış taş kaplama cephe malzemesi ve pencere genişliklerinin az kullanımı gibi mimari ifadeler binaya, yapının kamu yapısı ve dönemin anıtsallaşan ve klasik oranlara yönelen modern mimarlık anlayışıyla örtüşür. Ayrıca fuayede kullanılan Türk motifleri gibi örnekler geleneksel ve yerel olana karşı tutumunu binalarında belirgin bir şekilde göstermektedir. Ön cephede, en tepede yer alan Atatürk’ün ünlü özdeyişi “Hayatta en hakiki mürşit ilimdir” yazısı da yine Türkiye’ye özgü değerlere verdiği öneme işaret eder.

Ancak Hillinger ve Taut’un tüm yapılarında fonksiyonelliğe önem verdiği oldukça dikkati çekicidir.

“Binanın içinde oturulmasını ve kullanılmasını hoş, gönül ferahlatıcı hale getiren tüm nitelikleri veren şey fonksiyondur”.⁴¹

Aslında her ne kadar cephe düzenlemesinde geleneksel izler olsa da, mimari planlar incelendiğinde modernizmin etkileri daha açık görülür. Özellikle planın fonksiyonel olup tüm ihtiyaçlara cevap vermesi, asimetrik planlama yaklaşımı, yuvarlatılmış kenar duvarlar, tek bir köşe sütunu olan asimetrik giriş modernizmi çağrıştırmaktadır.

Nitekim, modern mimarinin birleştirici iddiaları, soyut, geometrik formları, düz çatıları, konsolları ve yuvarlak köşeleri öne çıkaran modernist ifadeleri özellikle Le Corbusier, Walter Gropius ve Mies van der Rohe gibi mimarlar tarafından benimsenmişti. Franz Hillinger ve Bruno Taut’un yaptığı yapılarda bu mimari özellikleri söylemek zor olsa da, modern mimarlığın klasik oranlara ve anıtsal cephelere yönelimiyle, rasyonalizm ve işlevselcilik öğretileri güçlü çalışmalar yaptıkları dikkati çekmiştir.

Taut’un şu sözleri bu düşüncüyü açıklamaktadır;

“Belki de modern eserlerdeki düzlük ve sadelik, mimarlara ağır gelecek ve mimarlar bu işten vazgeçip, eski üslûblara döneceklerdir. Belki, modern binalar hakkındaki bu tenkidler yüzünden, inşaat sahipleri, yaptracakları binaların, uzun zaman gözle güzel görünmesi ihtimalini daha kuvvetli surette temin edebileceği düşüncesi ile, eski bir üslûbda yapılmasını isteyeceklerdir.”⁴²

Öteyandan, Hillinger 1941 yılında teras çatıların Türkiye’de uygulanmasına yönelik bir makale yazmıştır. Hillinger makalesinde teras çatıların (düz damın) Türkiye için uygun olup olmadığını araştırmıştır. Yıllar önce, 16. yy’da Alman ressam Albrecht Disner ve 1926 yılında Dessau’da direktör Mimar Prof. Walter Gropius’un teras çatının tasarımının daha az masraflı, kullanışlı ve fonksiyonel olduğunu savunduklarını ifade eder. Alman Mimar Schinkel’in de aynı şekilde teras çatı yaptığını ve bunu yapmadığı zaman arka tarafa doğru eğimli olarak inşa ettiğini söyler. Modern mimarların 1940’lı yıllarda estetik açıdan daha güzel görünen teras çatı tercih ettiklerini de ekler. Türkiye’de teras çatı yapımının uygun olmadığını savunanlara karşı bu yazıyı yazmıştır. Her ne kadar Türkiye’deki iklim koşullarının gece ve gündüz sıcaklık farklarının çok olması bir etkense de, asıl problemin uygulamadan kaynaklandığını söyler. Malzemenin üzerine yeterince koruyucunun sürülmemesini eleştirir.⁴³

Hillinger’in Türkiye’den Ayrılışı

1933 yılında, Almanya’da Nazi hükümetinin baskılarından dolayı Türkiye’ye gelen mimar Franz Hillinger, Bruno Taut’la birlikte Türkiye’de önemli mimari uygulamalar yapmıştır. Türkiye’ye gelirken, “Uluslararası Mülteci Organizasyonu Türkiye Ofisi” (Turkey Office International Refugee Organisation) tarafından verilen uygunluk sertifikasında Hillinger’in Almanya’yı terk etme sebebinin “nazi zulmünden hayatını kurtarmak” (to save my live from persecution of nazis) olarak yazılmıştır⁴⁴ (Şekil 16, 17).

Tüm yaşananlara rağmen, Hillinger, Türkiye’de bir süre çalıştıktan sonra Almanya’ya ailesinin yanına dönmek ister. Her ne kadar, 1940 yılında bir ara ailesinin yanına Almanya’ya dönmek istese de bunda başarılı olamamıştır.⁴⁵

1948 yılında tekrar Almanya’ya dönmek ister. Bunun için referans mektubu almak zorundadır. 16 Nisan 1948 yılında “Amerikan Askeri Hükümeti Berlin Bölgesine” Dr Biel’e yazılan yazı Hillinger’in Almanya’ya dönüşü için referans mektubu niteliğindedir. Hillinger’in bir mimar ve (sertifikalı) mühendis olarak ünlü Alman mimar Bruno Taut’un asistanı olarak çalıştığı, İstanbul ve Ankara’da tekrar Taut’un asistanı olarak 1937 yılından itibaren bulunduğu belirtilir. Onun geniş ilgi alanına sahip, güvenilir kültürlü (görgümlü) bir mimar olduğu belirtilir. Ancak artık Hillinger’in (1948 yılından itibaren) Almanya’ya dönmek istediği ifade edilir.⁴⁶ Berlin’e dönüş izni almak için, Berlin bölgesinde kayınbiraderi olan Herr Hans Grigoleit, den referansla hareket etmek ister. Herr Hans, Hillinger’in kişisel, politik, ahlaki güvenilirlik için gerekli bütün garantiyi verebileceğini söyler.⁴⁷

⁴³ Hillinger, 1941, s. 221.

⁴⁴ Akademie der Künste, Hillinger 34.

⁴⁵ T.C. Ankara Üçüncü Noteri tarafından tasdiklenen bu yazıda ayrıca Hillinger’in 1937 yılında 565 lira ücretle göreve başladığı yazılır.

⁴⁶ Almanya’ya dönüşün ertelenmesi-

nin sebebinin ailesel nedenler olduğunu da ekler.

⁴⁷ Akademie der Künste, Hillinger, 32. Ayrıca Herr Hillinger’in Almanya’ya dönüşü için gerekli kolaylığı sağlamalarını ve bu konuda ilgili kişileri haberdar etmelerini ister.

⁴⁰ Nicolai, 2011, s. 215-216. ⁴¹ Taut, 1938-b, s. 165. ⁴² Taut, 1938-b, s. 191.

4. Present Address ANKARA-KOCATEPE, KIZILIRMAK SOKAK 48/9
C/O PAUL HOFFMANN

7. No. of Accompanying family members under 18 years of age —

8. Country of last habitual residence GERMANY Date left JULY 1937

9. Reason for leaving to SAVE MY LIFE FROM THE PERSECUTION OF NAZIS

10. Date arrived in Turkey JULY 1937

11. Occupation DESIGNING ARCHITECT FROM THE TURKISH MINISTRY OF EDUCATION

12. Signature of Refugee F. Hillinger

13. The person mentioned in Item 4 above, has been found within the mandate of IRO

(This certificate is valid only with a stamped photograph of the holder and accompanied by other documents.)

Signature of I.R.O. Officer

I.R.O. ANKARA, TURKEY

15. Date left Turkey

16. Reason

17. The IRO Office should be notified of all current changes in the status of the person or address. Otherwise responsibility for any disadvantages resulting will be borne by the refugee alone.

THIS CERTIFICATE IS NOT A PASS OR IDENTITY CARD

TURKEY OFFICE
INTERNATIONAL REFUGEE ORGANIZATION
Certificate of Eligibility

1. IRO Identity Number 1134203

2. Date issued 1/9/50

3. Names

(a) Surname FRANZ HILLINGER

(b) Christian Name

(c) Middle Name or Patronymic

4. Place of Birth NAGYVÁRAD

(a) Town

(b) Province BIHAR

(c) Country HUNGARY

5. Date of Birth 30.3.1895

Şekil 16, 17. Hillinger’e ait uluslararası Mülteci Organizasyonu Türkiye Ofisi (Turkey Office International Refugee Organisation) tarafından verilen uygunluk sertifikası (Akademie der Künste).

Ancak tüm bu yazılara rağmen Almanya’ya gidememiştir.

Aynı yılda (1948) eşi Grete Hillinger çocuklarıyla Amerika’ya gitmiştir. Kendisi Romanya doğumlu olduğu için kota kısıtlamalarından dolayı bir yıl beklemek zorunda kalmıştır. Amerika’daki ailesinin yanına gidebilmek için oradaki bir üniversiteden veya kolejden iki yıllık kontrat alması gerekir ve bunun için başvuruda bulunur. Bu yazılardan biri, Modern mimarlığı öğrencilere anlatabilmek için yeterince hem pratik hem de eğitim deneyimi olduğunu ifade eder. Karşı üniversiteden bir pozisyona başvurmak istediğini kendi geçmişinde de Alman ve Türk enstitülerinde uzun yıllar mimari tasarımda eğitimci ve mimar olarak çalıştığını ifade eder⁴⁸ (Şekil 18).

Hillinger 18 Aralık 1948 yılında Reuter’e yazdığı mektup-ta şöyle der;

“Sevgili Herr Reuter, inşallah eski halinden daha da güzel olacak yeni Berlin için yaptığınız işleri hayranlıkla takip ediyorum. Düşüncelerimde sizinleyim. Üç aydır Bebek’teki köşemde fevkalade yalnız bir şekilde yaşıyorum, zira karım çocuklar ile birlikte Amerika’ya gitti. Önümüzdeki yaz Almanya’ya ziyaret amaçlı gelmek istiyorum ve bu vesile ile sizi de görmeyi ümit ediyorum.”⁴⁹

⁴⁸ Akademie der Künste, Hillinger/12.

⁴⁹ Nicolai, 2011, s. 320.

FRANZ HILLINGER
DIPLO. INGENIEUR ARCHITECT
SOZIAL. ART. NO. 4
ATATÜRK BULVARI 229
ANKARA, TURKEY

ANKARA,

Dear Sirs:

On the basis of a long career as architect and lecturer on architectural design with several German and Turkish institutions, I apply for a position at your University.

I made my graduate studies at the Berlin Polytechnic Institute, "Technische Hochschule Scharlottenburg", and obtained my degree as Dipl. Ing. Architect in 1922. Since then, I have been active in my profession. In Germany I was for 10 years the chief architect of the GEMAG, one of the greatest building companies of that country. I worked there with the leading architects of pre-war Germany, Dr. Martin Wagner, now Professor at Harvard, and the late Professor Bruno Taut. The housing communities built at that time, under my direction, by the GEMAG are generally well known in professional circles.

Leaving Nazi-Germany in 1937, I followed a call of the Turkish Government and worked there for the last twelve years. I designed most of the modern Turkish schools in Istanbul, Ankara and Trabzon, constructed during that period. At present, I am supervising the construction of the Technical University, Ankara.

During my long career as an architect, I had at various times occasion to teach architectural design. At the Berlin Polytechnic Institute I directed, together with Professor Bruno Taut, the seminar for dwellings and housing projects, "Seminar für Wohnungs- und Siedlungswesen". During my stay in Turkey I was for two years, Professor at the Academy of Fine Arts in Istanbul. Later on I reorganized the School of Architecture in Ankara as Technical Director.

My contract with the Turkish Government terminates at the end of this year, and I want to join my family in the United States. It is a visa requirement that I should have a two years contract with an American College or University.

I think that the combination of long practical and teaching experience makes me very competent to prepare your students for the tasks and problems of modern building.

I would appreciate your kind answer either to my own address, or to the address of my wife, Mrs. Grete Hillinger, 65 Seaview Cherry Avenue, New Rochelle, New York.

Şekil 18. Hillinger’in Amerika’da bir üniversiteye başvurmak için yazdığı mektup (Akademie der Künste).

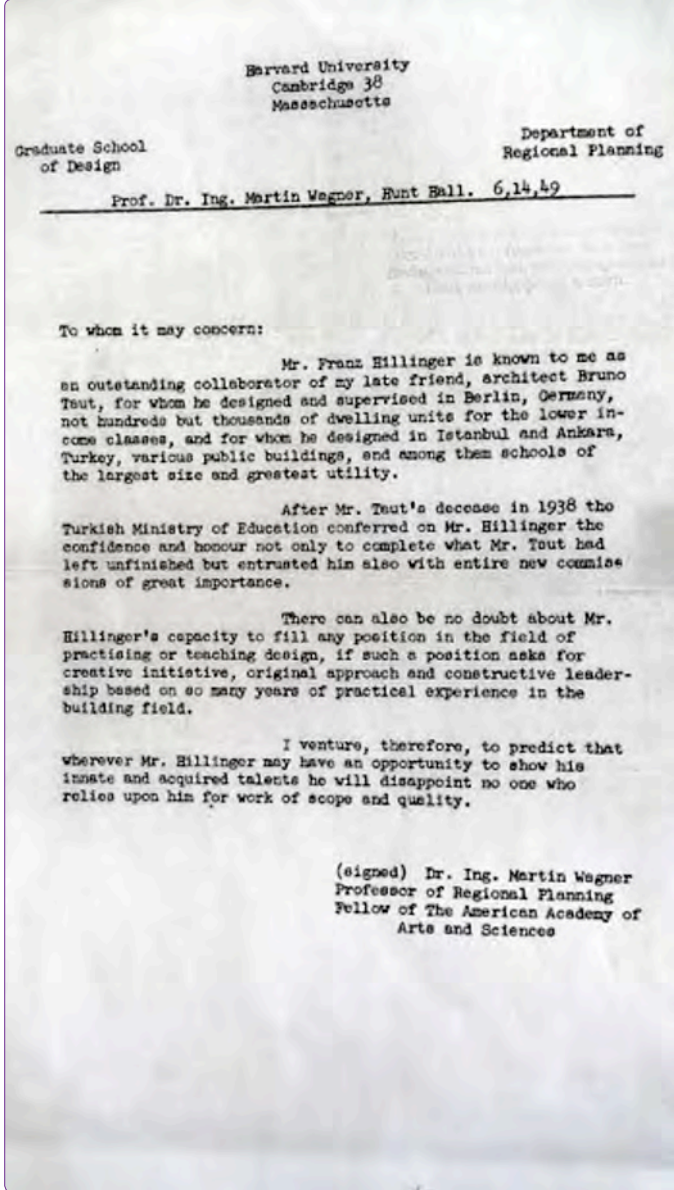
Nicolai (2011) ise, ne olursa olsun Hillinger’in Türkiye’deki kişisel durumu ile ilgili, hiç kimseye bir şey paylaşmadığını ve burada geçen on dört yıl süren hayatının üzerine tartışmadığının altını çiziyor.⁵⁰

Daha sonra 14 Haziran 1949 yılında Harvard Üniversitesi, "Graduate School of Design, Department of Regional Planning" bölümü Profesörü olan Martin Wagner, Hillinger için referans mektubu yazar. Bu mektupta Wagner, Hillinger’in Taut’la birlikte, Almanya’da düşük gelirli için yüzlerce değil binlerce konut tasarladıklarını, Ankara ve İstanbul’da da çeşitli kamu yapıları ve çok büyük ölçeklerde olağanüstü faydalı okul yapıları yaptığını belirtir. Kendisine son derece güvendiğini herhangi bir pozisyon için görevlendirildiği takdirde, deneyimli geçmişiyle hiç kimseyi hayal kırıklığına uğratmayacağını söyler.⁵¹ Ancak bunda da başarılı olamamış ve Amerika’ya da gidememiştir (Şekil 19).

Bunun üzerine, Türkiye’den 1951 yılında ayrılmıştır. İlk önce 1951-1952 yılları arasında Toronto’ya göç etmiş fakat orada işler umduğu gibi gitmemiştir. Toronto’dan yazdığı

⁵⁰ Nicolai, 2011, s. 319.

⁵¹ Akademie der Künste, Hillinger, 33.

Şekil 19. Prof. Dr. Martin Wagner'ın referans mektubu, 1949, Akademie der Künste, Hillinger/33).

bir mektupta, Franz Hillinger 1951'de şöyle der:

“Burada hâlâ daha kendim için yeni bir varoluş inşâ etmeye çalışmaktayım, ancak hayatımda dördüncü defa aynı şeyi yapmaya çalıştığım için bu bana her zaman çok kolay gelmiyor.”⁵²

1952 ile 1955 yılları arasında Türkiye Meclis Binası'nın inşasına yardım etmek için tekrar Türkiye'ye gelmiş ve ardından 1956 yılında New York da ailesinin yanına girmiştir.⁵³ Bu “haymatlos” (yurtsuz) mimarın son durağı Amerika olmuştur. Aslında kendisi hep bir yurt edinmek isteğinde olmuş ve bu bir türlü gerçekleşmemiştir.

⁵² Nicolai, 2011. Franz Hillinger'in Toronto'dan Ernst Reuter'e yazdığı 16 Aralık 1951 tarihli mektuptan alınmıştır.

⁵³ www.digifindingaids.cjh.org/

Sonuç

Bu çalışmada, Türkiye'ye Erken Cumhuriyet Döneminde gelen Alman mimarlardan Bruno Taut'la birlikte çalışan ve çok fazla ön planda olmayan F. Hillinger hakkında bir araştırma yapılmıştır. Aslında bu mimarları çok boyutlu kimlikleriyle anlamayı ve yapı çevrenin üretiminin çoğul katılımcılardan biri olarak görmeyi hedefleyen bu çalışma, her iki mimarın çalışmaları üzerinden okunmuştur. Taut'la birlikte çalışan diğer mimarlar hakkında çok fazla bilgiye ulaşılamazken, Hillinger'in biyografisi nisbeten daha belirgin bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda, Hillinger de dönemin yapı çevresi oluşurken rol alan farklı bir aktör olarak değerlendirilmiştir.

Aslında, Hillinger'in, Taut'la birlikte çalışmasından dolayı, kendine ait bir mimari anlayıştan tam olarak bahsetmek zordur. Ancak, Hillinger ve benzer durumda geri planda kalmış diğer mimarlar da, arkalarında ne kendileri tarafından gerçekleştirilmiş ve tartışmalara yön verebilecek yapılar, ne de önemli yazılı metinler bırakmışlardır.⁵⁴ O yüzden Taut'la olan çalışmaları değerlendirilmiştir.

Bu anlamda, mimari olarak dikkat ettikleri noktalar; bulunduğu ülkenin coğrafi nitelikleri, iklimsel özellikleri, geleneksel mimarileri ve yapı gelenekleri ile kendi ülkelerinden çeşitli mimari özelliklerinin ödünç alınmasıyla gerçekleşen bir söylem oluşturmuşlardır. Ancak burada Taut'un izlenimci yaklaşımını belirtmekte fayda vardır. Çünkü kendisi, Türkiye'ye gelmeden önce kaldığı Japonya'dan bir takım esintileri yapılarında gösterir. Dil Tarih ve Coğrafya Fakülte binasının girişinin üstündeki, eğrisel formlu saçak örtüsü buna bir örnektir.

Binalar tek tek incelendiğinde sadece geçmiş referans alan bir mimari değil, sürekli yeni arayışlar içerisinde olan bir arketektonik izlenim görülmektedir. Yapılar sadece devlet otoritesini ifade etmeye çalışan, neo-klasik tarzda da değildir. Yine DTFC binasında görülen asimetrik kütle düzenleri, dışarıdan içeriye yuvarlatılmış giriş ve yerel malzeme kullanımları tüm anıtsal etkilere rağmen binayı modernist kılar.

Bu mimari yaklaşımlarıyla her ikisinin de modernist bir tutum içerisinde oldukları söylenebilir. Ayrıca, Taut ve Hillinger'e ait yapıların mimarlık söylemlerinin yaklaşık 30 yıl sonra mimari eserlerde özellikle modern sonrası tartışmalarda tekrar ortaya çıktığı gözden kaçırılmamalıdır. Nicolai (2001), İstanbul Kimya Enstitüsündeki yapı gövdesinin kademelendirilmesinde, 1950'lerin mimarlığının teşhisi yapılabildiğini ve hatta Ankara, Cebeci ve Trabzon'daki okul yapılarında da kademelendirilmiş yapı öğeleri, yuvarlatılmış köşeler ve benzerlerinin buna örnek olduğuna işaret eder.⁵⁵

Taut'un yapılarının arkasında, çok fazla anılmayan/tanınmayan bir mimar olan Hillinger 30'lu yıllardaki dönem mimarisinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Çünkü Taut

⁵⁴ Nicolai, 2011, s. 144.

⁵⁵ Nicolai, 2011, s. 218.

Türkiye’de tasarladığı yapıların hiçbirinin gerçekleştiğini görmemiş, söz konusu yapıların tamamlanmasında görevlendirilen Hillinger, yapıların başarılı bir şekilde inşa edilmesinde başlıca aktör olmuştur. Geçmişte Almanya’ya kadar giden uzun süren ortak çalışmaları, her ikisinin de mimari yaklaşımlarının paralel olduğunun göstergesidir. Hillinger her ne kadar Taut kadar tanınmasa da, tüm projelerinde yer alması, belki de dönem mimarlığının şekillenmesinde onun arka plandaki güçlü varlığını ortaya koymaktadır.

Kaynaklar

Akademie der Künste.

Akademie der Künste, Hillinger/12.

Akademie der Künste, Hillinger /29.

Akademie der Künste, Hillinger, 32.

Akademie der Künste, Hillinger/33.

Akademie der Künste Berlin, Hillinger 86/1.

Akademie der Künste, Berlin, Nachlaß Bruno Taut.

Akademie der Künste, Berlin, Nachlaß Bruno Taut, 195.2.

Akademie der Künste, Berlin, Nachlaß Bruno Taut, amm 290 F.4.

Akademie der Künste, Berlin, Nachlaß Bruno Taut, Baukunst Sammlung 287 F1+2.

Akademie der Künste, Berlin, Nachlaß Bruno Taut, Sammlung 345 F. 2.

Akcan, E., (2009). Modernity in Translation: Turkish-German Relations in City and Dwelling, Türkçesi Çeviride Modern Olan: Şehir ve Konutta Türk-Alman İlişkileri, Yapı Kredi Yayınları 2859, Cogito 173, İstanbul, Mart 2009.

Alpagut, L., (2010). Modernleşme Projesinin Temsilinde Önemli Bir Yapı: İsviçreli Mimar Ernst Arnold Egli ve Ankara Siyasal Bilgiler Okulu, Alternatif Politika, Cilt. 2, Sayı. 2, Ekim 2010, s. 126.

Aslanoğlu, İ., (1976). Dışavurumcu ve Uşçu Devirlerinde Bruno Taut (1880-1938), ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt:2, Sayı:1 Bahar 1976.

Batur, A, (1998). 1925-1950 Döneminde Türkiye Mimarlığı, 75 yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Tarih Vakfı ortak yayını, İstanbul, Eylül 1998, s. 214.

Bozdoğan, S., (2001). Modernizm ve Ulusun İnşası: Erken Cumhuriyet Türkiye’sinde Mimari Kültür, Çeviren: Tuncay Birkan, Metis Yayınları.

Erichsen, R, (1994). “Sığınmacı Alman Bilim Adamlarının Etkisi”, Ankara 1923-50: Bir Başkentin Oluşumu, Türk Mimarlar Odası, s. 31.

Demir, A, (2008). “Güzel Sanatlar Akademisinde Yabancı Hocalar”, İstanbul, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınevi, s. 128-133.

Hillinger, F., (1942).“Büyüyen Evler Mahallesi”, Yapı Dergisi, 1 Eylül 1942, s. 6-7.

Hillinger, F.,(1941). “Damın İnşa şekli Hakkında” çev. Adnan Kولاتan, Arkitekt, no.9-10 (1941): 221.

Gorbon, R., (1973). Mimarlığımız 1923-50 Mimarlık no.112, Şubat 1973, s. 47.

Nicolai, B, (2011). Moderne und Exil: Deutschsprachige Architekten in der Türkei 1925-1955, Berlin: Verlag für Bauwesen, 1998, Türkçesi: Modern ve Sürgün: Almanca Konuşulan Ülkelerin Mimarları Türkiye’de 1925-1955, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara, Temmuz 2011.

Sayar, Z., (1938). Yerli ve Yabancı Mimar, Arkitekt dergisi, Cilt:1938, Sayı 1938 (92) 86, s. 65.

Taut, B (1938 a). Mimari Bilgisi, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi, s. 333.

Taut, B (1938 b). Mimari Nedir, Arkitekt, no.5-6 s. 165.

Wagner, (1949). A letter, Akademie der Künste, Hillinger/33.

Zander, Y.P., (2007). A Comparative Study on the Works of German Expatriate Architects in Their Home-land and in Turkey during the Period of 1927-1950, Phd thesis, İzmir Institute of Technology, İzmir.

İnternet Kaynakları

www.digifindingaids.cjh.org/ (erişim tarihi 02.04.2015)

<http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=1790788>, (erişim tarihi 12.08.2015)

http://www.stadtentwicklung.berlin.de/denkmal/denkmal_in_berlin/de/weltkulturerbe/siedlungen/carl_legien.shtml. (erişim tarihi 12.10.2017)

Social Networks and Innovation in Industrial Clusters: A Study in case of Turkish Industrial Clusters

*Sanayi Kümelerinde Sosyal Ağlar ve Yenilikçilik:
Türk Sanayi Kümeleri Örneğinde Bir Çalışma*

Özer KARAKAYACI, İclal DİNÇER

ABSTRACT

Over the last three decades, one of the most important issues in economic geography and regional development, which have occurred in the background of industrial clusters, is concerned with understanding factors such as social, economic and spatial characteristics based on social capital, social networks, trust and proximity. Increasing interest in clusters has focused on issues such as how these factors will be the role of evolution within industrial clusters. In this paper, non-economic factors behind the evolution of industrial clusters in Turkey have been discussed through social networks. The aim of this article is to determine the role of social networks on evolution of innovation in industrial clusters. In this context, the main hypothesis about the source of social networks and innovation is that social networks have a decisive influence on the changing of innovation activities through formal and informal linkages having out-cluster and intra-cluster of Ankara and Konya machinery engineering firms. The data used in the study were obtained by in-depth interviews and surveys conducted on sample clusters. It has been verified that social networks are determinants of innovation, although the social networking potentials of the clusters are different.

Keywords: *Industrial clusters; product innovation; process innovation; social networks; Turkey.*

ÖZ

Son otuz yılda endüstriyel kümelerin arka planını inceleyen ekonomik coğrafya ve bölgesel kalkınma yazınının odaklandığı konulardan biri de sosyal sermaye, sosyal ağlar, güven ve yakınlık temelli sosyal, ekonomik ve mekânsal özelliklerin anlaşılmasıyla ilgilidir. Nasıl bu faktörlerin sanayi kümelerinin gelişiminde rolü olacağı endüstriyel kümelere yönelik ekonomik coğrafya yaklaşımının temel tartışma noktasıdır. Makalede, Türkiye’de sanayi kümelerinin gelişiminin arkasında yatan ekonomik olmayan faktörler sosyal ağlar perspektifinde değerlendirilmiştir. Bu çerçevede, çalışmanın amacı sanayi kümelerinde yenilikçilik aktivitelerinin gelişiminde sosyal ağların rolünü keşfetmektir. Bu bağlamda çalışmanın ana hipotezi, sosyal ağların Ankara ve Konya makine sanayi kümelerinin küme içi ve küme dışında sahip olduğu formal ve enformel bağlantıların yenilikçi aktivitelerin gelişiminde belirleyici bir etkiye sahip olduğudur. Çalışmada kullanılan veriler, örnek kümelere yapılan derinlemesine görüşmeler ve anket çalışmalarıyla elde edilmiştir. Çalışmada, kümelerin sahip olduğu sosyal ağ potansiyelleri her ne kadar değişiklik gösterse de, sosyal ağların yenilikçi aktivitelerin gelişiminde belirleyici olduğu doğrulanmıştır.

Anahtar sözcükler: *Sanayi kümeleri; ürün yenilikçiliği; süreç yenilikçiliği; sosyal ağlar; Türkiye.*

¹Department of City and Regional Planning, Selçuk University Architecture Faculty, Konya, Turkey

²Department of City and Regional Planning, Yıldız Technical University Architecture Faculty, İstanbul, Turkey

Article arrival date: August 27, 2017 - Accepted for publication: April 11, 2018

Correspondence: Ozer KARAKAYACI. e-mail: karakayaci@gmail.com

© 2018 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi - © 2018 Yıldız Technical University, Faculty of Architecture

Introduction

Since the 1990s, industrial geography has focused on the role in regional economic development of 'industrial districts or 'industrial clusters'. This structure brings network-oriented discussions in its wake. It is important to discuss the role of networks among the supporting institutions and their characteristics, which rely on the evolution stories of industrial clusters, since they have reflected the value of social and cultural factors in industrial clusters. In this context, social networks are the focus of attention of diverse disciplines such as sociology, economic and political geography, and regional development. Social network (SNs) emphasize on the importance of the relationships among all of the actors in a particular environment, as a criticism to the neoclassical approach, which explains the abstract of spatial and social factors from economic landscape. It causes SNs have a key role for knowledge and learning processes in industrial clusters. SNs, therefore, have been extensively discussed in the evolution of industrial clusters as an engine of regional development in the literature.

Characteristics of clusters, however, have an indirect effect on how SNs have formed in terms of both the power and content of the relations. The power in SNs is expressed as spending time, ideas, and advice while the content is evaluated in a frame of concepts such as knowledge sharing, learning and innovation (Agapitova, 2003; Castilla, Hwang, Granovetter & Granovetter, 2000). Therefore, characteristics of clusters play an important role in the increase of power and in the diversification of content in the channels while SNs form new knowledge channels by means of informal and formal ways of presenting various information sources. In short, the strong SNs paves the way for creativity and innovation processes with the diffusion of new knowledge (Hauser, Tappeiner, & Walde, 2007).

In this article, we consider innovative activities of firms in the evolution of clusters and different relation types among all actors within SNs in different geographic level. Within this framework, the article consists of five main parts. The first part gives a conceptual framework of the study. The second part consists of a theoretical background such as industrial clusters, innovation, and SNs. The third discusses about the method and hypothesis of the study. It then follows on to the fourth part that explains the result of the analysis concerned with research findings. The fifth is discussion section and final part is conclusions and suggestions that have been gained from the research. The overall aim of the article is to prove the role of SNs on the success of clusters in the case of Ankara and Konya mechanical engineering clusters (MEC), which have different characteristics of social, institutional and economic features in terms of production organisations.

Theoretical Backgrounds: Industrial Clusters, Social Networks and Innovativeness

Industrial Clusters and Social Networks

Industrial clusters express that clusters not only are not composed of territorial agglomeration, but are also regions where innovation, sharing knowledge, R&D, education activities take place with both spatial features and socio-cultural structure. Industrial clusters deal with a wide range of social issues including untraded interdependencies or relational assets, mutual relations, habits, norms and trust as well as territorial agglomeration (Amin & Thrift, 1994; Storper, 1999). Thus, due to potential social integration regarded as institutional thickness, untraded interdependencies, common cultural structure, sharing knowledge, innovation for economic and social benefits of networks (Eraydin & Armatli-Koroglu, 2005), industrial clusters may show different spatial networks. In perspective, Gordon and McCann (2000) argue that industrial cluster could classify territorial agglomeration, industrial complex and SNs. However, it is important to recognise that SNs are too complicated to express different concepts such as clusters, innovation, trust and social capital, face to face relations while territorial agglomeration and industrial complex are to represent one-dimension as spatial proximity and architectural structure.

The most important studies for SNs in economic and industrial geography was made by Granovetter (1973) who placed SNs in disparity structures (strong ties and weak ties). Granovetter argues on how the strength of weak ties contributes to the development of success for actors. He claimed that strong ties bring forth normative networks such as family, friends and acquaintances based on socio-cultural background. In the framework perspective, this can be seen as a bridge for the diffusion of knowledge between normative networks; however, this may result in the inhibition of the changing of the actors from certain rounds of circulation, which will create knowledge or learning milieu from normative relation. Granovetter, also, defends weak ties that can effectively access new research and the values shared by the majority for providing information from varied networks (Lin, 2001). The assumption on the power of weak ties is frequently cited in the literature as evidence of the role of clusters in economic development. This is also supported by Burt's "structural holes" approach, which has similar characteristics with the hypothesis "strength of weak ties" (2004). According to Burt, actors that provide a connection or contact among varied information sources can be a significant point for new knowledge channels and different ways of thinking and creativity.

However, there are studies revealed that weak ties do not always have a positive effect on the success of knowl-

edge channels. In Chen's study of the Taiwan bicycle industry cluster (Chen, 2002), he argues that knowledge acquired through R&D and trial or experiences is more significant than knowledge obtained by SNs. (Aloysius Gu-nadi, 2011) also states that SNs have a limited effect on innovative processes, since different indicators should be used to detect the role of SNs in innovation of clusters.

Within the light of the above debates, there are numerous discussions about whether SNs have a positive effect on the evolution of clusters or innovation. The reason that evidences can vary immensely from each other is due to the methodological approaches that are taken in the discussion. This is due to the fact that SNs are a system, which have various characteristics such as relational, temporal and spatial dimensions. This complex system can lead to the emergence of different results in empirical studies. Relational dimensions of SNs, for example, can refer to a lot of factors to quality and diversity of relations for understanding the attitude and values of networks (trust, social capital, close friends) from the quantity of relations for understanding the route and density of networks (nodes, bridges). Trust and social capital is defined as an important concept for both acquiring new knowledge channels and removing the negative effects of networks in the learning and innovation process in industrial geography (Malecki & Tootle, 1996; Uzzi, 1997). In addition, nodes and bridges in the closed social circle can lead a trigger by the production process based on imitation and locked-in innovation processes. Temporal dimension points to the interaction processes of SNs that is a dynamic process in the context of time, such as student-teacher relations etc. Student-teacher relations, for example, only takes place in school periods and expires once the bell rings. Knowledge spillovers cannot trigger innovative activities due to knowledge sharing not occurring in clusters if these interactions do not set channels of communications by SNs in a particular time. Spatial dimensions refer to face-to-face relations and mobility of actors permitted by spatial proximity SNs (Staber, 2001). However, it is argued whether spatial proximity is the necessary arrangement for enhancing SNs, which fosters the growth of innovation and learning activities, since social capital and trust may have an impact that reduces the importance of spatial proximity. Even so, spatial proximity can still be accepted as an important factor for continuity of trust and encouraging face-to-face relations since coordination, cooperation and innovation, learning, and sharing is increased by SNs supported trust and face-to-face interactions as a 'social glue' (Staber, 2001).

To summarize the theoretical context, SNs may make a positive contribution to innovation and learning of industrial clusters. Due to the varied approaches in SNs, it may

lead significantly diverse findings in empirical studies. The complex structure of SNs can be identified as 'dark holes' by literature (Staber, 2007). Thus, data structures and variables (obtained through how, which, when) referring to dimensions of SNs are the main reason of the ambiguity in empirical studies on innovation of SNs in clusters. However, methodological issues focusing on statistical analysis give rise to discussions of findings in SNs especially those that are defined by abstract component as trust, confidence culture and close friends. Statistical evidences do not adequately express relations carrying out in social milieu due to the static structure of statistical analysis. In this literature, it is stated that this issue may be minimised through interpretations of statistical results, with findings obtained by in-depth analysis.

Innovation

Innovation is a learning process consisting of the development of product, mutual relationships, improvement of social habits and organizations, as well as the production of new products for sectors and a transition to new process for firms (Armatli-Koroglu, 2005; Morgan, 1997). It has begun to be regarded as an important process, shaping a complex structure from production and marketing models to organisation models, from new marketing and competitive conditions to specialization and division of labour. This perspective has forced actors to find a way to encourage the development of competitive conditions of firms and nation-states: intangible components (as sharing, mobility, cooperation-coordination, mutual agreement, habit, social interaction and social capital) as well as tangible components (as technical suggestions, physical and financial arrangements) (Landry, Amara, & Lamari, 2002). On the one hand, these components, especially sharing, mobility, cooperation-coordination, mutual agreement, habit, social interaction and social capital, find new channels to combine knowledge resources (Kogut & Zander, 1992). On the other hand, knowledge resources such as competitive firms, universities, research institutions, technology centres and particularly customers providing significant contribution to innovation with claims and ideas have provided inspiration for innovative activities (Todtling & Kaufmann, 2001). Innovation, thus, not only is an issue to be explained by tangible components such as R&D, technical and physical arrangements, but also has begun to become a strategic issue based on the ability to cooperate with other actors and institutions over the last three decades for the success of economic actors.

Innovative activities referring to new channels for external knowledge resources, pave the way for adapting to the changing conditions of actors with intangible components. However, there are broad consensuses about whether the innovative activities called interaction-learning process

have a key role in the success or evolution of clusters or firms (Romijn & Albaladejo, 2002). Knack and Keefer (1997) emphasize on innovation of trust developed through interaction. They argue that high-trust among actors lead to declination of both high uncertainty-risk for learning and spending more time for innovative activities because of reducing transaction cost such as tax, bribes, service and contracts fee etc. Furthermore, Molina-Morales and Martínez Fernández (2010) have a general idea to enhance innovative activities by SNs being cautious about giving information. This is generally discussed to explain the effect on innovation or firms' development with interrelated concepts in the literature: institutional thickness (Amin and Thrift, 1994), untraded interdependencies (Storper, 1999), cultural environment (Gertler, 1997; Maskell & Malmberg, 1999; Saxenian, 1994), SNs and social capital (Cooke, Clifton, & Oleaga, 2005; Dicken & Malmberg, 2001; Grabher, 1993; Martin & Sunley, 2001) as regards evolutionary and relational economic geography.

In this process, it is essential to have new information for locating at a particular position of an actor in interaction learning. Namely, if actors would like to be a part of the process of obtaining knowledge within SNs, they must have potential knowledge resources or have the capacity to process external knowledge into its own production for innovative activities. Thus, addition to external knowledge, internal sources that are considered an important part in innovative activities due to physical potential of actors (tangible components). Although this has a traditional perspective about innovation, there is a consensus that learning capacities can be enhanced by attributes such as R&D intensity, entrepreneur experience, size and types of workforce (Johansson & Löf, 2008; Romijn & Albaladejo, 2002). This is because 'learning by doing', which is the traditional learning process can be achieved only through internal factors (Romijn & Albaladejo, 2002).

Accordingly, with the aid of internal sources of codified information acquiring from external sources through intangible components such as SNs, trust, social capital, habit, this supports that innovation expresses an interactive and path-dependence process providing the value to the production process such as technological structure to employment structure, marketing strategies to institutional strategies, physical facilities to machine potentials etc..

Innovation is to point out a complex structure as a result of being a comprehensive description of this production process in clusters. There are discussions on disparity definitions of innovation for analysis of the complex structure in which they generally focus on two dimensions as product and process innovation (Aloysius Gunadi, 2011). Besides the introduction of new products or technologies

and adapting of new processes for manufacturing, product innovation may be described as significant qualitative improvements in existing products and institutional structures (Freel, 2000; Romijn & Albaladejo, 2002). Product innovation should be a newly developed product or production technologies and let institutional and organizational restructure into competitive firms or markets (Freel, 2000). If the newly developed product is new for a firm and not new for a market, the degree of innovation is evaluated as nominal (Karlsson, 1997; Todtling & Kaufmann, 2001). Product innovation also means to promote new products in the market because of the essential improving, renewal and technologic developments in existing products. The customers, suppliers, institutions and associated organisations, thus, are the main sources of both new ideas and opinions for product innovation and development of long-term strategies for firms. In other words, product innovation occurs to both fulfil the consumer's expectations and demands, and determine long-term strategies of firms (Todtling & Kaufmann, 2001). Because of this features of product innovation, this is not only for high-tech sectors such as machine, automotive, electronics etc. but also for textile, footwear etc.

Process innovation should be described as a process, which is completely independent from product innovation. This innovation was accepted as a regulation process rather than a complete renewal of the manufacturing process, or providing flexible conditions, or adaptation process to production technique used for obtaining new or developed product or new technologies. This covers all regulations and improvements in the manufacturing process, marketing and supplier (Todtling & Kaufmann, 2001). Also, it is not limited to changes made in manufacturing and can be identified as a radical change through reviewing, configuring, improvement, and development of all processes (Romijn & Albaladejo, 2002). This may also play a role in survival or competition of small firms with the help of sharing the knowledge developed by other firms. Process innovation, thus, is to be evaluated as strategies reducing the risk and the survival (Romijn & Albaladejo, 2002; Sverrisson, 1994) and process determining the short-term politics in the crisis period, especially small firms.

Consequently, theoretical contributions argue that innovation, especially for industrial clusters, has introduced a new approach with changing conceptual perspectives over the last three decades. As mentioned above, there are non-economic factors such as intangible components on the foundation of this changing structure. The Intangible components can let actors take knowledge from other firms or institutions. This brings about the degree and types of innovation depending on which channels, which time period, how interactions to this knowledge are acquired.

Methodology

The main problem of this article is whether SNs have an effect on the product and process innovation of mechanical engineering manufacturing firms in Turkey. This article aims to explore the role of SNs on innovation in two high-tech industrial clusters of Turkey: Ankara and Konya mechanical engineering clusters (MEC), since these clusters have been based on differentials of manufacturing organisation to institutional structure and socio-cultural features.

Ankara is the most important metropolitan area after Istanbul metropolitan city. Although mostly specializing in domestic and foreign services, and education since the 1920s, Ankara has significantly positioned into manufacturing sectors within Turkey’s industrial geography. Over the last six decades, Ankara has especially concentrated on machinery, defence industry, electronics and software. These sectors have a highly competitive role since they are located near to institutions such as universities, public and private organizations, R&D centres, and technology parks. Especially in Ankara where there are tenders such as large-scale individual projects and national defence projects, the firms want to be near them to have a strong relationship with public enterprises. This situation has affected the supplier and subcontracting firms to cluster around the firms. Besides, a wide knowledge and experience gained within last 60 years have brought on the integrated firms to the production chain in global level. Konya is known as an agricultural province in Turkey. The importance of the manu-

facturing industry in Konya dates back to the foundation of the republic (1923). It has converted to agricultural machinery production via experiencing obtained by agricultural production carrying out mechanisation in the 1950s. The machine manufacturing which was developed by the effect of the agricultural production caused the habits of agricultural production to reflect on the machine-manufacturing period. Konya MEC has produced more than half of Turkey’s agricultural machineries and manufacturing equipment. Konya has continued to convert to industrial machine production and automotive production in parallel to the declining agricultural machinery productions since 2000s.

The aim of this article is to determine what types of SNs have a more significant effect on innovation. To conceptualize SNs and innovation, as mentioned in the theoretical parts, this article would use the different dimensions of SNs (informal, formal and institutional linkages) and innovation variables (product and process innovation) (Figure 1). Also, it is expressed the effects of internal information sources (IIS) on innovation in Figure 1. This article has determined the hypotheses for defining the relations among the variables in two clusters in case of Turkey.

Informal linkages refer to strong ties hypothesized by Granovetter. He claims that strong ties combine with normative relations such as family, friends and acquaintances. Informal linkages, in other words, have not been sufficient sources for radical changes and competition based on innovation, for circulations of knowledge in similar groups,

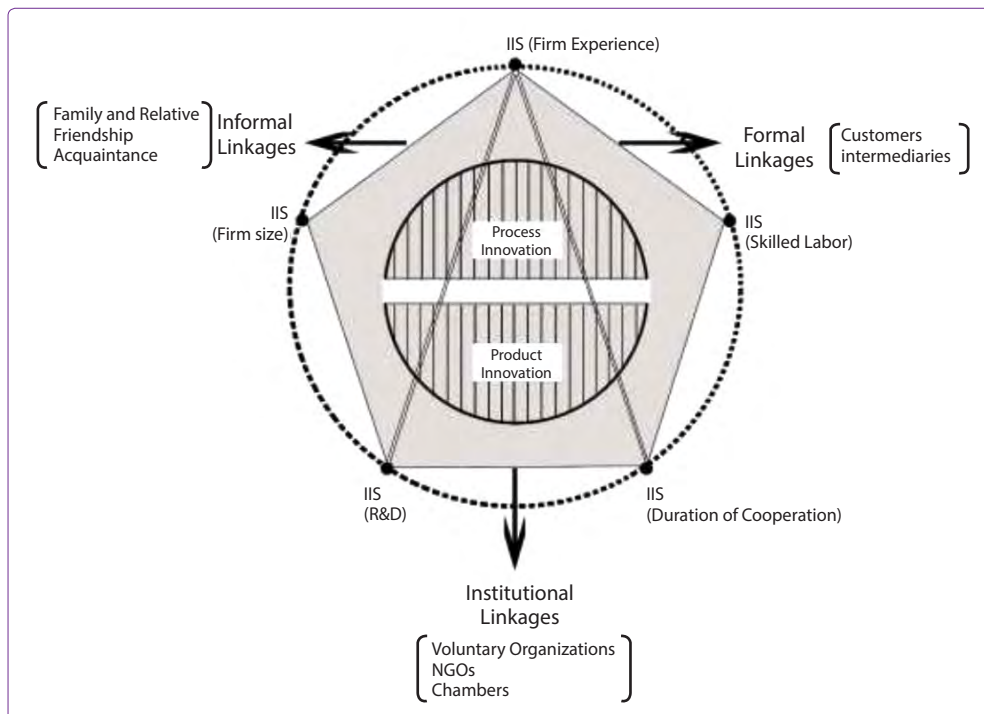

Figure 1. Social networks, innovation and internal information sources in clusters.

Table 1. Number of the samples according to size in Ankara and Konya, 2010

	Micro Firms	Meso Firms	Macro Firms	Total
ANKARA				
The Number of Manufacturing Firms	15397	2423	854	18674
Mechanical Engineering Manufacturing Firms	735	56	14	805
The Number of Surveys	52	16	3	81
Standard Deviation	7.17	24.57	87.18	----
Maximum	49	244	1590	1590
Minimum	1	50	264	1
KONYA				
	Micro Firms	Meso Firms	Macro Firms	Total
The Number of Manufacturing Firms	8073	982	220	9275
Mechanical Engineering Manufacturing Firms	503	27	2	532
The Number of Surveys	72	16	1	89
Standard Deviation	9.34	46.94	15.56	----
Maximum	48	208	275	275
Minimum	1	50	253	1

which has centred on these actors (Fukuyama, 1995; Lissoni, 2001). Granovetter, who conceptualised the strength of weak ties, focused on their number and quality by giving access to different knowledge resources among firms and institutions in different levels. However, this is significant in order to sustain the competitive advantages of firms, since weak ties enable more effective access to new resources than values shared by the majority (Hauser et al., 2007; Lin, 2001). Within the context of this article, weak ties will be referred to formal and institutional linkages. Accordingly, the relations between SNs and innovation can be hypothesized as follows;

1st Hypothesis: *The higher the significance level of the informal linkages of firms the process innovation of firms will be higher than firms with formal and institutional linkages.*

2nd Hypothesis: *The higher the significance level of the formal and institutional linkages of firms, the product innovation of firms will be higher than firms with informal linkages.*

This article argues also how innovative activities will be affected by internal sources of knowledge shared through SNs. Namely, it will explore the role of the interaction between internal sources and social network in innovative activities. For example, IIS such as employees, mobility job, colleagues and classmates are not only components for innovative or learning climate within firms, but they also play the role of converting innovative activities of external knowledge (Dahl & Pedersen, 2005; Lissoni, 2001). There is also a growing awareness about the influences of firm size on innovation. It argues that big firms, both the number of employees and the size of market and profit, are more advantageous than small firms, since they can easily use the knowledge from external networks for in-

novative activities due to the number of engineering, R&D facilities and experiences (Boschma & Ter Wal, 2007). The role of internal sources in the effects on innovation of SNs, thus, can be hypothesized as follows;

3rd Hypothesis: *The higher the potentials of the IIS of firms such as experience, skilled labour, size, duration of cooperation, and R&D, product and process innovation of firms will be higher, for they have the ability to easily integrate the tacit and codified knowledge obtained through SNs.*

The sample firms for the empirical study were selected by stratified sampling to represent different sized firms in the clusters since the database of Ankara and Konya Chambers of Commerce only provide information about the numbers of employees. The firms were classified by three categories: micro, meso and macro¹ (Table 1). The data were collected by face-to-face survey and in-depth interview with randomly selected firms.

In this article, the data was classified into three groups: innovation (dependent variables), SNs (independent variables) and IIS (control variables) (Table 2). Innovation was divided into two categories: product and process innovation. SNs were based on the following variables: informal, formal and institutional linkages. IIS refer to the firm's experience, skill labour, and size (income size), duration of cooperation and percentage of R&D expenditure within the total income of the firms.

Product innovation is the number of activities such as development of new products and manufacturing technologies, patents and utility models and process innova-

¹ Firms are divided into three layers. Therefore, firms with 1-49 employees are determined as micro scale firms, firms with 50-249 employees are determined as meso scale firms, and firms with 250 and over employees are determined as macro scale firms.

Table 2. Component, codes and types of the variables

	Components	Variables		Codes	Methods Obtaining Data
INNOVATION	The Number of Activities for Development of The New Product The Number of Activities for Development of Manufacturing Technologies and Process The Number of Patents and Utility Models	PRODUCT INNOVATION	Product Innovation	PRODUCT	Dummy (innovation firm 1, non-innovation firm 0)
	The Number of Activities for Improving Manufacturing Technologies The Number of Activities for Improving Manufacturing Process	PROCESS INNOVATION	Process Innovation	PROCESS	Dummy (innovation firm 1, non-innovation firm 0)
SOCIAL NETWORKS	The Importance of Contact with Family and Relative	INFORMAL LINKAGES	Family and Relative	FAMILY	Likert Scale Value
	The Importance of Contact with Friendship		Friendship	FRIEND	Likert Scale Value
	The Importance of Contact with Acquaintance		Acquaintance	ACQUAINTANCE	Likert Scale Value
	The Importance of Contact with Former Customers	FORMAL LINKAGES	Customers	CUSTOMERS	Likert Scale Value
	The Importance of Contact with Intermediary		Intermediaries	INTERMEDIARY	Likert Scale Value
	The Importance of Contact with Voluntary Organizations The Importance of Contact with Non-Government Organizations The Importance of Contact with Chambers	INSTITUTIONAL LINKAGES	Voluntary Organizations	VOLUNORG	Likert Scale Value
	NGOs		NGO	Likert Scale Value	
	Chambers		CHAMBER	Likert Scale Value	
INTERNAL INFORMATION SOURCES	Experience of Entrepreneur in Firm	EXPERIENCE	Firm' Experience	EXPERINCE	Year
	The Number of Skilled Labour in Firm	SKILLED LABOUR	Skilled Labour	SKILLAB	Number
	Size According to Total Income of Firm	SIZE	Firm' Size	SIZE	Categorical Classification ¹
	Duration of Cooperation	DURATION OF COOPERATION	Duration of Cooperation	DURATION	Dummy (Short-Term: 0, Long-Term: 1)
	Share Allocated by Total Income for R&D	R & D EXPENDITURES	R&D	R&D	Percent Value

¹.....<1<0.5 Mil. \$, 0.5 Mil. \$<2<1 Mil. \$, 1 Mil. \$<3<2 Mil. \$, 2 Mil. \$<4< 5 Mil. \$, 5 Mil. \$<5< 10 Mil. \$, 10 Mil. \$<6<25 Mil. \$, 25 Mil. \$<7<100 Mil. \$, 100 Mil. \$<8<....

tions referred to the number of activities that are aimed at improving manufacturing technologies and process by the firm. If a firm implemented at least one activity about a product or process over the last three years, it will be recognized as an innovative firm (Table 2). SNs was examined in three categories; informal linkages, formal linkages and institutional linkages. Informal linkages cover all aspects of the relations such as family and relatives, friendship and acquainted relations. Formal linkages consist of all relationships with actors being directly manufacturing

as customers and intermediaries, while institutional linkages focus on interactions with institutions such as voluntary organisations, non-government organisations and chambers (Table 2). These variables were measured by five-point Likert items (Unimportant, less important, moderately important, important, very important) in the survey (Table 2). Internal information resources consist of the variables such as experience, skilled labour, size and R&D of firms. In this article, duration of cooperation was also accepted as another control variable. If the interaction is

1 year or longer, it is defined as a long-term cooperation, and interaction less than 1 year is defined as a short-term cooperation (Table 2).

The hypotheses have been tested by statistical analysis (logistic regression) and descriptive methods (in-depth interviews and graphic display). We aimed to use a method, which focuses on interpreting in-depth interviews and graphic display, to avoid discussions over static findings obtained by our statistical analysis. This article, thus, is prepared graphics basing on average Likert values for understanding the difference between the evolution on innovation of the variables: xy chart for understanding the relations between social network and innovation, and xyz chart for analysing the relations between social network, IIS and innovation. The first chart defined the average curve according to the place of the values in horizontal and vertical axis of each firm. SNs are calculated in five levels (from 1 to 5): Unimportant, less important, moderately important, important, very important (with 1 being unimportant, and 5 being very important). The values of control variables were added as presented in Table 2 in the second chart.

The in-depth interviews focus on firms' story on interactions among firms, customers, institutions and other actors for learning and innovation process. In addition, in-depth interviews consist of informal information acquired from debates about general issues after completing interviews and observation in the manufacturing areas, and conversations with employees in socio-cultural areas. Hence, the hypotheses have been comparatively tested by findings from statistical and in-depth interviews.

Results of the Statistical Analysis

SNs are evaluated by the most important components of innovation in economic and industrial geography and there are similar findings in many studies about the role of SNs on innovation. Findings were obtained by statistical analyses in two stages: possible effects of SNs and IIS on product and process innovation. In each statistical analysis, there are three models for discussion in the three components, which are informal linkages, formal linkages, and institutional linkages of SNs as dependent variable.

Possible Effects of Social Networks and Internal Information Sources on Product Innovation

Logistic regression in the three models were analysed to estimate the possible effects of SNs on product innovation. As reported in Table 3, the coefficient of logistic regression analysis in all three models is statistically significant (model 1, 2 and 3 Nagelkerke R^2 values in Ankara are respectively .658, .559, .644 and model 1, 2 and 3 Nagelkerke R^2 values in Konya are respectively .458, .503, .499). In other words, all statistical analyses describe the dependent variables of independent variables that over 45 percent.

As expected, although SNs may be stated to have a significant effect on product innovation in Ankara and Konya machinery engineering industry cluster, the statistical results show that some components of social network do not have the effect on product innovation. 'Acquaintance', for example, does not have any effects on product innovation for both district firms, and 'Intermediaries' do not have effects on product innovation for firms in Ankara. As this is also related with socio-cultural backgrounds and behaviours of firms, there are statistically different findings that present results on which direction affects the components of SNs on product innovation. Also, with regards to 'Family' and 'Friendship' for firms in Ankara, the regression coefficients are negative values. The independent variables have an impact on reducing the dependent variables. In other hands, a one-unit increase in 'Family' will decrease about 2.160 (1/0.463) times and a one-unit increase in 'Friendship' leads to a decrease of 2.425 (1/0.414) times in product innovation. However, compared to firms in Ankara, 'Family' and 'Friendship' for firms in Konya are the important variables for increasing product innovation. Even though theoretical discussions express that firms with less-innovation have a higher tendency of using informal linkages than formal and institutional linkages (Greene & Brown, 1997), the statistical findings show that informal linkages maintain great importance for low and high product innovation to both districts firms, for firms in especially Konya. In other words, the dominant character of firms in Ankara and Konya reveals to the importance of informal linkages in the innovation activities. In the following, it is revealed in the finding of depth-interviews that especially the small firms consider the cooperation less risk with the actors have similar socio-cultural structure. Therefore, contrary to the theoretical approach, it could be a critical evaluation emphasizing the effect of informal linkages on the cluster success in Turkey.

The effects of formal linkages on product innovation were analysed in model 2. As reported in Table 3, there is a positive relationship between 'Customers' and product innovation for both district firms as it is likely to increase 1.367 times in Ankara and 1.540 times in Konya in relation to product innovation when the relationships with 'Customers' increase by one-unit. This article also determined that 'Intermediaries' have an important role on product innovation for firms in Konya, with a score of 1.755.

As reported in Table 3 (model 3), the effects of institutional linkages such as 'NGOs', 'Voluntary Organizations' and 'Chambers' on product innovation were also analysed. Institutional linkages, established through cooperation among economic and non-economic actors, play an important role in the absorption of information obtained

Table 3. Effects of SNs and IIS on product innovation for firms in Ankara and Konya MEC (logistic regression analysis)

	Model 1						Model 2						Model 3					
	ANKARA			KONYA			ANKARA			KONYA			ANKARA			KONYA		
	B	S.E.	ExpB	B	S.E.	ExpB	B	S.E.	ExpB	B	S.E.	ExpB	B	S.E.	ExpB	B	S.E.	ExpB
Constant (Product)	-0.357	1.967	.700	-5.186	1.544	.006	-4.390	1.501	.012	-7.130	1.936	.001	-10.454	3.819	.000	-6.393	1.739	.002
FAMILY	-0.771	.267	.461*	.364	.125	1.439*												
FRIEND	-0.882	.383	.414†	.331	.172	3.695†												
ACQUAINTANCE	.426	.295	1.531	.104	.261	1.110												
CUSTOMERS				.313	.186	1.367*	.432	.240	1.540†									
INTERMEDIARY				.297	1.749	1.245	.563	.259	1.755†									
VOLLUNORG													.555	.313	1.660†	.561	.278	1.752†
NGO													.564	.329	1.757†	.393	.181	1.482†
CHAMBER													1.072	.512	2.922†	.471	.134	2.304*
EXPERIENCE	-0.095	.053	.295†	-0.069	.056	.371	-0.090	.047	.148†	-0.038	.053	.339	-0.113	.053	.893†	-0.048	.055	.449
SKILLLAB	1.072	.407	2.922*	.245	.254	1.277	.390	.213	1.477*	.116	.264	1.123	.245	.110	1.278†	.100	.262	1.105
13.SIZE	.331	.172	1.393†	.680	.327	1.974†	.357	.203	.1429*	.635	.356	1.887*	.721	.372	2.057*	.906	.353	2.476*
DURATION (1)	.173	.103	1.343†	2.0103	1.047	7.485†	.148	.084	1.159*	1.401	.783	4.058*	2.619	1.196	13.717†	1.940	1.053	6.959*
R&D	1.560	.785	1.235†	.646	.312	.1.909†	1.293	.606	1.258†	1.313	.678	3.731*	.368	.167	1.445†	1.375	.675	3.687†
<i>significant at the * 0.01, † 0.05, ‡ 0.10 level</i>	Nagelkerke R Square: .658 Log likelihood: 50.127 Exp(B): .473			Nagelkerke R Square: .458 Log likelihood: 84.336 Exp(B): .745			Nagelkerke R Square: .559 Log likelihood: 60.305 Exp(B): .473			Nagelkerke R Square: .503 Log likelihood: 79.678 Exp(B): .745			Nagelkerke R Square: .644 Log likelihood: 51.708 Exp(B): .473			Nagelkerke R Square: .499 Log likelihood: 80.173 Exp(B): .745		

from different levels and territories in the clusters (Field, 2003; Sabatini, 2009). Accordingly, there is an important and positive relationship between product innovation and institutional linkages for firms in Ankara and Konya machinery engineering industry clusters. It should be emphasized that effects of 'Chambers' on product innovation are at a higher level than 'NGOs' and 'Voluntary Organizations' in both cases. A one-unit increase of 'Chambers', for example, will lead to more than twice of the increase for firms in Ankara and Konya in product innovation.

In addition to the explanatory variables, the effects of control variables on product innovation were analysed in the three models. This article found that this had an important effect of 'Size', 'Duration of Cooperation' and 'R&D' on product innovation for firms in the Konya and Ankara MEC. However, there is a no significant effect on the relationship of 'Experience' and 'Skilled Labour' in all of the models in Konya. Yet, the variables in all models of Ankara, as expected, is associated with product innovation since a firm's experience is one of the factors that affect the firm's learning ability. However, this relation is an inverse relationship between 'Experience' and product innovation in Ankara since it is known that the new established firms have significantly higher learning skills due to high education level of entrepreneurs in Ankara. As can be seen in Ankara, also the higher mobility of newly established firms can also facilitate access to knowledge and learning processes (Autio, Sapienza, & Almeida, 2000). The effects of 'Skilled Labour' on product innovation are positive in Ankara MEC. It was shown that one-unit growth of 'Skilled Labour' increases 2.922 times in model 1, 1.477 times in model 2, and 1.278 times in model 3 with respect to product innovation.

'Duration of Cooperation' was also examined within the effects on this product innovation. There is a positive and significant effect of 'Duration of Cooperation' on product innovation in Ankara and Konya MEC. In all the models, including the control variable, 'Duration of Cooperation' is the most important variable that increases product innovation because long-term cooperation, for examples, increases 13.717 times in Ankara and 6.959 times in Konya in model 3 to product innovation, and model 1 and 2 have similar situations. Consequently, all control variables, except for 'Firm' Experience' and 'Skilled Labour' in Konya, are associated with product innovation for firms in Ankara and Konya.

Possible Effects of Social Networks and Internal Information Sources on Process Innovation

The possible effects of SNs on process innovation were analysed in three different models. As reported in Table 4, the coefficient of logistic regression analysis in all three

models is statistically significant (model 4, 5 and 6 Nagelkerke R^2 values in Ankara are respectively .529, .478, .494 and 4, 5, and 6 Nagelkerke R^2 values in Konya are respectively .804, .825, .815). In other words, all statistical analyses describe the dependent variables of independent variables that are over 47 percent inasmuch that Nagelkerke R^2 values in Konya is over 80 percent.

The empirical results indicate that SNs are significantly important in Konya than they are in Ankara since there are only relationships between 'Family', 'Friendship' and process innovation for firms in Ankara. The other components of SNs do not have the effects on process innovation for Ankara firms. In other words, neither 'Acquaintance' as informal linkages and 'Customers' and 'Intermediaries' as formal linkages, nor 'Voluntary Organizations', 'NGOs' and 'Chambers' do not directly show any significance on process innovation for firms in Ankara. In contrast to the Ankara, 'Family' as informal linkages, 'Customers' and 'Intermediaries' as formal linkages and 'Chambers' as institutional linkages have a positively direct effect on process innovation in Konya. 'Family' and 'Customers', especially, is associated with process innovation in Konya due to interaction and socio-cultural characteristics of firms since the linkages can lead to coordination and control mechanisms for entrepreneurship that are developing as Turkish family firms, Indian home businesses, Japan Keiretsu, especially in the first phase of the organization and the growth process (Agapitova, 2003). The factors 'Family' and 'Customers', therefore, will lead to larger changes than 'Intermediaries' and 'Chambers' for the elasticity of the dependent variables in Konya firms (3.251 and 3.597 times versus 1.917 and 2.139 times). Therefore, the informal linkages can be considered as a starting point of the process innovative activities in the clusters to be fed by similar social and cultural background.

In addition to the explanatory variables, it can be seen that neither 'Experience', nor 'Skilled Labour' for firms in Ankara have an effect on process innovation. Similarly, 'Skilled Labour' for firms in Konya has no impact on process innovation. As affirmed by literatures, 'Size', 'Duration of Cooperation', 'R&D' for firms in Ankara and Konya exhibit significant coefficients on process innovation. However, there is a striking finding that these variables in Ankara and 'R&D' in Konya have a negative impact on the firm's process innovation. In others words, these variables have an effect to reduce process innovation for firms when analysed together with SNs. 'Size', for example, is likely to reduce in process innovation: 1.801 times (1/.555) in model 4, 1.323 times (1/.756) in model 5, 1.473 times (1/.679) in model 6 when increased one-unit in this variable. Concerning 'Duration of Cooperation' and 'R&D', there are similar findings like the variable 'Size'.

Table 4. Effects of SNs and IIS on process innovation for firms in Ankara and Konya MEC (logistic regression analysis)

	Model 1						Model 2						Model 3					
	ANKARA			KONYA			ANKARA			KONYA			ANKARA			KONYA		
	B	S.E.	ExpB	B	S.E.	ExpB	B	S.E.	ExpB	B	S.E.	ExpB	B	S.E.	ExpB	B	S.E.	ExpB
Constant (Product)	-2.172	1.783	.114	-6.661	2.295	.001	1.729	1.076	5.638	-14.5	4.145	.000	1.507	1.872	4.514	-8.053	2.477	.000
FAMILY	1.019	.259	2.770*	1.382	.565	3.251 [†]												
FRIEND	.723	.313	2.061 [†]	-.140	.395	.869												
ACQUAINTANCE	-.166	.240	.847	.574	.452	1.775												
CUSTOMERS				.093	.202	1.097	1.280	.477	3.597*									
INTERMEDIARY				.153	.200	1.165	.651	.378	1.917 [†]									
VOLLUNORG																		
NGO																		
CHAMBER																		
EXPERIENCE	.059	.038	1.061	.381	.148	1.464 [†]	.040	.034	1.041	.177	.099	1.194 [†]	.042	.034	1.043	.441	.156	1.553*
SKILLLAB	.000	.046	1.000	.580	.389	1.786	.034	.040	1.035	.129	.416	1.137	.029	.044	1.029	.712	.407	2.038 [†]
13.SIZE	-.590	.299	.555 [†]	1.024	.525	2.785 [†]	-.280	.167	.756 [†]	1.697	.685	5.456 [†]	-.388	.224	.679 [†]	1.074	.555	2.928 [†]
DURATION (1)	-1.761	.908	.172 [†]	2.376	1.211	10.760 [†]	-1.383	.770	.251 [†]	1.702	.959	5.485 [†]	-1.270	.763	.281 [†]	3.085	1.501	21.869 [†]
R&D	-.111	.059	.895 [†]	-.623	.275	.536 [†]	-.257	.114	.774 [†]	-.724	.306	.485 [†]	-.226	.113	.798 [†]	-.637	.249	.529 [†]
<i>significant at the * 0.01, † 0.05, ‡ 0.10 level</i>	Nagelkerke R Square: .529 Log likelihood: 69.146 Exp(B): 1.455			Nagelkerke R Square: .804 Log likelihood: 41.217 Exp(B): 1.023			Nagelkerke R Square: .478 Log likelihood: 78.051 Exp(B): 1.455			Nagelkerke R Square: .825 Log likelihood: 37.508 Exp(B): 1.023			Nagelkerke R Square: .494 Log likelihood: 76.128 Exp(B): 1.455			Nagelkerke R Square: .815 Log likelihood: 39.268 Exp(B): 1.023		

Discussions

The main point of the article explores whether SNs play an important role in innovative activities. Information about the relationship between SNs and innovation of firms is presented in Figure 1 as product and process innovation in vertical axis and types of SNs in horizontal axis. As can be seen in Figure 1, for all firms, although the graphic by Likert values show SNs (informal, formal and institutional linkages) to impress as a major supporter of the innovation process like statistical analysis, the graphics can execute new findings arising from the relationship among the variables. As reported in Figure 1, informal linkages, expect product innovation in Ankara, are more dominant than formal and institutional linkages on both product and process innovation. The importance level of informal linkages, for example, is more than 'moderately important' for product and process innovation. As the evaluated results of statistical and graphical analysis, hypothesis 1 is confirmed for Ankara, and informal linkages in Konya are an important factor in product innovation, addition to process innovation.

This obtained finding in Konya case contradicts the literature since there are general supports that can cause a "lock-in" by informal linkages based on closed and repeated interactions among similar actors (Boschma & Ter Wal, 2007; Grabher, 1993; Todtling & Kaufmann, 2001). These findings may be explained by associating with restructuring issues of production process and social-cultural backgrounds of Konya. Firstly, the dominant family firms in district are a factor for the role of informal linkages on innovation versus formal and institutional linkages. Informal linkages are important channels to access new information and innovation of family firms to have self-taught entrepreneur and low-institutional structure (Karakayaci, 2013). It can also be the main reason of the importance of informal linkages due to use in manufacturing sectors of habits obtained by agricultural production in Konya. This is because transferring to manufacture industry of experience and knowledge gained by agricultural producing has led to sustaining the continuing of informal linkages existing in agricultural productions. Namely, informal linkages in Konya are usually the relations established among actors in agricultural productions before the manufacturing industry.

As emphasized in literature, informal linkages for Ankara firms, which have different characteristic features from Konya firms, generally have a decreasing effect on product innovation and an increasing effect on process innovation such as statistical findings. However, this graphics states very definitely that informal linkages for Ankara firms alone are insufficient to make innovations a success, since, the important level of informal linkages, is between 'mod-

erately important' and 'important' for product innovation, 'less important' and 'moderately important' for process innovation. Namely, there is no big range in the level of informal linkages. It, thus, can be said that control variables used in the statistical analysis have features triggering the effects on innovation of informal linkages for Ankara firms. Because the extent and the values to which informal linkages can contribute to firms' innovation may depend on quality and quantity of the control variables, referred to as firm characteristics or IIS (Cooke et al., 2005; Dahl & Pedersen, 2004, 2005; Freel, 2000). The factors such as classmate, experience or working environments, mobility, thus, can lead to be an entity of informal linkages (Dahl & Pedersen, 2004). Informal linkages, however, can inhibit the growth of new product and market because of information lock-in and imitations, although they contribute to each firm with technical advice, expectations, sharing of small ideas and opinions, as can be seen in Ankara firms.

Besides the role of informal linkages in innovation, the literature emphasizes that networks that are required for product and process innovation will be external linkages (formal and institutional) giving access to different information sources, for being absorbed by district firms of tacit and coded information (Boschma & Ter Wal, 2007; Dahl & Pedersen, 2005; Erkus-Ozturk, 2008; Freel, 2000; Granovetter, 1973). Castilla et al. (2000), for example, discussed whether actors such as voluntary organizations, chambers, NGOs, and commercial agents contribute to firms with learning and technological development. Hashi and Stojcic (2010) emphasized attention on the importance of environmental factors such as markets, competitors, universities and institutions in innovation. Kemp, Folkerlinga, De Jong, and Wubben (2003) stated that cooperation with R&D institutions could positively affect innovative activities. Löf and Heshmati (2006) stated that increasing the intensity of cooperation with competitors and some external resources have a positive effect on innovative activities. Allen and Cohen (1969) have emphasized that firms, which have strong SNs, can provide continuity through taking information from the outside of a region, if firms do not have the chance to establish an R&D. The result of the research for district firms show that formal and institutional linkages have a critical importance to be adapted into innovation process by eliminating risk and uncertainty as a result of bringing access to tacit and coded information from outside the region. Thus, the second hypothesis is confirmed for both of the district firms.

As mentioned at the statistical findings, 'Customers' and 'Intermediaries' are the most important linkages for Konya firms' product innovation. These linkages for Konya firms due to production structure of agriculture machinery manufacturing being dominant sector in Konya MEC are a

guide to contribute to the development and improvement of product and technical skills with suggestions, ideas, advice and feedback by users. ‘Intermediaries’ in Konya not only perform the issues that need to be carried out by which firms have limited to access to customers and suppliers, but also play a role in providing full support studies with suggestions and ideas submitted. However, as found in the statistical analysis, ‘Customers’, are more important than ‘Intermediaries’ for product innovation in Ankara due to production style of this cluster. Since the firms in Ankara are more institutional, and prefer a direct relation with their supplier and customers for product innovation. On the other hand, as can be seen in Figure 2, formal linkages in Ankara did not reflect a significant change for in the level of innovation: from low process innovation to high process innovation like statistical findings. However, it can be said

that control variables trigger the effect on innovation of formal linkages, as mentioned by interviewers below.

“We connect directly to our customers, suppliers and other cooperation firms and institutions. We think this is the most effective solution for problem solving and new ideas..... (in-depth interviews with firms in Ankara)”

“.....we think intermediaries are a unit of our firm. They provide us with both ideas from customers and new information from suppliers.....(in-depth interviews with firms in Konya)”

In addition, this article argues that we should determine the relationship between institutions and innovation since formal linkages only consist of the interactions with customers and intermediaries intended for development production and marketing issues, whereas

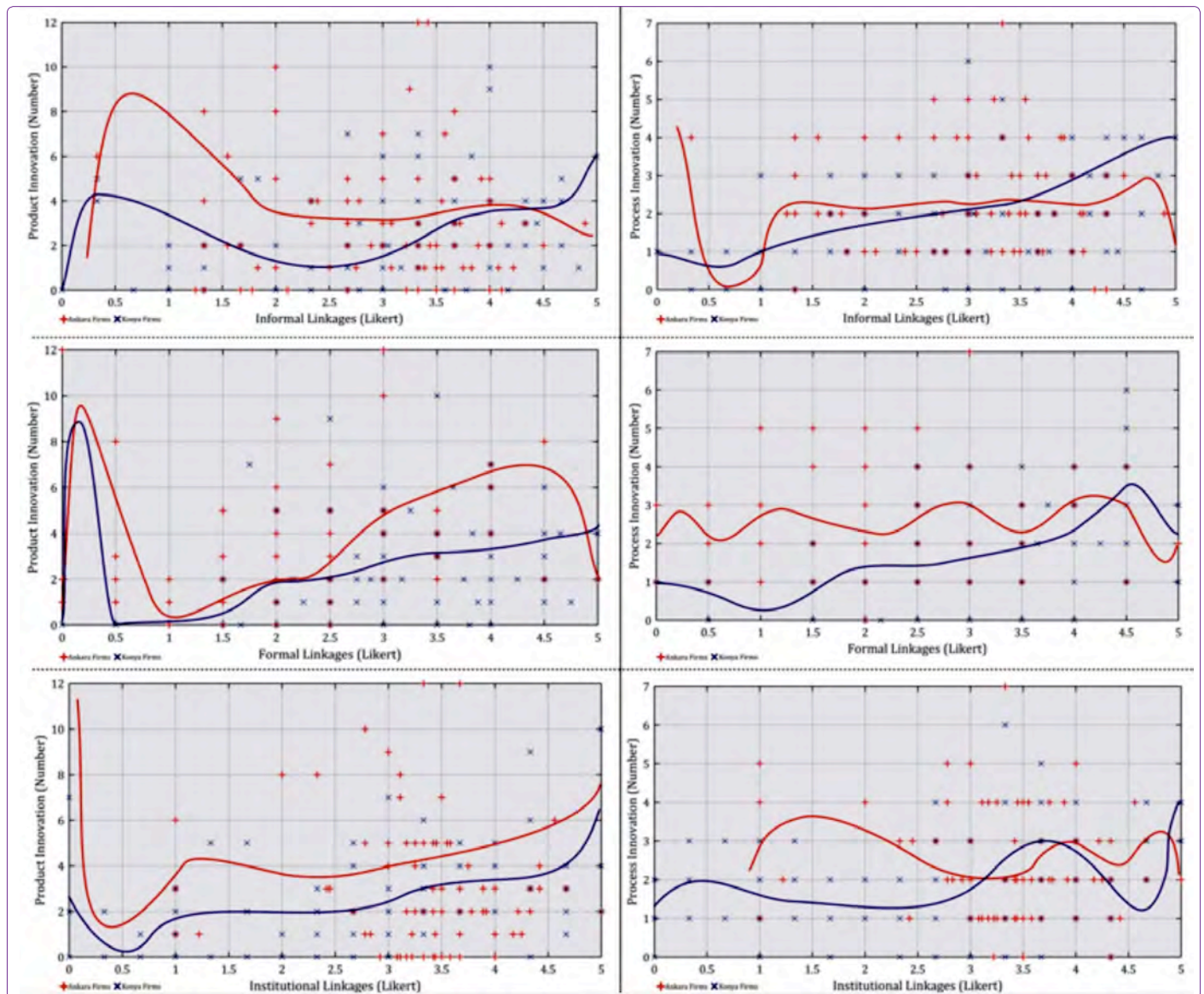

Figure 2. The relationship between product/process innovation and SNs in Ankara and Konya industrial clusters.

institutional linkages are the key factors for improving environmental conditions in learning and innovation processes (Molina-Morales & Martínez Fernández, 2010). As separate from formal linkages, therefore, we viewed institutional linkages referring to the values and qualities of untraded specific sources in the local environment. These linkages can improve learning process of firms in several ways such as technological and managerial skills services, training activities, interactions with different actors for solutions to problems etc. (Molina-Morales, López-Navarro, & Guia-Julve, 2002; Molina-Morales & Martínez Fernández, 2010). Indeed, the results of the analyses confirmed that the institutional linkages aiming to get new information and ideas through interactions with actors in local environment have great significance than informal linkages and even formal linkages for product innovation activities of firms (Table 3). Especially in product innovation for both district firms, innovative firms think that institutional linkages should have a significant level above *'moderately important'* in product innovation activities. It is also stated that the both district firms do not need institutional linkages in process innovation, when ignored the effects of 'Chambers' on process innovative firms in Konya. As can be seen in Figure 2, the significant level of institutional linkages cannot be indicated movement from *'moderately important'* for process innovative firms in Ankara. This take place a change from *'less important'* to *'moderately important'* for process innovative firms in Konya because of the effect of 'Chambers' on process innovation. Namely, the product innovative firms in all districts should take part in interactions with various institutions in training activities, fairs and support services in order to the develop new product and manufacturing technologies. The evidence becomes further remarkable when these firms are not willing to act involved in improving of manufacturing technologies and process with institutional linkages, if they are excluded from the 'Chambers' in Konya. The main reason is that the primary function of 'Chambers' in Konya is to maintain and improve politics and lobby power of the firms in local milieu, rather than developing their capability for innovation with overseas institutional linkages. Thus, 'Chambers' in Konya has the role as a sample of informal linkages to get involved in process innovation since it consists of the firms having similar political, religious, cultural, and social backgrounds.

"Institutions can offer amenities such as prepared accommodation and an interpreter for a firm manager..... to participate in the fair overseas to find new markets in the process of overseas visits. They can also provide cooperation with firm managers who come from different countries..... (in-depth interviews with firms in Ankara and Konya)"

"we can find many chambers about manufacturing and service sector in the region. However, the chambers aim to be the ascendant with firms from the same politic thoughts.....(in-depth interviews with firms in Konya)"

As emphasized in methodology, the literature points out that control variables have a role in triggering innovation process with tacit and coded knowledge acquired by SNs due to being associated with individual innovation capability in firm. Namely, the capacity of a firm' information creation makes connection to SNs more valuable (Erkus-Ozturk, 2008; Koschatzky, 2000). In addition to statistical analysis, this part examined the extent to which SNs are more effective with the control variables in innovation process, considering graphical and in-depth analyses (Figure 3). These findings substantially confirm the third hypothesis, although human capital of the district firms has big disparities to contribute to the effects on innovative activities of SNs. As stated the statistical analysis and Figure 3, along with graphical and in-depth analyses demonstrate that the control variables have different effects on product and process innovation.

Accordingly, it can be said that 'Experience' is to be of little effect on innovation in all firms, although there is no absolute accuracy between 'Experience' and product/process innovation in the analyses. As seen in ++² area of Figure 3, most of the firms have less than 10 years of experience in all districts and it is noted that although almost half of the firms with less than 10 years of experience are located in Ankara have at least one product innovation activity, the other half of the firms do not have any product innovation activity. This evidence is also acceptable for firms with more than 10 years' experience, since they contain firms with both non-innovation and innovation. This uncertainty is more descent in Konya for product innovation. However, as seen in -+ and +- areas of Figure 3, the firms with less than 10 years of experience in Ankara can be the effect of increasing on product innovation due to having at high level of SNs. In other words, new firms have the ability to be more adaptable to social network with high human capital potentials. This provide a higher potential to reach new information (Bas, Amoros, & Kunc, 2008; Yli-Renko, Autio, & Sapienza, 2001) with higher competitive and labour mobility provided by SNs. 'Experience' for Konya firms has deprived from the effects triggering product innovation since it has not driven from force forming SNs for product innovation due to institutional structure and traditional production style of the district firms characterized by dominant family firms, spin-off growth, imitation etc.. In other words, reputation and awareness

² This was defined by areas between axes while referring to figure 3. For example, the ++ areas is reference for district being positive in x and y axes, -+ areas for district being negative in x axis and positive in y axis, +- areas for district being positive in x axis and negative in y axis.

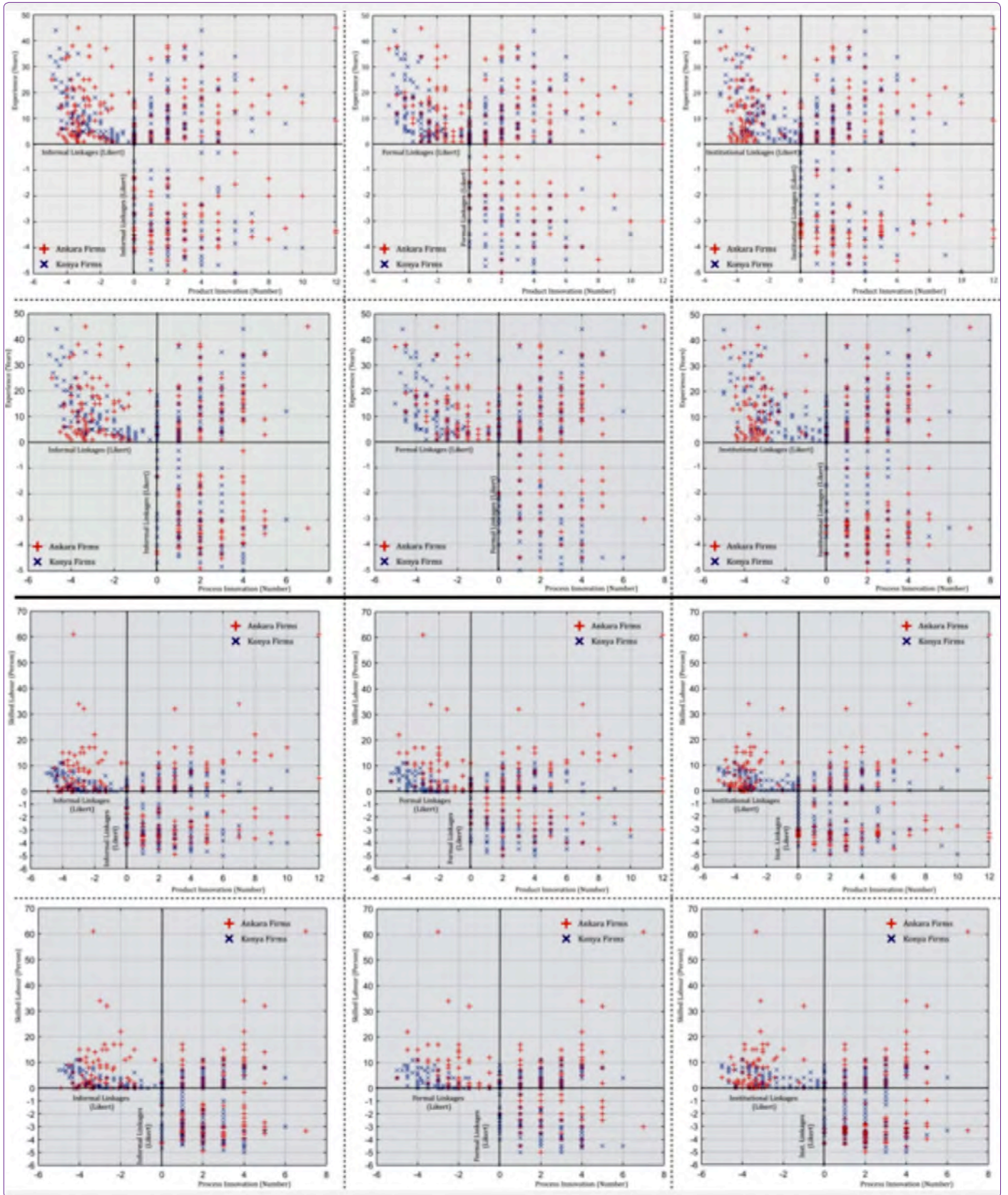

Figure 3. The relationships between innovation, SNs and IIS.

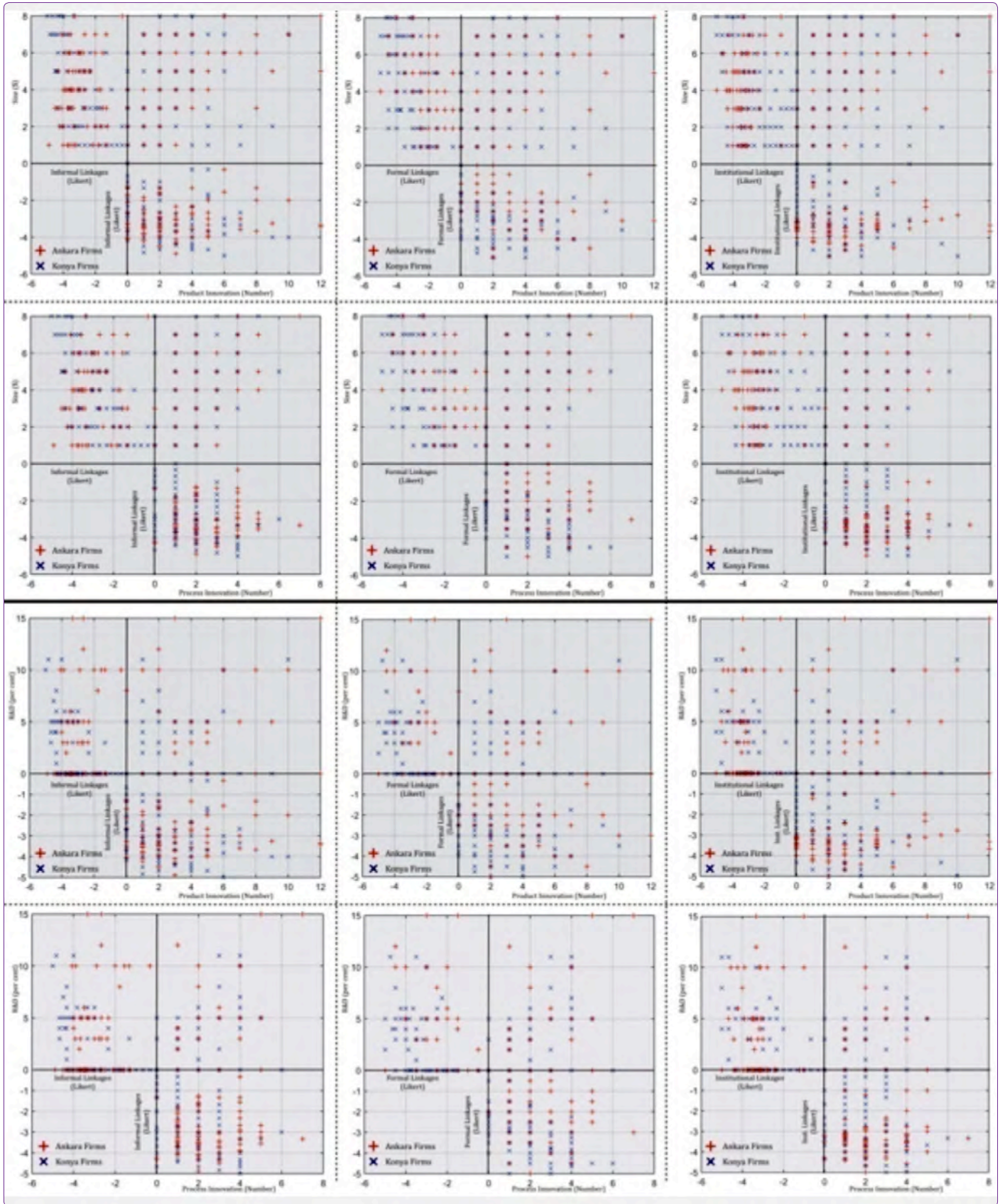

Figure 3. The relationships between innovation, SNs and IIS (continuation).

as the output of experiences do not play a role in the development of SNs for innovative activities since SNs in Konya are provided by closed relations and political affiliations, instead of the firms' recognition in local milieu. This debate, though expressed on positive relations in statistical analysis for Konya firms, can appear in a more dominant process innovation in the in-depth and graphical analysis for all firms. Hence, it can be said that the effects on innovation of 'Experience', as expressed in the graphical and in-depth analysis, are not consistent with the result in the literature since it alone does not cause sustainable reputation and awareness to be important for innovative activities.

Moreover, in Figure 3 and in-depth analysis, 'Skilled Labour' has a meaningless effect on product and process innovation for all firms, which is unlike the findings of statistical analysis. In fact, this finding is very similar to the literature since skilled labour has the skills to manage learning and knowledge process for problem solving (Dahl & Pedersen, 2005; Granovetter, 1973). They are the most interactive employees of clusters with the role of having all stages in manufacturing from design to production, from setting up of the supplier chain to marketing and from institutional organizations to personal relations. As can be seen in the Figure 2, this cannot be stated as to having a lasting effect on what makes it continuously innovative for skilled labour, for missing the formation of SNs in all districts. In other words, the significant level of SNs is not based on the number of skilled labour. This indicates express diversity in the meaning of 'Skilled Labour' for all

firms. However, this graph indicates that 'Skilled Labour' may only allow the establishment of relations in especially formal and institutional level for product innovation of Ankara firms. As admitted by many firms, there are the employees that perform certain stages of the production organization, not managing the organization, whereas it is a strategy for the success of many firms giving responsibility to employees in all production organization. This strategy is the main source of the emergence of trust which improves SNs and decline high uncertainty-risk for learning and innovation, as mentioned above.

"...works like a closed circuit system of the production process in terms of responsible of personal due to the hesitation to be the duplication of production information. Engineers, thus, do not include within the production organization by firms' owner or managers. There is an understanding to make a joint of the firm to engineer if he is indispensable for firms with the contribution....(in-depth interviews with firms in Ankara and Konya)"

As expressed in the literature, 'Size', 'Duration of Cooperation' and 'R&D' are important for both the value increase of SNs and association with product and process innovation for all firms (Burt, 2004; Cohen & Klepper, 1996; Cooke et al., 2005; Molina-Morales & Martínez Fernández, 2010). These findings are confirmed by graphical and in-depth analyses along with the results of statistical analysis. In fact, it shows that variables not only provide the survival by absorbing the information for the firms, but also develop the potentials to be competitive the by making effective of SNs on innovation.

Table 5. Innovative status for firms by duration of collaboration

Duration of Cooperation	Innovative Status	Product Innovation				Process Innovation			
		Ankara		Konya		Ankara		Konya	
		n	%	n	%	n	%	n	%
Long-Term Relations	The firms having not any innovative activities	0	0.0	7	7.9	0	0.0	6	6.7
	The firms having one or two innovative activities	35	43.2	34	38.2	39	48.1	42	47.2
	The firms having three or more innovative activities	19	23.5	16	18.0	15	18.5	11	12.4
	Total	54	66.7	57	64.0	54	66.7	57	64.0
Short-Term Relations	firms not having not any innovative activities	13	16.0	13	14.6	10	11.2	15	16.9
	firms having one or two innovative activities	6	7.4	12	13.5	11	12.4	14	15.7
	firms having three or more innovative activities	8	9.9	7	7.9	6	6.7	3	3.4
	Total	27	33.3	32	36.0	27	33.3	32	36.0

The literature explains the role of 'Size' within the effects of SNs on innovation with growing market conditions (Cooke et al., 2005; Dahl & Pedersen, 2004, 2005; Stephan, 2011). Since, 'Size' is directly associated with market, it may offer dynamic SNs for new information acquiring from a variety of resources instead of closing and repeating interactions leading to lock-in of innovation process. For this reason, 'Size' is a factor that will increase the number of connections with different firms or institutions providing innovation process. Thus, it can be said that they continuously try to find new connections for the success of firms, besides existing connections. Also they prefer using long-term relations rather than short-term in all districts too, as emphasized in Table 5. This means that 'Size' and 'Duration of Cooperation' are not the only sources deriving the potentials within firms for information and learning, but they also promote interactive and path-dependence learning process. This aims to improve the firms competitive conditions, which can be done by making an effective innovation on SNs. At this point, it is important to note that firms can be innovative in the condition that they have R&D capabilities being able to convert new product with diffusing knowledge and information through SNs. Hence, this process can only ensure remarkable continuity of cooperation (Malecki & Tootle, 1996; Molina-Morales & Martínez Fernández, 2010).

As reported in Figure 3, as the R&D expenditures increase, firms have the more product innovative activities and process innovation put aside in time. There is an interesting finding to emerge from the graphical, although this finding is consistent with the result of statistical analysis. This presents a significant amount of the firms, which are not carrying out R&D expenditure, with the aim of attempting to grow product and process innovation with knowledge from various sources through SNs. However, as mentioned above, when trust is deprived, this leads to a weakening of the competitiveness of the regions, with imitation, low-quality production, price stability and poor reputation of the regions in the sight of other regional firms and institutions. This threat is more predominant in Konya, as expressed in the in-depth interview, since Konya is devoid of mentality and the potential technological diversity and infrastructure, institutional prosperity, knowledge milieu, focal and bridging firms or actors, which will eliminate all the minus factors in the production process.

Considering that long-term relationships contribute to the development of trust (Iyer, Kitson, & Toh, 2005; Ruskanen, 2004; Yli-Renko et al., 2001) and trust is the value indicator being the cohesion of SNs and getting tacit and coded knowledge for innovation (Fukuyama, 1995; Murphy, 2002), this analyses confirms that 'Duration of Coop-

eration' is an important variable for innovation and SNs, as found in the statistical analysis. Indeed, Table 5 shows that two-third of all firms prefer long term-relations and all the firms in Ankara and 90 per cent in Konya are innovative firms for product and process innovation. However, short-term relations make up only half of all firms. This can be explained by the fact that long-term relations for a firm provide benefits such as maintaining supply chain and exchanging knowledge, sharing market and technological, supporting financial, as expressed in the in-depth interviews. The firms with short-term relations are cautious about innovation and exchanging knowledge due to not only high risk and imitation in production process, but also low-quality production that derives plenty of slack in long-term cooperation. However, they may carry out more useful SNs for innovative processes, with the firms' capabilities defeating these issues. As observed in the field study, these firms have the role of the bridge by offering external knowledge and institutions for district firms and forming knowledge networks within the district.

"You can have networks and cooperation with many actor/firm/institutions to develop competitive and innovative structure if you can fill a gap in the market. Otherwise, the relationship lose that efficiency because of repeated interactions..... (in-depth interviews with firms in Ankara and Konya)"

Firms hope to be carried out certain stages of R&D by district institutions for reducing R&D cost and expenditure....(in-depth interviews with firms in Konya)"

".....whether duration of cooperation will be short or long time in a project depends on the level of trust occurring cooperation process. In the condition that the cooperation is not based on trust, the different factor may become a part of an activity or effort such as power relations, dependency or necessity for long-term...(in-depth interviews with firms in Konya)"

Conclusion

The article described whether SNs were required for innovation and the firm's evolution, with statistical and in-depth interview research methods in the Turkish case. The overall conclusions of this article showed that the hypotheses are substantially confirmed by the analyses in the case of Ankara and Konya.

This means that firstly the importance of SN types in the cases refer to the required action that is necessary for the effects on types of innovative activities. In other words, they can contribute to innovative activities as long as the SN types have the ability to access different knowledge sources, as mentioned in the literature. This article proves that types of SNs differ from insights within the framework of the degree and types of innovation, considering

the structure of interactions and background and behaviours of the clusters. Indeed, this article shows that informal linkages can assume the role for increasing product innovation like formal and institutional linkages. Informal channel may be critical to acquire tacit and coded knowledge, as mentioned in the role on manufacturing industry informal relations obtained by agricultural sector in Konya. The real effects of informal linkages, however, are to improve on the process innovation since production information and technologic habits belong to a particular region. In other words, the characteristics and historic background of the clusters can play a role to form the social network that has an influence on learning process. Moreover, this reveals that the social network typologies that are stated in the literature can show an alteration according to the features and historic background of the case clusters. For example, it is seen that local embeddedness in Konya mechanical engineering clusters led to prevent the radical and constant changes.

As emphasized in the literature, we found that formal and institutional linkages are valuable interactions established by district firms for product innovative activities. Formal and institutional linkages are the main source of interactions with actors offering technical skills with suggestions, ideas, advice and feedback by users. These linkages, thus, are necessary relations for the learning process of district firms. While considering compulsory or voluntary relations in informal linkages because of supporting and watching of acquaintances and relatives enjoined by traditional way of thinking. This prevents firms developing innovative activities because of not offering diversity of information for competition and marketing conditions despite providing the benefits for firms' survival in critical point such as economic crisis. However, this article evidence that SNs generally are not only important factors to increase the innovation process, but also a 'starting point' for firms due to enriching the learning process and knowledge resources.

In addition, this article has shown that IIS are more important in the effects exposed in order to enable SNs allowing the continuity of innovation being a path-dependent process. As mentioned in the literature (Burt, 2004; Coleman, 1998; Woolcock, 2001), IIS associated with human capital, generally has a similar role in innovation for district firms. However, they not only have the ability to convert the roles of SNs on innovation according to institutional and social structure, production styles etc. of the districts in local environment, but also guide the firms to interact with related actors.

Also, we aimed to draw attention to the weakness of the positivist analysis done on abstract concepts such as SNs, with a comparison of statistical, graphical and in-depth

interview analyses. Statistical analyses proved that the role on firms' success of SNs should not be insufficiently explained since they can be completely inadequate to explain the role of indirect social relations. Indirect linkages, which cannot be defined by survey data used for statistical analysis, are more important than direct linkages for innovative activities of firms (Molina-Morales & Martínez-Fernández, 2010). Indeed, the facts behind the results of the statistical analyses have gained more meaning with findings obtained by in-depth interviews and informal channels such as conversations about general issues after interviews, observations in the manufacturing areas and talking with employees in socio-cultural areas.

Lastly, the typologies of industrial clusters and cluster environment are effective factors in the formation of social networks. Hence, the effects of social networks on innovation differ from cluster to cluster. Therefore, in these studies the characteristic of cluster should be well analysed in order to avoid methodological errors. In this study, it was seen that the social network typologies of the innovation activities could differentiate in clusters having different characteristics. For example, the institutions such as chambers were working as informal linkages in the machine manufacture cluster in Konya, and young entrepreneurs have adopted the competitive firm strategies, although they have little experience in Ankara.

References

- Agapitova, N. (2003). "The impact of social networks on innovation and industrial development: Social dimensions of industrial dynamics in Russia", Paper presented at the Creating, Sharing and Transferring Knowledge, the Role of Geographical Configurations, Institutional Settings and Organizational Contexts, Copenhagen.
- Allen, T. J., and Cohen, S. I. (1969). "Information flow in research and development laboratories". *Administrative Science Quarterly*, 14(1), pp. 12-19.
- Aloysius Gunadi, B. (2011). "Social networks and innovation (Handicraft Industry in Bantul, Yogyakarta)". Munich Personal Repec Archive Paper No: 28032, Munich.
- Amin, A., and Thrift, N. (1994). "Living in the global", In A. Amin & N. Thrift (Eds.), *Globalization, Institutions and Regional Development in Europe*, 1st ed. New York: Oxford University Press, pp. 1-22.
- Armatli-Koroglu, B. (2005). "Innovativeness in industrial districts of Turkey and indicators of innovation activities in SMEs". *Gazi University Journal of Science*, 18(4), pp. 693-706.
- Autio, E., Sapienza, H. J., and Almeida, J. G. (2000). "Effects of age at entry, knowledge intensity, and imitability on international growth". *Academy of Management Journal*, 43(5), pp. 909-924.
- Bas, T. G., Amoros, E., and Kunc, M. (2008). "Innovation, entrepreneurship and clusters in Latin America natural resource: implication and future challenges". *Journal of Technology Management & Innovation*, 3(4), pp. 52-65.
- Boschma, R. A., and Ter Wal, A. L. (2007). "Knowledge networks

- and innovative performance in an industrial district: the case of a footwear district in the South of Italy". *Industry and Innovation*, 14(2), pp. 177-199.
- Burt, R. S. (2004). "Structural holes and good ideas". *American Journal of Sociology*, 110(2), pp. 349-399.
- Castilla, E. J., Hwang, H., Granovetter, E., and Granovetter, M. (2000). "Social networks in silicon valley". In C. Lee, W. Miller, M. Hancock, & H. Rowen (Eds.), *The Silicon Valley Edge*, 1st ed. Stanford: Stanford University Press, pp. 218-247.
- Chen, M. C. (2002). *Industrial district and social capital in Taiwan's economic development: An economic sociological study on Taiwan's bicycle industry*. Unpublished Ph.D., Yale University.
- Cohen, W. M., and Klepper, S. (1996). "A reprise of size and R&D". *The Economic Journal*, 106(437), p. 925.
- Coleman, J. S. (1998). "Social capital in the creation of human capital". *American Journal of Sociology*, 94(1), pp. 95-121.
- Cooke, P., Clifton, N., and Oleaga, M. (2005). "Social capital, firm embeddedness and regional development". *Regional Studies*, 39(8), pp. 1065-1077.
- Dahl, M. S., and Pedersen, C. (2004). "Knowledge flows through informal contacts in industrial clusters: myth or reality?". *Research Policy*, 33(10), pp. 1673-1686.
- Dahl, M. S., and Pedersen, C. (2005). "Social networks in the R&D process: the case of the wireless communication industry around Aalborg, Denmark". *Journal of Engineering and Technology Management*, 22(1-2), pp. 75-92.
- Dicken, P., and Malmberg, A. (2001). "Firms in territories: A relational perspective". *Economic Geography*, 77(4), pp. 345-363.
- Eraydin, A., and Armatli-Koroglu, B. (2005). "Innovation, networking and the new industrial clusters: the characteristics of networks and local innovation capabilities in the Turkish industrial clusters". *Entrepreneurship & Regional Development*, 17(4), pp. 237-266.
- Erkus-Ozturk, H. (2008). *The role of local and global networking for tourism firms and clusters: The case of Antalya*. (Unpublished PhD Thesis), Ankara.
- Field, J. (2003). *Social capital*. London: Routledge.
- Freel, M. (2000). "External linkages and product innovation in small manufacturing firms". *Entrepreneurship & Regional Development*, 12(3), pp. 245-266.
- Fukuyama, F. (1995). *Trust*. New York: Free Press.
- Gertler, M. (1997). "The invention of regional culture". In J. Wills and R. Lee (Eds.), *Geographies of Economies*, 1st ed. London: Edward Arnold, pp. 47-58.
- Gordon, I. R., and McCann, P. (2000). "Industrial clusters: complexes, agglomeration and/or social networks?". *Urban Studies*, 37(3), pp. 513-532.
- Grabher, G. (1993). "Rediscovering the social in the economics of interfirm relations". In G. Grabber (Ed.), *The Embedded Firm: On the Socioeconomics of Industrial Networks*, 1st ed. London: Routledge, pp. 1-32.
- Granovetter, M. S. (1973). "The strength of weak ties". *American Journal of Sociology*, 78(6), pp. 1360-1380.
- Greene, P. G., and Brown, T. E. (1997). "Resource needs and the dynamic capitalism typology." *Journal of Business Venturing*, 12(3), pp. 161-173.
- Hashi, I., and Stojic, N. (2010). "The impact of innovation activities on firm performance using a multi-stage model: Evidence from the community innovation". Warsaw-Poland: CASE-Center for Social and Economic Research (online access date: 14.01.2011 and <http://case.research.eu>).
- Hauser, C., Tappeiner, G., and Walde, J. (2007). "The learning region: the impact of social capital and weak ties on innovation". *Regional Studies*, 41(1), pp. 75-88.
- Iyer, S., Kitson, M., and Toh, B. (2005). "Social capital, economic growth and regional development". *Regional Studies*, 39(8), pp. 1015-1040.
- Johansson, B., and Löf, H. (2008). "Innovation activities explained by firm attributes and location". *Economies of Innovation and New Technology*, 17(6), pp. 533-552.
- Karakayaci, O. (2013). "Social capital and innovation in industrial clusters: an evidence from case of family and non-family firms in Turkey". *European Online Journal of Natural and Social Sciences*, 2(3), pp. 313-329.
- Karlsson, C. (1997). "Product development, innovation networks, infrastructure and agglomeration economies". *The Annals of Regional Science*, 31(3), pp. 235-258.
- Kemp, R. G., Folkeringa, M., De Jong, J. P., and Wubben, E. F. (2003). "Innovation and firm performance". EIM Business and Policy Research Scales Research Reports, No: H200207.
- Knack, S., and Keefer, P. (1997). "Does social capital have an economic payoff? A cross-country investigation". *The Quarterly Journal of Economics*, 112(4), pp. 1251-1288.
- Kogut, B., and Zander, U. (1992). "Knowledge of the firm, combinative capabilities, and the replication of technology". *Organization Science*, 3(3), pp. 383-397.
- Koschatzky, K. (2000). "A river is a river-cross-border networking between Baden and Alsace". *European Planning Studies*, 8(4), pp. 429-449.
- Landry, R., Amara, N., and Lamari, M. (2002). "Does social capital determine innovation? To what extent?". *Technological Forecasting and Social Change*, 69(7), pp. 681-701.
- Lin, N. (2001). *Social capital*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lissoni, F. (2001). "Knowledge codification and the geography of innovation: The case of Brescia mechanical cluster". *Research Policy*, 30(9), pp. 1479-1500.
- Löf, H., and Heshmati, A. (2006). "On the relationship between innovation and performance: A sensitivity analysis". *Economics of Innovation and New Technology*, 15(4-5), pp. 317-344.
- Malecki, E. J., and Tootle, D. M. (1996). "The role of networks in small firm competitiveness". *International Journal of Technology Management*, 11(1-2), pp. 43-57.
- Martin, R., and Sunley, P. (2001). "Rethinking the 'Economic' in economic geography: Broadening our vision or losing our focus?". *Antipode*, 33(2), pp. 148-161.
- Maskell, P., and Malmberg, A. (1999). "Localised learning and industrial competitiveness". *Cambridge Journal of Economics*, 23(2), pp. 167-185.
- Molina-Morales, F. X., López-Navarro, M. A., and Guia-Julve, J. (2002). "The role of local institutions as intermediary agents in the industrial district". *European Urban and Regional Studies*, 9(4), pp. 315-329.
- Molina-Morales, F. X., and Martínez-Fernández, M. T. (2010).

- "Social networks: effects of social capital on firm innovation". *Journal of Small Business Management*, 48(2), pp. 258-279.
- Morgan, K. (1997). "The learning region: institutions, innovation and regional renewal". *Regional Studies*, 31(5), pp. 491-503.
- Murphy, J. T. (2002). "Networks, trust, and innovation in Tanzania's manufacturing sector". *World Development*, 30(4), pp. 591-619.
- Romijn, H., and Albaladejo, M. (2002). "Determinants of innovation capability in small electronics and software firms in southeast England". *Research Policy*, 31(7), pp. 1053-1067.
- Ruuskanen, P. (2004). "Social capital and innovation in small and medium sized enterprises". DRUID Summer Conference 2004: Industrial Dynamics, Innovation and Development, Elsinore.
- Sabatini, F. (2009). "Social capital as social networks: A new framework for measurement and an empirical analysis of its determinants and consequences". *The Journal of Socio-Economics*, 38(3), pp. 429-442.
- Saxenian, A. (1994). *Regional advantage*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Staber, U. (2001). "Spatial proximity and firm survival in a declining industrial district: The case of knitwear firms in Baden-Wurttemberg". *Regional Studies*, 35(4), pp. 329-341.
- Staber, U. (2007). "Contextualizing research on social capital in regional clusters". *International Journal of Urban and Regional Research*, 31(3), pp. 505-521.
- Stephan, A. (2011). "Locational conditions and firm performance: introduction to the special issue". *The Annals of Regional Science*, 46(3), pp. 487-494.
- Storper, M. (1999). "The resurgence of regional economies, ten years later: the region as a nexus of untraded interdependencies". In J. Bryson, N. Henry, D. Keeble, & R. Martin (Eds.), *The Economic Geography Reader*, New York: John Wiley and Sons, pp. 209-215.
- Sverrisson, A. (1994). "Making sense of chaos: Socio-technical networks, careers and entrepreneurs". *Acta Sociologica*, 37(4), pp.401-417.
- Todtling, F., and Kaufmann, A. (2001). "The role of the region for innovation activities of SMEs". *European Urban and Regional Studies*, 8(3), pp. 203-215.
- Uzzi, B. (1997). "Social structure and competition in interfirm networks: The paradox of embeddedness". *Administrative Science Quarterly*, 42(1), pp. 35-67.
- Woolcock, M. (2001). "The place of social capital in understanding social and economic outcomes". Canada: International Symposium Report on Human Resources Development: pp.65-88 (online access date: 13.04.2014 and <http://www.oecd.org/innovation/research/1824913.pdf>).
- Yli-Renko, H., Autio, E., and Sapienza, H. J. (2001). "Social capital, knowledge acquisition, and knowledge exploitation in young technology-based firms". *Strategic Management Journal*, 22(6-7), pp. 587-613.

İzmir'de Yenilikçi Firma Yer Seçimlerinin Farklılaşması Üzerinden Bir Değerlendirme

An Evaluation Through the Location Differentiation of Innovative Firms in İzmir

Tanyel ÖZELÇİ ECERAL, Esra Betül ÇİFÇİ

ÖZ

Bu makalede, İzmir'de yenilikçi firma yer seçimlerinin farklılaşması; kent merkezlerinde/kent bölgelerde yığılma yayılma etkileri ile yeniliğin mekanı tartışmaları çerçevesinde ele alınmaktadır. Yenilikçi firmaların İzmir Bölgesindeki yer seçimlerinin farklılaşmasına yönelik sınırlandırılmış bir boyutta açıklama getirebilmek için, yenilikçi firmaların sektörel farklılıkları da göz önünde bulundurularak, İzmir kent merkezinde/çevresinde yer seçimleri ile yığılma ekonomilerinin etkileri çerçevesinde organize olmuş sanayi bölgelerinde ya da dağınık olarak yer seçme eğilimleri analiz edilmektedir. Sonuç olarak yenilikçi firmaların yer seçim dağılımlarının İzmir'de organize olmuş sanayi bölgelerinde ağırlıklı olduğu, sektör farklılıklarının yer seçimi üzerinde etkili olduğu, İzmir merkez ilçelerinde olduğu kadar kentsel bölgesi olarak ele alınabilecek çevre ilçelerde de yenilikçi firmaların yer seçtiği ortaya konmaktadır.

Anahtar sözcükler: Dışsallıklar; İzmir; yenilikçi firma; yer seçimi; yığılma.

ABSTRACT

In this article, the location differentiation of innovative firms is examined through the agglomeration and dispersion effects of economic activities in urban centers/urban regions and the location of innovation discussions. To introduce an explanation, yet in a limited dimension, for the spatial differentiation of innovative firms, the location of innovative firms are analyzed through location either in urban center or urban region; in organized production sites or in a scattered form through the agglomeration and dispersion effects and also by taking the sectoral differentiation into consideration. As a conclusion, the study puts forward that innovative firms in İzmir locate predominantly in organized production areas, the sectoral differentiation is significant for the location of the firms and lastly, although the innovative firms in urban center is more than the urban region there is important number of innovative firms located in the peripheral districts of İzmir.

Keywords: Externalities; İzmir; innovative firm; location; agglomeration.

Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara

Başvuru tarihi: 29 Mayıs 2017 - Kabul tarihi: 27 Mart 2018

İletişim: Tanyel ÖZELÇİ ECERAL. **e-posta:** tozelci@gmail.com

© 2018 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi - © 2018 Yıldız Technical University, Faculty of Architecture

Giriş

Ekonomik aktivitelerin mekansal düzeni, yığılma (centripetal) ile yayılma (centrifugal) güçleri gibi iki zıt sürecin karmaşık ilişkilerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.¹ Marshall'dan² günümüze değin gelen tartışmalarda, yığılma ekonomilerinin temel olarak alansal yapının etkinliğini arttırdığı, verimlilik ve yenilik oranlarını yükselterek büyümeyi hızlandırdığı kabul edilmektedir. Ölçek ekonomileri ve dışsallıklar en önemli yığılma kaynaklarıdır. Firmalar için söz konusu olan olumlu dışsallıklar, ölçeğin artması sonucu ortaya çıkan avantajlardır ve bunun en önemli belirleyicilerinden birisi mekânsal yakınlık olarak kabul edilmektedir. Dinamik dışsal ekonomiler, firmalar ve endüstriler arası bilgi yayılmaları, içsel büyüme modelinin temelini oluşturmaktadır. Bilgi yayılımını, Marshall-Arrow-Romer (MAR) dışsallıkları³ aynı sanayide yer alan yerel firmalar arasındaki yerelleşme ekonomileri, Jacobs dışsallıkları⁴ ise kentleşme ekonomilerinin sunduğu çeşitlilik çerçevesinde değerlendirmektedir. Yerelleşme ekonomileri uzmanlaşmış servislere erişim ve bilginin kolay yayılımı gibi avantajlar sağlayan yatay bağlantılı ekonomiler olurken, kentleşme ekonomileri ise, belirli bir endüstrinin mekânsal yığılmasından çok, farklı sektörlerin yer aldığı kentsel ekonominin tüm avantajlarından kaynaklanmaktadır.⁵ Sektörlerin farklılaşmasına göre bu etkilerin değiştiğini tartışan çok sayıda çalışma da bulunmaktadır. Beaudry ve Schiffauerova ilgili literatürü değerlendiren çalışmalarında,⁶ orta ve düşük teknoloji sanayilerde yenilik süreçlerinde Marshall dışsallıklarının, buna karşılık yüksek teknoloji sanayilerde ise çeşitlenmiş ekonomilerin dolayısıyla Jacobs dışsallıklarının daha fazla etkiye sahip olduğunu ortaya koymuşlardır.

Yığılmanın merkezi metropoliten alanların ekonomik işlevlerinin ana kentlerden bu kentlerin çevresindeki yerleşmelere doğru yayılımı, kent-bölgelerin ortaya çıkışındaki temel süreçler olarak vurgulanmaktadır.⁷ Bir kent merkezi ve alanının varlığı ve bu merkezin işlevsel bağlantılarla ilişkili olduğu bir hinterlandının olması kent-bölge oluşumlarının temel özelliği olarak belirtilmektedir.⁸ Kent merkezi alanı, kentleşmenin belli bir düzeye ulaştığı ya da sürdüğü bir alanı ve bu alanda yaşayan belirli bir nüfusu kapsamaktadır.⁹ Bu alan, çevresinde yer alan etkileşimli bir kentleşme ile ya da birbirinden bağımsız kentsel merkezlerin birbiriyle eklemlenmesi sonucu olarak ortaya çıkmakta ve metropoliten alan olarak da nitelendirilmektedir. Çevre alanı ise daha çok kırsal bir nüfusu barındırmakla birlikte, kentsel bir nüfusu da içermektedir. Çevre alandaki bu kentsel nüfus farklı büyüklükteki merkezler-

de yoğunlaşmaktadır. Çevre alanının içinde çeşitli uzmanlık ve işlevlerin yoğunlaştığı merkezler olabilmektedir. Çevre alanda genellikle gıda maddeleri ve çeşitli hammadde-lerin üretimi yapılmaktadır ve imalat sanayisi faaliyetleri de gerçekleştirilebilmektedir.¹⁰ Sanayinin metropoliten alanın çevresinde oluşan yeni üretim alanlarına taşınması ve hizmet işlevlerinin, özellikle de uzmanlaşmış finans ve iş hizmetlerinin metropoliten alanda yeniden yapılanması kent bölgelerin gelişim süreçleri olarak değerlendirilmektedir.¹¹

Kentsel merkezler ve etkisinde yer alan kent-bölge gibi büyük yığılmaların başlıca avantajı çeşitli uzmanlık kümelerinden oluşan, çeşitliliğe sahip ekonomisi olmaktadır. Bu tür bölgelerde, bilgiye erişimin daha kolay olması sayesinde uzmanlaşma yüksek katma değerli faaliyetlerde gerçekleşebilmektedir. Metropol bölgelerinde çeşitli sektörlerin birlikteliğinin olumlu bir modele sahip olması, aynı zamanda, buralarda Ar-Ge faaliyetlerinin yoğunlaşması ve yenilikçilik kapasitesine de bağlı olmaktadır. OECD ülkelerinde patent başvurularının %80'den fazlasının kentsel bölgelerde bulunan başvuru sahipleri tarafından yapıldığı belirtilmektedir.¹² Metropolitan alanlar ve kent- bölgeleri, içlerinde çeşitliliği barındıran bölgeler olarak, yenilikçilik merkezleri haline gelme konusunda daha küçük, daha uzmanlaşmış ya da daha az çoğulcu bölgelere kıyasla daha fazla şansa sahip olarak değerlendirilmektedir.

Yığılma ve yayılma etkileri çerçevesinde üretimin mekânsal araçları olarak geliştirilen organize sanayi bölgeleri, yeniliğin de üretildiği mekanlar olarak kentsel merkezlerin ve kent-bölgelerin ekonomik ve mekânsal gelişmesinde önemli bir yere sahip olmaktadır. Organize sanayi bölgelerinde (karma ve ihtisas sanayileri) teknik ve sosyal altyapı vb. olanakları paylaşan firmaların, ortak çıkarları konusunda da birlikte hareket etmeleri beklenmektedir. Organize sanayi bölgelerinde, uygun koşullar sonucu ilişkilerin güçlenmesi, birlikte öğrenme, rekabet içinde ortak hedeflere yönelme bölgedeki firmaların rekabetçiliğini artıran üstünlüklerdir. Organize bölge bütününde bir yenilik ağının kurulması, firmaların teknoloji ve AR-GE'ye yaklaşımlarını da bütünüyle etkilemektedir. Bir AR-GE altyapısının firma bünyesinde ve/veya firmaların bütününde kurulması ve organize sanayi bölgesinde veya civarında mevcut teknopark/teknokentle entegrasyonu, bölgenin teknolojik yapı dönüşümünde önemli bir aşama olarak ortaya çıkmaktadır.¹³

Türkiye'de de sanayi ve bölgesel gelişme ile sağlıklı kentleşme politikalarının bir aracı olarak geliştirilen organize

¹ Fujita ve Thisse, 1996, s. 340.

² Marshall, 1892.

³ Gleaser vd., 1992.

⁴ Jacobs, 1969.

⁵ Parr, 2002, s. 158, 159.

⁶ Beaudry ve Schiffauerova, 2009, s. 334.

⁷ Rodriguez Pose, 2008, s.1028, 1029.

⁸ Parr, 2005, s. 557.

⁹ İbid, s. 557.

¹⁰ İbid, s. 557.

¹¹ Özatağan ve Güvenç, 2012, s. 159

¹² OECD, 2006.

¹³ Bayülken ve Kütükoğlu, 2012, s. 11.

sanayi bölgeleri¹⁴ (OSB), küçük sanayi siteleri¹⁵ (KSS) ve teknoparklar¹⁶ teknolojiye bağlı olarak yapılacak yenilikler ile ekonomik performansı geliştiren bölge stratejilerinin merkezinde yer almaktadır. Ölçek ekonomilerinin oluşmasına önemli katkı sağlayan organize sanayi bölgeleri; sektörel öncelikler ile yerel/bölgesel potansiyel ve ihtiyaçları referans kabul eden teşvik düzenlemeleri ve AR-GE, yenilik faaliyetlerinin, teknoloji yatırımlarının hayata geçirilmesi gibi konularda kendi bölgelerinin gelişmesi amacıyla gerçekleştirilen ortak eylemler kent-bölge oluşumunda da etkili olmaktadır.¹⁷

Bu makalede, yukarıda yer alan ekonomik faaliyetlerin yığılma yayılma güçleri çerçevesinde ortaya çıkan mekânsal düzen, yeniliklerin merkez kent/kent bölge ve yeniliğin mekanı olarak organize üretim bölgeleri tartışmaları çerçevesinde, İzmir’de yenilikçi firma yer seçimlerinin farklılaşması değerlendirilmektedir. Bu bağlamda aşağıdaki soruların yanıtı aranmaktadır;

- İzmir’de yenilikçi firmalar merkez kent (merkez ilçeler) içerisinde, çeperindeki (İzmir’in kentsel bölgesi olarak da ele alınabilecek) bölgelere göre daha fazla mı yer seçmektedir?
- İzmir’de yenilikçi firmalar organize üretim bölgelerinde mi yer seçmektedir? Hangi tür organize bölgelerde yoğunlaşmaktadır?
- İzmir’de yenilikçi firma mekanları sektörel olarak farklılaşmakta mıdır? Yenilikçi firmaların sektörel dağılımı organize yığılma bölgelerinde yer seçme, merkez ilçelerde yer seçme gibi kriterlere göre farklılaşmakta mıdır?

İzmir’de Sanayi ve Mekansal Gelişimi

İzmir günümüzde sanayi yatırımları açısından Türkiye’nin en önemli merkezlerden biri durumuna gelmiştir. Türkiye’deki iller arasında sanayi işletmesi sayısı ile 4. sırada yer almaktadır. Türkiye sanayi üretiminin yaklaşık %7’sini, istihdamın %6’sını, ihracatçı firma sayısının %7,6’sını kar-

şılmaktadır.¹⁸ Tekstil, konfeksiyon ve hazır giyim, gıda, içki, tütün, petrokimya, otomotiv, demir çelik, ayakkabı üretimi İzmir’de önemli sanayi sektörleri arasında yer almaktadır. İzmir’deki sanayi firmalarının büyük çoğunluğu OSBler ve küçük sanayi sitelerinde yer alırken, Aliğa, Bornova, Çiğli, Gaziemir, Kemalpaşa, Menderes, Menemen ve Torbalı ilçeleri sanayi yatırımlarının yoğunlaştığı ilçelerdir. Son on yıllık dönemde Türkiye’de alınan patentlerin %55’i İstanbul’da %11’i Ankara’da, %9’u Bursa’da yer alırken, %5’i ise İzmir’de yer almaktadır (Türk Patent Enstitüsü).

Tarihsel süreçte, İzmir’de sanayi gelişmesinin öncelikle liman çevresinde ve merkezde olduğu, daha sonraları ise giderek Bornova, Gaziemir, Çiğli ve Buca’ya sıçrayarak yoğunlaştığı görülmektedir. Merkez dışındaki çevre bölgelerdeki sanayi gelişimi, merkezi ve yerel yönetim kararları ile yerleşim merkezlerinden kopuk ve genel olarak önemli ulaşım aksları boyunca yer seçmiştir.¹⁹ Öncelikle tek parsel ölçeğinde mevzii olarak gerçekleşen yatırımlar, belirli bölgelerde zamanla bir araya gelerek yoğunlaşmaya neden olmuş, bu durum sonuçta bütüncül sanayi alanı kararlarının oluşturulmasını zorunlu hale getirmiştir.²⁰ Sanayi gelişmeleri özellikle merkez ilçeler ile güçlü ulaşım bağlantıları olan Aliğa, Kemalpaşa ve Torbalı akslarında ortaya çıkmıştır.²¹ Bugün sanayi kuruluşları özellikle üç aks boyunca gelişim göstermiş ve bu akslar içinde OSBler ve serbest bölgeler de yer almıştır. Bunlar; Pınarbaşı-Işıkkent-Kemalpaşa aksı, Çiğli-Menemen aksı ve Karabağlar-Torbalı-Menderes sanayi akslarıdır.²² İzmir kenti çeperlerinde gelişen sanayi alanlarının organize olmuş bir alanda toplanmaları için çok sayıda OSB alanı ayrılmıştır (Tablo 1, Şekil 1).

Organize sanayi bölgelerinin dışında İzmir sanayisine önemli bir girdi oluşturan başka bir oluşum ise; küçük sanayi bölgeleridir. İzmir’de sanayileşme sürecine paralel olarak gelişen küçük sanayi işletmeleri, sanayinin yoğunlaştığı üretim alanlarına yönelik olarak faaliyet göstermektedir. İzmir’de faaliyete geçen ilk sanayi sitesi, 1965’te kurulan Halkapınar 1. sanayi sitesidir. İlde 1980’li yıllarda küçük sanayi sitesi kurma girişimleri hızlanmıştır. İzmir İl Bilim Sanayi ve Teknoloji Müdürlüğü’ne kayıtlı 13 küçük sanayi sitesi bulunmaktadır (Tablo 2). Bu sanayi siteleri özellikle otomotiv sanayi ve ana metal sanayi sektöründe İzmir ekonomisine büyük katkı sağlamaktadır. Genellikle kentin metropoliten alanında kurulmuş olan bu küçük sanayi sitelerinin dışında, İzmir il bütününde de birçok sanayi sitesi²³ bulunmaktadır.

¹⁴ Sanayinin uygun görülen alanlarda yapılanmasını sağlamak, çarpık sanayileşme ve çevre sorunlarını önlemek, kentleşmeyi yönlendirmek, kaynakları rasyonel kullanmak, bilgi ve bilişim teknolojilerinden yararlanmak, sanayi türlerinin belirli bir plan dahilinde yerleştirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla; sınırları tasdik edilmiş arazi parçalarının imar planlarındaki oranlar dahilinde gerekli idari, sosyal ve teknik altyapı alanları ile küçük imalat ve tamirat, ticaret, eğitim ve sağlık alanları, teknoloji geliştirme bölgeleri ile donatılıp planlı bir şekilde ve belirli sistemler dahilinde sanayi için tahsis edilmesiyle oluşturulan mal ve hizmet üretim

bölgeleridir. İhtisas organize sanayi bölgeleri ise aynı sanayi iş kolunda ve bu iş koluna dahil alt sanayi sektörlerinde faaliyet gösteren tesislerin yer aldığı bölgelerdir.

¹⁵ Çeşitli sektörel üretimleri uyumlu ve birbirleriyle tamamlayıcı bir nitelikte olan küçük ve/veya orta sanayi ölçek ve boyutundaki imalat ünitelerinin, kapsamlı bir biçimde sınırları tayin edilmiş bir alanda, yerleşimi, altyapısı, gerekli sosyal ve teknik hizmetleri ve ortak yapıları ile organize edilmiş bölgeleridir.

¹⁶ Teknolojik gelişmelerin altyapısının kurulması ve geliştirilmesi amacıyla AR-GE, inovasyon çalışmalarına yönelik yatırımların teşvikini sağlamak üzere oluşturulan bölgelerdir.

¹⁷ Özişik, 2015, s. 320.

¹⁸ İZTO, 2015.

¹⁹ İzmir BŞB, 2012.

²⁰ İzmir BŞB, 2012.

²¹ İZKA, 2015.

²² İzmir BŞB, 2012.

²³ İzmir’de bulunan diğer sanayi siteleri; Bornova Doğanlar Hurdacılar Sanayi Sitesi, Işıkkent Sanayi Sitesi, Merkez IV. Sanayi Sitesi, Çiğli Ata Sanayi Sitesi, Balçova Sanayi Sitesi, MTK Tekstilciler Sanayi Sitesi, Bornova V. Sanayi Sitesi,

Menemen Ulukent Sanayi Sitesi, Urla Zeren Sanayi Sitesi, Kısıkköy Estim Sanayi Sitesi, Menderes Keresteciler Sanayi Sitesi, Gaziemir Sarnıç Sanayi Sitesi, Buca VI. Sanayi Sitesi ve Sefirhisar Sanayi Sitesi’dir. Çalışma kapsamında bu sanayi siteleri de küçük sanayi siteleri içerisinde gösterilmiş ve bu sanayi sitelerinde yer seçen ve patent/faydalı model alan firmalar da organize bölgelerde yer seçen firmalar olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 1. İzmir’de bulunan organize sanayi bölgeleri

OSB ADI	İLÇE	KURULUŞ TARİHİ	YOĞUNLAŞTIĞI SEKTÖRLER	FİRMA SAYISI/ARGE YAPAN
İZMİR ATATÜRK OSB	ÇİĞLİ	1976	Ana Metal, Plastik ve Kauçuk, Kimyasal Madde ve Diğer Mineral Ürünler, Makine İmalatı	580/300
KEMALPAŞA OSB	KEMALPAŞA	2011	Ana Metal, Motorlu Kara Taşıtları, Gıda Ürünleri, Makine Ekipman İmalatı	483/27
MENEMEN PLASTİK İHTİSAS OSB	MENEMEN	2004	Plastik ve Kauçuk Ürünleri İmalatı	15/0
ALİAĞA KİMYA İHTİSAS VE KARMA OSB	ALİAĞA	1997	Kimyasal Madde ve Diğer Mineral Ürünler, Petrol Ürünleri, Gıda Ürünleri İmalatı	50/0
TORBALI OSB	TORBALI	2004	Makine Ekipman, Gıda Ürünleri Plastik ve Kauçuk Ürünleri İmalatı	1/0
İZMİR PANCAR OSB	TORBALI	1999	Makine Ekipman Üretimi, Plastik ve Kauçuk Ürünleri İmalatı	26/0
BERGAMA OSB	BERGAMA	1997	Yenilenebilir Enerji Ekipman Üretimi İmalatı	1/0
BUCA EGE OSB	BUCA	2002	Tekstil Ürünleri, Deri Ürünleri İmalatı	83/0
TİRE OSB	TİRE	1993	Gıda Ürünleri İmalatı	50/0
ÖDEMİŞ OSB	ÖDEMİŞ	2006	Gıda Ürünleri İmalatı	4/0
BAĞYURDU OSB	BAĞYURDU	2008	Makine Ekipmanları Üretimi İmalatı	4/0
İTOB MENDERES OSB	MENDERES	2002	Makine Ekipmanları, Plastik ve Kauçuk, Kimyasal Madde ve Diğer Mineral Ürünlerin İmalatı	167/0
KINIK OSB	KINIK	1997	Demir-Çelik Ürünleri İmalatı	13/0

Kaynak: <https://osbbs.sanayi.gov.tr>

Tablo 2. İzmir’de bulunan küçük sanayi siteleri

KSS ADI	İLÇE	TOPLAM İŞYERİ SAYISI
Merkez I. Sanayi Sitesi	Konak	1200
Kınık KSS	Kınık	104
Merkez II. Oto (I+II) KSS	Bornova	1007
Merkez III. Oto (I+II) KSS	Bornova	509
Merkez (Metal İşleri) KSS	Merkez	672
Bornova KSS	Bornova	500
Merkez (Ağaç İşleri) KSS	Merkez	391
Ödemiş KSS	Ödemiş	1200
Menemen KSS	Menemen	94
Aliağa KSS	Aliağa	254
Merkez (Dökümcüler)	Merkez	100
Ayakkabıcılar KSS	Konak	1944
Tire KSS	Tire	200

Kaynak: Bilim Sanayi Teknoloji Bakanlığı, 2012.

İzmir’de iki serbest bölge bulunmaktadır (Şekil 2). Türkiye’nin en büyük 3 serbest bölgesinden biri olan Ege Serbest Bölgesi (ESBAŞ), İzmir’in Gaziemir ilçesinde bulunmaktadır. Havacılık ve savunma sanayi, elektronik ve optik ürünlerin imalatı, ana metal sanayi, makine ekipmanları üretimi, kimyasal madde ve diğer mineral maddelerin üretimi sektörlerinde ön plana çıkmıştır ve Türkiye ihracatında

önemli bir paya sahiptir. İzmir’in ikinci önemli serbest bölgesi ise Menderes ilçesinde bulunan İzmir Serbest Bölgesi (İZBAŞ)’dır. Gıda ve içecek ürünlerinin imalatı, kimyasal madde ve diğer mineral ürünlerin imalatı, plastik ve kauçuk madde üretimi imalatı, elektronik ve optik ürünlerin imalatında ön plana çıkan serbest bölgenin İzmir içerisindeki katma değer payı oldukça yüksektir. Serbest bölgelerden hemen sonra, yine İzmir sanayisine önemli bir katkı sağlayan son organize bölge ise teknoloji geliştirme bölgelerdir. İzmir sınırları içerisinde farklı sektörlerde uzmanlaşma göstermiş dört önemli teknoloji geliştirme bölgesi bulunmaktadır (Şekil 3); Urla ilçesindeki Yüksek Teknoloji Enstitüsü kampüsü içerisinde yer alan Teknopark İzmir, Buca ilçe sınırlarındaki Dokuz Eylül Üniversitesi İnciraltı ve Tınaztepe yerleşkelerinde bulunan Dokuz Eylül Teknoloji Geliştirme Bölgesi (DEPARK), Bornova ilçesi Ege Üniversitesi Kampüsü içerisinde bulunan İDEEGE Teknoloji Geliştirme Bölgesi ve Menderes ilçesinde bulunan İzmir Ekonomi Üniversitesi bünyesindeki İzmir Bilim Park’dır.

İzmir’in Kentsel Bölgesi ve Sanayi Gelişimi

1970li yıllara kadar İzmir’in kentsel büyümesi büyük ölçüde kent merkezinde gerçekleşmektedir. Bir sonraki dönemde özellikle devletin geliştirdiği veya geliştirilmesine katkıda bulunduğu; üniversite kampüsleri, organize sanayi bölgeleri, serbest bölgeler ve benzeri altyapıların merkezin etrafında yer alan hazine arsaları üzerinde yapılmaları

Şekil 1. İzmir organize sanayi bölgeleri (<http://www.investinizmir.com/tr/26924/Organize-Sanayi-Bolgeleri>).

Şekil 2. İzmir serbest bölgeleri (<http://www.investinizmir.com/tr/26925/Serbest-Ticaret-Bolgeleri>).

ile İzmir kentsel gelişiminin merkezin dışına doğru yönlendirdiğini söylemek mümkündür.²⁴ Bunun dışında İzmir Çeşme Otoyolu, İzmir Aydın Otoyolu, Aliağa-Torbalı İZBAN demiryolu gibi altyapıların da merkez çevresinin büyü-

mesine katkısı olmuştur. Bu gelişmeler İzmir’in tek dominant merkezli metropolitan yapısından, çok merkezli kent bölge yapısına geçişine yol açmıştır.²⁵ Nüfusun ve sanayi istihdamının merkezden çevreye doğru yayılarak burada

²⁴ Tekeli 2015, s. 25.

²⁵ Tekeli 2015, s. 31.

Şekil 3. İzmir teknoloji geliştirme bölgeleri (<http://www.investinizmir.com/tr/26926/Teknoloji-Gelistirme-Bolgeleri>).

yeni odaklar oluşturması, hizmetleri de büyük ölçüde yeni odaklara çekmektedir. Hizmetlerden finans, sigortacılık ve gayrimenkul hizmetleri merkezde odaklanmasını sürdürürken, Aliğa, Manisa sanayi merkezi, Menemen, Kemalpaşa, Turgutlu, Torbalı, Menderes, Aydın tarım-sanayi merkezleri olarak uzmanlaşmışlardır.

İzmir ve ard bölgesinin sahip olduğu tarihsel ekonomik bütünlük 1980'lerden sonra kentin merkezin ötesinde büyümesi ve kentsel bölgenin gelişimi ile yeni boyutlar kazanmaya başlamıştır. Bu gelişmeler karşısında akademik düzeyde İzmir kent bölgesinin gelişimini anlamaya yönelik çalışmalar yapılmıştır. Özatağan ve Eraydın'ın çalışmasında;²⁶ kent merkezi etrafındaki büyümenin mekânsal farklılaşması, istihdam ve nüfus verilerine dayanarak üç halka halinde incelenmektedir. Birinci halkayı, İzmir iç körfezini saran iç çekirdek oluşturmaktadır. Bu halka, artık büyüme dinamiğini kaybetmiş ve nüfus ve istihdam artışı bakımından durağanlaşmıştır. İkinci halkayı çekirdeği saran hızlı büyüme zonları oluşturmaktadır. Birinci ve ikinci halka birlikte 1981'de saptanmış bulunan metropoliten alan sınırlarını kapsamaktadır. Üçüncü halkayı İzmir kentsel bölgesinin en dış halkası oluşturmaktadır. Henüz hızlı bir büyüme göstermemektedir. Ancak, altyapı projeleri, bu alandaki değişik noktaların erişebilirliklerini değiştirdikçe, gelişmeler bu halkaya da sıçrayacaktır. İlk iki halkaya üçüncü halka eklince İzmir il nüfusu (büyükşehir nüfusu) elde edilmektedir. Bu idari bir sınırdır. Bu ilk üç halkaya diğer çeper yer-

leşmelerin eklenmesiyle İzmir Kent bölgesi tanımlanmış olmaktadır ki bu idari değil, İzmir'in etki alanının yarattığı bir sınır olmaktadır.

Özatağan ve Güvenç'in çalışması²⁷ kent bölgeye geçiş sürecinde metropoliten merkezin üretim işlevlerinin bir bölümünü kaybettiğini ancak geçmişte metropoliten alanda konumlanan üretimin ana kent/metropol dışına taşınma eğiliminin sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır. Üretim yapısındaki değişikliklerin metropoliten alanın çeperinde yeni üretim mekanları yaratmasına rağmen, metropoliten merkezde yer seçen üretim işlevlerinin yine metropoliten alanda bulunan sanayi yığılmalarına taşındığı saptanmaktadır. Metropoliten alanın dışına yönelik hareketlerde ise firmaların yakınlarındaki sanayi alanlarına yöneldiği ortaya konmaktadır. Ancak kent bölge oluşum sürecinde metropoliten alanın dışında oluşan uzmanlaşmış üretim odaklarının büyük bölümünün metropoliten alanı terk eden üretim işlevlerinin buralarda yer seçmesi ile değil, bu yerleşmeleri tercih eden yeni yatırımlar sonucu oluştuğu ortaya konmaktadır.

Alan Araştırması: İzmir'de Yenilikçi Firma Yer Seçimlerinin Farklılaşmasının Değerlendirmesi

Yöntem

Yenilikçilik, değerlendirilme alanı son derece geniş olan ve her sektör için farklı ölçütler geliştirilebilecek bir kavramdır. Bu çalışmada sanayi sektöründeki yenilikçilik, genel

²⁶ Özatağan ve Eraydın 2014, s. 1030-1032.

²⁷ Özatağan ve Güvenç, 2012, s. 177.

Şekil 4. İzmir merkez ve çevre ilçeler.

kabul gören ölçütlerden biri olan İzmir kentinde patent²⁸ ve faydalı model²⁹ alan firmalar üzerinden değerlendirilmiştir. Çalışmada İzmir sanayisindeki yenilikçi firmaların sektörel değerlendirmesinde Nace Rev. 2 sınıflaması kullanılmıştır. Yenilikçi firmaların mekanda yığılma ve yayılma etkilerine göre yer seçimi İzmir örneğinde, merkez ilçeler ile çevre ilçelerde yer seçen yenilikçi sanayi firmaları ile organize olmuş sanayi bölgelerinde ya da dağınık olarak yer almalarına göre ele alınmıştır. İzmir ilinin toplam 30 ilçesi bulunmaktadır. Bu ilçelerden 11’i Balçova, Bayraklı, Bornova, Buca, Çiğli, Gaziemir, Güzelbahçe, Karabağlar, Karşıyaka, Konak, Narlıdere, 6360 sayılı yasadan önceki Büyükşehir Belediye Sınırları içerisinde yer alan merkez ilçeler olarak; bunun dışında kalan diğer ilçeler Aliağa, Bayındır, Bergama, Beydağ, Çeşme, Dikili, Foça, Karaburun, Kemalpaşa, Kınık, Kiraz, Menderes, Menemen, Ödemiş, Seferihisar, Selçuk, Tire, Torbalı ve Urla ise İzmir kent bölgesini temsil ettiği kabulü ile çevre ilçeler olarak ele alın-

mıştır (Şekil 4). İzmir’de organize sanayi bölgeleri; organize sanayi bölgesi, küçük sanayi sitesi, serbest bölge, teknoloji geliştirme bölgesi, üniversite olarak değerlendirilmiş, bu bölgelerin dışında kalanlar ise dağınık yer seçen firmalar olarak değerlendirilmiştir.

Çalışma kapsamında İzmir’de patent ve faydalı model alan firmalara ilişkin veriler Türk Patent Enstitüsü’nden elde edilmiş, bu veriler doğrultusunda İzmir’de yenilikçiliğin sektörel ve yer seçimi dağılımına ilişkin değerlendirmeler tanımlayıcı istatistikler ve ki-kare analizleri ile yapılmıştır.

Alan Araştırmasının Sınırlılıkları

Bu makalede yenilikçi firmaların İzmir Bölgesindeki yer seçimlerinin farklılaşmasına sınırlandırılmış boyutta bir açıklama getirilmektedir. Çalışmanın sınırlılıkları temelde yenilik ve kentsel yerleşmelerin tanımlanmasına sadeleştirme amacıyla getirilen kabullerden kaynaklanmaktadır. Yeniliklerin sıklığı ve çeşitliliği artmaktadır. Firmanın her bölümünde ve sürekli olarak uygulanmaktadır ve birçok halde kodlanamayan bilgiye dayanmaktadır. Yenilik kesitsel bir veri değil, evrimsel bir süreçtir. Bu çalışmada yeniliğin sadece patent/faydalı model verileri ile ölçülmesi çalışmanın önemli bir sınırlılığıdır. Diğer taraftan, kentsel yerleş-

²⁸ Patent, ürün veya buluş sahibine, icat ettiği ürünün satışı, pazarlanması, çoğaltılması, bir benzerinin üretilmesi gibi alanlarda ayrıcalıklar getiren resmi bir belge ve unvandır.

²⁹ Faydalı model, Türkiye’de ve dünyada yeni olan ve sanayiye uygulanabilen buluşların sahiplerine belirli bir süre (10 yıl), bu buluş konusu ürünü üretme ve pazarlama hakkının tanınmasıdır. Faydalı model koruması, tecavüz fiillerine karşı, patent korumasına oranla daha çabuk ve seri bir işlev görecektir.

Tablo 3. İzmir’de patent ve faydalı model alan firmalar

	Frekans	Yüzde
Patent	378	37.6
Faydalı Model	628	62.4
Toplam	1006	100

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü’nden elde edilen veriler derlenerek hazırlanmıştır.

Tablo 4. Patent ve faydalı model alan firmaların sektörlere göre dağılımı

Sektör Adı	Frekans	Yüzde
Elektrik Teçhizat İmalatı	154	15.3
Ağaç ve Ağaç Ürünleri İmalatı	107	10.6
Kimyasal ve Diğer Mineral İmalatı	102	10.1
Motorlu Kara Taşıtları İmalatı	99	9.8
Ana Metal Sanayi	97	9.6
Tıbbi Aletler; Hassas ve Optik Aletler	88	8.7
Diğer Özel Amaçlı Makinelerin İmalatı	84	8.3
Elektronik ve Optik Ürünleri İmalatı	75	7.5
Genel Amaçlı Diğer Makine İmalatı	62	6.2
Plastik ve Kauçuk Ürünleri İmalatı	57	5.7
Gıda Ürünleri İmalatı	36	3.6
Tekstil Ürünleri İmalatı	22	2.2
Eczacılık Ürünleri İmalatı	17	1.2
Kozmetik ve Hijyen Malzeme İmalatı	4	0.4
Petrol Ürünleri İmalatı	2	0.3
Toplam	1006	100

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü’nden elde edilen veriler derlenerek hazırlanmıştır.

melerin yığılma yayılma etkileri çerçevesinde ele alınan merkez kent, kent bölge gibi düzeylerin sosyo-ekonomik ağsal ilişkiler ile birlikte tartışılması gerekmektedir. Ancak bu çalışmada, 6360 sayılı yasadan önceki Büyükşehir Belediye Sınırları içerisinde yer alan merkez ilçeler ile günümüz İzmir Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde yer alan ve merkez ilçeler dışındaki diğer çevre ilçeler, idari sınırlar ölçüsünde iki farklı mekânsal düzey olarak ele alınmıştır.

Yenilikçi Firmaların Sektörel ve Yer Seçimi Farklılaşması

İzmir’de 378 adet patent, 628 adet faydalı model olmak üzere toplam 1006 adet koruma belgesi almış olan yenilikçi firma yer almaktadır (Tablo 3).

Patent ve faydalı model alan firmaların sektörlere göre dağılımı Tablo 4’de yer almaktadır. Günümüzde yenilikçi sektörler olarak ön plana çıkan otomotiv, kimya, savunma, ilaç sanayi gibi sektörlerin İzmir örneğinde de ön plana çıktığı görülmektedir. NACE Rev.2 sınıflamasına göre değerlendirilen yenilikçi firmalar %15 oranında elektrik teçhizat imalatı, %11 oranında ağaç ve ağaç ürünleri imalatı, %10 oranında sırasıyla motorlu kara taşıtları imalatı ve ana metal sanayi sektörlerinde yer almaktadır.

Yenilik koruma türü ve sektör arasındaki ilişkiye ilişkin değerler Tablo 5’de yer almaktadır. Ki-kare analizine göre yenilik koruma türü; patent ve faydalı model ile sektörler arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($X^2=134,232$ $p=0.000$). Bu sonuç yenilik süreçlerinin sektörlerin farklı yapısına göre farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Yenilik koruma türlerinin sektörlere göre farklılaşması, yenilik

Tablo 5. Koruma türü ve sektörler arasındaki ilişki

Sektör	Patent		Faydalı Model		Toplam
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	
Elektrik Teçhizat İmalatı	41	26.6	113	73.4	154
Ağaç ve Ağaç Ürünleri İmalatı	24	22.4	83	77.6	107
Kimyasal Madde ve Diğer Mineral İmalatı	68	66.7	34	33.3	102
Motorlu Kara Taşıtları İmalatı	26	26.3	73	73.8	99
Ana Metal Sanayi	37	34.6	60	65.4	97
Tıbbi Aletler; Hassas ve Optik Aletler İmalatı	28	31.8	60	68.2	87
Diğer Özel Amaçlı Makine İmalatı	28	33.3	56	66.7	84
Elektronik ve Optik Ürünleri İmalatı	37	49.3	38	50.7	75
Genel Amaçlı Diğer Makine İmalatı	15	24.2	47	75.8	62
Plastik ve Kauçuk Ürünleri İmalatı	14	24.6	43	75.4	57
Gıda Ürünleri İmalatı	26	72.2	10	27.8	36
Tekstil Ürünleri İmalatı	11	50.0	11	50.0	22
Eczacılık Ürünleri İmalatı	17	100.0	0	0	17
Kozmetik ve Hijyen Malzeme İmalatı	4	100.0	0	0	4
Petrol Ürünleri İmalatı	2	100.0	0	0	2
Toplam	378	37.6	628	62.4	1006

$X^2=134.232$ $p=0.000$

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü’nden elde edilen veriler derlenerek hazırlanmıştır.

koruma türlerinin elde edilmişindeki süreçler ile ilgili olmakla birlikte, farklı bilgi tabanına sahip sektörlerin hangi yenilik koruma sürecini tercih ettiği ile de ilgili olmaktadır. Örneğin sektörlerin çoğunluğunda daha kolay elde edilebilen faydalı model alan firma oranı daha zor bir süreç gerektiren patent alan firma oranına göre daha yüksek olmaktadır. Bu oran en yüksek ağaç ve ağaç ürünleri imalatında görülmektedir. Buna karşılık eczacılık ürünleri imalatı, gıda ürünleri imalatı, kimyasal madde ve diğer mineral ürünlerin imalatı gibi analitik bilgi tabanına sahip sektörlerde yeniliklerin korunmasında patent alımı önemli olmakta ve patent alan firma oranının, faydalı model alan firma oranından daha yüksek olduğu görülmektedir.

Patent ve faydalı model almış olan firmaların ilçelere göre dağılımı Tablo 6’da yer almaktadır. Tablo incelendiğinde küçük sanayi sitelerinin yoğun olduğu, bünyesinde ayrıca bir üniversite kampüsünün ve teknoloji geliştirme bölgesinin bulunduğu Bornova ilçesinin ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bornova’nın ardından yine bünyesinde ihtisaslaşma oranları yüksek organize sanayi bölgelerini bulduran Kemalpaşa, Çiğli ve Torbalı ilçeleri gelmektedir.

Tablo 6. Patent ve faydalı model alan firmaların ilçelere göre dağılımı

İlçe Adı	Frekans	Yüzde
Bornova	287	28.5
Kemalpaşa	166	16.5
Çiğli	152	15.1
Torbalı	92	9.1
Konak	64	6.4
Menderes	58	5.8
Menemen	23	2.3
Karabağlar	21	2.1
Buca	16	1.6
Karşıyaka	16	1.6
Urla	16	1.6
Bayraklı	15	1.5
Gaziemir	13	1.3
Ödemiş	12	1.2
Balçova	11	1.1
Tire	11	1.1
Aliağa	10	1
Çeşme	7	0.7
Güzelbahçe	4	0.4
Beydağ	3	0.3
Narlıdere	3	0.3
Seferihisar	3	0.3
Kiraz	2	0.2
Bergama	1	0.1
Toplam	1006	100

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü’nden elde edilen veriler derlenerek hazırlanmıştır.

Patent ve faydalı model alan firmaların merkez ve çevre ilçelere göre dağılımı Tablo 7’de yer almaktadır. Firmaların %58’i merkez ilçelerde %42’si ise çevre ilçelerde yer almaktadır. Yenilikçi firmaların büyük çoğunluğunun merkez ilçelerde bulunması bu ilçelerdeki küçük sanayi kuruluşlarının ve dağınık firmaların yoğunluğuyla, bazı üniversite kampüslerinin ve teknoloji geliştirme bölgelerinin merkez ilçelerde yer seçmiş olmasıyla açıklanabileceği gibi; çevre ilçelerde patent ve faydalı model almış firmaların da %42’lik bir orana sahip olması, İzmir’in kentsel bölgesinde yer alan yerleşmelerin organize sanayi bölgelerine sahip olması ve yine bazı üniversite kampüsleri ile teknoloji geliştirme bölgelerinin bu ilçelerde yer seçmesiyle açıklanabilmektedir.

Merkez ve çevre ilçelerle koruma türleri arasındaki ilişkiye ilişkin değerler Tablo 8’de yer almaktadır. Ki-kare analizine göre yenilik koruma türü; patent ve faydalı model ile firmaların merkez ya da çevre ilçelerde yer alması arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($X^2=8,644a$ $p=0.002$). Her iki koruma türünü alan firmaların kent merkezinde, çevre ilçelere oranla daha fazla olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra merkez ilçelerde patent alan firmaların çevre ilçelerde patent alan firmalara oranı merkez ilçelerde faydalı model alan firmaların çevre ilçelerde faydalı model alan firmalara oranından daha yüksektir. Buradan hareketle yenilikçi olmanın, kentin her anlamda daha gelişmiş olan böl-

Tablo 7. Patent ve faydalı model alan firmaların merkez ve çevre ilçelere göre dağılımı

Konum	Frekans	Yüzde
Merkez ilçeler	602	57.85
Çevre ilçeler	404	42.15
Toplam	1006	100

Merkez İlçeler: Balçova, Bayraklı, Bornova, Buca, Çiğli, Gaziemir, Güzelbahçe, Karabağlar, Karşıyaka, Konak, Narlıdere Çevre İlçeler: Aliağa, Bergama, Beydağ, Çeşme, Kemalpaşa, Kiraz, Menderes, Menemen, Ödemiş, Seferihisar, Tire, Torbalı, Urla.

Tablo 8. Merkez ve çevre ilçelerle koruma türleri arasındaki ilişki

Konum	Patent	Faydalı Model	Toplam
Merkez İlçeler	249	353	602
	%41.1	%58.9	%100
Çevre İlçeler	129	275	404
	%32.1	%67.9	%100
Toplam	378	628	1006
	%100	%100	

$X^2=8.644a$ $p=0.002$.

Tablo 9. Merkez ve çevre ilçelerle sektörler arasındaki ilişki

Sektör	Merkez İlçeler		Çevre İlçeler		Toplam
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	
Elektrik Teçhizat İmalatı	96		58		154
Ağaç ve Ağaç Ürünleri İmalatı	67		40		107
Kimyasal ve Diğ. Mineral İmalatı	54		47		101
Motorlu Kara Taşıtları İmalatı	54		45		99
Ana Metal Sanayi	54		44		97
Tıbbi Aletler; Hassas ve Optik Aletler	79		9		87
Diğer Özel Amaçlı Makinelerin İmalatı	40		42		82
Elektronik ve Optik Ürünleri İmalatı	61		14		75
Genel Amaçlı Diğer.Makine İmalatı	28		34		62
Plastik ve Kauçuk Ürünleri İmalatı	25		32		57
Gıda Ürünleri İmalatı	11		26		36
Tekstil Ürünleri İmalatı	18		4		22
Eczacılık Ürünleri İmalatı	11		7		17
Kozmetik ve Hijyen Malzeme İmalatı	3		1		4
Petrol Ürünleri İmalatı	2		0		2
Toplam	602		404		1006
X ² =90,163a p=0.000					

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü'nden elde edilen veriler derlenerek hazırlanmıştır.

gelerinde yer seçmekle ilişkisi olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bunun nedeni olarak hizmet sektörünün (finans kuruluşları, ticari kurumlar, eğitim kurumları, diğer kamu kurum ve kuruluşları), özellikle kent merkezinde çevre ilçelere göre daha yoğun faaliyet göstermesi gösterilebilir.

Merkez ve çevre ilçelerle sektörler arasındaki ilişkiye ilişkin değerler Tablo 9'da yer almaktadır. Ki-kare analizine göre, yenilikçi firmaların merkez ilçelerde ya da çevre ilçelerde yer alması ile sektörler arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (X²=90,163a p=0.000). Bunun nedeni, merkez ve çevre ilçelerde bulunan organize veya dağınık bölgelerin ihtisaslaştığı sektörlerin birbirlerinden farklı olmasıdır. Örneğin; gıda sektöründe çevre ilçelerden alınan koruma türünün, merkez ilçelerden alınan koruma türünden fazla olmasının nedeni; çevre ilçelerde özellikle gıda sanayiinde ihtisaslaşmış organize bölgelerin bulunmasıdır. Buna karşın ana metal sanayi sektöründe merkez ilçelerden alınan koruma türünün, çevre ilçelerden alınan koruma türünden fazla olmasının nedeni de; merkez ilçelerde metal sanayi sektöründe yoğun faaliyet gösteren küçük sanayi sitelerinin bulunması olarak değerlendirilebilir.

Patent ve faydalı model alan firmaların organize bölgelerde ya da dağınık olarak yer seçimine ilişkin dağılımlar Tablo 10'da yer almaktadır. Tablo incelendiğinde bu koruma türlerini almış olan firmaların %70'inin organize bölgelerde yer seçmiş olması, sanayi sektöründe yenilikçi olmanın ölçek ekonomilerinden yararlanma ile olan ilişkisini ortaya koymaktadır. Organize bölgelerde yer seçen firmaların bir-

Tablo 10. Patent ve faydalı model alan firmaların organize bölgelerde ya da dağınık olarak yer seçimine göre dağılımı

Konum	Frekans	Yüzde
Organize Sanayi Bölgesi	418	41.6
Küçük Sanayi Sitesi	243	24.2
Üniversite	32	3.2
Serbest Bölge	2	0.2
Teknoloji Geliştirme Bölgesi	9	0.9
Dağınık	302	30.0
Toplam	1006	100.0

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü'nden elde edilen veriler derlenerek hazırlanmıştır.

birleri olan yatay ve düşey ilişkilerinin, ekonomik ilişkilerinin yeni ürün üretmede ve geliştirmede önemli bir faktör olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Organize bölgelerde yer alan firmaların %41,6'sı organize sanayi bölgelerinde %24,2'si küçük sanayi sitelerinde yer almaktadır. İzmir'de yenilikçi firmaların özellikle imalata dayalı üretimin yoğun olduğu alanlara yığıldığını söylemek mümkündür. Üniversitelerde ve Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde yer seçen firmaların³⁰ özellikle AR-GE'ye yönelik imalat yaptıkları varsayıldığında bu bölgelerde patent ve faydalı model alan firma oranlarının düşük kalmasının nedenlerinin araştırılması gerekmektedir.

³⁰ İzmir'de bulunan üç adet Teknoloji Geliştirme Bölgesi'nde yaklaşık 220 adet AR-GE firması yer almaktadır, bkz. <http://www.investinizmir.com/tr/26926/Teknoloji-Gelistirme-Bolgeleri>

Tablo 11. Merkez ve çevre ilçelerle organize bölgelerde ya da dağınık yer seçen firmalar arasındaki ilişki

Konum	Dağınık	Organize	Toplam
Merkez İlçe	215 %35.6 %71.2	389 %64.4	604 %100
Çevre İlçe	87 %21.6 %28.8	315 %78.4 %44.7	402 %100
Toplam	302 %100	704 %100	1006

$X^2=21.396a$ $p=0.000$

Merkez ve çevre ilçelerle, organize bölgelerde ya da dağınık olarak yer seçme arasındaki ilişkiye ilişkin değerler Tablo 11'de yer almaktadır. Ki-kare analizine göre bu iki parametre arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($X^2=21,396a$ $p=0.000$). Merkez ilçelerde yer alan yenilikçi firmaların dağınık yer seçme oranları çevre ilçelerdeki dağınık yer seçme oranına göre daha yüksektir. Merkez ilçelerde koruma türü almış olan organize bölgelerdeki firmaların sayısı dağınık yer seçen firma sayısının yaklaşık 1,8 katı iken, çevre ilçelerde koruma türü almış olan organize bölgelerdeki firmaların sayısı dağınık yer seçen firma sayısının yaklaşık 3,5 katıdır. Bu durumu kentleşme ekonomileri ya da Jacobs dışsallıkları ile açıklamak mümkündür. Kent merkezleri aynı zamanda hizmet sektörünün de yoğun

faaliyet gösterdiği alanlar olduklarından, firmaları sadece üretim değil; reklam, tanıtım, pazarlama anlamında da avantajlı konuma getirmektedirler. İzmir örneğinde merkez ilçelerde yenilikçi firmaların yer seçmesi çerçevesinde en önemli organize bölgeler (Çiğli Atatürk OSB hariç) küçük sanayi siteleri olurken, çevre ilçelerdeki en önemli organize bölgeler ise organize sanayi bölgeleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Organize bölgelerde ya da dağınık yer seçen firmalar ile sektörler arasındaki ilişki değerleri Tablo 12'de yer almaktadır. Ki-kare analizine göre yenilikçi firmaların organize bölgelerde ya da dağınık yer seçmeleri ile sektörler arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($X^2=47,809a$ $p=0.000$). Gıda ürünleri imalatı hariç diğer tüm sektörlerde patent ve faydalı model alan firmalardan organize bölgelerde yer seçmiş olanlar, dağınık bölgelerde yer seçmiş olanlardan fazladır. Buradan hareketle bu sektörlerin bir organize bölge içerisinde yer almaları yenilikçi olma anlamında, dağınık bulunmasına kıyasla daha avantajlı oldukları şeklinde yorumlanabilir.

Sonuç

Bu çalışma, İzmir'de yenilikçi firmaların büyük bir oranda merkez ilçelerde yer seçtiğini, ancak azımsanmayacak bir oranda ve yayılma etkilerini de doğrular biçimde çevre ilçelerde de olduklarını ortaya koymuştur. İzmir'de yenilikçi firmaların büyük bir çoğunluğu yığılma etkilerini doğrular biçimde organize bölgelerde yer almaktadır. Dağınık olarak

Tablo 12. Organize bölgelerde ya da dağınık yer seçen firmalar ile sektörler arasındaki ilişki

Sektör	Dağınık		Organize		Toplam
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	
Elektrik Teçhizat İmalatı	32	20.8	122	79.2	154
Ağaç ve Ağaç Ürünleri İmalatı	42	39.3	65	60.7	107
Kimyasal ve Diğ. Mineral Ürün İmalatı	31	30.4	71	69.6	102
Motorlu Kara Taşıtları İmalatı	27	27.3	72	72.7	99
Ana Metal Sanayi	29	29.9	68	70.1	97
Tıbbi Aletler; Hassas ve Optik Aletler	32	36.8	56	64.4	87
Diğer Özel Amaçlı Makinelerin İmalatı	25	29.8	59	70.2	84
Elektronik ve Optik Ürünleri İmalatı	20	26.7	55	73.3	75
Genel Amaçlı Diğer Makine İmalatı	11	17.7	51	82.3	62
Plastik ve Kauçuk Ürünleri İmalatı	22	38.6	35	61.4	57
Gıda Ürünleri İmalatı	22	61.1	14	38.9	36
Tekstil Ürünleri İmalatı	9	40.9	13	59.1	22
Eczacılık Ürünleri İmalatı	0	0	17	100	17
Kozmetik ve Hijyen Malzeme İmalatı	0	0	4	100	4
Petrol Ürünleri İmalatı	0	0	2	100	2
Toplam	302	30.0	704	70.0	1006

$X^2=47.809a$ $p=0.000$

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü'nden elde edilen veriler derlenerek hazırlanmıştır.

yer seçmiş firmaların oranı ise Jacobs dışsallıkları olarak yorumlanabilecek şekilde merkez ilçelerde çevre ilçelere göre daha yüksektir. Çevre ilçelerde çok sayıda organize sanayi bölgelerinin yer alması ve bu bölgelerde de faaliyet gösteren yenilikçi firmaların bulunması ise İzmir'in kentsel bölgesi olarak değerlendirilebilecek alanda merkezi ve yerel yönetimlerin sanayi ve bölgesel gelişme politikaları çerçevesinde geliştirmiş olduğu OSB ve KSS gibi araçların olumlu etkileri olarak açıklanabilmektedir. Yenilikçi ürün veya süreç ortaya koyma eylemi ağırlıklı olarak teknoloji geliştirme bölgelerinden, üniversitelerden beklenilmektedir. Ancak İzmir'de üniversiteler ve teknoloji geliştirme bölgelerinde yenilikçi firma oranları oldukça düşük düzeydedir. İzmir'in sanayi sektöründe üniversite-sanayi iş birliğinin yeterince güçlü olmadığı, bu bölgelerin üstlenmesi gereken görevleri imalata dayalı üretimin yoğun olduğu sanayi bölgelerinin üstlendiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Yenilikçi firmaların sektör dağılımına bakıldığında ise en yüksek oranın elektrik teçhizat imalatı sektöründe olduğu görülmektedir. Yenilikçi sektörlerle yakından ilişkili olan bu sektörün, diğer sanayi sektörlerine girdi oluşturabilecek üretim yapması, neden en yüksek oranın bu sektörde olduğunu açıklamaktadır. Diğer taraftan yenilikçi firmaların yer seçimlerinin sektörlere göre de farklılaştığı ortaya konmaktadır.

Bu çalışmadan elde edilen bulgular, sınırlılıklar bölümünde de ifade edildiği üzere soyut sınıflandırmalar çerçevesinde, çok uzun zamandır ilgili literatürde tartışılan konuların İzmir örneği üzerinden yeniden doğrulanmasını sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, çalışmada yer alan dışsallıklar, yığılma/yayıma, yenilik gibi girift ilişkilerin iki değişkenli analizlerinin yetersizliğinin yol açtığı görece yorumlamaların bazı politika seçmeleri için yönlendirici ipuçlarını ortaya koyduğu da söylenebilir. 2014-2023 İzmir Bölge Planı vizyonu, İzmir'i "Bilgi, Tasarım, Yenilik Üreten Akdeniz'in Çekim Merkezi" olarak belirlemiştir. Büyük kentlerin rekabet edebilirlikleri çeşitlenmiş ekonomiye sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. İzmir'in çok sektörlü ekonomisi de tasarım ve yenilik kenti hedefi için uygun bir ortam sağlamaktadır. Bu çalışmadan da görüldüğü gibi firmaların mekânsal olarak bir arada olmaları, böylelikle bilgi ve deneyim paylaşımı, iletişim, işbirliği, fiziksel araştırma olanaklarına yakın olmaları yenilik kapasitesinin güçlenmesi açısından önemli olmaktadır. Yanısıra, yenilikçiliğin artırılması için kamu politikalarının ve teşviklerin yönlendirilmesinde farklı sanayi türleri için farklı yaklaşımlar geliştirilmesi de önem kazanmaktadır. Bu çerçevede bölge planlarının ve mekânsal planların, sanayi türleri arasındaki farklılıkları da gözönünde bulundurarak daha düşük ve orta seviyedeki sanayiler ile kentsel bölgelerde MAR dışsallıklarının, yani uzmanlaşmış servislere erişim ve bilginin kolay yayılımı gibi avantajlar sağlayan yatay bağlantılı araçların; yüksek teknoloji sanayiler ve kent merkezlerinde ise Jacobs dışsallık-

larının yani çeşitlenmiş sektörlerin yer aldığı kentsel ekonominin etkisini artırıcı araçların geliştirilmesine yönelik stratejilere öncelik vermesi önem kazanmaktadır.

Kaynaklar

- Bayülken, Y. ve Kütükoğlu, C. (2012) Organize Sanayi Bölgeleri, Küçük Sanayi siteleri, Teknoparklar, TMMOB, Makine Mühendisleri Odası, Yayın No:MMO/584.
- Beaudry, C. ve Schiffauerova, A. (2009) "Who's Right, Marshall or Jacobs? The Localization versus Urbanization Debate", Research Policy, Sayı 38, s. 318-337.
- Bilim Sanayi Teknoloji Bakanlığı, (2012) 81 İl Durum Raporu, Sanayi Genel Müdürlüğü, Mayıs 2012, Ankara.
- Fujita, M. ve Thisse J.F. (1996) "Economics of Agglomeration" Journal of the Japanese and International Economies, Sayı 10, s. 339-378.
- Glaeser, E.L., Kallal, H.D., Scheinkman J.A. ve Shleifer, A. (1992) "Growth of Cities", Journal of Political Economy, Sayı 100, s. 1126-1152.
- İzmir BŞB, (2012) 1/25000 Ölçekli İzmir Büyükşehir Bütünü Çevre Düzeni Planı Açıklama Raporu.
- İZKA (2015) 2014-2023 İzmir Bölge Planı, İzmir kalkınma Ajansı, İzmir.
- İZTO (2015) İzmir İş Hayatı 2015-2023 Stratejik Planı, İzmir Ticaret Odası, Yayın Numarası 184.
- Jacobs, J. (1969) The Economy of Cities, Harmondsworth, Penguin Books.
- Marshall, A. (1892) The Elements of Economics of Industry, Macmillan, London.
- OECD (2006) Competitive Cities in the Global Economy OECD Territorial Reviews, ISBN-92-64- 027092-X.
- Özatağan, G. ve Eraydın, A. (2014) "The Role of Government Policies and Strategies Behind the Shrinking Urban Core in an Expanding City Region: The Case of Izmir", European Planning Studies, Sayı 22 (5), s. 1027-1047.
- Özatağan, G. ve Güvenç, M. (2012) "Kent Bölgeye Dönüşümün Dinamikleri: İzmir'de Sanayinin Mekansal Organizasyonunda Yaşanan Değişimin Kent Bölge Oluşumuna Katkısı", Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar 3. Sempozyumu, 6-7 Aralık 2012, Ankara, s. 157-180.
- Özışık, U. (2015) "Kent-Bölge Kavramı Işığında Türkiye'de Büyükşehir Belediye Sisteminde Değişim ve Kalkınma Ajansları: Yerel Ölçekte Mekânın ve Yönetişimin Yeniden Tanımlanması", Akademik İncelemeler Dergisi, Sayı 10(1), s. 313-342.
- Parr, J. B. (2002) "Missing Elements in the Analysis of Agglomeration Economies", International Regional Science Review, Sayı 25(2), s. 151-168.
- Parr, J. B. (2005) "Perspectives on the City-region", Regional Studies, Sayı 39 (5), s. 555-566.
- Rodriguez-Pose, A. (2008) "The Rise of the "City-Region" Concept and its Development Policy Implications", European Planning Studies, Sayı 16(8), s. 1025-1046.
- Tekeli, İ. (2015) İzmir-Tarih Projesi Tasarım Stratejisi Raporu, İzmir Büyükşehir Belediyesi, Üçüncü Basım.
- <http://www.izto.org.tr/izmir-sanayi> (Erişim Tarihi 28 Nisan 2017).
- <https://osbbs.sanayi.gov.tr> (Erişim Tarihi 12 Mayıs 2017).

İstanbul Metropolitan Alan Planlamasında Uygulama Güçlükleri: Kartal Dönüşüm Projesi Deneşimi

Implementation Difficulties in the Planning of Istanbul Metropolitan Area: Experience of Kartal Transformation Project

Özdemir SÖNMEZ

ÖZ

İstanbul, 1950'li yıllardan buyana sanayileşme ve göçün yarattığı plansız ve yasadışı yapılarla kontrolsüz büyüyerek birçok kentsel sorunu bünyesinde bulunduran "azman" bir kente dönüşmüştür. Bu sorunu durdurarak metropoliten kentin planlı ve sağlıklı gelişmesi, planlama eylemleriyle yönlendirilebilmesi ve yaşam kalitesinin artırılması yönünde, 2005-2009 yılları arasında İstanbul Metropolitan Planlama Merkezi (İMP) ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) birlikteliğinde İstanbul Çevre Düzeni Planı hazırlanarak tamamlanmış ve planda belirlenen hedeflere ulaşmak amacıyla bazı projeler belirlenerek uygulanmaya çalışılmıştır. Bunların içinde en önemli projelerden biri; İstanbul'un doğu yakası için Merkezi İş Alanı (MİA) olarak önerilen Kartal sanayi alanı dönüşüm projesidir. Projenin bir amacı, metropolün doğu yakasında yeni bir merkez yaratılarak, doğu-batı arasında günlük gidiş-gelişleri azaltmak, böylece boğaz geçişlerinde giderek artan ulaşım yoğunluğunu düşürebilmek, diğer bir amacı da sermayenin yapılı çevreye olan talebinin metropol üzerinde yoğunlaşan yapılaşma enerji ve baskısını merkezden uzaklaştırarak kanatlara çekmektir. Bu temel amaçlar çerçevesinde ve paydaşların önemli oranda katılımı ile hazırlanan plan, birkaç kez mahkemeye taşınarak iptal edilmiş, günümüze kadar uygulamaya geçememiştir. Diğer yandan gerek söz konusu alan içinde ve gerekse metropolün merkezi bölgelerinde, parçalı ve bireysel projelerle, çevresiyle bağlantısız, birbiriyle uyumsuz, bir bölümü planda donatı alanları olarak öngörülen alanlarda, mevzi planlar yoluyla binalar yükselmeye devam etmektedir. Bu makalede temel olarak, İstanbul çevre düzeni planında yukarıda açıklanan hedef doğrultusunda öngörülen "kartal kentsel dönüşüm projesi" yarışması ve planlama sürecini, çalışmanın yürütücüsü olarak değerlendirmesini yapmak ve planın karşısında oluşan muhalif görüşleri 2017 yılı sonu itibariyle sürecin geldiği aşama perspektifinde "kamu yararı, şehircilik ilkeleri ve planlama esasları" çerçevesinde tartışmaktır. Böylece, İstanbul'un planlanması sürecinde, 2004 yılında kurulan ve Türkiye açısından farklı bir model olması nedeniyle, mesleki çevrelerde olumlu/olumsuz uzunca bir süre eleştirilerin odağında yer almış olan İMP tarafından hazırlanan, "Kartal Merkez İmar Planlaması" süreci ve modeli tartışılarak değerlendirilecektir.

Anahtar sözcükler: İstanbul; İstanbul Metropolitan Planlama Merkezi (İMP); kamu yararı; Kartal dönüşüm projesi; planlama ilkeleri; planlama süreci.

ABSTRACT

İstanbul has grown in an uncontrolled way with unplanned and illegal buildings induced by industrialization and migration and turned into an 'overgrown' city that hosts a number of urban problems since 1950s. With a view to stopping this adverse development and ensuring planned and healthy development of and raising the living quality in the metropolitan city through planning actions, an Environmental Arrangement Plan of Istanbul was drawn up through a collaboration between the Istanbul Metropolitan Planning Centre (IMP) and the Istanbul Metropolitan Municipality (İMM) during 2005-2009. In order to attain the goals established in the plan, some projects were chosen and tried to be implemented. One of most important projects developed for the eastern side of Istanbul is the project for transformation of the industrial area in Kartal into a Central Business District (CBD). One objective of the project is to create a new centre in the eastern part of the metropolis and thus reduce the daily commutation between the eastern and the western parts of the city as well as the heavy traffic through the strait crossing. Another aim is to redirect the capital and construction pressure which is concentrated on the metropolis to the wings. In this paper, I, as a person who took part in the planning work as an executive and performer, basically intend to evaluate the competition for and the planning process of the "Kartal urban transformation project" that has been proposed in accordance with the aforesaid goal as established in the Istanbul environmental arrangement plan and to discuss the attitude of the professional organizations against the plan from the points of the "public benefit, principles of urbanization, and principles of planning."

Keywords: İstanbul; İstanbul Metropolitan Planning Center (İMP); public benefit; Kartal transformation project; planning principles; planning process.

İstanbul Ticaret Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul

Başvuru tarihi: 04 Temmuz 2017 - Kabul tarihi: 24 Mart 2018

İletişim: Özdemir SÖNMEZ. e-posta: ozd.sonmez@gmail.com

© 2018 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi - © 2018 Yıldız Technical University, Faculty of Architecture

Giriş

Kentler tarihsel süreçleri boyunca, ait oldukları toplumsal yapı ve sistemlere paralel değişerek/gelişerek biçimlenmişler. Avrupa'da gelişen Rönesans ve Barok dönemlerinde yaşanan toplumsal değişimlerde, kentsel yerleşmeleri kendi dinamikleri doğrultusunda yönlendirerek evrilmiş ve sanayileşme deneyimi ile yüzleştiği dönemlere kadar taşımıştır.

Antik çağlardan sanayileşme dönemine kadar olan yaklaşık 3-5 bin yıllık süreçte, kentlerin yaşadığı dönüşümün boyutları çok sınırlı olurken, sanayileşme ile tanıştıktan sonra değişim oldukça hızlı ve büyük boyutlarda gerçekleşmiştir. Sanayileşme dönemi, gerek değişen siyasi yapılar ve gerekse sanayileşmeye bağlı kitlesel göçler, kentlerin çok daha büyük boyutlarda ve kontrol dışı dönüşümünün en temel nedenleri arasında yer almıştır.

Sanayileşmenin, dolayısıyla hızlı kentleşmenin başladığı yer olan Avrupa'da oluşmaya başlayan yeni bir toplumsal yaşam ve toplumsal yapı, diğer bir deyişle "modernite", planlamaya yeni bir boyut kazandırmış ve kentlerin biçimlenişinde belirleyici temel etkenlerden biri haline gelmiştir.

Türkiye'de ise ekonomik büyüme ve sanayileşme politikalarına II. Dünya Savaşı sonrası öncelik verilmiş ve sanayileşme bu dönemde başlayabilmiştir. Böylece başta İstanbul olmak üzere Ankara, İzmir gibi şehirlere olan göç, bu kentleri hızla değiştirerek Tekeli'nin deyimiyle, "Azman Kentler"e dönüştürmüştür.¹ Kırsal alanlardan kentlere, sanayide çalışmak üzere akın eden insan gücünün, barınma gereksinimini karşılamak üzere yarattığı gecekondular ve plansız gelişen "hisseli ifraz"² alanları bir süre sonra "göçün sonucu" olmaktan çıkarak "göçün nedeni" haline gelmiştir. 1990'lı yıllara kadar süren bu dönemin mekâna yansımaları, plansız gelişen/büyüyen/değişen/dönüşen gibi kavramlarla tanımlanan ve kentin 1950'lerdeki büyüklüğünü katlayarak aşan, yeni bir kent ölçeğindeki konut bölgeleri şeklinde olmuştur. Başta İstanbul olmak üzere, bu kentler, farklı yazarlarca "kentleşemeyen ülke", "kentlileşen köylüler",³ "metropoldeki kır", "demografik kentleşme",⁴ "bütünleşmemiş kentli nüfus",⁵ vb. başlıklarla inceleme konusu olmuşlardır.⁶ Bu dönemde kent çeperlerinde oluşan sanayi alanları ve bu alanları hızla çevreleyen denetimsiz konut alanları, günümüz kentlerinde müstakbel "dönüşüm alanları" olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu makalede, benzer süreçlerden geçerek günümüze gelmiş ve bugün İstanbul metropoliten alanı üst ölçek planında, merkezler kademelenmesi yaklaşımıyla doğru yaka-

sı için yeni bir çekim merkezi ya da merkezi iş alanı (MİA) olarak önerilen "Kartal dönüşüm alanı"nın planlama yaklaşımı, süreci ve yöntemi açıklanacaktır. Plan farklı akademisyen, mimar, plancı ve meslek örgütleri tarafından farklı bakış açılarıyla değerlendirilmiştir. Bu çalışmayı, daha önce yapılan değerlendirmelerden bağımsız, hem bu çalışmanın her aşamasında koordinatör plancı olarak ve hem de İstanbul Çevre Düzeni Planı (İÇDP) çalışmasında yer alan bir plancının değerlendirme pratiği ile açıklamak/yorumlamak, konuya ilişkin yapılacak diğer çalışmalara özgün/birincil kaynak oluşturmak açısından yararlı olacaktır.

Planlama, Mekansal Biçimlenme ve Kent Formu

Sanayileşmiş ülkelerde, özellikle Avrupa coğrafyasında gelişen "sosyal devlet" anlayışı 2. Dünya Savaşı sonrasında devletleri, günlük yaşamı ilgilendiren alanlarda müdahaleci olmaya yöneltmiştir. Bu süreçte kentsel sorunların giderek artması, farklı sosyal sınıfların ve grupların günlük yaşamını etkiler duruma gelmesi, devletin ekonomik ve sosyal birçok alanda müdahil olmasını gerektirmiş, sanayileşmiş ülkelerde "sosyal devlet" bir yaklaşım olarak yerleşmeye başlamıştır. Bu yaklaşım, kentsel mekânların planlanmasında "Kapsamlı Planlama" olarak karşılık bulmuş ve sosyal devlet anlayışı ile paralellik sağlamıştır. Bu nedenle sanayinin kentlerde yarattığı konut sorununa yanıt bulabilme ve sağlıklı yaşam mekânlarının düzenlenebilmesi için devletin otoritesi altında, kamu kaynakları kullanılarak kamusal alanların oluşturulmasına çalışılmış, özel mülkiyete konu alanların kullanımına dönük belirlemeler ve kısıtlamalar da yine bu kapsamda ortaya çıkmış ve bir araç olarak kullanılmaya başlanmıştır.⁷

1970'li yıllara gelindiğinde ise, ortaya çıkan petrol krizi ile ABD ve İngiltere başta olmak üzere bazı kapitalist ülkeler "parasalcı" (monetarist) görüşe dayalı farklı stratejiler izlemeye başlamışlardır. Arz yönlü politikaları savunan, devletin ekonomi üzerindeki müdahalesinin ve devlet harcamalarının azaltılması gereğini vurgulayan ve Friedmann'ın görüşleri çerçevesinde geliştirilen monetarist görüş, neoliberal yaklaşımın pazara öncelik veren "minimal" devlet anlayışına da temel teşkil etmiştir.⁸

Sihirli bir kurtarıcı olarak ortaya atılan "neoliberalleşme ve küreselleşme" kavramlarının temellendirildiği üç temel politikadan biri olan 'serbestleşme'; sermayenin hareket yeteneğini artıran bir gelişme olarak sermayenin özgürleşmesi şeklinde sunulmuştur. Bir diğer yaklaşım olan 'düzenleme dışı bırakma/kuralsızlaştırma' ise, özelleştirme başta olmak üzere, çevre, sağlık, eğitim, ucuz konut, tarımsal üretimi destekleme dâhil, piyasayı kontrol eden her türlü düzenlemeyi ortadan kaldırma şeklinde sunulmuştur.⁹ 'Esnekleştirme' kavramında da özellikle üretim sistemindeki değişim vurgulanmıştır. Keynesyen yaklaşım ile birlikte For-

¹ Tekeli, (2001) s. 17.

² Mülkiyet sahibi tarafından, arazinin yasal olmayan bir şekilde ve plansız olarak parsellenip satılması.

³ Şenyapılı, (1981).

⁴ Ökten, (1986).

⁵ Şenyapılı, (1978).

⁶ Türkiye'de 1960-2000 yılları arası 40 yıllık dönemde bu konuyla ilgili yapılmış birçok kitap, makale, bildiri vb. mevcuttur.

⁷ Ersoy, (2007) s. 123.

⁸ Sönmez, (2015) s. 8.

⁹ Özdoğan, (2007).

dist üretim tarzının katlıklarının 1970'lerdeki krizin önemli sebeplerinden biri olduğu belirtilip, Fordist üretim biçimleri sorgulanmış ve bu katlığın esnekleştirilmesi gerekliliği vurgulanarak yeni üretim mekanizmaları benimseme yoluna gidilmiştir.¹⁰

Böylece, neoliberalizm ve küreselleşme olarak tanımlanan yeni süreçte, sosyal devletin ve beraberinde kapsamlı planlamanın "taşlanma" (kötülenme) süreci yaşanırken, planlama yazınında önemli tartışma konularından biri olarak "kentsel mekân" kavramı öne çıkmaya başlamıştır. Bu kavrama dönük yaklaşımlarda, Lefebvre ve Marksist bir bakış açısı sergileyen Harvey ile Castells ön plana çıkmaktadır.

Lefebvre, kapitalist sistemin mekânı kendini yeniden var etme aracı olarak kullandığını öne sürer, Harvey ise, sermayenin "ikinci çevrim süreci" olarak adlandırdığı dönemde kentsel yapıyı çevreye ilgisinin arttığı ve kapitalist birikim süreçlerindeki rolünün önemli bir hale gediğinin altını çizer.¹¹

Lefebvre'e göre kapitalist ekonomide mekânın değışimi değeri önemlidir. Bu değeri kapitalizmin ayakta kalabilmesini sağlar. Kent merkezinde başlayan bu değışim, daha sonra yığılma ekonomileri sayesinde kent çeperlerine yayılarak varlığını sürdürür.¹² Castells ise "kentsel mekan" tanımını yaparken, Lefebvre'e benzer şekilde, "ekonomi"yi kapitalist toplumlarda başat faktör olarak tanımlar. Fakat Lefebvre'den ayrıldığı nokta, toplumun tamamıyla kentsel olmadığı, ayrıca kentte ekonomi ile birlikte politik ve kültürel etkenlerin de önemli olduğudur. Bu nedenle Castells, kentsel mekânı "ekonomik, politik ve ideolojik" etkenlerin örüntüsü olarak tanımlar.¹³ Dolayısıyla bu etkenlerden her birinin mekânda bir karşılığı vardır. Kent kavramı yalnızca üretim ve tüketimi değil, aynı zamanda devleti, sosyal yapıları ve sosyal organizasyonları da içerir.¹⁴ Yani kent sosyal yapıların bir ürünü olduğu gibi, aynı zamanda sosyal sorunların yaşandığı süreci de yansıtan bir mekândır.¹⁵ Castells'e göre, bölge ve daha üst ölçekler, daha karmaşık ilişkileri ve etkenleri barındırırken, kent ise en alt düzeyde birimleri tanımlar. Kentsel birimlerin birleşmesi ve politik-kültürel etkenlerin baskın hale gelmesi ile üst ölçek sistemler tanımlanır.

Lefebvre'ye göre devlet, ekonominin/kapitalizmin kendini yeniden üretme konusunda somut mekanı değil, yönetim ve ekonomi alanlarının yenilenmesine yardımcı olacak soyut alanı üretir. Bu da kapitalizmin yaşadığı kriz dönemlerinin gerekçelerinden biri haline gelir. Bu yüzden Lefebvre'ye göre devlet ve devletin bu alanları yaratırken kullandığı en önemli araç olan planlama, kapitalizmde mekan üretiminin en önemli düşmanıdır.¹⁶ Castells ise devletin bu noktadaki rolüne farklı bir bakış açısı getirir. Ona göre

devlet, planlama ile kendi çıkarları doğrultusunda mekânı ve tüketim alanlarını yeniden üretir.¹⁷ Kentin işgücünün yeniden üretebilmesi için sürdürülebilirliğin sağlanması, yaşam alanlarını ve sosyal servislerin devamlılığı, azalan oranlarının sübvansede edilebilmesi vb. nedenlerle, devletin kapitalist sistemde müdahaleci olması şarttır. Bu müdahale öncelikle, yapıyı çevrede servis alanlarından konut alanlarına kadar birçok fonksiyonun oluşmasını sağlar. Böylece, dolaylı da olsa özel yatırımların artmasına sebep olur.¹⁸

İstanbul Makroformunun Oluşum Sürecinde Temel Belirleyiciler: Sanayileşme, Yasadışı Yapılaşma ve Planlama

1950'li yıllar, Türkiye'de kalkınma politikalarının sanayi öncelikli ekonomik büyüme amaçlı olarak belirlendiği yıllardır. Daha çok küçük üreticilere bağlı olan ekonominin yapı taşlarını oluşturan ve sayıları giderek artan küçük ölçekli sanayi siteleri kent içinde konumlanırken, büyük sanayi devlet desteği ile kent dışında yer seçmeye başlamıştır. Sanayinin konumlandığı alanların çevresinde, İstanbul'a göç eden insan gücünün talep ettiği barınma/konut gereksinimini yasal yollarla çözecek herhangi bir mekanizma bulunmadığından, sorunu çözmek üzere ortaya çıkan yasadışı yapılaşmalar bir tampon mekanizma olarak önem kazanmıştır.¹⁹ Bu doğrultuda kente göç eden işgücü, bir yandan kent çeperlerinde kamuya ait boş arazilerde yer seçerek gecekondu alanları oluştururken, diğer yandan sanayi alanları çevresinde plan dışı alanlarda satın aldıkları hisseli parseller üzerinde yapılaşma yolunu tercih etmişlerdir. Kentlerde ortaya çıkan ve giderek artan bu sorunu çözmek yerine, yasallaştırmak amacıyla 1965 yılından başlayarak 1985 yılına kadar birçok imar affı kanunu çıkarılmıştır. Bununla da yetinmeyip 1985 yılında yapılan yeni bir kanunla, genellikle 1 ve 2 katlı olan tüm yapılara yeni katlar ilave ederek dört kata kadar büyüme olanağı sağlanmıştır.²⁰ Böylece 1950 yılında 1 milyon olan İstanbul nüfusu 20 yıllık süre içinde 5.5 milyona²¹ ulaşmıştır.

Bu süre içinde İstanbul için birçok master plan yapılmıştır. 1957 yılında Alman plancı Hogg davet edilerek bir plan yaptırılmış, üç yıl sonra ise yeni kurulan İstanbul İmar ve Planlama Müdürlüğü tarafından İtalyan plancı Luigi Piccinato danışmanlığında yeni bir plan yapılmıştır. İstanbul'un bir sanayi kenti olarak gelişmesi yerine, hizmet kenti olarak geliştirilmesi yönünde oluşturulan bu plan, teknik nedenler gerekçe gösterilerek onaylanmamış, bakanlık tarafından oluşturulan "Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu"na yeni bir plan yaptırılmış ve 1975 yılında onaylanmıştır. Bu da uygulanabilir bulunmadığından İmar ve İskan Bakanlığı tarafından 1980 yılında, tarihi ve doğal değerlerin korunması odaklı 1/50.000 ölçekli İstanbul Metropolitan Alan Nazım Planı yapılmıştır. 1980 askeri darbe sonrası yapılan

¹⁰ Doğan, (2002). (2001).

¹¹ Castells, (1983), Harvey, (1989), ¹⁴ Şengül, (2001). Harvey, (2005), Lefebvre, H., (1991). ¹⁵ Gottdiener, (1985).

¹² Şengül, (2001). ¹⁶ Gottdiener; çeviren Keskinok Ç.,

¹³ Gottdiener; çeviren Keskinok Ç., (2001).

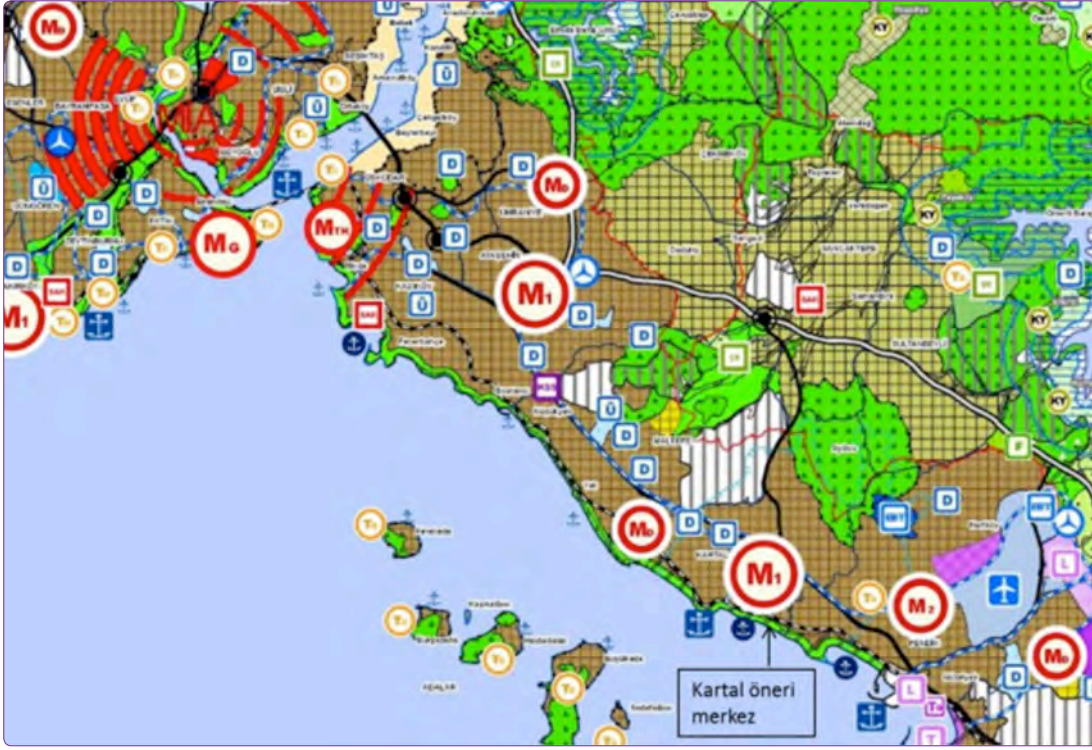
¹⁷ Castells, (1983).

¹⁸ Gottdiener, (1985).

¹⁹ Eraydın, (2006), s. 33.

²⁰ Ataöv, Osmay, (2007).

²¹ TUIK (2017).

Şekil 1. İstanbul Çevre Düzeni Planı (2009).¹

3030 sayılı yasa ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) kurulmuş ve planlama yetkisi İBB'ye devredilmiştir. Bu çerçevede yeni bir plan yapılmaya başlanmış, 1994 yılında tamamlanarak onaylanmış, fakat yetkisizlik nedeni ile iptal edilmiştir. 2004 yılında İBB tarafından çevre düzeni planı yapılmak üzere farklı disiplinlerden akademisyen ve profesyoneller ile İstanbul Metropoliten Planlama ve Tasarım Merkezi, yaygın ismiyle İMP olarak bilinen yeni bir ofis oluşturulmuştur. Kurucu Başkanı Prof. Hüseyin Kaptan'ın koordinasyonuyla bu ofis tarafından hazırlanan plan 2006 yılında İBB Meclisi tarafından oy birliği ile kabul edilerek yürürlüğe girmiş, ardından yetki tartışmaları nedeniyle İBB İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı tarafından bazı revizyonlar ile 2009 yılında yeniden onaylanmıştır.²²

1980, 1994, 2006 ve 2009 yılında onaylanmış planların ortak noktalarından biri olan, "doğu yakasında yeni bir merkez" yaratma fikri doğrultusunda, Kartal'da bulunan sanayi bölgesi, Şekil 1'de görüldüğü gibi yeni merkez alanı olarak tanımlanmıştır.²³

İstanbul Metropoliten Planlama Bütününde Stratejik Bir Karar: Öneri Kartal Merkezi İş Alanı (MİA)

Kartal ilçesi, metropolün doğu yakasında ve 1960'lı yıllara kadar kentin uç noktasında küçük bir yerleşme iken, günümüzde doğuya Kocaeli İl sınırına kadar aralıksız devam

eden yerleşmeler dizgesi içinde, fiziki konum açısından doğu yakasının merkezinde yer alan, 460.000 nüfuslu bir ilçedir (Şekil 2).

Sanayinin gelişimine bağlı olarak İstanbul'a yönelen göç ve nüfus artışına paralel, illegal inşa edilen konut alanları da hızla yayılmaya başlamıştır. Doğu yakasında da büyümeye devam eden sanayi, 1970'li yıllarda Kartal'da yapılmaya başlamış ve küçük bir balıkçı köyü olan yerleşmenin 15-20 yıl içinde hisseli ifraz dokusunda büyüyerek yayılmasına neden olmuştur. Böylece göçle gelen nüfusa bağlı olarak, Kartal yerleşmesinin fiziki ve sosyal dokusu da hızla değişmiştir. Başlangıçta E-5 karayolu boyunca yapılaşmaya başlayan sanayi alanları, kartal kavşağından güneye doğru yapılaşarak kıyıdaki Yunus Çimento fabrikasına kadar yayılmaya devam etmiştir. Aynı zamanda yakın çevrede bulunan tarım toprakları da, hisseli parsellere bölünerek satılmış, hızla ve plansız olarak yapılaşmıştır (Şekil 3).

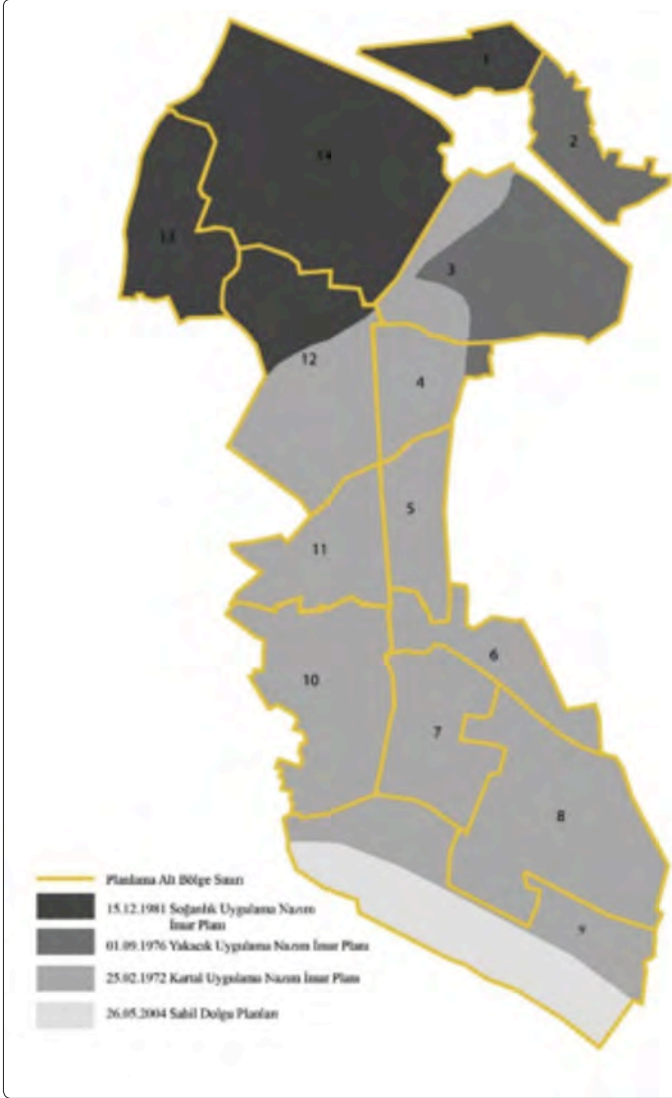
Proje Alanının Planlama Geçmişi

Planlama alanının güney bölümü ilk olarak 25.02.1972 onay tarihli Kartal Nazım İmar Planı içinde, kuzeydoğusu 01.09.1976 onay tarihli Yakacık Nazım İmar Planı içinde ve kuzeybatı bölümü 15.12.1981 onay tarihli Soğanlık Nazım İmar Planı içinde sanayi alanları olarak planlanmıştır. 03.06.1991 tarihinde ise "Kartal Sanayi Alanları Tasfiye Planı" hazırlanmış ve bölgede bulunan sanayilerin yerine konut ve ticaret kullanımları öngörülmüştür (Şekil 4).²⁴

¹ İBB (2009) 1/100.000 İstanbul Çevre Düzeni Planı.

²² İBB (2009).
²³ İBB (2009).

²⁴ Kartal Belediyesi (2007).

Şekil 4. Proje Alanı planlama geçmişi.⁴

şüm Proje Alanı" (KKDPA) olarak ayrıca planlanmak üzere tanımlanmıştır (Şekil 5).

Eski bir sanayi bölgesi olan bu alanın, İstanbul'un çevre düzeni planlarında, metropolün doğu yakası için merkez seçilmesinin en önemli nedenleri;

- Fiziki olarak Anadolu yakası merkezinde yer alması
- Metropolün diğer merkezlerine ve Anadolu'ya ulaşım için, kuzeyinde TEM ve E-5 karayolu, güneyinde sahil yolu, demir yolu ve deniz yolu, doğusunda, yakın konumda Sabiha Gökçen Havalimanı gibi, güçlü bağlantı akslarına sahip olması,
- Sanayi alanının tüm çevresinin konutlarla sarılmış olması ve dolayısıyla konut alanları ortasında uygun olmayan bir fonksiyon konumunda bulunması, bu nedenle sanayi işletmelerinin bu alanı terk etmesi,

- Bölgede bulunan konut, ticaret yada diğer fonksiyon alanlarına kıyasla sanayinin dönüştürülmesinin çok daha sorunsuz olması,

olarak belirlenmiştir²⁵ (Şekil 6).

İstanbul'un doğu yakasında yeni bir merkez oluşturulması ve bu amaçla Kartal'da belirtilen alanın seçilmesi kararı, 2006 ve 2009 planlarına yapılan itirazlar da dahil olmak üzere, gerek IMP ve İBB planlama çalışma gruplarında ve gerekse 4 kez sunum yapılan İBB meclisinde herhangi bir itiraza konu olmamıştır. Ayrıca konuya ilişkin var olan yayın ve demeçlerde de aksi yönde bir tartışmaya yada alternatif bir alan önerisine rastlanmamış olmasına rağmen, Kartal planı "planlama yöntemi" başlığı altında açıklanmaya çalışılan birçok önemli tartışmaya konu olmuştur.

Planlama Yöntemi

İstanbul'un doğu yakasından batı yakasına çalışma amaçlı günlük geçişlerin yaklaşık %80'i hizmet sektöründe çalışanlardan oluşmaktadır.²⁶ Bu sirkülasyonun yarattığı ulaşım sorunları nedeniyle boğaz geçişleri için yeni köprü, metro, tünel gibi araçlar sürekli gündeme gelmiş ve tartışılmıştır. Giderek artan bu gereksinimin yarattığı baskıdan dolayı, 2006 ve 2009 onaylı planlarda yeni geçiş güzergahları oluşturmak yerine, doğu yakasında yeni bir merkez oluşturma ve bu yerin Kartal eski sanayi alanı olması fikri yaygın ölçüde kabul görmüştür. Diğer yandan, planlama süreci ve yöntemi mesleki çevrelerde önemli bir tartışma konusu olmuş, birçok kez yargıya taşınarak iptal ettirilmiştir. Bu açıdan planın ve yapım sürecinin ilk elden açıklanması, konunun bilim çevrelerinde değerlendirilebilmesi, geleceğe dönük alternatif fikir ve yöntemler üretilebilmesi açısından yararlı olacaktır.

Planlama sürecinde öncelikle çalışma alanı ve çevresinin tüm doğal, fiziksel ve sosyal yapılarına ilişkin analitik çalışmalar yapılmıştır. Mevcut arazi kullanım ve mülkiyet yapısı verilerine göre toplam 359 hektar olan planlama bölgesinin %81'i sanayi ve %9'u konut alanlarından oluşmaktadır. Geri kalan %10 ise sahil dolgu ve E-5 karayolu olarak kamu mülkiyetindedir (Şekil 7).²⁷

Bu veriler ışığında, Kartal Belediyesi ve ilgili toprak sahipleri davet edilerek bölgeye ilişkin İstanbul Çevre Düzeni Planı (ÇDP) kararı belirtilmiş ve yeni yapılacak planlama sürecinde birlikte çalışılabilmesi için, öncelikle alan sınırları içindeki paydaşların bir dernek kurmaları istenmiştir. 2006 yılı Ocak ayında İMP Başkanı ve sektör çalışma grupları yürütücülerinin katılımı ile ve görüş birliği içinde, tasarım fikrinin elde edilmesine yönelik bir yarışma yapılmasına karar verilmiştir.

Yarışmanın nasıl yapılacağı konusunda ise farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bunlardan öne çıkanlar;

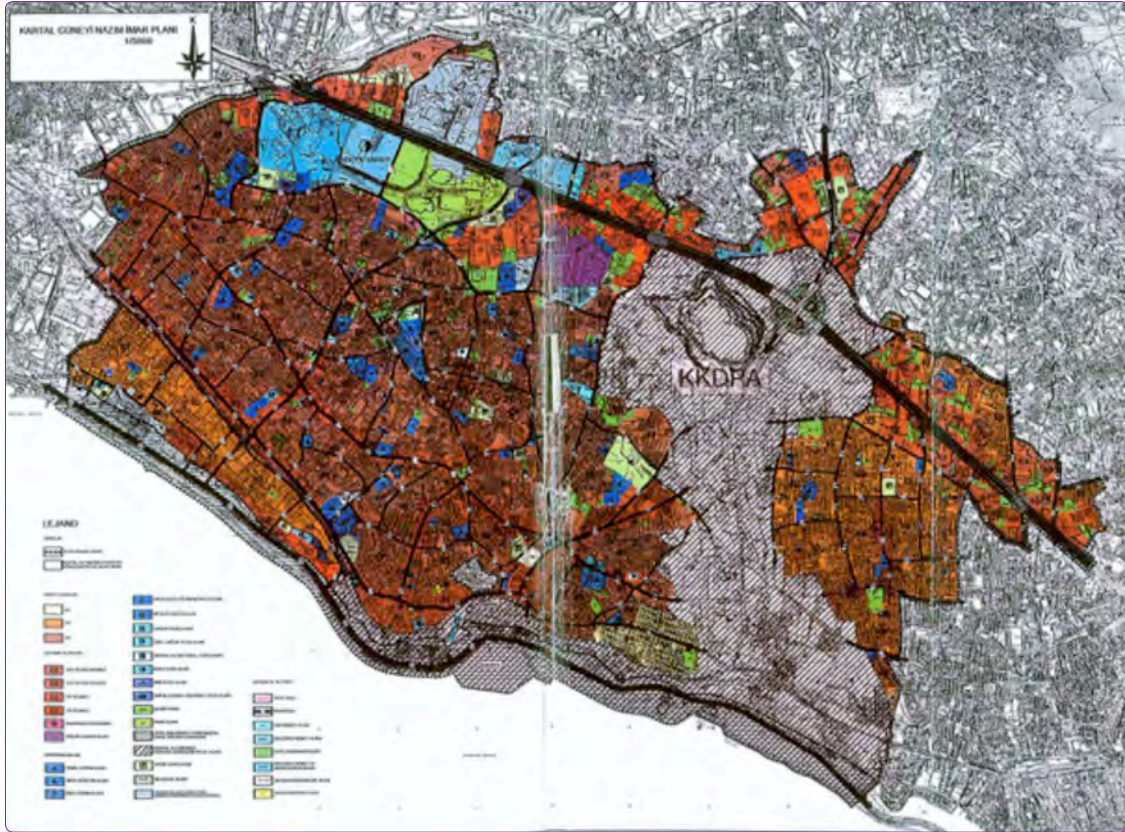
1. Herkese açık uluslararası bir yarışma olmalıdır,

⁴ Kartal Belediyesi planlama müdürlüğü (2007).

²⁵ İBB (2009) s. 454, 621.

²⁶ İMP (2006a).

²⁷ İMP (2005).

Şekil 5. Kartal E-5 Güneyi 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı (Onay: 23.06.2005).⁵

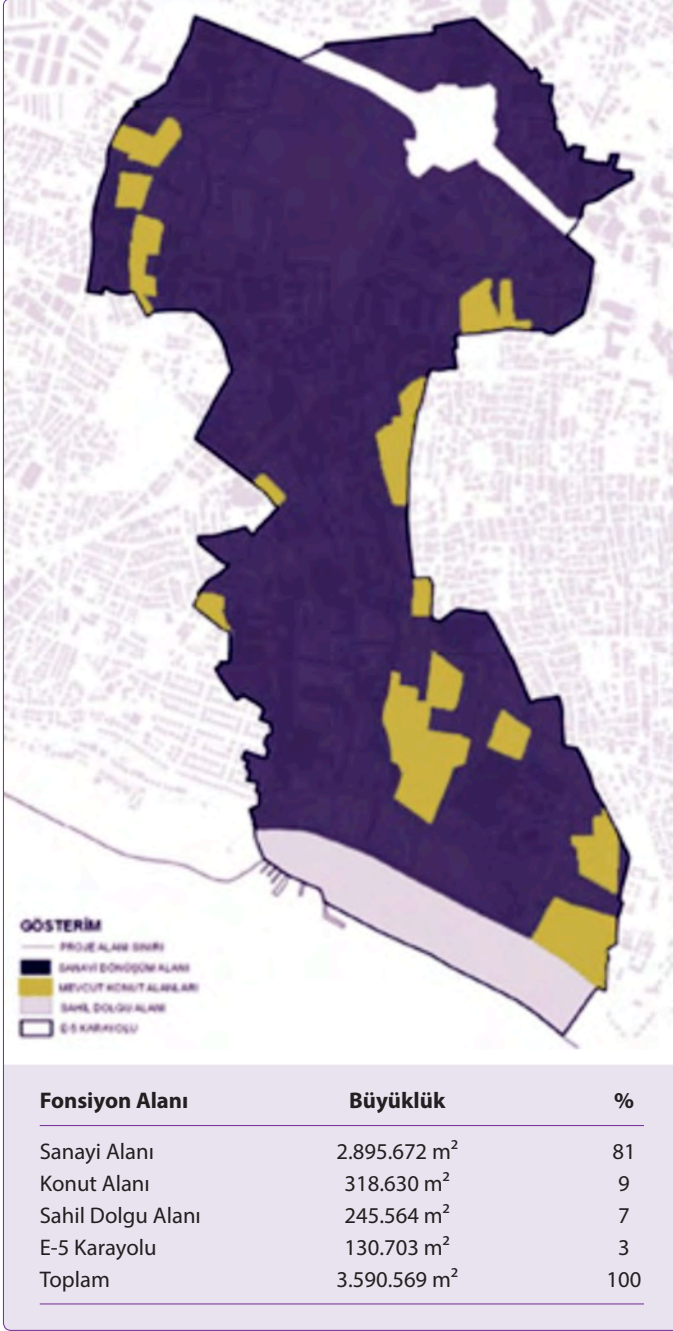

Şekil 6. Öneri Merkezler kademelenmesi.⁶

2. Herkese açık uluslararası bir yarışmanın katılım, durumu, değerlendirme gibi konulardan dolayı sürecin

⁵ Kartal Belediyesi (2008) İmar ve Şehircilik Müdürlüğü.

⁶ IMP (2008) Kartal Yeni Merkez Nazım İmar Planı Raporu.

Şekil 7. Planlama alanı içinde işlevsel dağılım.⁷

uzun zaman alabileceği, buna karşın çok iyi sonuçlar alınmayacağı kaygısıyla herkese açık olmamalı, belirli sayıda kendini kanıtlamış ve deneyimli mimari gruplar davet edilmelidir.

3. Davet edilecek Türk mimari grupların seçimi çok zor ve tartışmalı olacağından, yabancı mimarlar davet edilmelidir.

Görüşlerin değerlendirilmesinde etkin olan konulardan öne çıkanlar şunlardır;

⁷ İMP (2008) Kartal Yeni Merkez Nazım İmar Planı Raporu.

1. İstanbul için oluşturulacak bu proje, Paris'te La Defense, Londra'da Docklands benzeri, metropoliten ölçekte iyi tasarlanmış bir merkez projesi olmalıdır.
2. Bu nedenle uluslararası ölçekte projeler yapmış, deneyimli ve mesleki çevrelerde kabul gören mimari gruplar seçilmelidir.
3. Oluşturulacak proje, yenilikçi, modern, estetik olmalı, aynı zamanda çevre dokusu ile bütünleşebilmeli ve büyük oranda deprem riski olan çevredeki yapıların dönüşümünü teşvik etmelidir.

Ağırlıklı olarak bu gerekçelerin tartışıldığı değerlendirmeler sonucu "çok deneyimli ve özgün tasarımları ile uluslararası ölçekte isim yapmış yabancı tasarımcı grupların davet edilmesi" görüşünde birleşilmiş ve bir sonraki değerlendirme aşamasında bu kriterlerde belirlenen yaklaşık 10 tasarımcı gruptan 3 tanesinin (Zaha Hadid, Massimiliano Fuksas ve Kisho Kurokawa) davet edilmesine karar verilmiştir. Bu üç gruptan gelecek proje önerilerini değerlendirmek ve bir tanesini seçmek üzere, tasarım ve bilimsel çalışmalarıyla uluslararası literatürde öne çıkan 4 akademisyen/mimar, büyükşehir belediye başkanı (Dr. Mimar) ve İMP başkanı (Prof. Kent planı, mimar) olmak üzere 6 kişilik bir değerlendirme kurulu oluşturulmuştur. Oluşturulan kurul, 3 davetli tasarımcı tarafından sunulan projeler içinden aşağıda açıklanan nedenlerden dolayı Zaha Hadid Mimarlığa ait projenin seçilmesine karar vermiştir (Mart 2006) (Şekil 8).

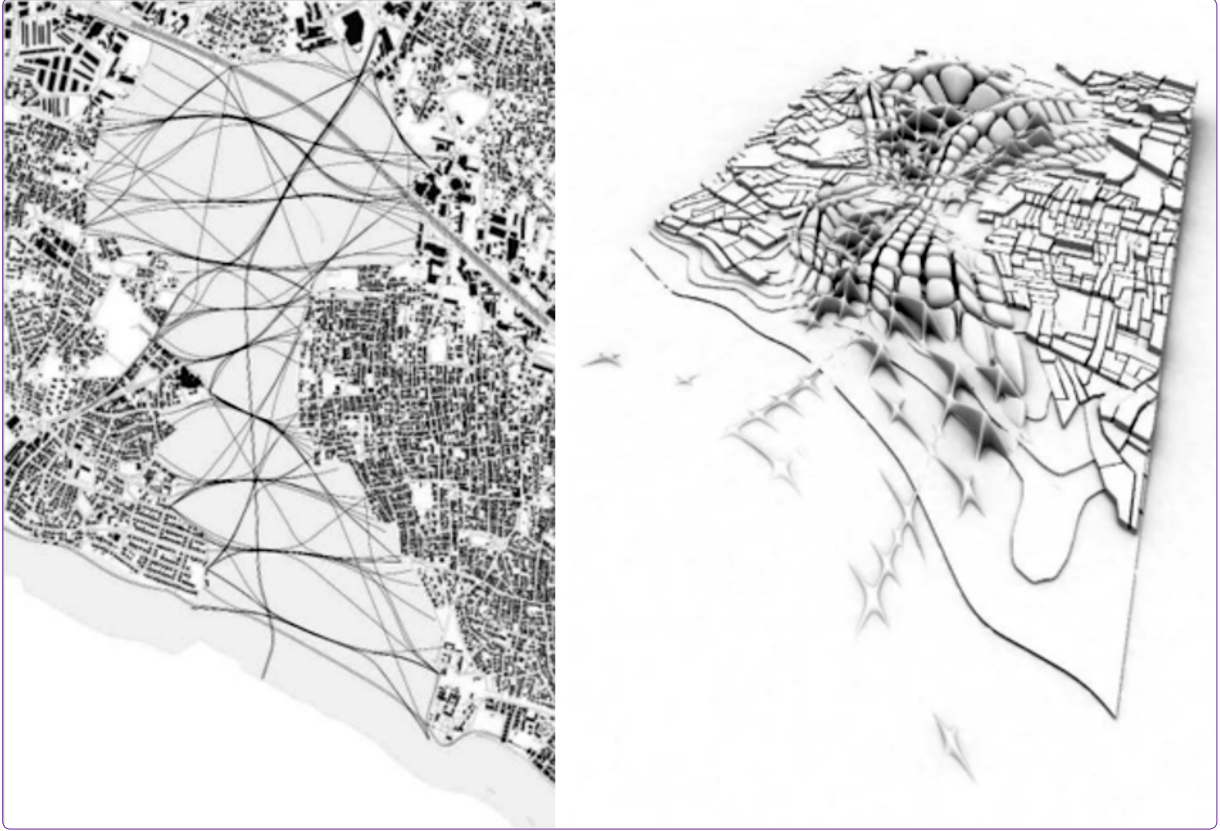
Projenin seçilmesindeki temel nedenler;²⁸

- Projenin önerdiği esnek düzenleyici ağ ve ızgara sisteminin proje alanını çevredeki alan ve yapılaşma dokusu ile bütünleştirebilme başarısı,
- Projenin gelecekteki gelişimler için, düzenleyici ve teşvik edici bir çerçeve ve donanım yaratacağı fikri,
- Projenin etaplanabilir olması ve bu nedenle uygulamayı kolaylaştırma potansiyeli,
- Projenin geleneksel planlama elemanlarıyla ilişkisinin pratikliğinin vurgulanması; farklı yapılaşma düzenleri, değişik büyüklüklerde ve şekillerdeki parseller, yoğunluk düzenlemeleri vb.
- Projenin dikkatli ve ölçülü soyutlama anlayışı ve bu soyutlamanın uygulama projeleri için esnek koşullar sağlayacağı,

şeklinde belirlenmiştir (Şekil 8).

Bu süreçte, Türk mimarlar yerine yabancı mimarların davet edilmesi mesleki çevrelerde önemli tartışmalara neden olmuştur. Bir grup; bunun "Türk mimarlar için haksızlık olduğunu" ileri sürerken, diğer bir grup; "Türkiye'deki yarışmalara uzun süredir önemli bir yabancı mimarın katılmadığı, Türkiye'de uluslararası litaretüre girebilecek bir

²⁸ İMP (2006b).

Şekil 8. ZHM tarafından önerilen plan yaklaşımında yol (solda) ve yapı adaları (sağda) dokusu.⁸

tasarım yapılamadığı” gibi nedenlerle, yabancı mimarların seçilmesi fikrinin doğru olduğu fikrini savunmuşlardır.

Proje seçiminin ardından mesleki çevrelerde de projeye ilişkin farklı görüşler ifade edilmiştir. Örneğin; Aydan Balamir’e göre, Hadid’in tasarımında “yumuşak grid ile daha farklı, daha söylenmemiş bir yaklaşım sergilenmektedir. Kartal-Pendik arasını örmeye, dikmeye çalışan bir kurgu hâkimdir. Var olan yolları takip eden, sanki dokuyu tamir etme anlayışı barındırmaktadır”.²⁹ Korkmaz, Hadid’in tasarımının “başka mimarlara tasarım olanağı verecek ve teşvik edici unsurlar sunduğunu, bu durumun projenin en büyük potansiyeli olduğunu” savunmaktadır.³⁰ Akın ise, Hadid’in tasarımında “geleneksel parselasyona benzer bir durum ortaya çıktığını ve bu parselleri doldurmaya başlarsanız aslında sıradan bir kent olduğunu ve projenin özelliğinin Hadid’in önerdiği biçimler olması olduğunu” belirtmektedir.³¹

Tartışmalar devam ederken, bu tasarımın mevcut yasalar çerçevesinde ve paydaşların katılımını sağlayarak imar planına dönüştürülmesi için İMP’de bir çalışma ekibi oluşturulmuştur. Bu ekip Zaha Hadid Mimarlık (ZHM) ve dernek ile birlikte imar planı çalışmalarına başlarken, ayrıca alanda derneğe üye olmayan paydaşların katılımını sağlamak üzere gruba bir uzlaşma ekibi dahil edilmiştir. Bu doğ-

rultuda; İMP çatısı altında, İBB, ZHM, Kartal Belediyesi ve dernek temsilcilerinden oluşan bir Proje Karar Kurulu oluşturulmuş (Mayıs 2006), bu kurulun görevi “proje tasarım, planlama ve süreçle ilgili değerlendirmeleri yaparak, temel kararları belirlemek” şeklinde tanımlanmıştır.³²

Proje Karar Kurulu tarafından gerçekleştirilen toplantılar: 2006 Haziran ayında başlayan planlama sürecinde aşağıdaki çalışma toplantıları gerçekleştirilmiştir;

1. Dernek üyesi mülk sahiplerini bilgilendirmek, sorunlarını ve önerilerini tartışmak amacıyla her alt bölgede ayrı ayrı olmak üzere toplamda 14 toplantı gerçekleştirilmiştir.
2. Dernek üyesi olmayan mülk sahiplerinin sorun ve taleplerini yerinde incelemek amacıyla, mahallelerde toplam 12 adet toplantı düzenlenmiştir.
3. Çalışmalar hakkında bilgilendirme yapmak, öneri ve eleştirileri tartışmak amacıyla, tüm alanda dernek üyesi olan yada olmayan tüm hak sahiplerinin katıldığı, 6 genişletilmiş ortak toplantı yapılmıştır.
4. İBB-İMP ve Kartal Belediyesi başkan ve meclis üyelerinin bilgilendirilmesi amaçlı 3 kez toplantı düzenlenmiş ve planlama sürecine ilişkin bilgiler aktarılmıştır.

²⁹ Mimarlar Odası (2006).

³¹ Mimarlar Odası (2006).

³⁰ Mimarlar Odası (2006).

⁸ İMP (2008) Kartal Yeni Merkez Na- ³² Çalışma ekibi toplantı tutanakları (2006-2009).

5. Planlama sürecinde teknik çalışmaların yapıldığı, plan hazırlık ve çizim sürecinde yer alan ZHA Mimarlık, İBB-İMP, Kartal Belediyesi ve Dernek temsilcilerinin katılımıyla toplam 12 kez teknik toplantı gerçekleştirilmiştir.
6. Tüm süreci değerlendirerek plan kararlarını yönlendirici 8 karar kurulu toplantısı gerçekleştirilmiştir.

Bu toplantılarda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır;

Planın gerçekleştirilmesine yönelik saptanan temel güçlükler şunlar olmuştur;³³

1. Planlama alanının %9'unda konut fonksiyonu bulunmakta ve burada yaşayan nüfusun bir bölümü mülkiyetlerini kaybetme, bir bölümü ise, plan gereği mülklerinin bir kısmını terk etmek zorunda kalacakları endişesi yaşamaktadır.
2. Diğer mülk sahiplerinin bir bölümü planlama alanının konumundan dolayı ticaret vb. fonksiyonların yararlı/doğru olmadığını düşünmekte, bu nedenle MİA fonksiyonlarının ağırlıklı olmasını istememektedir.
3. Bazı işletme sahipleri, planlama sonucunda tüm mülklerin birleştirileceği ve bu nedenle işletmelerin hemen yıkılmak zorunda kalacağı endişesi yaşamaktadırlar.

Plana yönelik saptanan temel ilkeler;

- **Esneklik:** 1/5000 ölçekli bu plan, uygulama planı ölçeğinde ortaya çıkabilecek sorunların çözülebilmeye olanak sağlayacak esneklikler sağlamalıdır.
- **Eşitlik:** Planlama sınırları içinde, eşit yapılaşma hakkı ve eşit oranda donatı alanı katılımı sağlanmalıdır ve bu oran yasanın tanımladığı maksimum oranda olmalıdır.
- **Erişebilirlik:** Yürüme mesafeleri baz alınarak, bölgesel ihtiyaçlar doğrultusunda donatı dağılımı ve çevredeki nüfusun alana kesintisiz erişimi sağlanmalı, toplu taşıma hatları ve durakları belirlenmelidir.
- **Kullanılabilirlik:** Yeterli ve gerekli sosyal ve teknik donatı alanlarının, ayrıca Anadolu yakası bütününe yönelik kültürel ve rekreatif alanlar sağlanmalıdır.
- **İşlevsellik:** Ticaret, turizm, konut, ofis, vb. çok işlevli bir merkez düzenlemesi yapılarak, maksimum %50 konut kullanımı ile gece-gündüz kullanım dengesi sağlanmalıdır.
- **Uygulanabilirlik:** Alanın büyüklüğü göz önüne alınarak, eş zamanlı yada farklı zamanlarda ve birbirini engellemeden uygulama olanağını sağlayacak alt bölgelerin oluşturulması, tüm bu alanların tamamlanması ile master plan doğrultusunda uyumlu ve bütünsel bir yapıya ulaşılması sağlanmalıdır.³⁴

Yaklaşık bir yıl süren planlama çalışmaları sonucu yukarıda açıklanan planlama ilkeleri temelinde önce 1/5000

ölçekli Nazım imar planı yapılarak İBB Meclisi tarafından onaylanmış, ardından uygulama koşullarının belirlendiği 1/1000 ölçekli uygulama imar planı hazırlanmıştır. Proje Karar Kurulunun paydaşlarının gerçekleştirdikleri müzakereler sonucunda Planın hedefleri aşağıdaki şekilde kabul edilmiştir.³⁵

1. Metropolün doğu yakasında MİA oluşumunu sağlamaya dönük hizmet ve ticaret fonksiyonlarının etkinliğini artırmak: Bu amaçla yapılaşmanın min. % 50'si oranında ticaret, turizm, ofis gibi MİA kapsamındaki fonksiyonları teşvik etmek.
2. Kültür- sanat tesisleri, donatı ve rekreasyon alanlarıyla çalışma ve yaşam mekanları birlikteliğini sağlayarak, gece-gündüz yaşayan yaşam kalitesi yüksek bir kent merkezi oluşturmak.
3. Toplu taşıma odaklı ulaşım olanaklarını arttırmak.
4. Ticaret alanları için belirlenen min. 3000 m² parsel büyüklüğü, min. %50 ticari fonksiyon oranı, %40 donatı ortaklık payı (DOP) gibi kısıtlayıcı koşulları "mevcut konut alanları" için esnek ve tercihli oluşturmak. Böylece küçük parseller için isteğe bağlı yapılaşma hakları tanımlamak.
5. Uygulamanın etaplar halinde ve birbirini engellemeden yapılaşması için alt bölgeler oluşturmak.

Böylece plan, yasal mevzuat, belirlenen temel planlama ilkeleri, saptanan endişeler ve olası güçlükler çerçevesinde, ZHM konseptini mekana yansıtabilecek bir çerçevede tamamlanmış, Haziran 2008'de onaylanarak askıya çıkarılmıştır (Şekil 9).³⁶

Askı süreci sonunda plana yapılan itiraz dilekçeleri konularına göre gruplandırılarak değerlendirilmiştir. Buna göre itirazlar başlıca 3 grupta toplanmaktadır.

1. Minimum parsel büyüklüğü şartının kaldırılması,
2. Konut alanları için verilen kademeli emsal değerinin artırılması,
3. Konut fonksiyonu için maksimum % 50 kısıtlamasının kaldırılması.

Bu tür itirazlar metropolde birçok farklı alanda yapılan imar planlarında genellikle parsel sahiplerince verilmiş itiraz dilekçelerinde karşılaşılan ve paydaşlarla birlikte çözülebilen konulardır. Planın iptal edilmesi gerekçeleri içinde, yukarıda gruplanan herhangi bir somut talep yada planda düzeltilmesi/değiştirilmesi istenen yada önerilen bir konu bulunmamaktadır. Tüm bunların ötesinde aslında, planın tamamen iptal edilmesi amaçlı olan ve mahkemeye taşınan "kamu yararı, şehircilik ilkeleri ve planlama esaslarına aykırı" şeklinde tek bir cümleyle ifade edilen bir itiraz söz konusudur. Bu doğrultuda birkaç kez revize edilerek onaylanan plan aynı gerekçelerle tekrar ve tekrar iptal edilerek

³³ Çalışma ekibi toplantı tutanakları (2006-2009). ³⁴ Çalışma ekibi toplantı tutanakları (2006-2009).

³⁵ Çalışma ekibi toplantı tutanakları (2006-2009).

³⁶ İMP (2008).

Şekil 9. Kartal Merkez Nazım İmar Planı Şeması.⁹

yaklaşık on yıl boyunca uygulamaya geçilememiştir. Diğer yandan IMP tarafından doğru bulunmayan ve bu nedenle ÇDP de yer almayan 3. Havalimanı (İstanbul'un kuzey ormanları ve su havzası içinde), 3. Köprü, tüm orman alanlarını yararak geçen bağlantı yolları, hızla inşa edilerek tamamlanmıştır.

Sonuç: Kartal Yeni Merkez Planı Hangi "Kamu"ya Ne Kadar "Yarar"lı Olmalı?

Planın iptaline temel gerekçe oluşturan "kamu yararı, şehircilik ilkeleri ve planlama esasları" cümlesi, kent planlama bilimi kapsamında 4 yıllık lisans eğitimde, yüksek lisans/doktora tezlerinde, yüzlerce makale ve bildirimlerde

araştırıldığı ve tartışıldığı halde, henüz bunu tanımlayabilen net bir doküman elde edilememiştir.³⁷ Buna karşın, planın iptal edilmesini talep eden birçok dava dilekçesinde, "kamu yararı, şehircilik ilkeleri ve planlama esaslarına" aykırılık öne sürülmektedir. İptal edilen planların önemli bir çoğunluğunda gerekçe olarak ileri sürülen bu cümle, somut olarak tanımlanmadığından ve kişilere göre değişebilen anlamlar içerdiğinden, planlama bilim alanında da bir araştırma ve tartışma konusuna dönüşmüş, somut olarak ne anlama geldiği birçok makale, bildiri ve hatta kitaba konu olmuştur.

Bu nedenle konunun öncelikle "kamu yararı" kavramı üzerinden tartışılması yararlı olacaktır. Bu kavram anayasa ve yasalarda birçok kez değinilmesine rağmen somut olarak tanımlanmamıştır.³⁸ Bu kavrama ilişkin olarak Keleş, "kamu yararı kavramı tek ve değişmez değildir. Üstelik piyasa ekonomilerinde bunun ölçülmesi de güçtür"³⁹ demektedir. Kavramın somut olarak ifade ettiği şeyin ne olduğu konusunda ise farklı bilim adamlarınca farklı yorumlar mevcuttur. Örneğin Tekeli, kamu yararını, "temelde kişiye ilişkin değil; bu, kişilerin bir arada yaşayarak oluşturdukları toplumun varlığını sürdürmesine ilişkin bir çıkar" şeklinde tanımlamaktadır.⁴⁰ Keleş'e göre ise, "kamu kuruluşlarının elinde bulunan yetkilerin ve kaynakların halkın iyiliği için kullanılmasını belirleyen tüzel koşul; iyelik hakkının sınırının belirtilmesinde kullanılan ve bu hakkın özüne dokunulmamasını güvenceye bağlayan yasal ölçü"dür.⁴¹ Loeks kamu yararını "toplumdaki çıkar gruplarının dinamik bir dengesi"⁴² olarak açıklarken, Herring, "bürokratların yasaları uygularken kullandığı bir rehber" şeklinde tanımlamaktadır.⁴³

Şehircilik ilkeleri ve planlama esasları kavramları açısından Keskinok, "planlama ve şehircilik, yerleşmeler sistemlerinin, yerleşmelerin bütününe ilişkin, tutarlı ve akılcı, bilimsel temellere dayanan, sanatsal ve estetik değerler üreten, toplumsal, iktisadi ve mekansal yapı..."⁴⁴ tanımını getirmektedir.

Bu okumalar ışığı altında ve "Şehircilik ilkeleri ve planlama esasları"na ilişkin yapılan birkaç çalışmada⁴⁵ belirlenen parametreler çerçevesinde, Kartal plan kararlarını çözümlenmeye yönelik temel saptamalar aşağıdaki gibi yapılabilmektedir;

Kamu yararı yönünden; Kartal'da yeni bir merkez oluşturulmasını esas alan "Kartal Merkez İmar Planı"nın temel nedeni, İstanbul ÇDP raporunda açıklandığı gibi, MİA fonksiyonlarının ağırlıklı olarak batı yakasından batı yakasına yapılan iş seyahatlerinin, metropol bütününde var olan ve giderek artan trafik sorununun önemli bir kısmını oluşturmasıdır. Bu sorunun yarattığı baskıya bağlı olarak

³⁷ Bal, (2006).

⁴⁰ Tekeli, (1988).

⁴³ Herring, (1992).

³⁸ Saraç, (2002).

⁴¹ Keleş, (1980).

⁴⁴ Keskinok, (2014).

³⁹ Keleş, (2010).

⁴² Loeks, (1970).

⁴⁵ Bal, (2004), Keskinok (2000).

⁹ İMP (2008) Kartal Yeni Merkez Nazım İmar Planı Raporu.

sürekli yeni boğaz geçişleri aksları gündeme gelmekte, yapılan her yeni köprü, tünel vb. bağlantılar İstanbul Boğazı, orman alanları, su havzaları, tarihi doku gibi korunması gerekli hassas bölgeler üzerinde yeni sorunlar yaratmaktadır. Projenin diğer bir amacı da sermayenin yapılı çevreye olan ve giderek artan talebinin metropol üzerinde yoğunlaşan yapılaşma enerji ve baskısını merkezden uzaklaştırarak kanatlara çekmektir.

1. Bu baskıları azaltmaya dönük en önemli çözümlerden biri, tüm bu sirkülasyona neden olan MİA kapsamındaki çalışma ve hizmet alanlarının doğu yakasında da sağlanması ve artan yapılaşma taleplerinin kanatlara yönlendirilmesidir. Bu açıdan söz konusu projenin, yapılaşma baskısını mevcut merkezler yerine kanatlara yönlendirmesi ve doğu-batı yakasında giderek artan ulaşım sirkülasyonunu azaltıcı etkisi çerçevesinde tüm İstanbul metropoliten alanı ölçeğinde kamu yararı özelliği oldukça açık, ölçülebilir ve yaygın bir şekilde uzlaşa sağlanmış bir konudur.
2. Eşitlik ilkesi yönünden; Yaklaşık 360 ha büyüklüğünde ve %80 oranında sanayilerden oluşan alanda, konut alanları hariç (bu alanlara pozitif ayrıcalık sağlanmıştır), hiç kimse için ayrıcalıklı bir karar bulunmamakta, tüm alanda, mülkiyet büyüklükleri için hiçbir sınıflandırma uygulanmadan, eşit koşullar önerilmektedir.
3. Adalet ve hakçılık ilkesi yönünden; Planlama alanında donatı alanları oranı toplamda % 55 iken, (M) lejantı ile belirtilen mevcut konut alanlarında parsel büyüklüklerinin küçük olması ve burada yaşayan nüfusun genellikle düşük gelir grubunda bulunması gibi nedenlerle, donatı alanları terk oranı % 11 düzeyinde oluşturulmuştur. Plan alanı bütününde minimum parsel büyüklüğü 3.000 m2 ile sınırlandırılırken, mevcut konut alanlarında yeniden yapılaşmanın (dönüşüm) konut sahiplerinin kendileri tarafından gerçekleştirilebilmesi için minimum parsel büyüklüğü 250 m2 ile sınırlandırılmıştır. Tüm yapılaşma alanında min % 50 turizm, ticaret, ofis vb merkez fonksiyonu koşulu getirilirken, (M) lejantı ile belirtilen mevcut konut alanları için bu tür bir kısıtlama önerilmemiştir.
4. Planlar arasında kademelenme yönünden; İstanbul ÇDP Raporunun, merkezlere ilişkin kararlar bölümünde, “Anadolu Yakası’nda, MİA’nın yükünü azaltan, iki yaka arasındaki gerek işgücü gerekse ulaşım dengesini sağlayan, ticaret, turizm, konut, kültür, yönetim ve rekreasyon alan ve kullanımlarının yer alacağı güçlü bir merkeze ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda Kartal ile Kozyatağı-Ataşehir birinci derece merkezler olarak tanımlanmıştır. Kartal İlçesi, Sabiha Gökçen Havaalanı’na yakınlığı, dönüşüm sürecindeki sanayi alanları, bu bölgeyi destekleyen ulaşım projelerinin varlığı, Avrupa Yakası ile denizyoluyla bağlantı kurma

olanağı, Gebze Sanayi Bölgesi’ne yakınlığı nedeniyle iş merkezlerinin yerleşimi için avantajlı konuma sahiptir. Bu potansiyelleri ile Kartal merkezinin üst düzey hizmet odaklı bir merkez olarak gelişmesi öngörülmektedir” denilmektedir. Ayrıca “Kartal Merkez İmar Planı”nda bu öngörü esas alınmış, konum, fonksiyon alanları vb. temel kararlar plana aynı şekilde yansıtılmıştır.

5. Koruma ve kullanma dengesi yönünden; alanda tescilli doğal yada tarihi bir alan bulunmamasına rağmen, yapılan arazi çalışmalarında saptanan ağaç, koru vb. alanlar yeşil fonksiyonu içine alınarak korunmuş, taş ocakları ve kıyı alanı ise, çevrede bulunan nüfusun kullanımı da göz önünde bulundurularak donatı fonksiyonu planlanmıştır.
6. Yasal ve kurumsal mevzuata uygun olması yönünden; donatı alanları, ulaşım sistemi, fonksiyon dağılımı organizasyonu, uygulama etapları, plan çizimi, lejant tekniği mevzuat doğrultusunda yapılmış, özellikle açık yeşil donatı alanları, burada yer alacak nüfusun (max 35,000 kişi) gereksinimi olan miktarın üstünde planlanmıştır (Şekil 10).

Plana yapılan en önemli itirazlardan birinin “konut alanlarında yaşayanların mağdur edileceği” savının tam tersine, yukarıda 3. Maddede belirtildiği gibi (M) lejantı ile belirtilen mevcut konut alanlarına “kamusal tercih (public choice) teorisi”⁴⁶ içinde ve kamu yararı kapsamında önemli avantajlar sağlanmıştır. Diğer yandan bu alanın “çevresi ile uyumsuz” olacağı ve “Kartal halkının Kartal’a yabancılaşacağı” gibi itiraz ve söylemlerin bilimsel açıdan neye karşılık geldiği irdelendiğinde; planlama alanı ve çevresinde süregelen yapılaşmanın; kendine özgü, tarihi ve geleneksel yapı öğeleri yada kent dokusuna sahip olmadığı görülmektedir (Şekil 11, 12). Bölgede yaşayan insanların çağdaş ve güvenli mimari yapıların oluşturduğu planlı kentsel dokularda yaşamak yerine, sağlıksız, donatılardan yoksun bir kentsel dokuda ve çevredeki ana ulaşım arterlerine ulaşamayan bir alt bölgede sıkışıp kalması kabul edilebilecek bir planlama yaklaşımı olamaz.

Diğer önemli bir nokta, Şekil 8’de görülen, çevresiyle bağlantı ve sürekliliği temel alan planlama yaklaşımı dışında henüz hiçbir kentsel tasarım çalışması olmamasına karşın, basında yer alan birkaç görsele dayanarak, “bölgeye yabancı, çevresiyle uyumsuz kentsel mekan, form, doku” vb. spekülatif yorumlardır. Planlama çalışmasına başlar-ken, yarışma sonucu elde edilen yaklaşıma dayalı olarak belirlenen temel ilkelerde vurgulandığı gibi, “üst plan çerçevesinde uyumlu ve bütünsel bir yapıya ulaşılması” amacıyla planda farklı tasarımcılar tarafından yorumlanarak tasarlanabilecek, eş zamanlı ya da farklı zamanlarda ve bir-

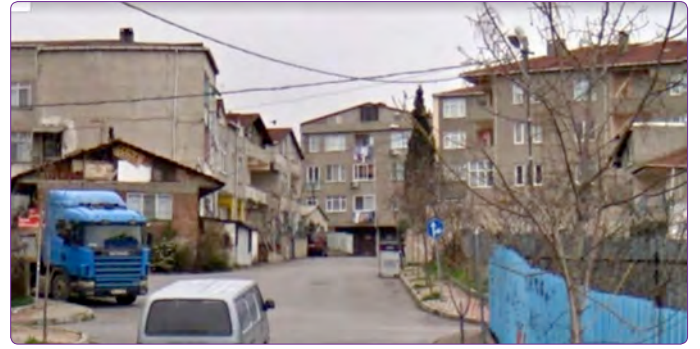
⁴⁶ Tekeli, (2009).

Toplam Nüfus (Max)		35.000 kişi	
Fonksiyon	m ²	%	k/m ²
Toplam Yapı alanları (m2)	1.484.258	45,3	42,4
Yollar	678.818	20,7	19,4
Yeşil-Park	484.463	14,8	13,8
İlköğretim Alanı	46.020	1,4	1,3
Kreş	22.221	0,7	0,6
İbadet Alanı	28.231	0,9	0,8
Lise	31.405	1,0	0,9
İdari Tesis	33.366	1,0	1,0
Kültür	51.530	1,6	1,5
Sağlık	27.459	0,8	0,8
Teknik Altyapı	16.938	0,5	0,5
Toplam Donatı Alanları	1.796.717	54,8	51,3
Toplam Alan	3.280.975	100	

Şekil 10. Kartal Merkez Nazım İmar Planı Donatı Alanları.¹⁰

¹⁰ İMP (2008) Kartal Yeni Merkez Nazım İmar Planı Raporu.

Şekil 11. Kartal Planlama bölgesi mevcut konut dokusu.¹¹

Şekil 12. Kartal Planlama bölgesi mevcut sanayi dokusu.¹²

birini engellemeden uygulama olanağı sağlayacak 14 adet uygulama alt bölgesi oluşturulmuştur. Bu alt bölgelerden yalnızca bir tanesinin ve “land mark” olabilecek bir kamu binası tasarımının ZHM tarafından çalışılacağı, diğer tüm alanlarda yapılacak kentsel tasarım projelerinin ise yerli/yabancı farklı kişi ve gruplarca tasarlanacağı fikri kabul görmüştür. Diğer yandan bu fikir, henüz ortada 1/1000 ölçekli plan dışında herhangi bir tasarım bile yokken, “basında yer alan 3 adet görsel”e dayalı olarak gelişen yüksek sesli kentsel mekan, doku, form” tartışmaları içinde kaybolmuş ve plan, bir kentsel tasarım projesi gibi sunulmuş tartışılmıştır.

Bir diğer tartışmada, bu planın sermayeye hizmet eden bir plan olduğu yönündedir ki, kıt kaynak olan toprak parçası üstünde planın yarattığı değer kamuya aktarılamadığı tüm alanlarda buna katılmamak mümkün değildir. La defence, Canary Warf, Manchester Harbour City gibi özellikle işlevini yitirmiş sanayi, depo vb alanların Merkezi İş Alanı gibi (MİA) yüksek yapı yoğunlukları ile yeniden yapılaşmasını sağlayan planlar yatırımcıya yüksek oranlarda para kazandırıyor ve kazançlar kamuya döndürülüyor, sorun sistemin içinde küçük bir araç olan kent planlamada değil, sistemde aranmalıdır. Bu durumda itiraz edilmesi gereken konuları, Davidoff’un⁴⁷ belirttiği,

¹¹ Söz konusu çalışma için Ekim 2007’de alandaki kullanımlara yönelik olarak hazırlanan analizlerden elde edilmiştir.

¹² Söz konusu çalışma için Ekim 2007’de alandaki kullanımlara yönelik olarak hazırlanan analizlerden elde edilmiştir.

⁴⁷ Davidoff, (1965).

Şekil 13. Kartal Planlama bölgesinde yeni konut projesi.¹³

Şekil 14. Kartal Planlama bölgesinde yeni konut projesi.¹⁴

“planlama sürecinde siyasal içeriğin göz ardı edilerek, yalnızca teknik bir süreç olarak değerlendirilmesinde” yada Harvey’in, kent ve bölge planlamanın toplumsal olarak nasıl daha adil bir kent yaratabileceğini tartıştığı çalışmasında⁴⁸ “toplumsal olarak adil kentin, kapitalist ekonomik ve kentsel düzenler ile değil, sadece devrimci çözümlerde mümkün olabileceği” Marxist yaklaşımlarda aramak daha doğru olacaktır. Yukarıda kavramsal çerçevenin tartışıldığı bölümde, Castells’in ve Lefebvre’in kapitalist toplumlarda kent mekânının oluşumu ve değişimine ilişkin yaklaşımları da bunu desteklemektedir. Bu çerçevede yapılabilecek itirazların ve “adil bir kent” arayışının politik temelleri daha tutarlı ve anlaşılabilir olacaktır. Aksi takdirde, “çevresi ile uyumsuz” ve/veya “Kartal halkının Kartal’a yabancılaşacağı” gibi itirazlar ve buna bağlı olarak planın iptal ettirilme çabalarının temelinde, planın nasıl yapıldığı, ne önerdiği, sonuçlarının ne olacağı, kamu yararı olup olmadığı gibi sorular anlamını yitirmekte, asıl önemli olanın ise, planın popüleritesine bağlı olarak, günlük siyaset arenasında, planın iptal ettirilmesi ile elde edilecek olası bir “politik prim” öne çıkmaktadır.⁴⁹ Son on yıldır İstanbul’un çeşitli yerlerinde yada Kartal’da söz konusu proje alanı ve çevresinde yapılan

parçacıl ve bireysel projelere ve çevresiyle bağlantısız, bir-biriyle uyumsuz ve planda donatı alanları olarak öngörülen yerlerde mevzi planlarla yükselen binalara bakmak (Şekil 13, 14), bu planın iptal ettirilmesi ile kentin ve kamunun kazandıkları ve kayb ettiklerini görebilme ve gerçeği çözümlenebilirliğe doğru girmesinde bize yardımcı olacaktır.

Kaynaklar

- Akın, O. (2011), “Yeni Büyüme Dinamikleri ilişkisinde İstanbul Kentinin Makroform Arayışı”, Mimarlık, Eylül–Ekim 2011/361, s: 75–80, ISSN 1300-4212, Ankara.
- Ataöv, A., Osmay S. (2007), “Türkiye’de kentsel dönüşüme yönetsel bir yaklaşım”, METU JFA, Cilt 24, Sayı 383, s. 54-82.
- Bal, E. (2004), İdari Yargı Kararlarının İmar Planlama Süreci İçindeki Rolü: İzmir Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, s. 67.
- Bal, E. (2006), İdari Yargının Üç Temel Bileşeni Olarak; Kamu Yararı, Planlama Esasları ve Şehircilik İlkeleri, Planlama Dergisi, 2006/3 s. 27-33.
- Castells, M. (1983), Crisis, Planning and the Quality of Life, Environment and Planning, I.
- Davidoff, P. (1965), “Advocacy and Pluralism in Planning”, A.I.P. Journal, 31/4 s. 331-338.
- Doğan, A.E. (2002), Birikimin Hamalları: Kriz, Neo-Liberalizm ve Kent, Donkişot Yayınları, İstanbul.
- Eraydın, A. (2006), “Değişen Mekân”, Dost Kitapevi Yayınları, Ankara.
- Ersoy, M. (2007), “Kapsamlı Planlama Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Bugünü”, Ed.: M. Ersoy, Kentsel Planlama Kuramları, İmge Kitabevi yayınları, Ankara, s. 117.
- Gottdiener M. (1985), “The Social Production of Urban Space”, The University of Texas Press, US.
- Gottdiener M., Çeviren; Keskinok Ç. (2001), “Mekân Kuramı Üzerine Tartışma: Kentsel Praksise Doğru”, Praksis (2), s. 248-269.
- Harvey, D. (2009), Social Justice and the City, University of Georgia Press, Athens.
- Harvey, D. (2005), “A Brief History of Neoliberalism”, Oxford University Press, New York.
- Harvey, D. (1989), “From Managerialism to entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism”, Blackwell publishing, Swedish.
- Herring, E. P. (1992), “Public Administration and the Public Interest”, J. M. Shafritz ve A. C. Hyde (Der.), Classics of Public Administration, Brooks-Cole Publishing Company, California, s. 75-79.
- İBB (2009), İstanbul Çevre Düzeni Planı Raporu, Şehir Planlama Müdürlüğü, 2009.
- İMP (2005), Kartal Yeni Merkez İmar Planı Analitik Raporu, 2005
- İMP (2006-a), İstanbul Çevre Düzeni Planı Raporu, 2006.
- İMP (2006-b), Kurul Değerlendirme raporu, 2006.
- İMP (2008), Kartal Yeni Merkez Nazım İmar Planı Raporu, 2008.
- Kartal Belediyesi (2007), İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, 2007.
- Kartal Belediyesi (2008), İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, 2008.
- Keleş, R. (2010), Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, s. 131.
- Keleş, R. (1980), Kentbilim Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu, Ankara, s. 63.
- Keskinok, Ç. (2014), Plan Değişiklikleri, Çevre ve Etik, “Çevre Ve Hu-

¹³ <https://www.projepedia.com/emlak-haberleri/kartal-in-en-gozde-konut-projeleri,5782.html>

¹⁴ <https://www.zingat.com/kartal-kordonboyu-dap-istmarinada>

⁴⁸ Harvey, (2009). ⁴⁹ Bu plan dışında başka herhangi bir plan kastedilmemektedir.

- kuk Atatürk Orman Çiftliğinden Gezi Parkı'na Çevre ve Planlama Sempozyumu" Editörler Doç. Dr. Süheyla Suzan Alica Av. Prof. Dr. Necdet Basa, Türkiye Barolar Birliği, Ankara 2014, s. 24.
- Keskinok, Ç. (2000), Seçilmiş Bilirkişi Raporları, Mekan Planlama ve Yargı Denetimi, Derleyenler: Ersoy, M. & Keskinok, Ç., Yargı Yayınevi, Ankara.
- Lefebvre, H., (1991), The Production of Space, Oxford; Basil Blackwell.
- Loeks, D. (1970), The individual's identification of self-interest, Editor, E..Erber, Urban Planning in Transition. Grossman Publishers, New York, 1970.
- Ökten, A. (1986), Metropoldeki Kır; İki Yerleşme Grubundaki Toplumsal ve Ekonomik Eğilimler, Yıldız Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Bölge Planlama Anabilim Dalı, İstanbul.
- Özdiç, H. K., (2007), Neoliberal Politikalar ve Bölge Yönetimi Sorunu: Türkiye Deneyimi, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Saraç, O. (2002), Kamu yararı Kavramı, Maliye Dergisi Sayı: 141, s. 4.
- Sönmez, Ö., (2015), Türkiye'de 1980 Sonrası Planlamanın Kurumsal Değişim Süreci ve Mekânsal Etkileri: Trakya Bölgesi Örneği, Basılmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, s. 8.
- Şengül H.T. (2001), Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekanı, Praksis Sayı 2, s. 3-31.
- Şenyapılı, Ö. (1981), Kentleşemeyen ülke, Kentlileşen Köylüler, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Ara Yayınları, Ankara
- Şenyapılı, T. (1978), Bütünleşmemiş kentli nüfus sorunu, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Yayın No.27, Ankara.
- Tekeli, İ. (2001), Modernite Aşılırken Kent Planlaması, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Tekeli, İ. (2009), Akılcı Planlamadan bir Demokrasi Projesi Olarak Planlamaya, Tarih Vakfı Yayınları, Ankara, s. 352.
- Tekeli, İ. (1988), Mülkiyet Kurumu, Kamu Yararı Kavramı ve İmar Planları Üzerine, Planlama Dergisi, 1988/2, s. 10.
- İBB (2017), <https://sehirharitasi.ibb.gov.tr/> (Erişim 14.06.2017).
- Mimarlar Odası (2006), DOSYA: Kartal – Küçükçekmece Kentsel Dönüşüm Projeleri Üzerine, <http://www.mimarlarodasi.org.tr/index.cfm?sayfa=belge&sub=detail&bid=2&mid=2&recid=10701> (Erişim Tarihi: 20.02.2017).
- TUIK (2017), www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=1590 (Erişim tarihi 20.05.2017).
- <https://www.projepedia.com/emlak-haberleri/kartal-in-en-gozde-konut-projeleri,5782.html> (Erişim tarihi 24.02.2018).
- <https://www.zingat.com/kartal-kordonboyu-dap-istmarinada-yasam-basliyor-1083296i> (Erişim tarihi 12.02.2018).

İstanbul Kıyı Alanlarında İkinci Konutun Değişim ve Gelişimi

Change and Development of the Second House in Istanbul Coastal Areas

Ayfer YAZGAN

ÖZ

İkinci konut olgusunun satın alma gücünün ve serbest zaman artışına bağlı olarak, öncelikle gelişmiş ülkelerde görüldüğü bilinmektedir. Süreç içerisinde yaşam tarzlarında meydana gelen değişiklikler, boş zaman kullanımı ve rekreasyon aktivitesi için oluşan yüksek talep; ikinci konut kavramının gelişmesi ve yaygınlaşmasının en önemli nedenleri olarak görülmektedir. Kent yaşamının ayrılmaz bir parçası haline gelen ikinci konutlar, mekânın sosyo-kültürel yapısını farklılaştırarak ekonomik yapının yeniden şekillenmesini sağlamış, bir yönüyle de yerleşim alanlarının büyüme yönünü belirlemiştir. Bu nedenlerle ikinci konut kent mekânın büyümesi ve biçimlenmesinde önemli dinamiklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. İstanbul'un kıyı alanlarında ikinci konut alanlarına doğru saçaklanarak büyümesi, kentleşmenin derecesine işaret eden bir olgudur. Özellikle 1980 sonrasında artan nüfus ve yapılaşma baskısının, ikinci konut alanlarını birinci konuta (kentsel yerleşim alanlarına) dönüştürmek konusunda etkili olduğu görülmektedir. Makalenin temel amacı, İstanbul kenti kıyılarında yer seçen ikinci konut alanlarının mekânsal karakterleri (mekân kalitesi, erişilebilirlik, doğal yapı üzerinde oluşturduğu etki, kullanım-tüketim dengesi) ile sosyal yapıları arasındaki ilişkilerinin sorgulanmasıdır. İkinci konut alanlarının yer seçimi kriterleri açıklanırken, çalışmada tanımlanan ilişkilerin tarihsel süreç içinde nasıl bir değişime uğradığı ve kentin büyüme yönü üzerinde ne derece etkili olduğunu ortaya koymuştur. Bu kapsamda İstanbul'un farklı kıyı alanlarında yer alan ikinci konutların; kullanıcı profili ve mekânsal gelişiminin açıklanması hedeflenmiştir. Anket çalışmalarından elde edilen veriler kullanılarak farklı alt bölgelerde kümelenen ikinci konut alanlarının farklılaşan sosyal, ekonomik ve mekânsal yapıları karşılaştırmalı olarak tartışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Fiziksel ve sosyal dönüşüm; hareketlilik; İkinci konut; mekânsal analiz.

ABSTRACT

It is known that the second housing is primarily seen in developed countries due to the increase in purchasing power and in free time. Within the process, changes in lifestyles, high demand for leisure time use and recreational activity; have been seen as the most important reasons for the conceptual development of the secondary housing term. The second housing, which has become an integral part of the urban life, reshapes the economic structure by differentiating the socio-cultural structure of the space and determines the growth direction of the settlement areas. For these reasons, the second housing emerges as one of the important dynamics in the formation and growth of the urban space. Sprawling urban development of İstanbul towards the second housing areas is a phenomenon that refers to extent urbanization. Especially after 1980, it is seen that the increase in the population and the increase in the construction has been effective in transforming the secondary residential areas into the urban residential areas. The main purpose of the study is to question the relations between social structures and spatial characters (space quality, accessibility, effect on the natural structure, usage- consumption balance) of the second housing areas choosing place on the shores of İstanbul. While explaining the criterias for site selection of secondary housing areas, the study reveals how the defined relationships have changed in the historical process and how the growth direction of the city has influenced. Within this scope, the objective is to figure out the user profile and spatial development of the second houses in the different coastal areas of İstanbul. Using the data obtained from the questionnaire studies, the different social, economic and spatial structures of the second housing estates clustered in different subregions were discussed comparatively.

Keywords: Physical and social transformation; mobility; second house; spatial analysis.

Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul

Başvuru tarihi: 01 Şubat 2018 - Kabul tarihi: 07 Mart 2018

İletişim: Ayfer YAZGAN. e-posta: agul@yildiz.edu.tr

© 2018 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi - © 2018 Yıldız Technical University, Faculty of Architecture

Giriş

İkinci konutlar, konumu, amacı, görünümü, kullanımı ve bulunduğu yere göre, farklı zamanlarda ve yerlerde, farklı isimler almıştır. Yazlık konut, tatil konutu, dinlenme evi, sayfiye evi vb. gibi birçok farklı isimle tanımlanmıştır.¹ İkinci konutlar, uzun bir dönem için kiralanan ve ona sahip olanların genellikle başka bir yerde yaşadıkları, sabit temelli yapılardan oluşan, dayanıklı malzeme ile yapılmış, kullanım amaçları özellikle rekreasyon ve tatil olan konutlardır.² Geleneksel alışılmış yerlerde veya doğal kültürel anlamda zengin bölgelerde yer alan ikinci konutlar; ülkelerin kendine özgü fiziksel, demografik, tarihsel koşullarını yansıtır. Türkiye’de ikinci konutlar 20. yüzyıl başlarında görülmekle birlikte, 1950 yılları sonlarına doğru farklı bir nitelik kazanmıştır. 1950 sonrası yaşanan ekonomik ve toplumsal yapı değişikliği ve hızlı kentleşme sürecinde ikinci konutlar, kentleşen nüfusun yoğun kent yaşamından uzaklaşmak için bulunduğu çözümlerden biri olmuştur.³

1960’larda Türkiye’de devlet, döviz girdisi sağlamak amacıyla turizmi desteklenmiş ve turizm yatırımlarını ağırlıklı kıyılara yönlendirmiştir. Turizm ve kamu dinlenme tesislerinin getirdiği altyapı olanakları, kıyıların cazibesini artırmış ve kent hinterlandında ikinci konut talebi tetiklenmiştir.⁴

1970’lerde, kıyılarda kente yakın bölgelerde hafta sonu tatil konutu sahipliliği önem kazanmıştır. Bu dönemde öncelikle Marmara Denizi kıyı yerleşmelerinde, iç ve dış turizm hizmet eden turizm tesisleri, kamu-özel eğitim tesisleri gelişmeye başlamıştır. Turizme ilişkin yatırımlar kıyıların cazibesini artırırken, spekülatif bir araç olarak görülen ikinci konutlar, kıyılarda aşırı ve hızlı bir gelişme göstermiştir. Özellikle orta ve üst gelir gruplarının sosyo-ekonomik yapısı ve yaşam biçimindeki değişim ikinci konut edinme talebini arttırmıştır. Artan talep ile Marmara kıyıları, geniş ve güzel plajları ve olumlu iklim koşulları ile çok katlı ikinci konut gelişmelerinin odağı olmuştur.⁵

1980 ve 1990 yıllarında turizmi teşvik etmeye yönelik yasal mevzuat, 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu ve 1983 tarihli “Kamu Arazilerinin Turizm Yatırımlarına Tahsisi Hakkındaki Yönetmelik” turizm amaçlı yatırım yapmak isteyen yerli/yabancı şirketlere arazilerin tahsisini kolaylaştırmıştır. İkinci konutlara ‘konut kredisi’ verilmesi ve 3194 sayılı yasanın belediyelere plan yapma ve onama hakkı tanınmasıyla ikinci konutların inşası hızlanmıştır. Bu doğrultuda ikinci konutlar kentsel ve kırsal yerleşmelerin biçimlenmesinde önemli rol oynamış, turizm ile gelişmesi istenen kıyı kentleri makro formunun belirleyicisi olmuştur. İkinci konutların kıyılara ve kıyı arkasında kırsal alanlara doğru yayılması, saçaklanarak büyüyen kentlerin doğal alanlara doğru büyümelerine neden olmuştur.⁶ İkinci konutlar; planlama

kademeleri arasındaki eşgüdüm eksiklikleri ve denetim problemlerine bağlı olarak özellikle tarım alanları ve doğal güzelliklerin var olduğu sit statüsündeki orman alanları üzerinde yer seçmiştir. Kıyı alanlarında ikinci konut ve turizm alanlarının yoğunlaşması, bu olguya koşut gelişen yeni merkezleri ortaya çıkarmış ve çevre tahribatını giderek artırmıştır. Hızlı ve kontrolsüz gelişen ikinci konutlar bağlı buldukları yerleşimlerin planlama süreçlerinde de baskı unsuru olmuş ve yapılaşmaya açılma sürecini tetiklenmiştir.⁷ Ülkemizde geçmişten günümüze yaşam kültürünün ayrılmaz bir parçası haline gelene ikinci konut sahipliliği, artan tatil ihtiyacına bağlı olarak günümüzde tatil bölgelerindeki büyüme eğilimini devam ettirmektedir.

Türkiye’de kıyı kentleri ve turizm bölgelerinde ortaya çıkan ikinci konut gelişimi, İstanbul’da çok etkin bir şekilde kendini göstermiştir. İkinci konutlar İstanbul’un gelişim sürecinde, kıyı alanlarının büyümesinde belirleyici bir rol oynamıştır.

İstanbul’da İkinci Konutların Gelişimi

İstanbul Cumhuriyet öncesi sosyal ve kültürel yapısı, zengin ve çeşitli kültürleri bir arada barındıran kozmopolit yapısı ile bir liman kentidir. İstanbul kıyı alanlarının kullanımı ve değişimi sürecinde, sahil surlarının aşılması ve kıyı alanlarının yerleşmeye konu olması ile doğal güzelliklerin yitirilmesi tehdidi ile karşı karşıya kalınmıştır. Osmanlı döneminde kıyılar ve deniz, ekonomik faaliyetlerin dışında, mesire alanı olarak kullanılmıştır. 19. yüzyılda kentleşme olgusu ve demiryolunun gelişimi ile sermaye birikimi nin yarattığı zenginliğe bağlı olarak tren ve atlı araba ile ulaşılabilen mesafelerde sürekli konut ile birlikte hâkim şehir etrafında sayfiyeler ortaya çıkmıştır.⁸

20. yüzyılda kent biçimini etkileyen lâstik tekerlekli araçların ulaşımında neden olduğu karakter değişimi kent kıyılarının değişiminde etkili olmuştur. Önceki dönemlerde İstanbul’luların sayfiye ve deniz hamamları aracılığıyla tanıştıkları deniz ile ilgili aktiviteler, bu dönemde yerini plajlara bırakmıştır.⁹ 1950-1960 yıllarında ekonomide ithal ikame modeli ile, iç pazar genişlemiş, Ülkedeki sosyo-ekonomik, yönetsel ve fiziksel gelişmeler bağlamında, kıyılar ekonomik işlevini devam ettiren, ulaşım ve dinlenme-eğlenme faaliyetleri için potansiyel alanlar olmuştur.¹⁰

1940-1960 döneminde İstanbul’da Florya, Küçükyalı, Tuzla gibi banliyö yerleşmelerinin kıyıları ‘parçalı’ planlarla düzenlenmek istenmiştir. 1950 sonrası ülke politikalarının da etkisinde hızlı bir nüfus artışı sürecine giren İstanbul kenti bu dönemde batıda Küçükçekmece’ye, kuzeyde Alibeyköy ve Kağıthane’ye, Anadolu Yakası’nda Ümraniye ve doğuda Tuzla’ya kadar yayılmıştır. Artan nüfusla birlikte kent içinde, meydana gelen sosyal ve fiziksel

¹ Okuyucu, Somuncu, 2016.

⁴ Arkon, 1989; Sarı, 1981.

² Arkon, 1989.

⁵ Arkon, 1989; Özgüncü 1977.

³ TOKİ, 1996.

⁶ Gezici, Gül ve Alkay, 2005; Arkon, 1997.

⁷ Gül Yazgan, 1992; Gezici, Gül ve Alkay, 2005.

⁹ Gül Yazgan, 1994; Evren, 2000.

¹⁰ Gül Yazgan, 1994.

⁸ Kiray, 2007, s. 152-167.

dönüşümler ve kent dışındaki plansız gelişmeler kenti olduğu kadar kent-kıyı ilişkisini de etkilemiştir.¹¹ 1960 sonrası hızlanan kentleşme hareketleri, nüfus artışları, ulaşım ağları ve karayollarındaki gelişmeler, araç kullanımındaki artışlar ile İstanbul'un doğal kıyı alanları ve turizm bölgelerine talep doğmuştur. İstanbul'un kıyıları kıyı turizmine konu edilerek kamu ve özel kesimin sosyal tesis alanları ile 1970'lerde işgal edilmiştir.¹² Kıyıları bu bölgede yaşayanların denize ulaşılabilirliğinin sınırlandığı, halka kapalı özel alanlara dönüşmüştür. Bu dönem büyük şehirlerin yakınındaki kıyı yerleşmelerine olan talep artmıştır. İstanbul'da Anadolu Yakası'nda Maltepe, Kartal ve Pendik, Tuzla, Avrupa Yakası'nda Florya, Çekmece, Kumburgaz ve Celaliye, Selimpaşa, Silivri kıyıları, ikinci konut alanları ile gelişmeye başlamıştır.¹³

İstanbul'da 1960-1970'lerde gündeme gelen ve yerleşme bölgesi dışında kalan kıyı sayfiyeleri, kentin büyümesiyle kentin yerleşik alanına dahil olmuştur. Fenerbahçe'den Tuzla'ya uzanan kıyı kuşağında, ahşap sayfiye köşkleri, yerini yoğun bir yerleşme dokusuna, İstanbul'un eski görünümüyle uyumsuz, yüksek beton bloklardan oluşan bir yapılaşmaya bırakmıştır.¹⁴ Özellikle 1970-1975 arasında başlayan, küçük ölçekli toplu konutlar, ikinci konut dokusunun niteliğini değiştirmiştir. Güzelce, Kumburgaz, Celaliye, Selimpaşa, Kilyos, Dragos-Bayramoğlu arasındaki kıyılarda apartmanlaşma başlamıştır.¹⁵ Bu dönemde Tuzla İstanbul'un üst gelir gurubunun yazlık ikinci konut alanı haline gelmiştir. 1975 İstanbul Metropolü Marmara kıyısında yer alan dinlence ve ikinci konut odakları, Selimpaşa, Kumburgaz, Büyükçekmece, Ataköy, Fenerbahçe, Adalar, Dragos, Tuzla, Bayramoğlu, Darıca, Eskişehir'dir. Karadeniz kıyısında Yalıköy, Karaburun, Yeniköy, Akpınar, Çiftalan, Kısırkaya, Kumköy (Kilyos), Riva, Domalı, Şile ve Ağva'dır. İstanbul'da 1970-1975 döneminde metropoliten alanın sınırları, 50 km yarıçaplı bir alanda Silivri-Gebze arasında uzanırken, 1980-1985 döneminde metropoliten alanda büyüme hızları merkezden çevreye yayılmıştır. İstanbul metropoliten alanı bir taraftan sürekli olarak yaygınlaşan, diğer taraftan yoğunlaşan ve farklılaşan bir yapı göstermiştir.¹⁶

1980'lerde hızlı nüfus artışıyla kentin kırsal bölgelerinde çok katlı ikinci konut alanları yaratılmıştır. 1980 sonrası, orta sınıfın toprak rantından pay alma isteği ile kıyı alanları ikinci konut alanlarının istilasına uğramıştır. Büyük ölçekli konut kooperatifleri eliyle gerçekleşen bu gelişme üst orta gelir grupları için önemli bir yatırım alanı olmuştur.¹⁷ 1980 İstanbul'da Şile, Kilyos, Ağva, Eyüp, Arnavutköy ve Çatalca'ya bağlı kıyı yerleşmeleri bu kapsamda gelişmiştir. İstanbul Marmara ve Karadeniz kıyıları, çok katlı ikinci ko-

nut gelişmeleri ve bunun yarattığı çevre tahribatı ile salt iç turizme yönelik gelişen, sahil boyunca soluksuz büyüyen yerleşim alanlarına dönüşmüştür. 1984-1989 yılları arasında kıyı alanlarına yönelik operasyonlarda, Yeşilyurt-Florya arasında yapılan dolgular ile ikinci konutların kentle bağlantısı koparılmıştır. 2000'li yıllara kadar dolgular kentlilerin denizle yaşadığı, plajları ve kıyı sayfiyelerini yok etmiştir.¹⁸ Bu dönemde İstanbul'un özellikle güneyindeki doğal kıyı bölgelerindeki eski sayfiye yerleşmeleri, metropoliten büyüme sürecinde, yerleşik konut alanlarına dönüşmüştür. Sayfiyelerin düzenli yerleşmeler haline gelmesi ile merkezle eski sayfiye yerleşimleri arasındaki boşluklar da kısa zamanda yerleşime açılmıştır. Ayrıca demir yollarına paralel olarak gelişen karayolu bağlantısı, eski sayfiye yerleşmeleri ile kenti birleştirerek sürekli bir orta sınıf yerleşim örüntüsü oluşturmuştur.¹⁹

Küreselleşme ve neo-liberal ekonomi politikaları doğrultusundaki uygulamalar İstanbul'da mekân düzenleme ve örgütlenme mekanizmalarında etkin olmuştur. Sermaye sahibi orta üst gelir grubu, artan deniz kirliliği nedeniyle, Marmara Denizi kıyılarındaki eski banliyö yerleşmelerini terk etmiş ve kentin kuzeyindeki ormanlık ve kıyı alanlarına yönelmiştir.²⁰ İstanbul'un kuzeyinde kıyıya paralel geçirilen yeni ulaşım aksları, kıyı bölgelerine erişimi kolaylaştırmış, beraberinde arazi ve arsa spekülasyonu artmıştır. Özellikle Şile ve Sarıyer'de kıyı arka mekânında, kıyıyla bağlantısı olan orman köyleri, ikinci konut ve hafta sonu evi olarak gelişmeye başlamıştır. Kuzey kıyılarında eski kıyı köyleri (Riva, Şile ve Ağva, Kilyos) mevcuttaki geleneksel ve özgün küçük yerleşme özelliklerini yitirerek kontrolsüz bir kentleşme sürecine girmiş, arazi kullanım deseni de hızla değişmeye başlamıştır.²¹ 2000'li yıllarda önceleri Sarıyer, Kilyos ve Şile, devamında Riva ve Ağva'da turizmle birlikte ikinci konut sahipliği, iç turizm ve rekreasyona dayalı olarak hızla büyümeye ve yayılmaya başlamıştır. Bu alanların gelişmesinde, Kuzeydeki orman varlığı, ulaşım bağlantıları, kırsal yerleşmeler ve bunların sunduğu doğal peyzaj etkili olmuştur.²² Birinci köprünün kuzeyinde konumlandırılan Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'nün ve çevre yollarına bağlı yapılaşma (lüks konut siteleri ve yasadışı konut alanları) kentin kuzeyindeki orman ve su kaynakları kuşağını baskı altına almıştır. İstanbul'un kuzeyindeki ormanlar ve su havzaları ve kıyı alanlarına doğru yayılan, yeni konut ve ikinci konut bölgeleri olmuştur. Yeni gelişme alanlarına ve kent merkezlerine olan talep, kuzeyde orman alanlarına ve iç kısımlara doğru yönelirken, kentin makro formu da hızla değişmiştir. Söz konusu gelişmeler Anadolu Yakası'nda Karadeniz kıyılarındaki orman alanlarında ve su havzalarının çevresinde "Yeni İstanbul'u oluşturmuştur. Bu mekânsal gelişim süreci içinde, İstanbul hızlı bir şekilde büyürken,

¹¹ Kılıç, 1999.

¹² Özgünç, 1998; Kiray 2007, s. 152-167.

¹³ Tekeli, 2013.

¹⁴ Kiray, 2007, s. 152-167; Tekeli, 2013.

¹⁵ Işık, Pınarcıoğlu, 2009; Tekeli, 2013.

¹⁶ Tekeli, 2013.

¹⁷ Işık & Pınarcıoğlu, 2009, s. 133.

¹⁸ Gül Yazgan, 1994; Kılıç, Gül, 2002.

¹⁹ Kiray, 2007, s. 152-167.

²⁰ Kılıç, 1999.

²¹ Gül, Sel ve Kurtarı, 2007.

²² Gül, Sel ve Kurtarı, 2007.

kentin makro formu kuzeye doğru yayılmıştır. Karadeniz ve Marmara kıyıları arasında kesintisiz bir yerleşim lekesine dönüşmüştür. İstanbul'da birinci, ikinci, Üçüncü köprü, E-5 karayolu ve TEM bağlantı yolları ve özel otomobile dayalı ulaşım, Karadeniz'e kadar uzanan kesintisiz erişebilirlik sağlamıştır. İstanbul'un kuzey kıyılarındaki manzara, peyzaj, su öğeleri ve doğal alanları parçalayan ikinci konut alanlarının gelişmesi ve büyümesine olanak sağlamıştır.

İstanbul'un kıyı alanlarında ikinci konutun dinamiklerini ortaya koyan çalışmada, Marmara ve Karadeniz kıyısındaki, ikinci konut gelişimleri değerlendirilmektedir. Bu çalışma ile Güney'de Marmara kıyılarındaki, Silivri Büyükçekmece, Kuzey kıyılarındaki ise Sarıyer ve Şile alt bölgelerinde ikinci konut alanlarının sosyal ekonomik yapısı ve fiziksel özellikleri ve gelişme dinamikleri ortaya konacaktır.

Kapsam ve Yöntem

Bu çalışma, İstanbul Çevre Düzeni Planının Kıyı Alanlarına İlişkin Yaklaşımının Mekâna Yansıtılmasına Yönelik Araştırma, Değerlendirme ve Model Geliştirilme işi kapsamındaki araştırmaya temellenmektedir. Çalışma alanı,²³ Karadeniz, Marmara Denizi, Boğaz ve Adalar'ın yanı sıra Küçükçekmece ve Büyükçekmece göllerinin kapsayan 614,8 km²lik kıyı alanıdır. Çalışma kapsamında İstanbul sekiz alt bölge olarak ele alınmıştır. Bu çalışmada örnek alanların seçimi; İstanbul'un Marmara ve Karadeniz kıyılarındaki özellik gösteren parçaları temsil eden üç farklı alandır. Bunlar Marmara kıyılarındaki Silivri-Büyükçekmece, Karadeniz kıyılarındaki ise Şile ve Sarıyer'dir. Bu bölgelerin seçiminde; Marmara ve Karadeniz kıyıları Asya ve Avrupa yakalarında olmaları dışında, ikinci konut alanlarının süreç içindeki gelişimi, kıyı alanlarının özellikleri, ulaşım ilişkileri, doğal yapı ve mekânsal gelişme özellikleri ile kent içindeki konumları dikkate alınmıştır.

Örnek alanlardan Silivri-Büyükçekmece, İstanbul'un Avrupa Yakası'nda, Marmara Denizi kıyısında, 1975 yılından bu yana ikinci konuta dayalı turizm gelişiminin görüldüğü ve ikinci konut işlevinin halen devam ettiği ilk kıyı yerleşmelerinden biridir. İkinci örnek alan Şile Karadeniz kıyısında, Anadolu Yakası'nda, turizm, rekreasyon ve ikinci konut gelişiminin ve gelişme potansiyelinin yüksek olduğu bir bölgedir. Şile ikinci konut talebinin halen devam ettiği, yoğun bir yapılaşma baskısı altında olan yerleşmedir. Üçüncü örnek alan olan Sarıyer ise, Karadeniz kıyısında İstanbul Avrupa yakasında, diğer iki örnekten farklı gelişme çizgisi gösteren bir bölgedir. Sarıyer, liberal politikalar doğrultusunda

1990 yılı sonrasında lüks konut ve ikinci konut için yoğun talep gösterilen bir ikinci konut bölgesidir. Bu bölgedeki örnekler, yeni bir yaşam biçimi sunan yüksek gelir gruplarının ikinci konut ve hafta sonu evi olarak talep gösterdiği Demirciköy ve Kilyos'tur.

Örneklem Büyüklüklerinin Belirlenmesi

Kıyı alanlarındaki II. konut alanlarında örneklem büyüklüklerinin belirlenmesi ve örneklerin seçilmesinde "Tabakalı Alan Örneklem" yöntemi kullanılmıştır. 400 adet anket olarak belirlenen örneklem büyüklüğü Kuzey ve Güney kıyıları temsil edecek üç bölgeye (Silivri Büyükçekmece 134, Sarıyer 133, Şile 133) eşit olarak dağıtılmıştır.

İstanbul'un hızlı büyümesine karşılık kıyı alanlarında gelişen ikinci konut kullanımlarının dinamiklerini ortaya koyan çalışmada, İstanbul'da ikinci konut ile gelişen kıyı alanlarında üç alt bölgenin benzer ya da farklı karakteristikleri ortaya konmuştur. Çalışma kapsamında İstanbul'un tüm kıyı alanlarındaki ikinci konut gelişimleri değerlendirilmeye birlikte, bu makale Güney'de Marmara kıyılarındaki, Silivri Büyükçekmece, Kuzey kıyılarındaki ise Sarıyer ve Şile alt bölgeleri üzerinde derinleştirilmiştir. Çalışmada ikinci konut gelişimi, İstanbul'un kıyı alanlarındaki iki ana ekseninde irdelenmiştir.

- İkinci konut yaşayanlarının nüfus ve sosyal ekonomik yapı bileşenlerinin tanımlanması. Günümüzde İstanbul kıyılarındaki ikinci konut talebi yaratıcıların kimler olduğunun ve alt bölgelere göre farklılaşmaların olup olmadığının ortaya konması.
- İkinci konutların mekânsal gelişme süreçleri, ikinci konut edinme nedenleri, yer seçimini etkileyen faktörler, elde edilmiş biçimi ve el değiştirme süreçleri, ikinci konutun fiziksel özellikleri, ikinci konuttan memnuniyet ve yenileme talebi örnek olarak incelenen bölgelerin ikinci konut gelişim süreçlerinin irdelenmesi.

Silivri-Büyükçekmece; Şile ve Sarıyer İkinci Konut Alanlarına İlişkin Araştırma Bulguları

İkinci Konut Kullanıcılarının Sosyo-Ekonomik Yapı ve Nüfus Özellikleri

Çalışılan ikinci konut alanlarında yaşayanların nüfus özellikleri ve sosyo ekonomik yapıları, ikinci konut yer seçimi tercihini, konut sahipliği, konutun kullanımı ve niteliğinin de belirleyicisidir. Bu nedenle çalışılan bölgelerde öncelikle ikinci konut sahiplerinin sosyo-demografik özellikleri analiz edilmiştir. İkinci konut alanlarında sosyo-ekonomik yapı ve nüfusa ilişkin sorulara verilen yanıtlardan; Silivri-Büyükçekmece hane başkanlarının görece yaşlı olduğu görülmektedir. Diğer bölgelere göre gelişim süreci daha yeni olan Sarıyer ve Şile'de ise yaş ortalaması görece daha gençtir. Tüm alt bölgelerde kullanıcıların %57.4'ü Marmara Bölgesi dışı doğumludur. İkinci konut alanlarında bölge bütününde ve alt bölgeler bazında İstanbul doğumluların (%35.3) oranı, İstanbul dışı doğumlu (%64.7) olanlardan

²³ Çalışma alanı sınırları; Karadeniz, Marmara Denizi, Boğaz ve Adalar ve Küçükçekmece ve Büyükçekmece göllerinin kıyıları kapsamaktadır. Kuzeydoğuda Ağva, kuzeybatıda Yalıköy, güneydoğuda Tuzla ve güneybatıda Silivri ile sınırlanan 524,5 km. uzunluğundaki deniz kıyıları, 56,6 km uzunluğundaki Büyükçekmece Gölü ve 33,7 km. uzunluğundaki Küçükçekmece Gölü kıyı alanından oluşmaktadır. Çalışma alanı, sit ve koruma alanları, yamaç üst kot noktaları, sırtlar ve silüet noktaları, kıyıya paralel vadiler, kıyıya uzantısı olan kıyı gerisindeki eski yerleşmeler, yerleşme merkezleri, D-100 karayolu, demiryolu ve bazı üst kademe kent içi arterler dikkate alınarak, deniz kıyıları doğal ve yapay yönden anlamlı bir bütünlük sağlayabilecek bir şekilde tarif edilmiştir.

daha azdır. İkinci konut bölgelerinde eğitim düzeyi yüksek olup, lise ve üniversite mezunu olanların oranı %72.5'dir. Alt bölgelerde eğitim düzeyi değerlendirildiğinde; lisans ve lisansüstü eğitim düzeyi Sarıyer ve Şile'de daha yüksektir. Silivri-Büyükçekmece'de ise eğitim düzeyi diğer bölgelere göre görece daha düşüktür (Şekil 1).

Tüm bölgelerde; ikinci konut kullanıcılarının %65'i çalışmıyor, %34.5'i çalışmaktadır. Çalışmayanlar Şile (%62.4) ve Silivri-Büyükçekmece'de (%87.3) olup her iki bölgede de çalışmayanların %84.5'i emeklidir. Buradan anlaşılacağı üzere, Şile ve Silivri emeklilerin ağırlıkta olduğu ikinci konut bölgeleridir. Sarıyer'de ise nüfus daha genç bir yapı göstermekte, bu bölgede çalışan sayısı artarken (%54.3), emeklilik oranı düşmektedir (%213). Silivri-Büyükçekmece emekli oranı artarken, çalışan sayısı düşmektedir (Şekil 1). İkinci konut kullanıcıları gelir grupları açısından değerlendirildiğinde; Silivri gelir dağılımı en düşük bölgedir. Sarıyer'de yüksek gelir grubunun oranı %40'tır. Şile'de ise sakinler ortalama bir gelire sahiptir (%36'dır) (Şekil 1). Şile ve Sarıyer orta ve yüksek gelire sahip olup, gelir ortalamaları bölge değerlerinin üzerindedir. Silivri ise düşük ve orta gelir grubunun yaşadığı bölgedir ve gelir ortalamaları bölge değerlerinin altındadır (Şekil 1).

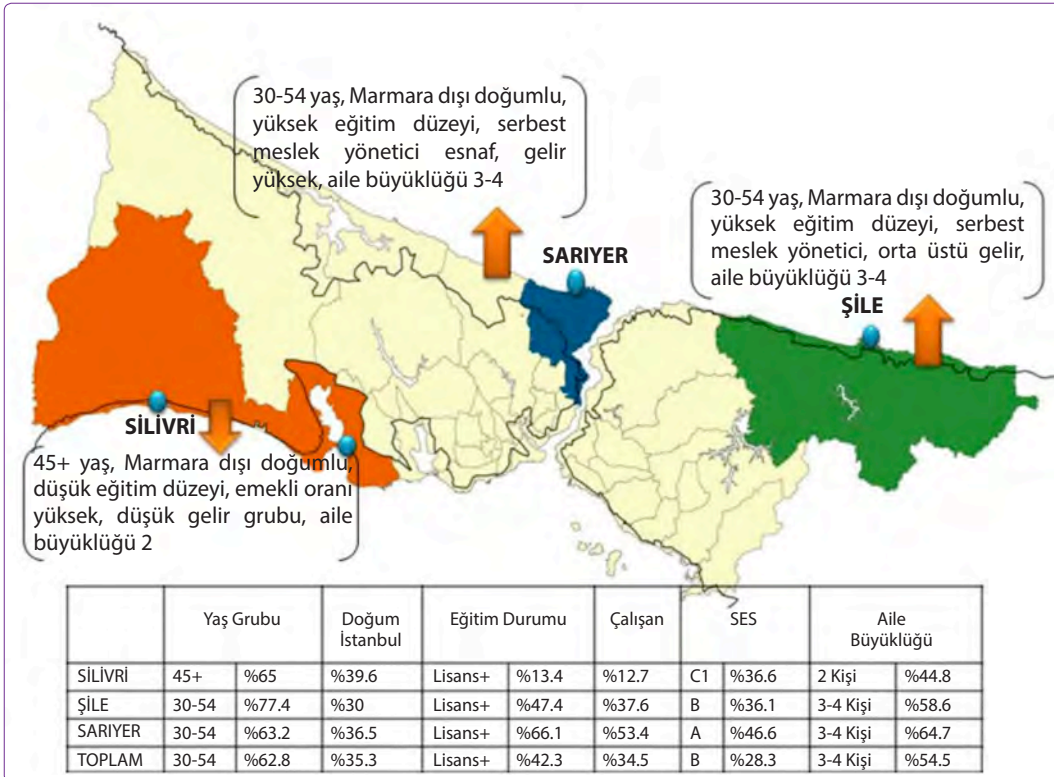
İkinci Konutun Niteliği, Kullanımı ve Gelişim Süreci

İkinci Konut Gelişim Süreci

İstanbul'da özellikle son dönemlerde yapılan ikinci konutların standardı basit yazlık evlerden iyi donanımlı ve

kışında kullanılabilen villalara dönüşmüştür. Eski ikinci konutlar ise giderek yenilenmekte veya yeni evler yıl boyunca kullanılmak üzere inşa edilmektedir. İstanbul'da 1990'lı yıllarda yapılan konutlarda tek ve çok ailelik konut kullanımı daha yoğun iken 2000 sonrası yapılan ikinci konutlarda tek ailelik konut kullanımı daha fazladır. Son yıllarda yapılan, yüksek standartlı, modern ve büyük ikinci konutlar, mülk değerlerinde artışa neden olmaktadır. İstanbul'da birinci konut ile ikinci konut arasındaki ilişkiyi belirleyen etkenler, ikinci evlerin standartları, yıl boyunca kullanımı, birinci konut ile ikinci konut arasındaki hareketliliklerdir.

İstanbul'da araştırma yapılan ikinci konut alanlarının gelişim süreçleri konutun yapım yılı kapsamında değerlendirildiğinde; İstanbul Marmara kıyısında, Silivri-Büyükçekmece'de ikinci konut alanlarının yapılması 1965 yılı sonrasında başlamış, 1/3'ü 1965-75 yılları arasındaki on yıllık süreçte yapılmıştır. İkinci konutların kıyı alanlarında yayılması ise; 1976-1985 yılları arasında hızla devam etmiş (%33.9), 1986 sonrası yavaşlamıştır. 2006 yılı sonrası ise yapılaşma hızı düşerek azalmaya başlamıştır. İstanbul'un Kuzey kıyıları, Şile ve Sarıyer'de ikinci konut alanlarının yapılaşması 1980 yılı sonrasında başlamıştır. 1976-1985 yıllarında Şile'de mevcudun %97'si, Sarıyer'de ise %57'si yapılaşmıştır. 1986 yılı sonrasında Sarıyer bölgesinde artan kentsel altyapı yatırımları ve yerel yönetimin kararları talebi buraya yönlendirmiştir. Bu dönemde Silivri ikinci konut tercihlerindeki konumunu yitirmiş, Şile'de

Şekil 1. Sosyo ekonomik yapı ve nüfus.

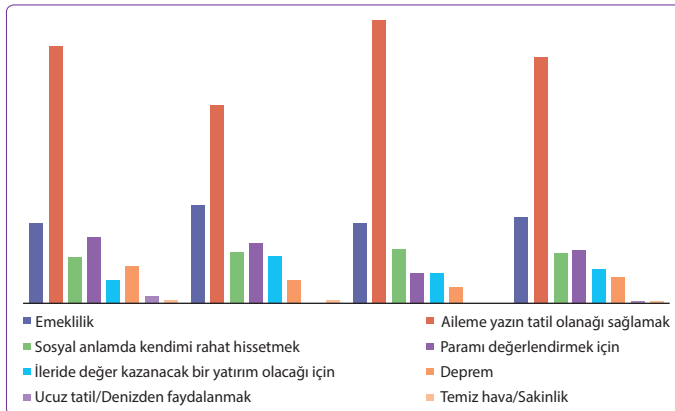
gelişme hızı Sarıyer kadar olmasa da %38.3'e ulaşmıştır. Büyükşehir yasasıyla birlikte, Şile'de yapılan planlar ve bunun getirdiği plan kararları turizm ve ikinci konut yapılanmalarının önünü açmaktadır. Bu nedenle bu bölgede ikinci konut eğiliminin artarak devam edeceği beklenebilir. 2006 yılı sonrasında her üç bölgede ikinci konut talebi hızı düşüş gösterse de, kuzey kıyılarında ikinci konut arz ve talebinin devam edecektir.

İkinci Konut Edinme Nedeni

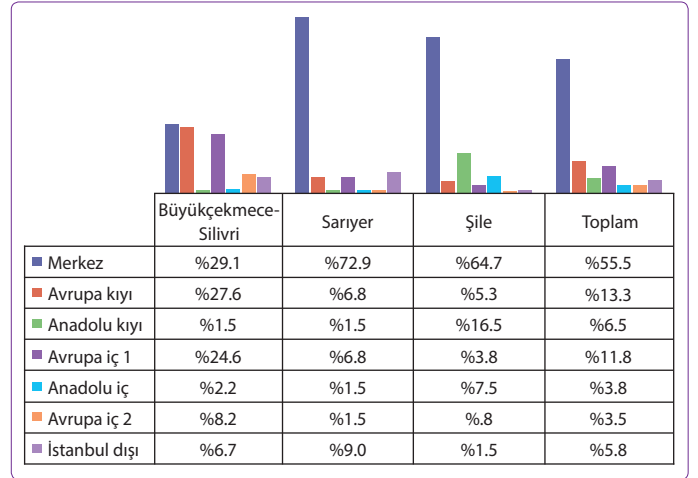
İkinci konut edinme nedenleri sorgulandığında, ikinci konut alanlarının tümünde, aileye yazın tatil olanağı sağlama (%55) ve emeklilik sonrası oturma isteği (%19.3) fazladır. Parayı yatırım amaçlı değerlendirmek, ileride değer kazanacak bir yatırım aracı beklentisi ile gayrimenkule yatırım yapmak, ikinci konut edinmenin (%11.8) gerekçelerindedir. Özellikle Silivri-Küçükçekmece (%14.9) ve Sarıyer'de (%13.5) parayı değerlendirmek amacıyla ikinci konut edinme isteği yüksektir. Sarıyer'de ikinci konutun ileride değer kazanacak bir yatırım olacağı düşüncesi (%10) yüksektir. İkinci konut alanlarında emeklilerin fazla olması, emeklilik ikramiyesi gayrimenkul edinmede, olasılıkla ilk yatırım kaynağıdır.. Sosyal anlamda kendini rahat hissetmek, ucuz tatil olanağı, temiz hava ve sakinlik, ikinci konut edinme isteğinin diğer nedenidir (Şekil 2).

İkinci Konut Yer Seçiminin Belirleyicileri

İkinci konutun bulunduğu bölgenin seçimindeki nedenler ağırlıklı; sürekli oturlan konuta yakınlık (%46.3) ulaşılabilirlik, erişilebilirliğin yüksek olması %14.3, Sakinlik %32 dir. İkinci konut bölgelerinin sakin, huzurlu olması, doğal yapının çekiciliği ve bu çekiciliğin insanın ruh ve fiziksel yapısında sağlayacağı olumlu etkilerde, bölgenin seçiminde belirleyicidir. Ekonomik koşullar ve kıyıya yakınlıkta tercih nedenleri arasındadır. Alt bölgelerde Sarıyer'de oturlan yere yakınlık, ekonomik nedenler, kolay erişilebilirlik ve doğal çekicilik önde gelen gerekçelerdir. Sarıyer ve Şile'de ise sürekli oturlan konuta yakınlık, deniz ve doğal çekicilikler, önde gelen önceliklerdir.

Şekil 2. İkinci konut edinme nedeni.

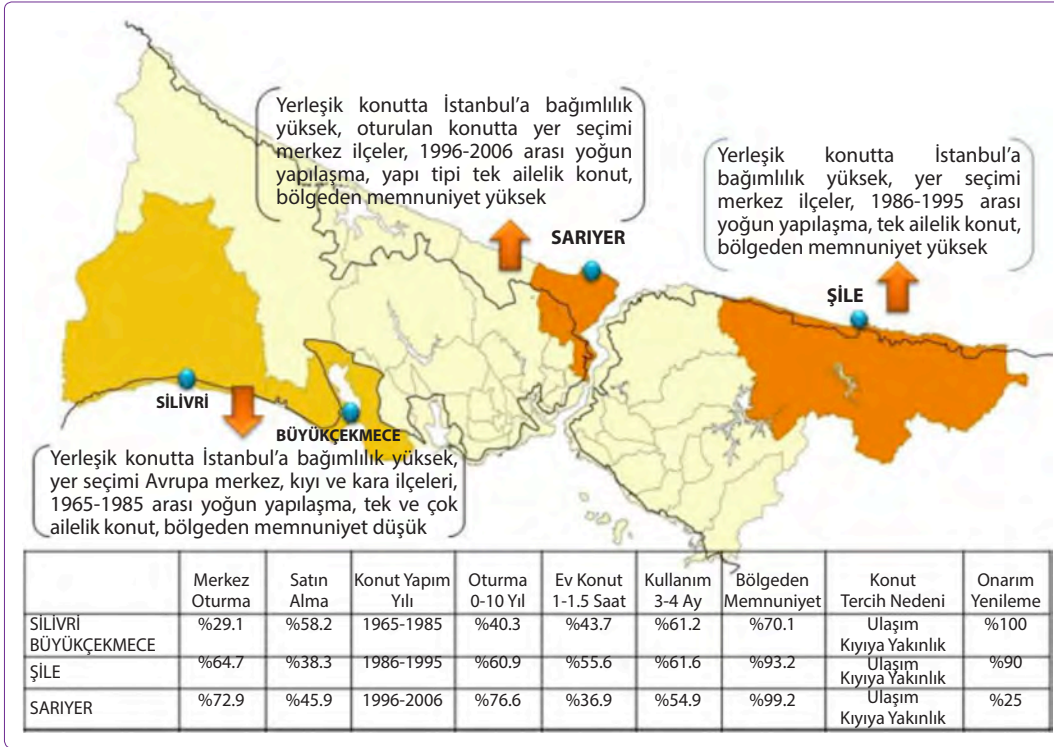
Şekil 3. Sürekli oturlan konut yer seçimi dağılımı.

İkinci Konut-Sürekli Oturlan Konut İlişkisi ve Erişebilirlik

İkinci konut, sürekli oturlan konut ilişkisi ve erişilebilirlik, yer seçiminin belirleyicisidir. İkinci konut ile sürekli oturlan konut arasındaki ilişki sorgulandığında; Birinci konut ile ikinci konutları arasındaki ilişki oldukça güçlüdür. İkinci konuta sahip olanların %94'ünün sürekli oturdukları konutu İstanbul'da, %6'sının ise İstanbul dışındadır. Tüm bölgelerde, ikinci konut sakinlerinin İstanbul'a bağımlılıkları (yüksek bir oranda) devam ettiği gibi ikinci konut ile sürekli oturlan konut arasındaki ilişkide oldukça güçlüdür (Şekil 3).

Sürekli oturlan konut ile ikinci konut yer seçiminde yaka (Anadolu x Avrupa yakaları) işyeri-konut ilişkisi etkilidir. Büyükçekmece ikinci konut alanlarında oturanların sürekli konut alanı tercihi (%60.4) Avrupa Yakası kent çeperidir. Sarıyer (%72.9) ve Şile'de (%64.9) ise ikinci konutu olanların, sürekli konut tercihleri merkez ilçelerdir. Başka bir deyişle çalışan sayısı fazla ve kent merkezinde yaşayanlar, ikinci konut olarak Şile ve Sarıyer'i tercih etmiştir. Merkezin dışında kent çeperinde yaşayanlar ise Silivri-Büyükçekmece'de yer seçmiştir (Şekil 3).

Şile'de oturanların %62.4'ü otomobil ile bir saatte veya daha az sürede sürekli oturdukları konuta ulaşmaktadır. Silivri-Büyükçekmece oturanların ise %47'si ikinci konutlarına bir saatlik sürede, %39.3'ü 1.5-2 saatlik sürede ulaşmaktadır. Diğer bölgelere göre merkeze daha yakın olan Sarıyer'e araçla bir saatte ulaşanların oranı %50.2'dir. Sarıyer'de ulaşım bağlantıları ve merkeze yakınlığın yarattığı trafik yoğunluğu nedeniyle, bu süre 2.5 saate kadar uzamaktadır. Sürekli oturlan konut ve ikinci konut arasındaki mesafe, seyahat sıklığı, periyodu ve kalış süreleri üzerinde belirleyicidir. Genel olarak seyahat mesafesi kıaldıkça sürekli oturlan konut ve ikinci konut arasındaki hareketlilik artmaktadır. Uzun mesafelerde insanlar ikinci konutta daha uzun zaman geçirmektedir. Bununla birlikte seyahat süresi, konforu, ekonomik maliyetler, seyahatte deneyimi

Şekil 4. İstanbul kıyı alanlarında ikinci konutların mekânsal gelişimi ve niteliği.

de oturlan konutla, ikinci konut arasındaki hareketliliği belirlemektedir (Şekil 4).²⁴

Çalışma ve ona bağlı olarak gelir, çalışma durumu ve ikinci konutta kalınacak süre yer seçim tercihinde belirleyicidir. Buna göre emekli ve görece daha düşük gelire sahip, Silivri-Büyükçekmece'de ikinci konut sakinleri, İstanbul çepçepindeki birinci konutta oturmaktadır. Bu nedenle Marmara Denizi kıyılarındaki ikinci konutu, daha uzun süre kullanmaktadır. Çalışan ve görece geliri daha yüksek olan, Şile ve Sarıyer alt bölgelerindeki ikinci konut sakinleri ise Doğu ve Batı Yakası'nın merkez ilçelerinde oturmaktadır. Bu nedenle bu bölgelerde, ikinci konutlar daha kısa sürelerde ve daha sık aralıklarla kullanılabilir (Şekil 3).

İkinci Konut Alanlarının Kullanımı ve Kullanım Süresi

İkinci konut alanlarının kullanım süresinin en önemli belirleyicisi iklim ve ikinci konut alanında yaşanabilecek süredir. Sürekli oturlan konut ile ikinci konut arasındaki mesafenin ve erişme süresinin kısa olması bu alanlarda iklimdeki olumsuzluklara rağmen kullanım süresini belirleyebilir. İkinci konut alanları yaz mevsiminde yoğun olarak kullanılmakta, ilkbahar ve sonbaharda kullanım süresi düşmektedir. İkinci konutları kullanılma süresi yılın dokuz aya yayılmaktadır. Bütün alt bölgelerde en yüksek kullanım süresi 3-4 ay, üç aylık kullanım ortalaması ise %35.8'dir. Dört ay kullanım süresi, iklimdeki olumsuzluklara rağmen, %23.5'dir. İkinci konut alanlarının sakinleri arasında çalış-

mayan ve emekli oranı yüksek olsa da, konutların hafta sonu ve uzun süreli kullanımı görece düşüktür. İkinci konutların sürekli oturlan konuta yakınlığı, konutların kullanımını ve bu alanların iskân edilme süresini artırabilir. İkinci konutların kiraya verilmesi eğiliminin oldukça düşük olması bu eğilimi güçlendirmektedir.

İkinci Konutun Yaşı ve El Değiştirme Sıklığı

Tüm bölgelerde ikinci konut yapım yılı ve konutta oturma süreyi değerlendirdiğimizde; Silivri-Büyükçekmece'de anket yapılan ikinci konut alanlarında 40 yaşında olan bina oranı %67.9'dur. Silivri-Büyükçekmece'de konutlarda el değiştirmenin fazla olması nedeniyle, konutta oturma süresi, bina yaşından daha düşüktür. Son yıllarda daha yoğun ikinci konut talebi ve arzı yaratan Sarıyer'de 5-10 yıldır oturanların oranı %35'dir. Şile'de 10-20 yıldır oturanların oranı %30'dur. İkinci konut alanlarının elde edilmiş biçimleri değerlendirildiğinde, bütün alt bölgelerde, el değiştirme fazladır. Süreç ve fizik mekan açısından görece eski ve düşük ve orta gelir grubunun fazla olduğu ikinci konut bölgeleri Büyükçekmece (%58.2) ve (Şile'de %45.9); konutun el değiştirmesi daha yüksektir. İkinci konut alanlarında konutun satılması ya da kiralanması yoluyla el değiştirmesi arttıkça, gelen yeni nüfusun sosyal yapısı, bu bölgelerde sosyal ve ekonomik yapının değişmesine neden olabilir.

İkinci Konutun Özellikleri

İkinci konutunun üretim biçimi ve konutun özellikleri konutun yapıldığı dönemin konut politikalarına bağlı olarak biçimlenmiştir. Sarıyer'de, bölgenin o dönemdeki ya-

²⁴ Müller, 1999; Hall, 2005.

pılaşma ve konut politikalarına bağlı olarak, ikinci konut alanlarında yatayda gelişen tek ailelik konut tercihi daha fazla olsa da, alt bölgelerde tercihler farklılaşmaktadır. Silivri-Büyükçekmece'de "çok ailelik" (%51.5) ve "tek ailelik" konut tercihi aynı iken Şile (%90.2) ve Sarıyer'de (%65.4) "tek ailelik ev" tercihi daha yüksektir. Çok ailelik konutların %92.3'ü Marmara Kıyısında, tek ailelik konutların ise %77.9'u Karadeniz Kıyısındadır. Konutlar ağırlıklı kooperatif eliyle ya da bireysel üretilmiştir. İkinci konutların %63'ü site içinde, %37'si bağımsız yapılardan oluşmuştur. Silivri ve Sarıyer'de site içi konutların tercih edilme oranı, Şile'de bağımsız konutların tercih edilme oranından daha yüksektir.

İkinci Konut Alanları Sorunlar ve Beklentiler

İkinci konut sakinlerinin bölge tercihlerinde doğal yapı ve çevre önemlidir. Ancak, ikinci konut alanlarında "bölgeye ilişkin sorunlar" sorgulamasında "çevre" en önde gelen sorundur. Özellikle altyapı, çöp, yeşil alan eksikliği, gürültü, trafik yoğunluğu ve deniz kirliliği başlıca sorunlar olarak tanımlanmıştır. İkinci konut alanları sakinlerinin geleceğe ilişkin beklenti ve isteklerini belirlemek amacıyla yapılan sorgulamada; konut alanlarını olduğu gibi korumak (%75.8) en yaygın istektir. Konut alanlarını koruma, yenileme ve bakım için en önemli engeller; mali olanaksızlık ve imar durumundaki yetersizliklerdir.

Sonuç

İstanbul'un rekreasyon hinterlandında kıyı alanları, mevcut arazi kullanımındaki çeşitlilik, artan zenginlik, kentsel hareketlilik ve talep değişikliklere bağlı olarak şekillenmektedir. Kıyı alanları, kentsel büyümenin ve ikinci konutların yoğun yapılaşma baskısı ile karşı, karşıya kalmaktadır. Bu kapsamda korunaklı kalmış, doğal özelliklerini görece koruyan, kıyı bölgelerinde ikinci konut eğilimler giderek artmaktadır.

Çalışma yapılan Silivri Büyükçekmece, Sarıyer ve Şile ikinci konut alanlarında, yaşayanların geleceğe ilişkin beklentileri, ikinci konut alanlarını olduğu gibi korumak olsa da; ikinci konutu gelecek için yatırım aracı olarak görmektedirler. Özellikle mevcut konut dışında, ikinci bir konut edinme isteği, kuzey ve güney kıyı bölgelerinde yatırım beklentisinin güçlü olduğuna işaret etmektedir. Kente yakın bu alanlarda dinlenme isteği ile toprak rantından pay alma isteği çatışmaktadır. İstanbul'un kuzey kıyılarında, ikinci konutun yapılaşma baskısı, özgün, küçük, kıyı yerleşmelerinin özelliklerini yitirmesine ve bozulmasına neden olmaktadır. İkinci konut alanlarına olan yoğun talep, kıyı ve kıyı arkasındaki kırsal yerleşmelerde kontrolsüz bir kentleşme sürecine işaret etmektedir. Büyükşehir yasası ile bu bölgelerde yapılan planlar, doğal ve kırsal alanlarda Turizm, ikinci konutu teşvik ederken nüfus ve yoğunluğu artırmaktadır. Arazi kullanım deseni de hızla değişmektedir. Özellikle kuzey kıyıların da ikinci konutun kontrolsüz büyü-

mesi, kentlinin suyla bulunduğu rekreasyon ve dinlenme alanlarını tehdit etmektedir.

Yeni ekonomik politikalar ekseninde İstanbul'un Güney kıyılarında eski ikinci konut bölgeleri yatırımcılar için özellikle yeni dönüşüm alanları olarak tartışılır hale gelmiştir. Eskinin sayfiye alanları, yerel yönetimlerin dönüşüm projeleri ve plan kararları ile bu değişimi teşvik etmektedir. Özellikle arsa stokunun büyüklüğü, Güney'de ikinci konut alanlarına olan talebi artırmaktadır. Yatırımcılar ve emlak gelişim projeleri için en büyük yatırım alanları olarak değerlendirilmeyi beklemektedirler.

Oysa İstanbul'un ikinci konutları, günümüze kadar konumları, nitelikleri, nicelikleri ile değişime uğramıştır. İkinci konutların yer seçimi, doğal özelliklerin niteliğinin yanı sıra, sesiz ve sakin ortamı, doğal güzellikleri ile eşleşmiştir. İkinci konutlar buldukları bölgenin özelliklerini sadece görünüş ve boyut olarak değil yaşam biçimini yansıtmaktadır. İstanbul'un Karadeniz ve Marmara kıyılarındaki ikinci konutların; niteliği, fiziksel özellikleri, kullanım biçimi, yer seçimi kararları, geleceğe ilişkin beklenti ve talepleri, yapıldıkları dönemin ve yaşayanlarının sosyal ekonomik ve kültürel özelliklerini ve yaşam biçimini yansıtmaktadır. Bu bağlamda İstanbul'un eskinin sayfiyesi/yenin ikinci konut alanlarının; geçmişin geleceğe bir yansıması olarak, her birinin döneminin özelliklerini yansıtan, özgün halleri ve kullanımlarıyla, yatırıma açılmadan, kıyı kültürünün bir parçası olarak korunmalıdır. İstanbul'un geçmişte eğlence ve rekreasyon hinterlandındaki bu bölgelerin korunması, bugünün ve geleceğin sayfiyelerinin, kent kimliğinin bir parçası olarak gelecek kuşaklara aktarılmalıdır.

Kaynaklar

- Arkon, C., (1989), "Turizm ve İkinci Konut Politikalarının Çevresel Etkileri", 2. Ulusal Bölge Planlama Kongresi, İstanbul, İTÜ Mimarlık Fakültesi, s. 75-83.
- Arkon, C., (1997), "Kıyılarımızın günümüzdeki görüntüsü", Ege Mimarlık, Yıl: 7, Sayı 24, s. 39-43.
- Evren, B., (2000), İstanbul'un Deniz Hamamları ve Plajları, İstanbul, İnkılap Yayınları.
- Gezici, F., Gül Yazgan, A., ve Alkay, E., (2005), "Kıyı Alanları Turizm Planlamasında Sürdürülebilir Turizm Kriterlerinin Alternatif Gelişim Modelleri ile Sınanması Raporu", İTÜ Araştırma Projesi.
- Gül Yazgan, A., (1994), "The Effect of The Coastal Roads And Coastal Filling of Istanbul On The Character of The City". Planning for a Broader Europe, VIII. AESOP Congress, August. 24-27 1994, İstanbul, YTÜ. MF ŞBPB. 940619, Vol. 3, pp. 42-61.
- Gül Yazgan, A., ve Gül, A., (1992), "Edremit Körfez Üçgeni (EKÜ), Kuzey Kıyı Bandı Planlama Mekanı, Mimarlık ve Şehircilikte Mekan", Mim. Fak. Mimarlık ve Yerleşme Bilimleri Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayını, No:1, İstanbul, ISBN 975-461-0096.
- Gül, A., Sel, B., ve Kurtarı, E., (2007), "İstanbul Anadolu Yakası Kuzey Kıyı Yerleşmelerinin Değişimi Ve Gelişimi: Ağva Örneği", International Gazi Magosa Sempozyumu, 2007 Kıyı Şe-

- hirleri Kültür Koruma, Doğu Akdeniz Üniversitesi, 6 -10 Ekim 2007, Gazi Magosa, s.81-88, ISBN 978-975-8401-60-04.
- Hall, C.M., (2005), *Tourism: Rethinking The Social Science of Mobility*, Harlow, Prentice Hall Yayınları.
- Işık, O., ve Pınarcıoğlu, M., (2009), *Nöbetleşe Yoksulluk*, İstanbul, İletişim Yayınları, ISBN-13:978-975-470-901-8.
- Kılıç, A., (1999), "Kıyıda Geri Çekilme Sürecinde Kent-Kıyı İlişkisi Kentsel Kıyı Tanımı ve bu Kavrama dayalı Kentsel Gelişme Stratejileri", YTÜ FBE Doktora Tezi, İstanbul.
- Kılıç, A. ve Gül, A., (2009), "Kentsel Kıyı Kavramı ve Suyun Hafızası", Kıyı Sempozyumu, 23-24 Ekim 2009, İstanbul, TMMOB Bakırköy Şubesi.
- Kıray, M., (2007), *Kentleşme Yazıları*, İstanbul, Bağlam Yayınları.
- Müller, D.K., (1999), "German Second Home Owners in the Swedish Countryside: On the Internationalization of the Leisure Space", Östersund, European Tourism Research Institute.
- Okuyucu, A., Somuncu, M., (2016), "İkinci Konut Sahipliliğinde Motivasyon, Sosyo -Demografik Özellikler ve Seyahat Karakteristikleri Arasındaki İlişkiler: Yalova -Çınarcık Örneği", *Coğrafi Bilimler Dergisi (CBD)*, No:14, s. 39-56.
- Özgüç, N., (1977), "Tatil konutları", *İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehircilik Enstitüsü Dergisi*, Sayı 14, s. 69-92.
- Özgüncü, N., (1998), *Turizm Coğrafyası*, Çantay Yayınları, İstanbul.
- Sarı, A., (1981), *Devre -Mülk Sistemiyle İkinci Konut Alanı Planlaması-Çeşme Dalyanköy'de Bir Uygulama. Şehir Mimarlığı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. E.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi, İzmir.
- Türkiye Kalkınma Bankası Turizm Yıllığı T.C. Başbakanlık ve Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (1996), "Türkiye'de Kıyı Yerleşmelerinde Tatil Konutları", *Konut Araştırmaları Dizisi: 17*, I.S.B.N. 975-19-1436-1, Ankara
- Tekeli, İ., (2013), *İstanbul'un Planlanmasının ve Gelişmesinin Öyküsü*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, ISBN-978-975-333-294-1.

Çanakkale’de Kentsel Mekânın Metalaştırılması Karşısında Direnen Kentsel Muhalefet*

Resistant Urban Opposition Against the Commodification of Urban Space in Çanakkale

İpek SAKARYA

ÖZ

Çanakkale 2010’lu yıllarla birlikte neoliberal kentleşme politikalarının etkisi altına girmeye başlamıştır. Bu etkiyle artan kentsel büyüme baskısı Çanakkale kıyı şeridinde birçok yatırım projesinin geliştirilmesine neden olmuştur. Artan büyüme baskısı karşısında, kentteki sivil toplum inisiyatifleri bu projelerin gerçekleşmesini engellemek üzere kent konseyi içinde ve dışında direngen bir mücadele örmüştür. Bugün, neoliberal kentleşme karşısında Lefebvre’nin 1968’de ortaya attığı kent hakkı kavramı daha da önem kazanmaktadır. Kentsel mekânı dönüştürme hedefiyle geliştirilen projelere karşı örülen kent hakkı talebi bu çalışmanın ana eksenini oluşturmaktadır. Sivil toplum içinden kentin mekânsal gelişimine dair alınan kararlara katılım talebiyle ortaya çıkan kentsel muhalefet, zamanla kent hakkı mücadelesine dönüşerek daha geniş bir toplumsal kesime yayılmış ve daha direngen bir hal almıştır. Bu araştırma kapsamında Yat Limanı Projesi ve Tekel arazisi için geliştirilen proje olmak üzere kentsel muhalefet tarafından yapıyı engellenen iki proje ele alınmıştır. Bu projelerin ortaya çıkışı, içeriği ve bu projelere karşı üretilen kentsel muhalefet, yapılan derinlemesine görüşmeler ve basın taraması yoluyla araştırılırken kentsel muhalefet tarafından üretilen yayınlar da bu kapsamda incelenmiştir. Müzakereci ve direngen iki farklı kentsel muhalefet biçiminin deneyimlendiği Çanakkale örneği kentteki sivil toplumu güçlendirirken yerel yönetimin sivil toplumla olan ilişkisini de yeniden tanımlamıştır. Bu yazı, Çanakkale’deki kent hakkı mücadelesinin, yerel demokrasinin güçlenmesi ve toplumsal dönüşüm arasında karşılıklı bir ilişkiyi ortaya çıktığını iddia etmektedir.

Anahtar sözcükler: Kent hakkı; kentsel muhalefet; neoliberal kentleşme; sivil toplum.

ABSTRACT

Neoliberal urbanization policies began to affect Çanakkale from the beginning of 2010. With this effect, the increasing force on urban growth has led to the development of several coastline projects in Çanakkale. The civil initiatives of the city have started a resistant struggle, against the rising growth, in and out of the city council to prevent the implementation of these projects. Today against the neoliberal urbanization the concept of ‘the Right to the City’ which Lefebvre developed in 1968, gained more significance. The right to the city movement which organized against the projects developed with the aim of transforming urban space is the main goal of this study. The urban opposition flourished from civil society emerged with the demand to participate in the decision-making on the spatial development of the city by the municipality. The struggle, then, gradually became a struggle for the right to the city, spreading a broader social dimension and more stability. Within the scope of this research, two projects which were halted by the urban opposition, including the Marina project and the project developed in the area of Tekel land, were discussed. The emergence of these projects, their content and the urban opposition organized against these projects were analyzed with the in-depth interviews, and the media monitoring and the publications of urban opposition are also examined in this context. Where two different forms of urban opposition, namely deliberative and resistant, experienced in the case of Çanakkale, the civil society in the city strengthened and the relationship between the municipality and the civil society was redefined. This article claims that right to the city struggle in Çanakkale has emerged from a mutual relationship between the consolidation of local democracy and social transformation.

Keywords: Right to the city; urban opposition; civil society; neoliberal urbanization.

*Bu çalışma, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı’nda, Prof. Dr. Adalet Alada’nın danışmanlığında, İpek Sakarya tarafından yazılan “Katılımcı Demokrasi ve Kent Hakkı Çerçevesinde Çanakkale’de Yerel Siyaset” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Çanakkale

Başvuru tarihi: 23 Ağustos 2017 - Kabul tarihi: 08 Şubat 2018

İletişim: İpek SAKARYA. e-posta: sakaryai@comu.edu.tr

© 2018 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi - © 2018 Yıldız Technical University, Faculty of Architecture

Giriş

1990'lardan itibaren Çanakkale'de katılımcı belediyeçilik anlayışı benimsenmiş ve bu bağlamda Çanakkale Belediyesi tarafından kenttaşlık bilincini yükselten, sivil toplumu güçlendiren katılımcı projeler geliştirilmiştir. Çanakkale, Yerel Gündem 21'in ilk kurulduğu 8 kent arasında yer alırken kent konseylerinin kurulma ve yasalaşma sürecinde de etkin kentlerden biri olmuştur. Bununla birlikte, Çanakkale Belediyesi ve Çanakkale Kent Konseyi, kentlinin karar mekanizması içinde yer almasını önceleyen katılımcı bütçe gibi çalışmalara imza atmıştır. Çanakkale'deki güçlü sivil toplum, kentlinin haklarını önceleyen birçok projenin geliştirilmesini sağlarken, tamamlanan her proje de kentte var olan sivil sesi güçlendirmiştir.

İnsanların demokrat olması sadece kurumların, hukukun ve hakların varlığına bağlı değildir; insanlar, aynı zamanda kendi hayatlarını etkileyen, sınırlayan rejimleri ve yönetişimin mikropratiklerini sorgulayarak, bunlarla mücadele ederek ve uzlaşarak da demokrat olmaktadır.¹ Çanakkale'deki sivil toplumu güçlendiren de bu çatışmacı ilişkidir. Çanakkale'deki sivil toplumu güçlendiren sadece yerel yönetimin katılımcı yaklaşımı benimsemesi değil, aynı zamanda sivil toplumun ortak yaşama alanları için verdiği mücadeledir.

Lefebvre, mekânın sadece coğrafi bir alan ya da geometrik bir şekilden ibaret olmadığını vurgularken, mekânın araçsallığının rolünün altını çizmiş ve kapitalizmin devamının mekânın ele geçirilmesiyle veya ancak mekânla entegrasyonun sağlanması koşuluyla gerçekleştiğini ifade etmiştir.² Lefebvre mekânın önemine dikkat çekerek, kentsel mekânın siyasi alandaki etkisi üzerinde durmuştur. "Lefebvre'e göre mekân, değerler ve anlamlar üzerindeki çelişki ve mücadeleyi içererek, sosyal ve tarihsel sürecin merkezinde yer almaktadır". Aynı zamanda, Lefebvre'e göre, her farklı üretim şekli kendi mekânını üretmektedir.³ Katznelson'ın (1993) da belirttiği gibi "... Lefebvre'de mekân, sadece bir yapıyı çevre değil, bir üretim gücü ve tüketim nesnesi ve aynı zamanda devletin bir kontrol aracı olarak, politik mücadele nesnesidir."⁴ Bugün ise, neoliberal ekonomi politikalarıyla beraber, devlet, piyasa için araçsal rol oynarken kent de sermayenin birikimini güvence altına alacak şekilde yeniden planlanmaktadır.⁵ Diğer bir deyişle, devletin araçlarıyla özel sektör ve üst-gelir grubu kentsel alanın şekillenme sürecini etkisi altına almaktadır. 2000'li yılların neoliberal kentleşme politikaları ve bu çerçevede kentlerdeki büyüme baskısı, 2010'lu yıllarda Çanakkale'yi de etkisi altına almaya başlamıştır. 2010'da Çanakkale'ye boğaz köprüsü yapılması tartışmaları yeniden gündeme gelirken, 12 Haziran 2011 Genel Seçimleri öncesinde, AKP tarafından açıklanan "Cumhuriyet'in 100. Yılında 2023 He-

defleri" arasında İstanbul-Çanakkale-Tekirdağ otoyolları, Çanakkale Köprüsü gösterilmiştir. Bu nedenle, 2010'dan sonra, Çanakkale'de kentsel büyüme baskısı artmış ve bu baskıyla birlikte, sermaye tarafından Çanakkale kıyı bandında birçok proje geliştirilmiştir. Hilton Oteli Projesi, Yat Limanı Projesi, kıyıdaki eski Akfa Salça Fabrikası arsasına home-office projesi gibi büyük ölçekli projeler planlanırken; Çanakkale'de bu projelere karşı kent hakkı tartışmalarıyla birlikte kentsel mücadele örölmeye başlamıştır. Bununla birlikte, kentsel kamusal alan olan Tekel arsası üzerindeki tasarruf hakkının kimde olduğu da önemli bir tartışma konusu olmuştur. Çanakkale Belediye Meclisi tarafından alınan birçok mekânsal karar, sivil toplum tarafından eleştirildiği gibi bu kararlara karşı mücadeleyi örgütlemek üzere çeşitli platformların kurulmasına ya da mevcut olan platformların eylemlilik üreten kararlar almasına neden olmuştur.

Kentteki Yatırım Projeleri ve Kent Hakkı Mücadelesinin Ortaya Çıkışı

Gerek yerel yönetimlerin kendi karar mekanizması dâhilinde, gerek merkezi yönetimlerin baskısı altında, yönetimlerin, kentsel mekânı dair aldıkları kararlar, o kentte yaşayan halktan bağımsız biçimde verildiyse, kentliyle yönetim karşı karşıya gelebilir ve kentlilerin tepkisi, kararı veren iktidarı bile değiştirebilir. İnsanların en temel hakkı olan kent hakkı, aynı zamanda yaşam alanı savunusudur.

Lefebvre, iktidarı belirleyen mevcuttaki mülkiyet ilişkilerine bakılması gerektiğini savunurken,⁶ 1968'de ortaya koyduğu "kent hakkı" kavramıyla, kente yapılan müdahalelere karşı, bir direnç mekanizmasından ziyade kentliler tarafından örgütlenen ve kente dair haklarını geri almak üzere büyüyen mücadele dinamizmine dikkat çekmiştir.⁷ İnsanların yaşamlarının yanı sıra yaşam alanlarının da sömürüldüğünü vurgulayan Lefebvre, bununla mücadele yolunun "kent hakkı"nın geri alınmasından geçtiğini ifade etmiştir.⁸ Lefebvre, Rousseau'nun kavramsallaştırdığı burjuva haklarını küçümsemek gerektiğinin kabulüyle ve bu hakların sınırlı olduğu düşüncesiyle yol almış; kendi kavramsal dizgesinde, sivil toplumun kapsamını genişletip güçlendirerek devlet ve siyaset alanını da içine almıştır.⁹ Lefebvre, 1789 senesinde kazanılmış bu hakların artık çağ dışı kaldığının altını çizirken, bireyler, uluslar ve toplumlar arasındaki ilişkilerin Rousseau'nun sosyal sözleşmesini aşması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁰

Lefebvre'nin 1968'de yayınladığı Kent Hakkı makalesi ve bu makaleyle beraber ortaya attığı "kent hakkı" kavramı, iktidarın kentler üzerinde gerçekleştirdiği mekânsal organizasyona karşı üretilen tepkinin söylemi olarak önem kazan-

¹ O'Toole ve Gale, 2014, s. 203.

² Zieleniec, 2007, s. 67.

³ Zieleniec, 2007, s.61. ⁴ Kurtuluş, 2010, s. 184. ⁵ Harvey, 2008.

⁶ Gottdiener, 2005, s. 431.

⁹ Fernandes, 2007, s. 206.

⁷ Harvey, 2008, Lefebvre, 2000, Mayer, 2009.

¹⁰ Fernandes, 2007, s. 207.

⁸ Lefebvre, 2000, s. 159.

¹¹ Lefebvre, 2000, s. 158.

miştir. Kent hakkının “bir haykırış ve bir talep”¹¹ olduğunu belirten Lefebvre, kapitalizmin baskısı altında şekillenen kentlere dair esas söz hakkının, gündelik yaşamı üreten kenttaşlara ait olduğunu hatırlatmıştır.

Purcell, “kent hakkı” kavramını, kent üzerine alınan kararlara katılım hakkı bağlamında incelemiştir. Purcell, kentteki firmaların yer seçiminden başlamak üzere kentin mekânsal organizasyonuna dair alınan her kararda kentlilerin söz hakkı olması gerektiğini vurgulamıştır.¹² Purcell’a göre, kent hakkı daha geniş kapsamlı bir kent demokrasisini ve yeni bir kent yönetim şeklini işaret etmektedir.¹³ Çanakkale’deki kent hakkı talebi de kentteki mekânsal kararlara katılım talebinden nüvelenen bir nevi kent demokrasisi talebidir. Purcell’ın kent hakkı tanımı Çanakkale’deki kenttaşların kentsel kamusal alanlarını geri almak için verdikleri mücadelede vücut bulmaktadır.

Birçok kentten farklı olarak Çanakkale’deki katılım kültürü 1990’lardaki Şehir Konseyi süreciyle başlamaktadır. 1990’ların başında, Çanakkale Belediyesi ve kentteki sivil inisiyatiflerin birlikte çalışmasıyla “Şehir Konseyi” adı altında, kentin kamusal alanlarında toplanan ve kente dair tartışmaların yürütüldüğü bir halk meclisi kurulmuştur. O dönemde kentte yapılacak projeler, kentsel muhalefetin de örgütlendiği Şehir Konseyi’nde tartışılarak karara bağlanmıştır. Şehir Konseyi deneyimi, Çanakkale’nin, Yerel Gündem 21’in kurulduğu ilk 8 kent arasında yer almasını sağlamıştır. Yerel Gündem 21 içinde üretilen katılımcı projelerle kentteki katılım kültürü beslenmiş; Yerel Gündem 21 deneyimi de kent konseyi sürecine geçişi kolaylaştırmıştır. Birçok kentten farklı olarak Çanakkale Kent Konseyi, kent konseyleri yasalasmadan önce, Eylül 2004’te kurulmuş ve bu konsey, kent konseylerinin hukuki yapılanması için sürdürülen çalışmalara doğrudan dahil olmuştur. 1990’larda benimsenen katılımcı yönetim anlayışı, 2000’lerde neoliberal kentleşme politikalarına karşı ortaya çıkan muhalefetin de temelini oluşturmuştur. Çanakkale’deki sivil toplum, kentsel mekâna dair kararlara katılım hakkının en temel hak olduğu bilinciyle 2000’lerde mekânsal değişikliklere karşı örülen mücadelelerin de örgütleyicisi olmuştur. Diğer bir deyişle, Çanakkale’de 1990’lardaki mekânsal kararlara katılım talebiyle temelleri atılan yerel demokrasi kültürü, 2000’lerdeki neoliberal kentleşme baskısına karşı ortaya çıkan kent hakkı mücadelesini getirmiştir. “Kentsel devrim”in “somut (gelişkin) demokrasi”yle ilgili olduğunun altını çizen Lefebvre, kentte yaşayanların kente dair yaşam pratiklerinin “şehirçilik ideolojisi”yle karşı karşıya geldiği ve çatıştığı noktada hak iddiasının ortaya çıktığına dikkat çekmiştir.¹⁴ Çanakkale’deki yerel demokrasi deneyimi, kentlilerin, kentsel mekân üzerindeki hakları hususundaki farkındalıklarını artırmıştır. Bununla birlikte, kentsel mekânın kentlilerin bu haklarından yoksun bırakılacak şekilde dü-

Şekil 1. Çanakkale Merkez Mahalle Sınırları.¹⁵

zenlenmesi durumunda ise, kentliler tarafından örülen kent hakkı mücadelesi ortaya çıkmıştır.

Özellikle 2010 senesinden sonra Çanakkale’nin Barbaros Mahallesi sınırları içinde kalan kıyı şeridine büyük yatırım projeleri önerilmiş ve buna karşılık olarak da kentli taraftan sivil toplum örgütleri ve Kent Konseyi çevresinde mücadeleler örülmüştür. Neoliberal politikalar ekseninde kentsel büyüme baskısına karşı ortaya çıkan eylemlilikler ve mücadeleler bu projelerin akıbetini de etkilemiştir. Kıyı bandı için geliştirilen projelerin kimisi birkaç revizyonla uygulamaya konulmuş; kimisi gerçekleştirilememiştir. Bu projeler için ise, hem nüfus olarak hem de fiziksel olarak büyüyen, yoğunluğu her geçen sene daha da artan Barbaros Mahallesi seçilmiştir.

Çanakkale Merkez mahalleleri içinde en geniş sınırlara ve en büyük nüfusa sahip olan Barbaros Mahallesi, kuzeyde Fevzipaşa, Namık Kemal ve İsmetpaşa mahalleleri, doğuda Çanakkale Merkez köyleri, güneyde Kepez Belde Belediyesi ve batıda Çanakkale Boğazı’yla sınırlanmaktadır (Şekil 1). Eski Akfa Salça Fabrikası’nın ve Eski Tekel Şarap ve Konyak

¹² Purcell, 2002, s. 102. ¹³ Purcell, 2002, s. 106. ¹⁴ Lefebvre, 2013, s. 130.

¹⁵ Çanakkale Belediyesi, (çevrimiçi), 15 Aralık 2017.

Şekil 2. Çanakkale Kıyı Şeridi ve çevresinde son dönemde planlanan ve yapılan projeler.

Fabrikası'nın bulunduğu Barbaros Mahallesi Kıyı Bandı, 3.10.2007'de onaylanan 1/5000 Revizyon Nazım İmar Planında "Özel Proje Alanı" olarak tanımlanmıştır. "Özel Proje Alanı" olarak tanımlanan bu alan için plan notlarında, "Kamusal amaçlı kullanıma açık park, yol, yeşil alan, rekreasyon alanı, kültürel tesis, sosyal tesis kafe, lokanta, alışveriş merkezi, konaklama tesis alanı, oyun alanları, spor alanlarının" yapılabileceği belirtilmiştir.¹⁶ 1/5000 Revizyon Nazım İmar Planı'nda Barbaros Mahallesi sınırları içinde kalan Özel Proje Alanı dışındaki kıyı alanları ise Konut Alanı, Turizm Tesis Alanı, Resmi Kurum Alanı kullanımlarına ayrılmıştır. Turizm Tesis Alanı kullanımı olarak belirlenen alanda ise 2015'te Çanakkale Belediye Meclisi'nden geçerek inşaatına başlanan Hilton Oteli yükselmektedir (Şekil 2). Yeni yapılaşma ve yatırımlarla birlikte Barbaros Mahallesi'nin sınırları genişlerken, yeni yatırımcıların da ilgisini çekmektedir.

Çanakkale Kıyı bandında son dönemde planlanan projeler arasında, Akfa arsasına home-office projesi ve Hilton Oteli projesi de yer almaktadır. Hilton Oteli projesinin gerçekleştirildiği alan "Turizm Tesis Alanı" kullanımı olarak tanımlanması nedeniyle uygulamaya konulurken, Soydan İnşaat tarafından home-office projesi olarak planlanan Akfa

arası "Özel Proje Alanı" kullanımında yer alması nedeniyle proje aşamasında kalmıştır. Birbirine yakın parsellerde bulunan bu iki projeye karşı da kentsel muhalefet örülmüştür. Bu projeler, kentsel muhalefetten ziyade siyasi partiler içindeki ve arasındaki tartışmaları yüzeye çıkarmış ve kentsel mücadeleyi gölgelemiştir.

Bu çalışmada, sözü geçen projeler dışında, kentsel muhalefetin ses getirerek başarıya ulaştığı ve direngen bir mücadeleye evrildiği eylemlilikler incelenmiştir. Bu çalışma kapsamında ele alınan projelere karşı örülen mücadeleler, kentteki toplumsal mücadelenin ortak bir dil oluşturabilmesi ve kentsel alana yapılacak müdahalenin önünü alması açısından diğer örneklerden ayrılmaktadır.

Yöntem

Neoliberal kentleşme politikaları ekseninde Çanakkale'de gerçekleştirilen mekânsal yatırımlar ve bu yatırımlar karşısında sivil toplum içinden çıkan kentsel muhalefetin rolünün irdelenmesi bağlamında öncelikli olarak; yerel yönetimin katılım işlevini üstlenen, yerel yönetimden bağımsız ama yerel yönetimle ilişkili, kentteki sivil toplumu bir çatı altında toplayan Çanakkale Kent Konseyi tarafından yapılan, kent hakkı talebinin dile getirildiği katılım toplantıları izlenmiş ve Kent Konseyi tarafından üretilen yayınlar incelenmiştir. Barbaros Mahallesi kıyı şeridiyle doğrudan ilgilenecek ve mekânsal sorunlarını tartışan Çanakkale Kent Konseyi Yat Limanı Çalışma Grubunun toplantılarının hem

¹⁶ Bu alan için, "konut yapılamaz, emsali 0,30'u geçemez, taşınmaza isabet eden kamusal terkler yapılmadan proje hazırlanmayacaktır, proje alanında teklif edilen projelerin vaziyet planları, yükseklik, cephe ve görünüşleri belediye meclisince değerlendirilerek onaylandıktan sonra uygulamaya geçilebilecektir" gibi hükümler yer almaktadır.

katılımcısı hem de kolaylaştırıcısı olan yerel tarihçi Şehabettin Kalfa’yla yapılan görüşmeye yer verilmiştir. Kent Konseyi dışında kalan, kentteki mekânsal sorunlara karşı muhalefeti örgütleyen diğer sivil inisiyatifler tarafından yapılan eylem ve basın açıklamaları da basın taraması ve bu inisiyatiflerin internet sayfaları yoluyla takip edilmiştir. Alan araştırması kapsamında, mekânsal yatırımlara ilişkin yerel yönetimin yaklaşımını araştırmak üzere yerel yönetim tarafından gerçekleştirilen halk katılım toplantıları katılımcı olarak takip edilmiş; Çanakkale Belediye Başkanı Ülgür Gökhan’la görüşülmüş ve bununla birlikte Ülgür Gökhan’ın basında çıkan açıklamalarına yer verilmiştir. Çanakkale’deki yatırımlar için mekânsal olarak tercih edilen Barbaros Mahallesi sakinlerinin görüş, talep ve tepkileriyle bire bir muhatap olan Barbaros Mahallesi Muhtarı Şaban Şahin’le de derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma kapsamında, Barbaros Mahallesi kıyı kesimi için gerçekleştirilmesi planlanan projelere ilişkin haber, röportaj ve beyanlar da nitelikleri itibarıyla çalışmanın önemli bir parçası haline gelmiş ve alan araştırmasının derinleştirilebilmesine hizmet etmiştir.

Yat Limanı Projesi

Çanakkale’de yat limanı tartışmaları 1984'lere dayanmaktadır. Dönemin MDP (Milli Demokrat Parti) başkan adayı Faruk Semizoğlu’nun seçim vaatlerinden bir tanesi de Çanakkale’ye yat limanı inşa etmek olmuştur. Semizoğlu, yat limanıyla birlikte amaçladığı gelişme ve büyümeyi ise, “Belediyeyi iş adamı kafasıyla yöneteceğim. Sarıçay’ın ağzına yat limanı yaparak bu limandan döviz karşılığında akaryakıt ve su satacağız,”¹⁷ sözleriyle özetlemiş; yerel yönetimi bir şirket gibi yöneteceğinin ve vadettiği yat limanıla kentsel mekânı değişim değeri üzerinden metalaştıracağını sinyallerini daha 1980’lerin başında vermiştir.

Yat limanı tartışmaları 2011’de Çanakkale Ticaret ve Sanayi Odasının (ÇTSO) önerisiyle yeniden gündeme gelmiş ve ÇTSO’nun önyak olmasıyla projelendirilmiştir. Başlangıçta 245 yat bağlama kapasiteli yat limanı projesi, ÇTSO’nun Aralık 2011’de sunduğu Çanakkale Yat Limanı Projesi Tanıtım Raporu’nda 608 yat bağlama kapasitesine çıkmıştır. Bu rapor, 26 Ocak 2012’deki Çanakkale Kent Konseyi Genel Kurulunda halka sunulmuş ve Genel Kurul katılımcıları projenin mühendislerine projeye dair soru sorma, görüş bildirme imkânı bulmuştur. Bu genel kurul sonrasında, aktivistler ve STK’lar birlikte hareket ederek 16 Şubat 2012’de gerçekleşen ÇED-halkı bilgilendirme toplantısına rapor hazırlamış ve sunmuştur.¹⁸ ÇED toplantısı tartışmalı geçerken, katılımcılar burada da düşüncelerini ifade etmiştir. Yat Limanı Projesi’ni savunanlar arasında yer alan CHP’nin eski Çanakkale il başkanlarından Avukat Erhan Tez, Yat Limanı Projesi’ne desteğini açıklamıştır:

“Özellikle çevreci arkadaşlarıma biraz daha sağduyulu olması için rica ediyorum. Hepimiz çevreciyiz. Hepimiz çevrecilikten yanayız. Ama gelin görün ki Avrupa’yı Ege ve Akdeniz’e bağlayacak olan bir boğaz köprüsüne karşı gelebiliyorsak, eğer Çanakkale’de ÇTSO Başkan ve Yönetim Kurulunun vizyon sahibi olarak oluşturmuş oldukları projelere karşı geliyorsak Çanakkale’ye hiçbir şey yapamayız. Çanakkale’de iş sahası olmadığı için gençler büyük kentlere göç etmektedir. Çanakkale bir emekliler kenti olmuştur. Çanakkale’ye sanayi de gelmelidir, marina da yapılmalıdır, boğaz köprüsü de yapılmalıdır. Çanakkale bunlara layıktır.”¹⁹

Aynı toplantıda Eğitim-Sen Şube Başkanı Prof. Dr. Talat Koç, “Kıyı alanı kamu kullanımına kapatılmaz; bu anayasal bir hak” diyerek, Yat Limanı Projesi’ne karşı çıktığını belirtmiştir.²⁰ Kent Konseyi Başkanı Saim Yavuz²¹ ise, karşı çıkışının nedenlerini sıralayarak katılımcılara kentin önceliğinin ne olduğunu sormuştur.

“İstanbul’un sanayisi sökülüp Çanakkale’ye getiriliyor. Çanakkale için hayırlı uğurlu olsun diyelim şimdiden. Buraya 600 yatlık değil, 6 bin yatlık liman yapalım. Buraya 18 tane fabrika kuralım. Bunu bütün samimiyetimle söylüyorum ama bunların sonucunda bu kentte kim yaşayacak, nasıl yaşanacak? Bunları da konuşmamız lazım İstanbul’un hali ortada. Bunları kimin için yapıyoruz? Nasıl öneriyoruz? Ne için öneriyoruz? Önceliğimiz ne? Bu kentte yaşayanlar bizleriz. Biz başka birileri için öncelikle başka birilerini düşünerek bir şeyler mi yapacağız, yoksa bu kentte yaşayan insanların ihtiyacına ve mutluluğuna ilişkin mi bir şey yapılacak?”²²

Bu süreci takiben Kent Konseyi çatısı altında farklı meslek gruplarından ilgililerin, derneklerin ve ekolojik mücadelenin içinde olan kişilerin katılımıyla “Yat Limanı Çalışma Grubu” oluşturulmuş, 29 Şubat 2012’de gerçekleşen Olağanüstü Kent Konseyi Genel Kurulunda bu çalışma grubu tarafından hazırlanan bilimsel rapor halka sunulmuş ancak oylanamamıştır. Çanakkale Belediye Başkanı Ülgür Gökhan’ın da katılımıyla gerçekleşen bu toplantıda Gökhan, “kente bir yat limanı yapılmasındaki öngörü bana aittir”²³ diyerek, bir yat limanı yapılmasını kendisinin önerdiğini ifade etmiştir.

Yat Limanı Çalışma Grubunun hazırladığı rapor, 11 Haziran 2012’de gerçekleştirilen genel kurulda yeniden gündeme alınarak oylanmış ve 53 oyla yat limanının yer seçimi (Şekil 2) hatalı bulunmuştur. Çanakkale Kent Konseyinin aldığı bu karar 3 Temmuz 2012’de Belediye Meclisine sunulmuştur. Meclis toplantısında, Ülgür Gökhan yat limanı için referanduma gidilmesi gerektiğini ifade ederken²⁴ ÇTSO üyesi de olan CHP’li Belediye Meclisi üyesi Mehmet Emin

¹⁷ Çanakkale Birlik gazetesi, 1984.

¹⁸ Yat Limanı Çalışma Grubu, 2013.

¹⁹ Yat Limanı Çalışma Grubu, 2013, s. 13.

Kent Konseyi Başkanlığı yapmıştır.

²² Yat Limanı Çalışma Grubu, 2013, s. 13.

²⁰ Yat Limanı Çalışma Grubu, 2013, s. 13.

²³ Yat Limanı Çalışma Grubu, 2013, s. 40.

²¹ Saim Yavuz, 2009’dan 22 Nisan 2017’deki son Çanakkale Kent Konseyi Seçimlerine kadar Çanakkale

²⁴ Çanakkale Gündem Gazetesi, 2012, s. 13.

Şevik yat limanı projesine desteğini açıklamış ve kent konseyini, idari kurumları hiçe saymakla suçlamıştır:

“Kent Konseyi Başkanı valiye, meclise, belediyeye ne gerek var gibi davranıyor. Bu durum anlaşılabilir bir durumdur. Kökü dışarda olan bu dernek ülkeyi bölmeyi düşünüyor. Bugün Kent Konseyi Başkanı eşit tartışmaktan bahsediyor. Ben kararı dinlemeyip beklemiyorum.”²⁵

Diğer taraftan, ÇTSO Haziran 2012’de, Yat Limanı Projesi için “ÇED’e Uygunluk Raporu” da almasıyla birlikte, proje Bakanlıkça da onaylanmıştır. Kent Konseyi Yat Limanı Çalışma Grubu ise, bu raporu da incelemiş ve eleştirilerini Eylül 2012’de hazırladıkları “Çanakkale Yat Limanı Nihai ÇED Raporu Üzerine Değerlendirme Raporu”na koyarak, bu raporu belediye başkanı ve meclis üyelerine göndermiştir. 1 Kasım 2012’de toplanan Çanakkale Belediye Meclisi tarafından, Belediye İmar Müdürlüğü’nün, projenin mühendisleriyle birlikte, projenin imar tadilatı üzerinde çalışması uygun görülmüştür.²⁶

ÇTSO tarafından gelen “Yat Limanı İmar Tadilatı Talebi” 4 Ocak 2013’te Belediye Meclisi İmar Komisyonunca Belediye Meclisine sunulmak üzere, gerçekleştirilen toplantıda oy çokluğu ile “ilgisi dolayısı ile dosyanın Çevre ve Şehircilik Bakanlığına gönderilmek üzere ilgisine geri iade edilmesi” kararı alınmıştır. Bu karar üzerine, ÇTSO projesi Çevre ve Şehircilik Bakanlığına taşıma kararı almış ve meclis toplantısından önce, imar tadilatı dosyasını geri çekmiştir. Böylece mecliste yat limanı dosyası görüşülmediği için karara bağlanamamıştır.²⁷ ÇTSO’nun yat limanı projesini Çevre ve Şehircilik Bakanlığına taşıma kararı, Ülgür Gökhan ve ÇTSO’yu karşı karşıya getirmiştir.²⁸ ÇTSO, İşte Çanakkale Gazetesi’ne ilan vererek basın açıklaması yapmıştır. Bu açıklamada, 2010-2014 Çanakkale Belediyesi Stratejik Planında ve Belediye Başkanı Ülgür Gökhan’ın 2009 yerel seçimlerinde adaylığı sırasında, seçim çalışması için kullandığı seçim kitapçığında, Barbaros Mahallesi’ndeki marinaya yer verdiğini belirtmiştir.²⁹

Bu suçlamalar karşısında, Belediye Başkanı Ülgür Gökhan, halkın iradesini temsil eden ve Sarısığlar’da bir yat limanı yapılmaması yönünde fikir birliği içinde olan Çanakkale Kent Konseyi’nin kararına saygı gösterilmesi gerektiğini ifade etmiştir:

“Kent Konseyi, 5393 sayılı belediye yasasının içerisinde yer alan ve kurulması zorunlu olan ve kent halkının düşüncelerini ifade edebileceği bir platformdur. Bu nedenle ‘siz kimsiniz’ gibi bir ifade kent halkının iradesine saygısızlıktır.”³⁰

Barbaros Mahallesi’ne yapılması planlanan yat limanı tartışmalarına Barbaros Mahallesi de dahil olmuş; muhtar Şaban Şahin de bu projeye desteğini “Ben yat limanının

sahile bir yük getireceğini düşünmüyorum. Yatından çıktığı zaman eski kordona kadar yürüyüp gezebilecek; çok farklı olacak. Kıyı bandına bir yapılaşma yükü getirmeyecektir” sözleriyle açıklamıştır. Barbaros Mahallesi Muhtarı Şaban Şahin projenin Barbaros Mahallesi’ne ekonomik olarak katkı sağlayacağını ve mekânsal olarak herhangi bir olumsuz yük getirmeyeceğini vurgularken, projenin gerçekleşmesi yönünde destek verdiğini belirtmiştir. Bu süreçte mahallede yat limanı için yapılan anket çalışmasına da dikkat çeken Şahin, mahallelinin çoğunun bu ankette yat limanına olumlu yanıt verdiğini ifade etmiştir:

“Bu sürece Belediye ve Kent Konseyi karşı çıktı ve kaldı, yapılamadı. Mahallede bir araştırma yapıldı ve yapılan anketler sonucunda mahallede yat limanı olsun sonucu çıktı. Yat limanı fizibilite çalışmaları yapıldı. Çoğu kişi mahallemize, Çanakkalemize bir yat limanı yapılmasını istiyor; ihtiyaç olduğunu bu konuda geç kalındığını düşünüyor.”³¹

Saim Yavuz ise, bu anket çalışmasına “Mahalle tüm kent adına karar veremez” sözleriyle cevap vermiş ve yat limanı tartışmasının bütün kentli tarafından yürütülmesi ve kararın kentliler tarafından verilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir.³²

Yat Limanı Çalışma Grubu içinde yer alan Şehabettin Kalfa, o dönemde yürüttükleri mücadelenin temelinde ekolojik hassasiyetlerin yattığını belirtirken, bilimsel olarak da yat limanının yer seçiminin (Şekil 2) yanlış olduğunun altını çizmiştir:

“Biz muhalefet değiliz, karşı değiliz, yer yanlışlığına itiraz etme hakkını kullanıyoruz. Çünkü orası Sarısığlar, sıgık bir alanda yat limanı yapmanızın, ölü yatırım gerçekleştirmezin anlamı yok. Yat limanı yaparken şehrin göğsüne saplanmış, hançer gibi iki kaya dolgu mendirek yapıyorsunuz; bunu kente yapmaya gerek yok. 915 metre, 485 metre. Kayalar nereden gelecek? Yine doğayı tahrip edeceksiniz. Eğer yat limanı yapılsaydı; ekolojik olarak kıyıya büyük tahribat verilecekti.”³³

Harvey, “Kapitalizmin varlığını sürdürmesi için giderek artan, yansız olmaktan uzak, sermayenin emeğe üstünlüğünü içeren iktidar ilişkisinin etkin olarak sürdürülmesine karşı bir kamu karışmacılığı zorunludur” diyerek sermayenin mekândaki yayılcı hareketine karşı halkın yaşama alanlarını savunmasının meşru bir hak olduğuna dikkat çekmiştir.³⁴ Çanakkale’deki yat limanına karşı yürütülen mücadeleyle sermayenin kentsel mekândaki baskısı azaltılmış ve kentlilerin elinde olması gereken kıyı alanları üzerindeki tasarruf hakkı geri alınmıştır.

Yat Limanı Projesi, başlangıçta Belediye Başkanı Ülgür Gökhan, Belediye Meclis üyeleri ve ÇTSO olmak üzere birçok kişi ve kurum tarafından desteklense de Kent Konseyi Yat Limanı Çalışma Grubunun ürettiği raporlar ve bu rapor-

²⁵ Çanakkale Objektif Gazetesi, 2012, s. 1.

²⁶ Yat Limanı Çalışma Grubu, 2013. ²⁹ İşte Çanakkale Gazetesi, 9 Ocak

²⁷ Yat Limanı Çalışma Grubu, 2013, s. 26.

²⁸ İşte Çanakkale Gazetesi, 5 Ocak ³⁰ Çanakkale Olay Gazetesi, 2013, s. 1.

³¹ Şaban Şahin’le Görüşme, 2016.

³² Çanakkale Gündem, 2012, s. 11.

³³ Şehabettin Kalfa’yla görüşme, 2014.

³⁴ Harvey, 2002, s. 157.

lar çevresinde ördüğü mücadele sayesinde engellenmiştir. Bu süreçte yürütülen tartışmalar neticesinde, proje gerçekleştirilemeden Çanakkale gündeminden kalkmıştır.

Eski Tekel Şarap ve Kanyak Fabrikası Arsası

1962 yılında kurulan Çanakkale Tekel Şarap ve Kanyak Fabrikası, 2003 yılında özelleştirilerek LİMAK-NUROL-ÖZALTIN-TÜTSAB ortaklığında olan Mey İçki Sanayii ve Ticaret A.Ş.’ye satılmıştır. Bu satış sonrası, 2006’ya kadar üretim devam etmiş, 2006’da “Texas Pacific Group” a satılarak tekrar el değiştirmiştir. Fabrika bir süre daha işletilse de 2006 senesi içinde kapatılarak fabrikada üretim durdurulmuştur.³⁵ 2007 senesinde ise, fabrika, Türkiye’de “Forum AVM”lerle tanınan MultiTurkmall şirketine satılmıştır.³⁶

Eylül 2008’de ise, yeni mülkiyet sahibi “ÇAV AVM İnşaatları Anonim Şirketi”, Çanakkale Belediyesinden alacağı imar izni için belediyeyle anlaşma yapmak zorunda kalmıştır. Belediye, bu arsa için imar iznini özel imar şartlarına bağlayarak vermiştir. Bu imar şartları ise, “Burada işten çıkartılan işçilerinin çocukları istihdam edilecek, Çanakkale esnafına kota verilecek, deniz kıyısında bulunan 12.056 m² alanın tapusu Çanakkale Belediyesine devredilecek”³⁷ olarak sıralanmıştır (Şekil 3).

Eylül 2008’de sağlanan anlaşma, ancak 15 Ocak 2014’te, kıyıda fabrikanın olduğu arsanın bağış işleminin gerçekleşmesi ve imar izninin çıkmasıyla sonuçlanmıştır. 30 Mart 2014 Yerel Seçimlerinden önce, belediye tarafından bu alanın girişine “Bu arsanın tamamı 12.026,56 m² olup; Çanakkale Halkına Aittir” (Şekil 3) yazan bir levha asılmıştır.³⁸ Yine seçimlerden önce, 22-23 Mart tarihlerinde, Tekel Fabrikası’nın görünürlüğünü artırmak üzere Çanakkale Belediyesi ve Çanakkale Kent Konseyinin desteği ve kentteki sivil toplumdaki birkaç kişinin organizasyonu ile Fabrikale Etkinlikleri düzenlenmiştir. Bu etkinliklerin davetlisi olarak açılıştaki konuşan Ülgür Gökhan fabrikanın kentli için anlamını ve önemini vurgulamış, bu alanı ve kentin birçok alanını ranttan korumak için verdiği mücadeleye dikkat çekmiştir:

“Sadece işletmeyi vermedikleri için mülkiyetini de devrettikleri için daha sonra işletmeler de kapılarını kapatıp belediyenin kapılarına dayanıyorlar, rant sağlamaya çalışıyorlar. Bu noktada kapımızı çaldıklarında, onlara şunu söyledim: Dediler ki ‘Biz buraya bir çarşı yapalım’, ‘Tamam’ dedim; çünkü o da bir ekonomik faaliyet, ayrıca bir ticari alan olarak düşünülebilir. Biz de onların şartlarını koyduk. Orada

Şekil 3. Eski Tekel Şarap ve Kanyak Fabrikası Arsası.

çalışan işçilerin çocuklarına hatta o köylülerin çocukları için de şart koyduk; öncelikle onlar istihdam edilecek. Bunların sonucunda da bu alanı Çanakkale halkına hibe edeceksiniz ve dedim ki ‘Sana paranı vereyim, sen buradan çık’ dedim ve burayı aldık. Bunun sonucunda, karşıda bir çarşı yaptılar; burayı da bize verdiler. Burayı aldık, şimdi ne olacak? Burada iki tane bina var, bir de baca var, bunlar endüstriyel kültürel miras olarak kalacak ve binaların içini de kültürel etkinlikler için düzenleyeceğiz. Diğer binaları da yıkıp burayı da insanların rahatça dolaşabilecekleri çay bahçeleri, spor alanları gibi yerlerle genişleteceğiz.”³⁹

Seçimlerden sonra, Haziran 2014’te, Çanakkale Belediye Meclisi kararıyla, Tekel arsasının “yap-işlet-devret” modeliyle, 15 yıllık süreyle devredilmesi için belediye başkanına yetki verilmiştir.⁴⁰ Bunun üzerine, Çanakkale Belediyesi, 2 Temmuz 2014’te başlamak üzere, Tekel arsasının akıbetini konuşmak için, başta sivil toplum ve kentliler olmak üzere, kentin çeşitli kesimlerinin katıldığı toplantılar yapmaya başlamıştır.⁴¹

Bu katılım toplantılarında,⁴² Belediye Meclisinin alana dair aldığı yap-işlet-devret kararı tartışılmış, konuşmacı-

³⁵ Fabrikada üretimin durdurulduğu süreçte Çanakkale Belediye Başkanı ve CHP Çanakkale Milletvekilleri bu süreçte işlerini kaybettiği için mücadele eden ve haklarını geri almak için açık grevine giden işçilere destek olmuştur ((çevrimiçi) <http://www.arkitera.com/haber/22868/sehrin-bizden-caldigi-hereketler>, 11 Kasım 2015).

³⁶ “Çanakkale CHP Milletvekili Ali Sarıbaş’ın Çanakkale Tekel Şarap ve Kanyak Fabrikasına dair verdiği soru önergesi,” Arkitera, (çevrimiçi) <http://www.arkitera.com/files/haber/22868/7-30641s.pdf>, 11 Kasım 2015.

³⁷ Arkitera, (çevrimiçi) <http://www.arkitera.com/haber/22868/sehrin-bizden-caldigi-hereketler>, 11 Kasım 2015.

³⁸ Çanakkale içinde, (çevrimiçi), 11 Kasım 2015.

³⁹ Çanakkale Boğaz Gazetesi, (çevrimiçi), 11 Kasım 2015.

⁴⁰ Çanakkale Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğünde çalışan Kemal Özkan, 2015’ten bu yana aynı birimin müdürü olarak görev yapmaktadır. Kemal Özkan’la birebir görüşme yapılmasa da, açıklamaları 2 Temmuz 2014’te gerçekleştirilen Tekel Arsasının durumuna ilişkin Belediye’nin gerçekleştirdiği katılım toplantısından alınmıştır.

⁴¹ Çanakkale Belediyesi, 7 Temmuz 2014, (çevrimiçi).

⁴² Belediyenin gerçekleştirdiği Tekel arsasına ilişkin 2 Temmuz 2014 Tarihli Katılım Toplantısına, araştırmacı olarak katılım sağlanmıştır.

ların çoğu belediye meclisinin bu kararını eleştirerek bu alanın halka ait olduğunu ve kamu yararına düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Çanakkale Mimarlar Odası Başkanı Sevil Ural, Tekel arsasının kamu yararı gözetilerek planlanması gerektiğini vurgularken, alan için yapılabilecek düzenlemelere dikkat çekmiştir.

“Şehrin en güzel yerlerinden biri. Halka açık bir yer olmasını, yapılaşma olmamasını istiyoruz. Bizce, AVM olmalı, orada zaten AVM’ler var. Kat yükseliği fazla olmamalı. Otel olmasını istemiyoruz. Sergi alanı, yaşayan bir müze olabilir. Denizi görebilen, deniz kokusunu duyabilen bir yer olmalı.”⁴³

Barbaros Mahallesi Muhtarı Şaban Şahin ise, Tekel arsasının kamuya hizmet etmesi gerektiğini belirtirken, geliştirilecek projede, özellikle mekânsal hafıza açısından önem teşkil eden fabrika bacasının korunması gerektiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte Şahin, belediyenin zamanında müdahalesiyle Barbaros Mahallesi’ndeki bu değişimin, bugün ortaya çıkan mekânsal yapılaşmadan daha farklı olabileceğini “Eskiden bu yerler belediyenin alıp istimlak edebileceği yerlerdi. Ben çok çok sene evvel Kıyı ve 17 Burda AVM’leri (Şekil 2) yapılmadan önce Akfa’nın yerleri istimlak edilsin demiştim. Bundan sonra yapılması, istimlak edilmesi çok güç. Çünkü burada çok fazla yapılaşma oldu; çok güzel bir hareketlenme oldu. Bundan sonra akibeti ne olur bilmiyorum” sözleriyle açıklamıştır.⁴⁴

Belediyenin aldığı yap-işlet-devret kararı kentlinin tepkisini çekmiş, çeşitli platformlar ve sivil toplum üzerinden eylemlilikler gerçekleştirilmiştir. Çanakkale’de yaşayan ve çalışan, kentlinin söz hakkını savunan ve kentlinin dönüşümüne gerek yazınsal gerek görsel üretimle tepki veren Çanakkale Kent Hakkı Platformu, Tekel arsasının savunusu için kısa film yaparak bu projeye karşı sesini yükseltmiştir:

“Çanakkale Kent Hakkı Atölyesi olarak bu alanın endüstriyel kültür mirasına dâhil olduğunu, bu nedenle ileride alacağı biçim ve dönüşüm sürecinde kendi tarihsel ve kültürel bağlamından koparılmadan ve temsil ettiği üreten kent/kentli yapısına sadık kalınarak bu alanın şekillenmesi gerektiğini düşünüyoruz. Bunun için de bu alanı hâlihazırda kullanan (Parkourcu⁴⁵ genç arkadaşlar gibi) ve ileride kullanacak Çanakkalelilerin (Üniversite öğrencileri ya da ilk elden Barbaros Mahallesi sakinleri gibi) öncelikli ihtiyaçlarının bu alanın nasıl değerlendirileceği hususunda çok önemli olduğuna inanıyoruz. Çanakkale Belediyesi bunun için mahalle meclisleri ve sosyal yaşam dernekleri

aracılığıyla kentlilerle daha interaktif bir süreç geliştirdiği takdirde bu süreç çok daha katılımcı ilerleyebilir.”⁴⁶

Kentsel toplumsal hareketlerin içeriğine değinen Mayer’a göre, kamusal ve siyasal alanın özelleştirilmesine karşı mücadele, daha çok entelektüel aktivistler ve kültürel yaklaşımı merkeze koyan aktivistler tarafından yürütülmektedir. Bununla birlikte, Mayer, bu kentsel toplumsal hareketlerin eylemliliklerine dikkat çekerek bu eylemlerin “direnışten çok yaratıcılık” içerdiğini ve “karnaval ile protesto arasında” kaldığını ifade etmektedir. Bu nedenle, bu eylemlerin neoliberal kentlerin özelliği olan kültürel çeşitliliğin ve çekiciliğinin bir unsuru haline geldiğini belirtmektedir.⁴⁷ Bu yaratıcı eylemlilikler, her ne kadar Mayer’ın da ifade ettiği gibi neoliberal kentlerin bir karakteristiği haline gelmiş olsa da, bu tip eylemlilikler, kentlerdeki muhalefetin büyüyerek o kentlerin sınırları dışına çıkmasını ve kitleselleşmesini sağlamaktadır. Kent üzerine düşünen, yazan ve araştıran insanların bir araya geldiği Kent Hakkı Atölyesi’nin kısa film üretimi de bu yaratıcı eylemlilikten beslenerek ortaya çıkmıştır. Bu grup, kentlinin kamusal alanlarının savunusu için bir araya gelirken görsel ve yazınsal bir direniş örmüş; Çanakkale’deki toplumsal muhalefeti genişletip büyütürken muhalefetin sesinin Çanakkale dışına çıkmasını sağlamıştır. Kentsel muhalefetin sesinin kent sınırlarının dışına çıkması, yereldeki karar alıcılar için tedirgin edici olmakla birlikte, mekânsal kararların yeniden gözden geçirilmesini de beraberinde getirmektedir.

Belediye Meclisince belediye başkanına verilen yetkiyle birlikte, Çanakkale Belediyesi 4 Eylül 2014’te ihaleye çıkmış, sonucu 10 Eylül 2014’te belli olan ihaleyi, Tekel arsasını imar iznine karşılık olarak hibe eden, o süreçte (Tekel Lojmanlarının yıkılmasıyla boşalan arsada) inşaatı devam eden 17 Burda AVM Projesi’ni yürüten Esas Holding almıştır. Ancak ihale kısa bir süre sonra iptal edilmiştir. İhalenin iptaline ilişkin açıklama yapan Ülgür Gökhan, ihale sürecinden vazgeçmediklerini, ancak ihale şartnamesine uygun teklif verilmediği için ihalenin iptal edildiğini belirtmiştir. Gökhan, “Seçimlerde bize büyük bir puan kazandırdı” dediği Tekel arsasının ihalesinin yeniden gerçekleştirileceğini ifade etmiştir.⁴⁸

İhalenin iptalinde, kamuoyunun tepkisi önemli bir rol oynarken, Doğanlar Yatırım Holding tarafından yapılan Troy-park AVM yetkililerinin ihaleye itirazı da etkili olmuştur.⁴⁹

Çanakkale Belediye Başkanı Ülgür Gökhan halkın taleplerini önde tutan katılımcı belediyecilik anlayışına sahip olduklarını ve halkın talepleri doğrultusunda verdikleri kararları yeniden değerlendirdiklerini aşağıdaki sözlerle ifade etmiştir:

⁴³ Çanakkale MMO Başkanı Sevil Ural’la birebir görüşme yapılmada da, 2 Temmuz 2014’te gerçekleştirilen Tekel Arsasının durumuna ilişkin Çanakkale Belediyesi’nin gerçekleştirdiği katılım toplantısı sırasında Sevil Ural’ın yaptığı açıklamalara bu makalede yer verilmiştir.

⁴⁴ Şaban Şahin’le Görüşme, 2016.

⁴⁵ Çanakkale Kent Hakkı Platformu’ndan alınan bilgiye göre, Tekel arsasındaki yapılar, bu yapılar yıkılmadan önce engellerle çalışma disiplinine bağlı olan Parkour sporcuları tarafından kullanılmıştır.

⁴⁶ Çanakkale Kent Hakkı Platformu, 2015.

⁴⁷ Mayer, 2007, s. 97.

⁴⁸ Çanakkale İçinde, 30 Eylül 2014, (çevrimiçi).

⁴⁹ Çanakkale Aynalıpazar, 29 Eylül 2014, (çevrimiçi).

“Bir şeyi yaparken çok aktörlü katılımlarla yaptığım için kent halkı bunu sahiplenir. Başlangıcında yanlış karar verdiğem ya da halk tarafından uygun bulunmuyorsa, ben de geri adım atarım. Hiçbir zaman bir dayatmam yoktur. Sonuçta dediğim gibi, ben burada yaşayan insanlar adına karar veriyorum ve onların böyle bir talebi yoksa bizim de geri adım atmaktan başka çaremiz olmaz tabii.”⁵⁰

Sonuç olarak, Tekel arsası ikinci kez ihaleye çıkmış ancak hiçbir firma katılmadığı için iptal olmuştur. Ülgür Gökhan, Tekel arsası için bundan sonra izlenecek yolu, 19 Kasım 2014’te yaptığı basın açıklamasıyla halka duyurmuştur:

“İlk ihalede binalar mevcut binalardan daha büyük yapıldığı için ve orijinaline uymadığı için iptal edildi. Ayrıca başka bir firma da ihaleye girme isteğinde bulunmuştu. Sonuç olarak ikinci kez ihale kararı alındı ancak bu kez hiçbir firma ihaleye katılım göstermedi. Ben de yıkım ihalesi kararı aldım. Tüm binaları yıkıyoruz. Orada sadece önceden bir sanayi olduğunun göstergesi olması açısından baca kalacak. Süreç içinde bir proje yapılacak ve bütçemiz olduğu sürece yapmaya çalışacağız. Hâlbuki o tarzda yapabiliydik, hem iki binamız olacaktı, hem 15 yıl sonra tamamen Çanakkale Belediyesine kalacaktı. Bize bir peyzaj düzenlemesiyle tüm alanı bırakacaktı, üstelik kira verecekti. Ve 9 milyonluk bir yatırımı 5 kuruş para harcamadan yaptırmış olacaktık. Ama yatırımcılar çekildi. Mühim olan buranın opsiyonel olarak halkın kullanımına açılmasıdır.”⁵¹

Gökhan’ın da basın açıklamasında ifade ettiği gibi Tekel arsası üzerindeki fabrikalar ve depolama alanları yıkılmış, baca ise korunmuştur. Bu alan 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planında Sosyal Tesis Alanı (Çocuk Bilim Merkezi) olarak tanımlanmıştır.

Kent üzerine karar üretme hakkının halkın inisiyatifinde olması gerektiğini vurgulayan Harvey, bu hakkı tanınmadığı takdirde mücadele zeminin doğacağına dikkat çekmektedir.⁵² Harvey’in de belirttiği gibi, kent hakkı, ancak “artı ürünün üretimi ve kullanımı üzerindeki” demokratik gücün halka geçmesiyle gerçekleşmektedir.⁵³ Tekel arsası kazanımı, kentlilere ait kentsel kamusal açık alan üzerine karar verme hakkının, diğer bir deyişle kentsel “artı ürünün üretimi ve kullanımının” örülen kentsel mücadele sonucunda sermayeden alınarak halka geçmesini ifade etmektedir.

Harvey’e göre, nasıl bir kent istediğimiz sorusu, doğal çevreyle kurulan ilişkiyle, yaşam biçimleriyle, teknolojiyle ve arzuladığımız kent estetiğiyle bağlantılıdır. Bu bağlamda “kent hakkı bireyin kentsel kaynaklara ulaşma özgürlüğünü de aşan kendini ve buna bağlı olarak kentini değiştirebilme hakkıdır.” Bu hak da bireyden çok topluma aittir ve bu nedenle kenti kurgulama ve yeniden kurgulama hakkı da toplumsal dinamizmden gücünü almaktadır.⁵⁴ Tekel arsası

üzerindeki haklarını korumak için mücadele eden Çanakkaleliler bu alanın kullanım hakkını geri almıştır. Kentteki farklı platformların ürettiği eylemlilikler sayesinde kazanımla sonuçlanan Tekel arsası mücadelesiyle birlikte daha yaratıcı ve direngen bir kentsel muhalefet ortaya çıkmıştır.

Tekel arsası için sürdürülen mücadele sivil toplumu daha da güçlendirirken, yerel yönetimin kenttaşların taleplerine sessiz kalamayacağını göstermiştir. Burada yürütülen kent hakkı mücadelesi amacına ulaşmış, bu arsanın yap-işlet-devret usulüyle kamunun elinden çıkması engellenmiştir.

Sonuç

Kent hakkı, kentlinin kentteki söz hakkı ve bunun için verdiği mücadeledir. Diğer bir deyişle, kentin yenilenen mekânsal organizasyonuna karşı kentlilerin bir araya gelerek sesini yükseltmesidir. Lefebvre’nin kent hakkı kavramıyla tanımladığı kent hakkı kavramı, kentlerin yüksek yoğunluklu yapılaşmayla işgal edildiği, kamusal alanların bir bir özelleştirilerek kentlinin kullanımından çıkarıldığı bugün daha da önem kazanmaktadır.

12 Haziran 2011 Genel Seçimleri öncesinde, AKP’nin seçim kampanyasında Çanakkale’de gerçekleştirilecek altyapı projelerine de yer vermesiyle birlikte kentteki büyüme baskısı artarken, kentsel mekân değişim değeri üzerinden tanımlanmaya başlamıştır. Kentsel büyüme baskısı da beraberinde inşaat sektöründeki hareketlenmeyi ve yatırım projelerini getirmiştir. Bununla birlikte, Çanakkale kıyı bandı 2007’de yapılan 1/5000 Nazım İmar Plan Revizyonu’yla birlikte yeniden şekillenmiş, sanayi alanı kullanımında olan alanlar plan üzerinde “Özel Proje Alanı” kullanımına dönüştürülmüştür. Sermaye tarafından, Çanakkale kıyı bandından kalkan sanayi yerine, turizm ve konut odaklı projeler geliştirilmiştir. Bu projelere karşı Kent Konseyi içinden ve çeşitli platformlar üzerinden mücadele örülürken bu dinamizm sivil toplumun Çanakkale’de daha da güçlenmesini ve etkisini arttırmasını sağlamıştır. Kentsel mekân sermayenin talepleri doğrultusunda şekillenirken, ortaya çıkacak yeni mekânsal kurgu, kentlilerce örülen kent hakkı mücadelesiyle engellenmiştir. Kentliler yaşama alanlarına dair söz söyleme, karar üretme hakkını, kent hakkı mücadelesiyle geri almıştır. Bu projelere karşı ortaya çıkan mücadeleler, küçük ölçekli bir kentin kentsel büyüme baskısına karşı gösterdiği direnci ifade etmektedir.

Bu çalışma kapsamında, kentsel muhalefetin yürüttüğü mücadele sonucunda gerçekleşemeyen projeler ele alınmış ve kent hakkı mücadelesi, bu projeler üzerinden incelenmiştir. Yat Limanı Projesi’ne karşı Çanakkale Kent Konseyi içinde Yat Limanı Çalışma Grubu kurularak bu çalışma grubu üzerinden kentsel muhalefet örgütlenmiştir. Bu grup, yereldeki iktidar ve sermayenin birlikte verdiği yat limanı kararına karşı müzakere talep ederek kıyı alanlarına dair kararların halkla birlikte alınması gerektiğini savunmuş

⁵⁰ Ülgür Gökhan’la Görüşme, 2015. ⁵² Harvey, 2008, s. 23

⁵¹ Çanakkale Belediyesi, 19 Kasım 2014 (çevrimiçi). ⁵³ Harvey, 2015, s. 66. ⁵⁴ Harvey, 2008, s. 23.

ve yat limanı projesinin gerçekleşmesini önlemiştir. Kentsel mekâna dair kararlara katılım talebi zamanla kıyı alanlarının savunusuna evrilmiş; müzakere mücadeleye dönüşürken kentteki sivil ses güçlenmiştir. Yapılması durumunda getireceği inşaat yüküyle kentlilerin kıyı kullanımını sekteye uğratacak olan yat limanı, kentteki sivil toplumun birlikte ördüğü mücadeleyle proje aşamasında durdurulmuş, kentlilerin kıyı ve denizle olan ilişkisi korunmuştur.

Diğer bir kentsel mücadele alanı olan Tekel arsasının yap-işlet-devret yöntemiyle kullanım ve kontrol hakkının 15 seneliğine sermayeye devri kentteki sivil inisiyatiflerin mücadelesiyle engellenmiş; yerel yönetim halkın taleplerine kulak vermek zorunda kalmış ve bu alan üzerine karar üretme hakkı kamunun eline geçmiştir. Kentsel açık alanların hızla tüketildiği günümüzde, Tekel arsası gibi geniş bir alanın korunmuş olması ve halkın talepleri doğrultusunda kentsel açık alan olarak işlevlendirilmesi önemlidir. Tekel arsası mücadelesi, kent için önemli bir kentsel kamusal alanın tekrar kamunun eline geçmesiyle sonuçlanan kent hakkı mücadelesidir.

Bu yatırım projelerine karşı sivil toplum tarafından örülen eylemlilik, aynı zamanda kenttaşların neoliberal kentleşmeye karşı ortak yaşama alanlarının savunusu için ördükleri mücadeledir. Lefebvre ve Purcell'in bahsettiği "kent demokrasisi", Çanakkale'de gücünü sivil toplumdan ve sivil toplumun yerel yönetimle kurduğu çatışmacı ilişkiden almaktadır. Bu ilişki kentsel mekâna dair karar verme hakkının kenttaşlara ait olduğunu hatırlatırken yerel yönetimin kentliyle birlikte üretebilen demokrat bir yapıya evrilmesini sağlamaktadır.

Kentsel muhalefetin gücü, Çanakkale Belediye Meclisi tarafından ilk başta onaylanan Yat Limanı Projesi'nin ve Tekel arsası için geliştirilen projenin uygulamaya geçmesini önlemiş, kentsel muhalefet gerek müzakere yoluyla gerek direngen bir yol izleyerek yerel yönetim üzerinde baskı oluşturmuş kentsel mekân üzerine karar verme hakkını geri almıştır. Çanakkale'de bu iki projeye karşı kent hakkı mücadelesi örülerek kentlilere ait olan kıyı bandı üzerine karar verme hakkı kentlilere bırakılmıştır. Bu mücadeleler, kentteki sivil toplumu güçlendirerek daha yaratıcı ve direngen bir muhalefete dönüştürmüştür.

Kaynaklar

- Fernandes, E. (2007) "Constructing The 'Right To The City' In Brazil," *Social & Legal Studies*, Sayı 16/2, s. 201-219.
- Gottdiener, M. (2005) "Castells'in Düşüncesinde Kentsel Toplumsal Hareketlerin Yeri," Çev. Ç. Keskinok, Ed. M. Özbek, *Kamusal Alan*, İstanbul, Hil Yayınları, s. 429-439.
- Gökhan, Ü. (2015) Görüşme, 16 Kasım 2015.
- Harvey, D. (2002) "Sınıfsal Yapı ve Mekansal Farklılaşma Kuramı," 20. Yüzyıl Kenti, Ed. ve Çev. B. Duru, A. Alkan, Ankara, İmge Kitabevi, s. 147-173.
- Harvey, D. (2008) "The Right to the City," *New Left Review*, Ey-

lül-Ekim, Sayı 53, s. 23-40, (çevrimiçi) <http://newleftreview.org/11/53/david-harvey-the-right-to-the-city>, [Erişim Tarihi 19 Aralık 2015].

- Harvey, D. (2015) *Asi Şehirler*, Çev. A. D. Temiz, İstanbul, Metis Yayınları, 2015.
- Kalfa, Ş. (2014) Görüşme, 13 Kasım 2014
- Kurtuluş, H. (2010) "Kent Sosyolojisinde Değişen Kavrayışlar ve Türkiye'nin Kentleşme Deneyimi," *Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları*, Ed. Ö. Uğurlu, N. Ş. Pınarcıoğlu, A. Kanbak, M. Şiriner, İstanbul, Örgün yayınevi, s. 177-225.
- Lefebvre, H. (2000) *Writings on Cities*, Çev. Eleonore Kofman, Elizabeth Lebas, Oxford, Blackwell.
- Lefebvre, H. (2013) *Kentsel Devrim*, Çev. Selim Sezer, İstanbul, Sel Yayınları.
- Mayer, M. (2007) "Contesting The Neoliberalisation of Urban Governance," *Contesting Neoliberalism: Urban Frontiers*, New York, Guilford Press, s. 90-106.
- Mayer, M. (2009) "The 'Right To The City' In The Context Of Shifting Mottos Of Urban Social Movements," *City*, Sayı 13 (2-3), Haziran-Eylül, s. 362-374.
- O'Toole, T. ve Gale, R. (2014) "Participatory Governance in Practice," *Practices of Freedom; Decentred Governance, Conflict and Democratic Participation*, Ed. S. Griggs, A. J. Norval, H. Wagenaar, Cambridge, Cambridge University Press, s. 199-216.
- Purcell, M. (2002) "Excavating Lefebvre: The Right To The City and Its Urban Politics of The Inhabitant," *Geojournal*, Sayı: 58, s. 99-108.
- Şahin, Ş. (2016) Görüşme, 11 Ocak 2016.
- Yat Limanı Çalışma Grubu (2013) *Çanakkale Kent Konseyi Yat Limanı'nın Yerine Hayır Dedi: Yat Limanı Çalışma Raporu*, Ed. S. Yavuz, G. Sarışen, D. Türkes, S. Başaran, Çanakkale, Çanakkale Kent Konseyi Yayınları: 33,
- Zieleniec, A. (2007) *Space and Social Theory*, London, Sage Publications, 2007.

Gazeteler ve İnternet Kaynakları

- Arkitera "Çanakkale CHP Milletvekili Ali Sarıbaş'ın Çanakkale Tekel Şarap ve Konyak Fabrikasına dair verdiği soru önergesi," (çevrimiçi) <http://www.arkitera.com/files/haber/22868/7-30641s.pdf>, [Erişim tarihi 11 Kasım 2015].
- Arkitera, "Şehrin Bizden Çaldığı Hareketler," (çevrimiçi) <http://www.arkitera.com/haber/22868/sehrin-bizden-caldigi-hereketler>, [Erişim tarihi 11 Kasım 2015].
- Çanakkale Aynalıpazar (2014) "Olay Yaratan İhale İptal," 29 Eylül 2014, (çevrimiçi) <http://www.canakkaleaynalipazar.com/olay-yaratan-ihale-iptal/1145/>, [Erişim tarihi 12 Kasım 2015].
- Çanakkale Belediyesi (2014), "Eski fabrika Alanı Katılımcı Anlayışla Düzenlenecek," 7 Temmuz 2014, (çevrimiçi) <http://www.canakkale.bel.tr/icerik/4001/eski-fabrika-alani-katilimci-anlayisla-duzenlenecek/>, [Erişim tarihi 12 Kasım 2015].
- Çanakkale Belediyesi, "Başkan Gökhan Kent ve Ülke Gündemine İlişkin Değerlendirmelerde Bulundu," 19 Kasım 2014, (çevrimiçi) <http://www.canakkale.bel.tr/icerik/4596/baskan-gokhan-kent-ve-ulke-gundemine-iliskin-degerlendirmelerde-bulundu/>, [Erişim tarihi 26 Kasım 2015].
- Çanakkale Belediyesi (2017), *Çanakkale Merkez Mahalleleri*, http://www.canakkale.bel.tr/assets/eskisite/images/content/sehir_plani_2014.jpg, [Erişim tarihi 15 Aralık 2017].

- Çanakkale Birlik gazetesi (1984), “MDP Belediye Başkan Adayı: faruk Semizoğlu,” 7 Mart 1984 Çarşamba, Yıl: 4 sayı:1512.
- Çanakkale Boğaz Gazetesi, “Belediyenin Kapısına Dayandılar,” (çevrimiçi) <http://www.bogazgazetesi.com.tr/belediyenin-kapisina-dayandilar/>, [Erişim tarihi 11 Kasım 2015].
- Çanakkale Gündem Gazetesi (2012) “Yat Limanında Referandum Doğru,” 4 Temmuz Çarşamba 2012.
- Çanakkale Gündem (2012) “Kent Konseyi’nden Ankete Sert Çıkış: “Mahalle, Kent Adına Karar Veremez”, 19 Aralık 2012.
- Çanakkale İçinde, “Eski Tekel Şarap ve Konyak Fabrikası’nın Yıkımına Başlandı,” (çevrimiçi) <http://www.canakkaleicinde.com/eski-tek-el-sarap-ve-konyak-fabrikasinin-yikimina-baslandi/>, [Erişim tarihi 11 Kasım 2015].
- Çanakkale İçinde (2014), “Halkın Arazisi Yeniden İhaleye Çıkacak,” 30 Eylül 2014, (çevrimiçi) <http://www.canakkaleicinde.com/halkin-arazisi-yeniden-ihaleye-cikacak/>, [Erişim tarihi 12 Kasım 2015].
- Çanakkale Objektif Gazetesi (2012) “Şeytanın Gör Dediği,” 6 Temmuz Cuma 2012.
- Çanakkale Olay Gazetesi (2013), “Yat Limanı Projesi Tartışmasında Kafalar Aydınlandı; Başkan Gökhan, ‘geri çekme’ konusuna açıklık getirdi...”, 16 Ocak 2013.
- Çanakkale Kent Hakkı Platformu: (çevrimiçi) <http://kenthakkicanakkale.blogspot.com.tr/2014/10/canakkale-kent-hakk-atolyesi-video-ve.html>, [Erişim tarihi 12 Kasım 2015].
- Çanakkale Kent Hakkı Platformu, <http://kenthakkicanakkale.blogspot.com.tr/2014/10/canakkale-kent-hakk-atolyesi-video-ve.html>, [Erişim tarihi 12 Kasım 2015].
- İşte Çanakkale Gazetesi (2013) “Yat Limanı’nda Flaş Gelişme!”, 5 Ocak 2013 Cumartesi, Yıl: 3 Sayı: 896.
- İşte Çanakkale Gazetesi (2013) “Çanakkale Ticaret ve Sanayi Odası’nın İlanıdır”, 9 Ocak 2013 Çarşamba, Yıl: 3 Sayı: 900.

İstanbul Kıyılarında Farklı Toplumsal Yapılar ve Kıyı İlişkileri

Diffrent Social Structures in İstanbul Coasts and Relations with the Coasts

Berna DİKÇINAR SEL

ÖZ

İstanbul, sahip olduğu coğrafi özellikleri açısından dünyada su kıyısında kurulmuş yerleşmeler arasında ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Ancak kırdan kente göç ve yaşanan hızlı kentleşme, İstanbul'un su ile kurduğu ilişkinin değişmesini getirmiştir. Makale, bu değişimi esas alarak 2011 yılı itibarıyla İstanbul kıyı yerleşmelerinde yaşayanların toplumsal, kültürel ve ekonomik yapısını irdelemektedir. Bu irdelemede Avrupa ve Anadolu yakalarının Karadeniz ve Marmara kıyıları ile Boğaziçi'nin iki kıyısındaki yerleşmelerde gerçekleştirilen hane halkı anketleri kullanılmakta, bulgular mekânsal olarak tanımlanmaktadır. Hane halkı anketleri iki kategoride değerlendirilmiştir; 1) Sosyo-ekonomik yapı: hane halkının genel profili ve demografik yapı bileşenlerinin tanımlanması. 2) Kıyı alanlarının kullanımı: kıyı alanlarının niteliğinin, kullanıcı ile mevcut işlevler arası ilişkilerin belirlenmesi. Değerlendirme sonucunda ise aşağıdaki sorular yanıtlanmaya çalışılmıştır;

1. Farklı sosyo-ekonomik yapıya sahip nüfusun yoğunlaşma gösterdiği kıyı bölgeleri,
2. Farklı sosyo-ekonomik yapıya sahip nüfusun kıyı mekanı, kıyı kullanımı ve kıyı algısının farklılaşıp farklılaşmadığı ve
3. Farklı sosyo-ekonomik yapıya sahip nüfusun yoğunlaştığı kıyı bölgelerinin fizik mekanın temel özellikleri.

Çalışma sonucunda İstanbul kıyı bölgelerinde yaşayan nüfus sosyo-ekonomik açıdan farklı özelliklere sahip olsa da, kıyı algısı ve kıyı ilişkisinin çok büyük farklılık göstermediği, kentin tüm kıyı bölgelerinde yaşayanların kıyı mekanıyla ilişkisinin oldukça zayıf ve kıyıyla ilgili algı ve beklentilerinin düşük olduğu görülmüştür.

Anahtar sözcükler: Kentleşme; kıyı; kıyı algısı; sosyal yapı.

ABSTRACT

Istanbul has a privileged place among the settlements established around the world in terms of its geographical features. However, immigration from the rural to the city and the rapid urbanization that has taken place have changed the relationship that Istanbul has established with water. Based on this change, the article examines the social, cultural and economic structure of the residents of Istanbul coastal settlements as of 2011. In this review, household surveys conducted in the Black Sea and Marmara coasts of European and Anatolian enclaves and settlements on two coasts of the Bosphorus are used and the findings are defined as spatial. Household surveys were evaluated in two categories; 1) Socio-economic structure: identification of the general profile and demographic components of households. 2) Use of coastal areas: determination of the nature of coastal areas, relationships between user and existing functions. As a result of the evaluation, the following questions were tried to be answered;

1. The coastal regions where the population with different socio-economic structure shows concentration,
2. The population with different socio-economic structure, the coastal area, the coastal use and the coastal perception,
3. Basic characteristics of the physical environment of the coastal areas where the population with different socio-economic structure concentrates.

Although the population living in coastal regions of Istanbul has different characteristics in terms of socio-economical results, it is seen that coastal and coastal relations do not vary much, and that the coastal area of the city has a very weak relation with the coastal area and the perception and expectations related to coastal areas are low.

Keywords: Urbanization; coast; perception of the coast; social structure.

Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul

Başvuru tarihi: 25 Ocak 2018 - Kabul tarihi: 16 Şubat 2018

İletişim: Berna DİKÇINAR SEL. e-posta: bernasel@gmail.com

© 2018 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi - © 2018 Yıldız Technical University, Faculty of Architecture

Giriş

Su, her zaman ülkelerin toplumsal ve ekonomik yönden ilerlemesinin temel unsuru olmuş, tüm büyük uygarlıklar, ticaret yapmak, suyun getirdiği savunma olanaklarından, deniz taşımacılığında, kıyının yumuşatıcı iklim özelliklerinden faydalanmak için su etrafında kurulmuşlardır.¹

İstanbul kentinin kurulduğu dönemlerden başlayarak dünyada giderek artan öneminin belirleyici sebeplerinden biri Asya ve Avrupa kıtalarının birleşme (ya da ayrılma) noktası olma özelliğidir. Su ya da kara yollarının kesiştiği bu önemli nokta tarih boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış ve bu özelliği ile kent her zaman kendine özgü bir kimlikle anılmıştır. İstanbul'un su kenarı yerleşmesi olmasının kent kimliğinin gelişiminde ve makro-formunun belirlenmesinde olduğu gibi, aynı zamanda kentlilerin yaşamında da belirgin etkileri olmuştur. Coğrafi konumu ve olanakları gereği İstanbul her dönemde uluslararası bir liman işlevi görmüştür. Su; İstanbul'da kentin alt bölgelerini (karşılıklı kıyıları) birbirinden ayıran, aynı zamanda da birleştiren bir öğedir. Bu özelliği nedeniyle kıyılar ulaşım ve dinlenme-eğlenme faaliyetleri için potansiyel alanlar olmuştur. Bunların yanı sıra Boğaz kıyıları boyunca yerleşen prestij grubuna ait yalılar, vadi içlerindeki Boğaz köyleri ve Boğaz'ın iki yakasındaki korular, orman çiftlikleri, ayazmalar, çayırlar ve dinlenme-eğlenme alanları zihinlerde İstanbul'un kimliğini oluşturan bir özellik olarak 1980'lere değin yaşamıştır.²

1950'li yıllar İstanbul'un makro formunu ve gelişimini belirleyen özelliklerin tarih, coğrafya, iklim gibi öğelerden, göç, sanayileşme, hızlı nüfus artışı, hızlı kentleşme, gece-kondulaşma, kaçak yapılaşma gibi etmenlere doğru değişiminin başlangıcını tanımlar. Kent bu yıllardan itibaren 1980'lere kadar en hızlı büyüme ve kentleşme süreci içersine girmiştir.

İstanbul gibi sürekli büyüyen ve değişen dinamik kentlerde, bu büyüme ve değişimden en çok etkilenen alanların başında kıyılar gelmektedir. Bu tür kentlerde kıyı alanları su ya da su kıyısı ile doğrudan ilişkisi olmayan birçok kullanıma sahne olmakta, genellikle denetim eksikliğinin ve plansız büyümenin egemen olduğu dönemlerde de yapılaşmadan en çok etkilenen alanlar kent kıyıları olmaktadır. Sanayileşme sürecinde sanayi tesislerinin kıyı alanlarında yaptığı tahribatın bir benzeri günümüzde kentsel donatılar, ticaret ve benzeri yapılar olarak yerel yönetimin parçacı projeleri ya da merkezi yönetimin çeşitli yasal düzenlemeleri aracılığıyla gerçekleşmektedir. Kıyının doğal biçimine müdahale edilerek kıyıda yaratılan dolgu alanlarında gerçekleşen kıyı işlevleriyle doğrudan ilişkisi olmayan bu yapılar, kent ile kıyı arasını işgal ederek, kıyı arkasındaki yerleşmeleri su kıyısında, ancak suyla ilişkisiz hale dönüştürmektedirler.³

Kentin bir parçası olan kıyı alanlarında gerçekleşen kullanımları; suya dayalı ve suya dayalı olmayan kullanımlar biçiminde ele almak mümkündür. Suya dayalı kıyı kullanımları; tersaneler, tekne yapımı ve onarımı ile balıkçılığa dayalı üretim ve bakım alanları, yük ve yolcu limanları, yaya, bisiklet vb. ulaşım alanları, karayolu ve su yolu aktarma alanları, transfer merkezleri, güvenlik ve denetime yönelik altyapı alanları, suya dayalı enerji üretim alanları, marinalar ve balıkçı barınakları gibi deniz araçları bağlama depolama alanları ile dinlenme ve rekreasyon alanlarıdır. Suya dayalı olmayan kıyı kullanımları; araç yolları ile bu araçlara ilişkin depolama alanları, denizle ilişkili olmayan faaliyetlere konu sosyal ve kültürel tesisler, sağlık tesisleri, denizle ilişkili olmayan eğitim tesisleri, konut, ticaret, alışveriş alanları, atık toplama ve bertaraf etmeye yönelik altyapı tesisleri, sanayi tesisleri vb. olarak sıralanabilir.⁴

Kentsel alanlarda kıyı kullanım türleri ile ilgili olarak yapılan sınıflamalar, literatürde kıyılarda yer alabilecek işlevler doğrultusunda tasnif edilmektedir.

Ticari Kıyı: Kıyı alanlarında ticari faaliyetler kıyı mekânında var olan en önemli fonksiyonlardır. Yeme-içme ve kıyı manzarası vazgeçilmez bir birlikteliktir. Günümüzde de yeme-içmeye yönelik ticari faaliyetler kıyı mekânlarına yönelik dönüşüm projelerinin önemli temalarındandır. Bu tema gerek tek başına gerek büyük komplekslerin bir parçası olarak kıyı mekânlarında yer almaktadır. Konaklama tesisleri (oteller vb.) de aynı temanın devamıdır ve daha geniş karma kullanımlı bir gelişmenin parçası olarak görülmektedir.⁵

Kültürel, Eğitsel ve Çevreci Kıyı: Kıyılar nesiller boyunca dini mimari, anıtlar, kamusal sanat ve büyük kültürel yapılara ev sahipliği yapmıştır ve bu eğilim günümüzde de devam etmektedir. Büyük akvaryumlar, kültür ve eğitim mekânları modern kentlerin sıklıkla tercih ettiği kıyı yapıları arasında öncelikli olanlarıdır.⁶

Tarihsel Kıyı: Geleneksel olarak kıyı mekânı kentin tarihi çekirdeğini sınırlayan doğal bir eşik olarak tanımlanabilmektedir. Günümüzde ise, kıyı kentlerinin bir bölümünde hareketli ve tehlikeli alanlar olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle kente kıyı mekânı arasındaki sanayi ve liman bölgelerinin kentin çeperlerine kaymasıyla birlikte boşalan bölgeler, gerek yapı stoku gerekse bu yapı stokunun sahip olduğu mimari ve tarihsel özellikleri açısından yeniden canlandırma sürecine girmiş ya da girmekte olan bölgelerdir.⁷

Rekreasyonel Kıyı; Boş zamanını su kıyısında geçirmek son dönemde tüm dünyadaki kentsel kıyı gelişimlerinin ortak temasıdır. Balık avlama, yüzme veya sessizce düşünme gibi boş zamanı değerlendirmeye yönelik gereksinimler

¹ Kılıç, 2009. ² Yenen vd.: 1994. ³ Dikçınar Sel: 2011, 1.1.69.

³ Dikçınar Sel: 2011, 1.1.69.

⁵ Hayuth, 1988.

⁶ Hayuth, 1988.

⁴ Dikçınar Sel: 2011, 1.1.70.

⁷ Hayuth, 1988.

kentlileri su kıyısına çekmektedir. Çoğu zaman mimari olarak heyecan veren ticari ve kültürel projelere olan ilgi nedeniyle ihmal edilmekle birlikte, dümdüz alanda yeni yaratılan kamusal mekânlar (büyük parklar, yürüyüş yolları ve patika sistemleri, mahalle oyun alanları) bugünün kentsel kıyıları boyunca meydana gelen en önemli kıyı kullanımlarıdır.⁸

Meskûn Kıyı: Geçmişte ve günümüzde kıyı alanları barınma işlevinin en fazla tercih edildiği alanlardır. Ekonomik açıdan değerlendirildiğinde; su kenarındaki emlak diğerlerinden daha değerli olduğu kabul edilmiş bir gerçektir. İnsanlar fırtına vb. gibi doğal afet riskine rağmen su kenarında konut yapıları yapmaya devam etmektedirler. Su kenarında yaşama talebi “yeni kıyılar”da (kentsel alana yeni katılmış ya da boşaltılmış kıyı alanlarında) da önemini giderek büyüyen bir eğilimle korumaktadır.⁹

Kıyıda Çalışma Alanları: Sanayileşme süreci ile birlikte kentsel kıyılarda en geniş yer kaplayan kullanım alanları, yük limanları ve ulaşım alanları olmuştur. Günümüzde limanlar kentten uzaklaşmakla birlikte bazı fonksiyonlar halen kent merkezinde bulunmaktadır.¹⁰

İstanbul Kıyıların Tanımlama Çalışması

Bu makale, Yıldız Teknik Üniversitesinde bir çalışma grubu tarafından 2011-2012 yılları arasında İstanbul Büyükşehir Belediyesi için hazırlanan “İstanbul Çevre Düzeni Planının Kıyı Alanlarına İlişkin Yaklaşımının Mekana Yansıtılmasına Yönelik Araştırma Değerlendirme ve Model Geliştirme İşi” Başlıklı araştırmaya temellenmektedir. Çalışma kapsamında kıyı bölgesi konut alanlarında yaşayan hane halkı, kıyı kullanıcısı ve ikinci konut hane halkı ile anketler gerçekleştirilmiştir. Kıyı bölgesi konut alanlarında yaşayan hane halkı ile yapılan anketlerin sonuçları bu makale kapsamında gözden geçirilerek yeniden kaleme alınmıştır.

Günümüzde İstanbul kenti kıyılarında en önemli işlev olarak konut alanları bulunmaktadır. Makalede, kıyıda konut alanlarında yaşayan nüfusun sosyal ve ekonomik yapısını, kent kıyısı ile ilişkisini, kıyı algısını, sahip olduğu kıyı kültürünü, kıyı kullanım şekillerini ve kent kıyısı ile ilgili beklentilerini saptamak ve elde edilen bulguların kıyılara yönelik gerçekleştirilecek olan planlama çalışmalarına girdi olmasını sağlamak amacıyla gerçekleştirilmiş bir hane halkı anket sonuçları tartışılmaktadır. Bu tartışmanın ana eksenini ise kentleşme süreci tanımlamaktadır.

Yöntem

Çalışma kapsamında İstanbul’un kıyı bölgelerinde yaşayanların sosyal ve ekonomik yapısını tanımlamak ve bu bölgelerdeki nüfusun kıyı mekânı ve deniz ilişkisini tespit edebilmek amacıyla İstanbul bütününde 13 alt bölge belirlenerek toplam 1079 hane halkı anketi gerçekleştirilmiştir. Toplam 43 sorudan oluşan anket, üç ana vektör etrafında

kümelenen sorulardan oluşturulmuştur:

- Sosyo-ekonomik yapı: hane halkının genel profili ve demografik yapı bileşenlerinin tanımlanması,
- Kıyı alanlarının kullanımı: kıyı alanlarının niteliğinin, kullanıcı ile mevcut işlevler arası ilişkilerin belirlenmesi.
- Değişim-dönüşüm ve etkileri: yerleşim alanının oluşum sürecinin, konutun fiziksel yapı özelliklerinin, sorunların, yaşayanların geleceğe ilişkin beklentilerinin saptanması,

Sorular her vektörü oluşturan alt bileşenler etrafında kümelenecek, ölçümü yapılmak istenen değişkenler sorular ile özdeşleştirilmiştir. Anketin sorguladığı temel konunun kıyı kullanımı olması nedeniyle soruların yaklaşık %50’si (20 adet) anket yapılan hanenin kıyı ile ilişkisini saptamaya yönelik olarak tanımlanmıştır. Örneklem çerçevesi belirlenen anket bölgelerinde bulunan cadde ve sokaklar olup anket nüfusu 3348 kişi olarak sonuçlanmıştır. Örneklem birimleri öncelikle 15 yaş üstü hane bireyleri ve hane başkanlarıdır.¹¹

Hane halkı anket sonuçlarının aşağıda yer alan değerlendirilmesinde; öncelikle anket bölgeleri bazında hane halkının sosyal ve ekonomik profili, kıyı alanları ile ilişkileri, kıyı alanlarını kullanım biçimleri ve kıyı mekânına ilişkin beklentileri yorumlanmaya çalışılmıştır.

Anket bölgeleri

Çalışma alanı;¹² Karadeniz, Marmara Denizi, Boğaz ve Adalar’ın yanı sıra Küçükçekmece ve Büyükçekmece göllerinin kıyılarından oluşmaktadır. Toplam kıyı uzunluğu 614.8 km’dir. Çalışma Kapsamında İstanbul sekiz alt bölge olarak ele alınmıştır. Anketlerin sekiz alt bölgeyi tüm özellikleri ile kapsamaları için uygulama 13 alt bölgede gerçekleştirilmiştir. Bu alt bölgeler; Haliç Kıyıları, Beşiktaş, Sarıyer-Tarabya, Kilyos-Ağaçlı-Karaburun, Bakırköy-Zeytinburnu, Silivri, Kalamış-Caddebostan, Haydarpaşa-Salacak-Kadıköy, Beykoz, Riva-Şile, Kartal, Tuzla, Adalar olarak belirlenmiştir (Şekil 1).

Nüfusun Demografik Yapı özellikleri

Ankete katılan nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde; nüfusun toplamda %36.3’ünün 35-54 yaş grubunda yığıldığı görülmektedir. 19-34 yaş grubu ise

¹¹ Anket sayısı %95 güven sınırlarına göre (+/-) %4.9 hata payıdır, örnek sayısı belirlenen anket bölgelerine eşit olarak dağıtılmıştır.

¹² Çalışma alanı sınırları; YTÜ’nün İBŞB’ye hazırladığı İÇD Planının Kıyı Alanlarına İlişkin Yaklaşımının Mekana Yansıtılmasına Yönelik Araştırma Değerlendirme ve Model Geliştirme İşi kapsamında YTÜ çalışma ekibi tarafından belirlenmiştir. Karadeniz, Marmara Denizi, Boğaz ve Adalar’ın yanı sıra Küçükçekmece ve Büyükçekmece göllerinin kıyılarından oluşmaktadır. Toplam kıyı uzunluğu 614.8 km’dir. Kuzeydoğuda Ağva, kuzeybatıda Yalıköy, güneydoğuda Tuzla ve güneybatıda Silivri ile sınırlanan 524.5 km. uzunluğundaki deniz kıyıları, 56.6 km uzunluğundaki Büyükçekmece Gölü kıyı alanı ve 33.7 km. uzunluğundaki Küçükçekmece Gölü kıyı alanından oluşmaktadır. Çalışma alanı belirlenirken kıyıdağlan kara yönünde sabit bir derinlik esas alınmamıştır. Bunun yerine İstanbul’un deniz kıyıları doğal ve yapay yönden anlamlı bir bütünlük sağlayabilecek bir şekilde tarif edilmiştir. Sit alanları, Koruma alanları, Yamaç üst kot noktaları, Sırtlar ve silüet noktaları, Kıyıya ilk paralel vadiler, Kıyıya uzantısı olan kıyı gerisindeki eski yerleşmeler, Yerleşme merkezleri, D-100 karayolu, Demiryolu ve Bazı üst kademe kent içi arterlerdir.

⁸ Hayuth, 1988.

⁹ Hayuth, 1988.

¹⁰ Hayuth, 1988.

Şekil 1. Anket yapılan İstanbul kıyı alt bölgeleri.

%31.1 oranıyla ikinci sırada yer almaktadır. Anket nüfusunun %75.2'sinin 15-54 yaş aralığındaki bireylerden oluşmakta, dolayısıyla İstanbul kıyı alanlarında yaşayan nüfus içinde faal yaş grubu yığılma göstermektedir. İstanbul toplam nüfusu (2013) içerisindeki faal nüfus oranının %71.6 olduğu dikkate alındığında kıyı alanlarındaki faal nüfus oranının İstanbul geneline oranla daha yüksek olduğu ifade edilebilir.

Nüfusun yaş gruplarına dağılımı bölgeler bazında değerlendirildiğinde ise; Beşiktaş ve Kartal alt-bölgelerinde yaklaşık %45'lik bir oranla 35-54 aralığındaki nüfusun en yüksek paya sahip olduğu görülmektedir. 15-54 yaş aralığındaki nüfusun en yüksek oranda yaşadığı kıyı alanları Beşiktaş, Bakırköy-Zeytinburnu ve Kartal olarak tespit edilmiştir. Adı geçen bölgelerde faal nüfus toplam kıyı nüfusunun yaklaşık %80'ini oluşturmaktadır.

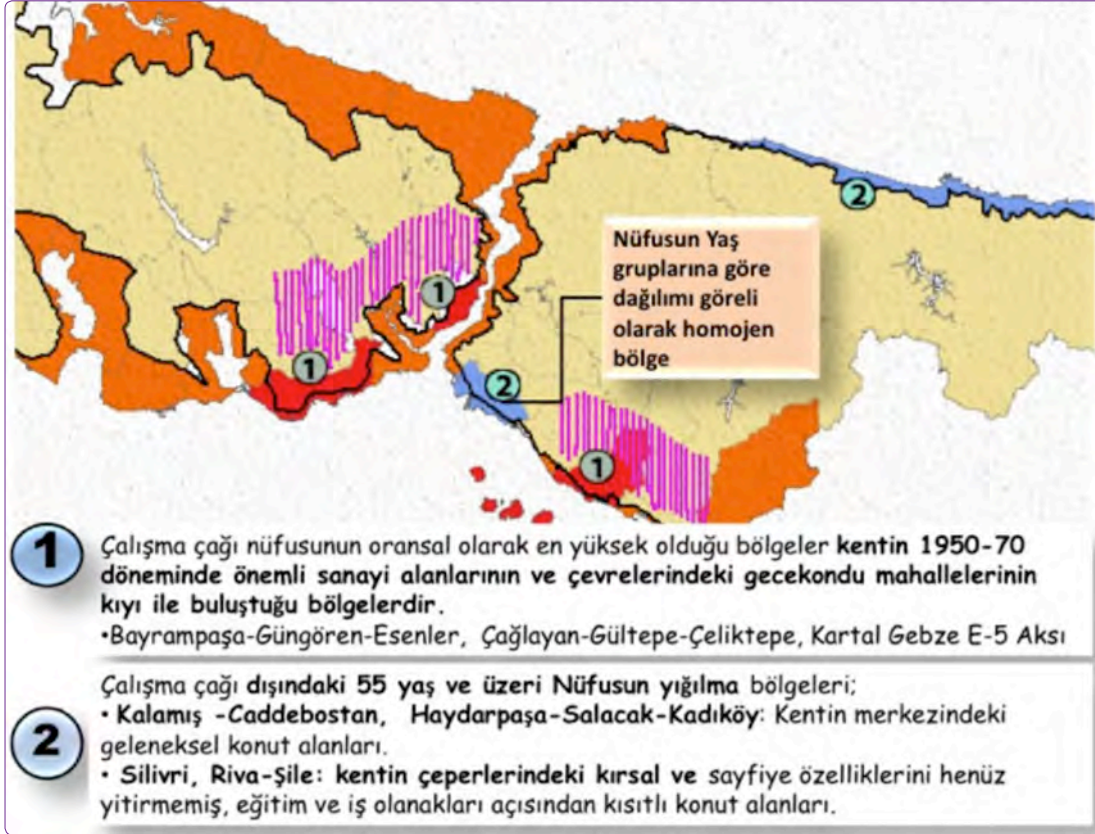
Riva-Şile, Kalamış-Caddebostan, Kilyos-Ağaçlık-Karaburun ve Haydarpaşa-Salacak-Kadıköy alt bölgeleri ise 65+ yaş üstü nüfusun görece olarak yığılma gösterdiği yerleşmelerdir. 55 yaş üstü olarak değerlendirdiğimizde ise Kalamış-Caddebostan, Silivri ve özellikle de Riva-Şile yerleşmeleri yaşlı nüfusun yığılma bölgeleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Nüfusun yaş gruplarına dağılımı mekânsal olarak değerlendirildiğinde Şekil 2'deki bölgelemeye ulaşılmaktadır. Buna göre 1 numara ile tanımlanan alt bölgeler; çalışma çağ nüfusunun oransal olarak en yüksek olduğu bölgelerdir. Bu bölgeler kentin 1950-70 döneminde önemli sanayi akslarının (Bayrampaşa-Güngören-Esenler, Çağlayan-Gültepe-Çeliktepe ve Kartal-Gebze E-5 aksı) ve çevrelerindeki gecekondu mahallelerinin kıyı ile bulunduğu, Bakırköy-Zeytinburnu, Beşiktaş ve Kartal yerleşmelerinin kıyı kesimleridir.

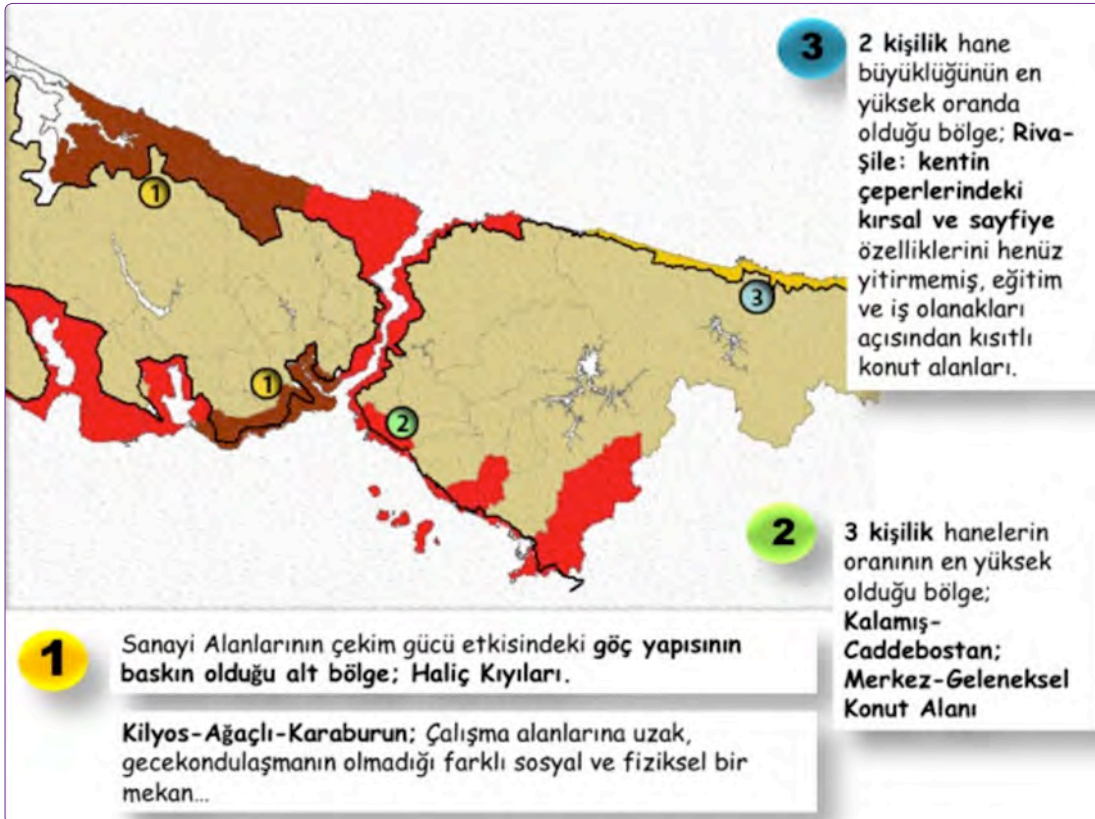
2 numara ile tanımlanan bölgeler ise 55 yaş ve üzeri nüfusun yığılma bölgeleridir. Bunlardan, Kalamış-Caddebostan, Haydarpaşa-Salacak-Kadıköy alt bölgeleri kentin merkezindeki geleneksel kıyı konut alanları, Silivri, Riva-Şile alt bölgeleri ise kentin çeperlerindeki kırsal ve sayfiye özelliklerini henüz yitirmemiş eğitim ve iş olanakları açısından kısıtlı, konut alanlarıdır.

Alt-bölgeler bazında hane halkı büyüklükleri değerlendirildiğinde üç (3) kişilik (%30.4) ve dört (4) kişilik (%25.4) ailelerin en yüksek oranlarda olduğu görülmektedir. Tuzla, Bakırköy-Zeytinburnu ve Haliç kıyıları olarak tanımlanan anket bölgelerinde -diğer alt-bölgelerden farklı olarak- beş (5) kişi ve daha fazla nüfusa sahip hanelerin oranının %10'un üzerinde olduğu görülmektedir. Yine aynı bölgeler 4 kişilik hane büyüklüğü açısından da en yüksek orana sahip alt-bölgeler olarak tespit edilmiştir. 3 kişilik hane büyüklüğü anket toplam nüfusu içerisinde %30'luk paya sahiptir ve en yüksek oran Kalamış-Caddebostan (%42) güzergâhında yaşayan ailelere aittir. Kartal, Kalamış-Caddebostan ve Beşiktaş %10'dan yüksek oranda tek kişilik ailelerin tercih ettiği kıyı alanları olarak öne çıkmaktadır.

Hane halkı büyüklükleri açısından kıyı alanları üç alt bölgeye ayrılmaktadır (Şekil 3). Buna göre 4-5 kişilik hanelerin en yüksek oranda olduğu bölgeler Haliç Kıyıları ve Kilyos-Ağaçlık-Karaburun'dur. Bu bölgelerden Haliç Kıyıları, sanayi alanlarının çekim gücü etkisindeki göç yapısının baskın olduğu alt bölge, Kilyos-Ağaçlık-Karaburun ise, çalışma alanlarına uzak, gecekondulaşmanın olmadığı farklı sosyal ve fiziksel özellikteki kıyı alanı olarak farklılaşmaktadır. Kıyı alanları genelinde 3 kişilik hanelerin yoğunlaştığı bölgeler ise Boğaz'ın iki yakası ve Marmara Denizi kıyılarındaki Ka-

Şekil 2. Kıyı bölgelerindeki nüfusun yaş gruplarına dağılımının oluşturduğu alt bölgeler.

Şekil 3. Kıyı bölgelerindeki hane halkı büyüklüklerinin oluşturduğu alt bölgeler.

dıköy, Üsküdar, Beşiktaş, Sarıyer gibi geleneksel kıyı konut alanlarıdır. Şekil 3'de 3 numara ile tanımlanan alt bölgeler ise 2 kişilik hane büyüklüğünün en yüksek oranda olduğu Riva-Şile yerleşmeleridir ve bu yerleşmeler kentin çeperlerinde, kırsal ve sayfiye özelliklerini henüz yitirmemiş, eğitim ve iş olanakları açısından kısıtlı konut alanlarıdır.

İstanbul'da hane büyüklüğü 2007 nüfus sayım sonuçlarına göre ortalama 3.9 kişidir. Çalışma kapsamında yapılan anket sonuçlarına göre kıyı alanlarında bu değer 3.2 kişi olarak bulunmuştur. Kentin bütünü 4 kişilik aile büyüklüğüne yaklaşırken kıyı alanlarının 3.2 kişi olması kentin kıyı ve iç kesimler arasındaki toplumsal yapının farklılaşma göstergelerinden biri olarak çıkmaktadır.

Toplumsal Yapı Özellikleri

Çalışma kapsamında hanelerin sosyo-ekonomik yapılarını çözümlenmek amacıyla hane başkanlarına soru yöneltilmiş ve değerlendirilmiştir. Tüm alt-bölgelerde hane başkanlarının yaş grupları incelendiğinde %30 oranında 45-54 yaş grubunda oldukları görülmüştür. Hane başkanlarının yaş grubu olarak yoğun olduğu ikinci grup %22.9 oranıyla 35-44 yaş grubudur. Bakırköy, Adalar 45-54 yaş arasındaki hane başkanlarının en yüksek orana (%40'ın üzerinde) sahip oldukları alt-bölgelerdir. Tuzla, Riva Şile, Haydarpaşa-Salacak-Kadıköy ve Kilyos Ağaçlık-Karaburun alt bölgeleri dışındaki alt bölgelerde ise 35-44 yaş grubu oranı %20'nin üzerindedir.

Hane başkanları doğum yerlerine göre sınıflandırıldığında, Haliç Kıyıları, Beşiktaş, Bakırköy-Zeytinburnu, Silivri, Kartal, Tuzla ve Adalar alt-bölgelerinde Marmara dışında doğmuş olan hane başkanlarının oranının %60'ın üstünde olduğu tespit edilmiştir. İstanbul doğumlu hane başkanlarının %35'in üzerinde olduğu alt-bölgeler Adalar, Kalamış-Caddebostan'dır. Kilyos, Riva-Şile ve Beykoz alt-bölgelerinde ise hane başkanlarının %50'den fazlası İstanbul doğumludur. İstanbul doğumlu hane başkanlarının kentin Doğu Yakasının Kuzey kıyılarındaki yerleşmelerde yoğunlaşması dikkat çekicidir.

İstanbul kent bütününde toplam nüfusun doğum yerleri incelendiğinde (2007 nüfus verileri); İstanbul doğumluların oranı %16.85 olarak bulunmaktadır. Bu durum anket sonuçları ile birlikte değerlendirildiğinde, İstanbul kıyı yerleşmeleri, kıyı arkasındaki yerleşmelere kıyasla İstanbul doğumluların daha yüksek oranda yaşadığı bölge olarak ortaya çıkmaktadır.

Hane başkanlarının eğitim durumu verileri değerlendirildiğinde; Üniversite mezunu hane başkanlarının Kilyos-Ağaçlık-Karaburun, Sarıyer-Tarabya, Kalamış-Caddebostan ve Adalar kıyı bölgelerinde en yüksek oranda olduğu görülmüştür. Lise mezunu hane başkanları ise Beşiktaş, Bakırköy-Zeytinburnu, Beykoz, Haydarpaşa-Salacak-Kadıköy ve Kartal kıyı alanlarında yoğunlaşırken, Tuzla, Şile, Haliç Kıyıları ve Silivri ilkökul mezunu hane başkanlarının en yüksek oranda yaşadığı kıyı alanları olarak saptanmışlardır.

Anket yapılan 13 bölge toplamında hane başkanlarının yaptıkları işler incelendiğinde %32.9 oranında emekli hane başkanı ve eşit oranlarda (%17) esnaf ve işçi grubu tespit edilmiştir. Emekliler aktif nüfusun dışında tutulduğunda en yüksek oran yine esnaf ve işçi gruplarına ait olmaktadır.

Alt-bölgeler bazında ele alındığında; serbest meslek sahibi hane başkanları oranı Bakırköy-Zeytinburnu, Beşiktaş, Kalamış-Caddebostan'da %10-20 arasındadır. Ayrıca Beşiktaş Esnaf hane başkanları oranının yüksek olduğu kıyı alt bölgesidir. esnaf hane başkanları oranının %30'un üzerinde olduğu kıyı alanları Haydarpaşa-Salacak-Kadıköy ve Kartal olarak saptanmıştır. Haliç Kıyıları ve Tuzla işçi hane başkanları oranının en yüksek olduğu kıyı alanlarıdır. Kilyos-Ağaçlık-Karaburun üst kademe yönetici hane başkanları açısından %10'un üzerindeki oranla farklılaşan bir kıyı alanıdır.

Hane başkanlarının iş durumu, eğitim sonuçları hane gelir düzeyi ile birlikte ele alındığında farklı sosyal yapıların kümelendiği alt-bölgeler daha da belirgin hale gelmektedir. Beşiktaş, Kalamış-Caddebostan ve Adalar kendi anket nüfusu içinde en yüksek gelir dilimine sahip hanelerin yaşadıkları bölgeler olarak ortaya çıkmaktadır. %50 oranında emekli nüfusun yer aldığı Şile ve %30 oranında işçi nüfusun yer aldığı Haliç kıyılarında yaşayan hanelerin aylık geliri %80 ve %43 oranında 1000 TL ve aşağısı olarak tespit edilmiştir. Yine bu alt bölgeler en yüksek oranda ilkökul mezunu hane başkanlarının bulunduğu yerleşmelerdir.

Hane Başkanlarının iş durumu, eğitim durumu ve hane gelir düzeyi birlikte değerlendirildiğinde 13 anket bölgesinin verileri dört kategoriye işaret etmektedir.

- Beşiktaş, Kalamış-Caddebostan aksı ve Adalar üniversite mezunu ve serbest meslek (avukat, doktor vb.) sahibi hane başkanlarının ve gelir düzeyi 3001-5000 TL. arası hanelerin bulunduğu alt-bölgedir.
- Bakırköy, Haydarpaşa-Kadıköy, Kartal, Sarıyer, Kilyos lise mezunu, esnaf hane başkanlarının ve 1001-3000 TL. arası geliri olan hanelerin yoğunlaştığı alt-bölgedir.
- Haliç Kıyıları ve Tuzla ilkökul mezunu ve işçi hane başkanlarının yoğunlaştığı alt-bölgedir. Ancak gelir durumunda Haliç Kıyıları 1000 TL. ve altı gelir grubuna dahil olurken Tuzla bir üst gelir grubunda (1001-3000 TL.) yer almaktadır.
- Şile, Riva ve Silivri alt-bölgeleri belirgin şekilde emekli nüfusun ve emekli hane başkanlarının var olduğu bölgelerdir.

İstanbul kıyılarında yaşayan nüfusun sosyal ve ekonomik özelliklerinin alt bölgeler bazında gösterdiği değişimleri saptayabilmek amacıyla; sosyo-ekonomik statü (SES), gelir, hane başkanı yaşı, hane başkanı çalışma durumu, hane başkanının iş yerindeki pozisyonu soruları 'karar ağacı diyagramı' ile analiz edilmiştir. Bu diyagram oluşturulurken kentin doğu ve batı yakası bağımlı değişken olarak ta-

nımlanmıştır Buna göre sosyo-ekonomik statü (SES) doğu ve batı yakası arasındaki farklılaşmayı tanımlayan birincil derecedeki belirleyici olmaktadır. AB ve DE, C1-C2 olarak ortaya çıkan SES ayrımı açısından yapılan değerlendirilmede, AB sosyal statü grubunu ayırtıran en önemli değişken gelir, DE, C1-C2 sosyal statü grubunu tanımlayan en önemli değişken ise hane başkanlarının çalışma durumu olmuştur.

Kıyı Mekânı Kullanımı

Çalışma kapsamında anketlerdeki soruların ikinci bölümü, kıyı bölgelerinde yaşayan hanelerin kıyı mekânı ile ilişkisinin kalitesini, düzeyini ölçmeyi ve beklentilerini belirlemeyi amaçlayan sorulardan oluşmaktadır. Bu doğrultuda sorulan ilk soru hanenin en sık gittiği kıyı mekânının neresi olduğudur. Hane halkı anketi yapılan 13 alt-bölgenin tamamında aileler kendilerine en yakın kıyı mekânını kullandıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum özellikle ulaşılabilirlik ve erişilebilirlikle ilişkilidir ve bu bağlamda kıyı mekânına ulaşım süreleri sorusuna yanıt, tüm bölgelerde kıyıya ulaşma süresinin en fazla 15 dakika olarak belirtilmesi şeklinde olmuştur.

Kıyı kullanımına yönelik sorular kapsamında kullanılan kıyı mekânının değerlendirilmesi istenmiş ve kişilerden kıyıda bulunmasını istedikleri üç (3) şeyi sıralamaları istenmiştir. Tüm alt-bölgelerde bu sorunun yanıtı olarak kıyıda bulunması en yüksek oranda istenen şey yürüyüş ve bisiklet yolları, ikinci derece ise çay bahçeleri olarak çıkmıştır. İstanbul'un geçmişinden bugüne denize girme alışkanlıklarını halâ devam ettirilebilen Sarıyer ve Tarabya bölgesinde ise ikinci öncelikli talep plajlar olarak belirtilmiştir. Aynı talep Adalar alt bölgesi için de aynıdır.

Cevaplarda kıyı mekânının en yoğun olarak kullanıldığı zaman dilimi genel kullanımda öğleden sonra ve akşamüstü olarak çıkmaktadır. Beşiktaş, Sarıyer Tarabya, Bakırköy-Zeytinburnu, Kalamış-Caddebostan, Haydarpaşa-Salacak, Kartal, Tuzla ve Adalar kıyı kullanımının akşam da gerçekleştirildiği alt-bölgelerdir. Haliç kıyıları ve gününbirlik kullanılan Kilyos kıyısı ise akşamları neredeyse hiç tercih edilmeyen kıyılar olarak belirtilmiştir.

Deniz denince akla gelen üç aktivite sorusunun yanıtı tüm alt-bölgelerde öncelikle "yüzme" ve "manzara seyretmek" şeklinde (%67 ve %18) cevaplanmaktadır.

Anket kapsamında hanelerden yaşadıkları bölgelerdeki kıyı mekânı ile ilgili kendilerine verilen 15 tanımlamayı 5 kategoride (çok az, az, orta, fazla, çok fazla olmak üzere 5'li Likert Ölçeği) değerlendirmeleri istenmiştir. Bu soruların yanıtlarının değerlendirilmesi 'Bölgelere Göre Uyum Analizi' kapsamında yapılmıştır.

Buna göre; Bakırköy-Zeytinburnu, Pendik ve Adalar'da yaşayan nüfus kıyıda açık alanların kendi ihtiyaçlarını yeterince karşılayamadığını belirtmişlerdir. Buna karşılık Beşiktaş, Sarıyer-Tarabya, Riva-Şile, Kartal ve Kalamış-

Caddebostan'da bu soruya sıklıkla verilen yanıt açık alanların ihtiyacı yeterli düzeyde (fazla ve çok fazla oranda) karşıladığı yönünde olmuştur.

Kıyıda spor alanlarının ihtiyacı ne ölçüde karşıladığına ilişkin sorgulamanın değerlendirilmesinde; Sarıyer-Tarabya, Beykoz, Riva-Şile alt-bölgelerinde "fazla ve çok fazla" olarak verilen yanıtlar diğer bölgelerde "orta ve az" seviyesinde kalmıştır.

Kıyıda yürüyüş alanlarının ihtiyacı ne ölçüde karşıladığına ilişkin sorunun yanıtı; Bakırköy-Zeytinburnu ve Tuzla-Pendik alt-bölgelerinde "az" olarak verilirken, Haliç kıyıları, Silivri-Büyükçekmece-Küçükçekmece ve Kalamış-Caddebostan'da "orta", Sarıyer-Tarabya, Kilyos-Ağaçlı-Karaburun, Haydarpaşa-Salacak-Kadıköy, Riva-Şile'de "fazla" şeklindedir.

Kıyıda denizle ilgili aktivitelerin ne kadarının yapılabildiğine ilişkin soruya "çok az ve az" yanıtı veren alt-bölgeler; Bakırköy-Zeytinburnu, Silivri-Büyükçekmece-Küçükçekmece, Kalamış-Caddebostan, Haydarpaşa-Salacak-Kadıköy, Kartal, Tuzla-Pendik olarak hemen hemen tüm Marmara kıyılarındaki alt-bölgelerdir.

Kıyı alanının ne kadarının rahatlıkla kullanılabilmesine ilişkin soruya; Bakırköy-Zeytinburnu ve Tuzla-Pendik alt-bölgelerinin sakinleri "az" yanıtı verirlerken, Haliç kıyıları, Silivri-Büyükçekmece-Küçükçekmece, Kalamış-Caddebostan, Kartal ve Adalar alt-bölgelerinde "orta", Sarıyer-Tarabya ve Haydarpaşa-Salacak-Kadıköy'de "fazla" yanıtı alınmıştır.

Kıyı alanının gündüz ne kadar güvenli ve konforlu biçimde kullanılabilmesi ile ilgili soruya; Bakırköy-Zeytinburnu, Tuzla-Pendik'te "az", Beşiktaş, Silivri-Büyükçekmece-Küçükçekmece, Kalamış-Caddebostan, Beykoz'da "orta", Haliç kıyıları, Sarıyer-Tarabya, Haydarpaşa-Salacak-Kadıköy, Riva-Şile, Adalar'da "fazla" yanıtı verilmiştir. Aynı sorunun geceye ilişkin versiyonuna ise; Haliç kıyıları, Tuzla-Pendik, Kalamış-Caddebostan'da "az", Beşiktaş ve Beykoz'da "orta", Sarıyer-Tarabya ve Adalar'da "fazla" yanıtı alınmıştır.

Kıyı bölgelerinde yaşayanlar kendi kıyılarını Haliç Kıyıları, Beşiktaş, Bakırköy-Zeytinburnu ve Kartal kıyı alanlarında "kirli", Sarıyer-Tarabya, Kilyos-Ağaçlı-Karaburun ve Kalamış-Caddebostan kıyı alanlarında "orta temizlikte", Silivri-Büyükçekmece-Küçükçekmece, Riva-Şile ve Adalar kıyı alanlarında "temiz" olarak değerlendirmektedirler.

Kilyos-Ağaçlı-Karaburun, Kartal, Tuzla-Pendik ve Adalar'daki kıyılarda yaşayanlar tarafından kendi kıyı mekânları "estetik" bulunmamakta, Haliç kıyıları, Bakırköy-Zeytinburnu ve Silivri ile Büyükçekmece-Küçükçekmece'de "orta derecede estetik", Haydarpaşa-Salacak ve Kadıköy'de "estetik" olarak nitelendirilmektedir.

Kıyı alanının mevcut durumda İstanbul'un doğal, kültürel ve sosyal yapısına değer katıp katmadığı şeklindeki

sorgulamanın yanıtı; Beşiktaş, Bakırköy-Zeytinburnu, Beykoz, Tuzla-Pendik alt-bölgelerinde “çok az”, Haliç kıyıları, Sarıyer-Tarabya, Kilyos-Ağaçlı-Karaburun, Silivri-Büyükçekmece-Küçükçekmece, Haydarpaşa-Salacak-Kadıköy ve Kartal’da “orta” ve “fazla” şeklinde olmuştur.

Beşiktaş, Bakırköy-Zeytinburnu, Tuzla-Pendik’te yapılan anketlerde kıyının İstanbul’un geçmişini yansıtmayı yansıtmadığı değerlendirildiği “çok az”, Haliç kıyıları, Sarıyer-Tarabya, Kilyos-Ağaçlı-Karaburun, Silivri-Büyükçekmece-Küçükçekmece, Kalamış-Caddebostan, Haydarpaşa-Salacak-Kadıköy, Riva-Şile, Kartal alt-bölgelerinde “orta” olarak yanıtlanmıştır.

Bakırköy-Zeytinburnu, Beykoz, Tuzla-Pendik alt-bölgeleri kıyının denizle ne kadar bütünleştiği değerlendirmesini “çok az”, Kilyos-Ağaçlı-Karaburun, Kalamış-Caddebostan, Kartal “orta”, Sarıyer-Tarabya, Silivri-Büyükçekmece-Küçükçekmece, Haydarpaşa-Salacak-Kadıköy, Riva-Şile, Adalar “fazla” şeklinde yapmışlardır.

Kıyının İstanbul’un ulaşım altyapısına katkısı; Haliç kıyıları, Beykoz, Adalar alt-bölgelerinde “çok az”, Haliç kıyıları, Kilyos-Ağaçlı-Karaburun, Kalamış-Caddebostan, Haydarpaşa-Salacak-Kadıköy’de “orta”, Sarıyer-Tarabya, Bakırköy-Zeytinburnu, Silivri-Büyükçekmece-Küçükçekmece’de “fazla” olarak tanımlanmaktadır.

Kıyı alanlarındaki marinalar ile burada yer alan ticari çeşitliliğin kente ekonomik katkısı ve kullanıcıya kıyıda alternatif sağladığı düşüncesi; Bakırköy-Zeytinburnu ve Beykoz’da destek bulmamakta, Sarıyer-Tarabya, Kalamış-Caddebostan, Kartal ile Tuzla-Pendik’te bu katkının düşük düzeyde kaldığı, Haliç kıyıları, Beşiktaş, Kilyos-Ağaçlı-Karaburun, Haydarpaşa-Salacak-Kadıköy ve Silivri-Büyükçekmece-Küçükçekmece’de “orta” düzeyde olduğu ifade edilmektedir.

Kıyı alanlarının ve kullanımının değerlendirilmesine yönelik soruların yanıtları iki alt-bölge ortaya çıkarmıştır:

Birinci alt-bölge; Avrupa Yakası’nda kentin merkezi bölgesi olarak tanımlanan Eminönü, Fatih, Beyoğlu, Beşiktaş ile Bakırköy ilçelerinin kıyı bölgelerinde kalan Haliç kıyıları, Bakırköy-Zeytinburnu ve Beşiktaş alt bölgeleri ile Anadolu Yakası’nın Marmara Denizi boyunca Tuzla, Pendik, Kartal ilçelerinin sanayi alanlarını da içeren kıyı alt bölgeleridir. Bu alt bölgelerde kıyılardaki açık alanlar, spor alanları az ve çok az olmak üzere temizliği ve estetik değeri az bulunmakta, kentin kültürel yapısına katılan değer ve geçmişi yansıtmaya düzeyi açısından ise çok az olarak tanımlanmaktadır.

İkinci alt-bölge; Kalamış-Caddebostan, Haydarpaşa-Salacak aksıyla başlayan Boğaz’ın Anadolu Yakası kıyıları boyunca Beykoz-Riva ve Şile kıyı alanları ile Avrupa Yakası’nda Beşiktaş’ın kuzeyindeki Boğaz kıyılarından Kilyos ve Karaburun’a uzanan, Marmara kıyılarındaki Silivri ve Büyükçekmece’yi kapsayan kıyı alt bölgeleridir. Bu alt-

bölgelerde -diğerinin tam tersine- açık alan, spor alanları, yürüyüş alanları ve temizlik yeterli, “fazla”sıyla yeterli, estetik yerinde, İstanbul’a değer katma ve geçmişi yansıtmaya “orta” ve “fazla” olarak değerlendirilmektedir.

Konut ve Çevre Özellikleri

Hane halkı anketi yapılan konutların fiziksel özellikleri alt-bölgeler bütününde değerlendirildiğinde; 1981 yılı sonrası yapılmış yapıların ağırlıkta olduğu tespit edilmiştir. Konutların %86.9’u apartman, %13.1’i müstakil ev niteliğindedir. Kilyos-Ağaçlık-Karaburun ve Riva-Şile alt-bölgelerinde müstakil ev ve apartman oranları birbirlerine yakın olarak tespit edilmiştir. Kıyı yerleşmeleri genelinde bahçesiz konutlar ağırlıklıdır (%67.7). Sarıyer-Tarabya, Kalamış-Caddebostan, Riva-Şile ve Adalar’da bahçeli konutlar ile bahçesiz konutların oranı birbirine yakın değerler göstermektedirler. Anket yapılan konutların %59.9’u doğrudan mülk sahibinin oturduğu konutlardır. Beşiktaş alt-bölgelerinde -diğer alt bölgelerden farklı olarak- kiracı oranı %76.5 ile en yüksek değere sahiptir. Konutların %44.2’si 81-110 m² arasındaki büyüklüktedir. Ancak Kilyos, Kalamış-Caddebostan, Riva-Şile ve Adalar 110-150 m² arasındaki konutların yoğun olduğu alt-bölgelerdir.

Konutun çevresindeki en önemli üç sorun; çevre sorunları başlığı altında gruplanabilecek çevre kirliliği, çöp, gürültü, kötü koku vb. olarak ifade edilmiştir. Çevre sorunlarının en yüksek olduğu alt-bölgeler; Haliç kıyıları (%42), Beşiktaş (%54), Kilyos-Ağaçlık-Karaburun (%50), Haydarpaşa-Salacak (%54)’dir. Çevre sorunlarını altyapı ve belediye hizmetlerinin yetersizliği sorunu takip etmektedir. Beykoz altyapı yetersizliklerinin en önemli sorun olarak tanımlandığı alt bölgeler arasında %60’lık oranla ilk sırada yer almaktadır.

Kıyıda yer alan konut alanlarında ulaşım ve güvenlikle ilgili olarak tanımlanan sorunlar üçüncü sırayı almaktadır. Kalamış-Caddebostan alt-bölgeleri ulaşım ve güvenlik sorunlarının en yüksek olduğu bölgelerin başında gelmektedir. Bu soruya verilen yanıtlar değerlendirildiğinde, kentin bütününe ilgilendiren sorunların kıyıda konut alanları için de öncelikli sorunlar olarak ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Denize girilemiyor olması, denizin kirliliği gibi doğrudan kıyı ile ilgili sorunlar birinci derece önemli sorunlar olarak yansıtılmamıştır. Deniz kirliliği, denize girilmemesi, tersane, kültürel aktivitelerin eksikliği başlıkları ile tespit edilen sorunlar kıyı alanları ile doğrudan ilgili olmakla birlikte, anket yapılan konut alanlarının altyapı yetersizliği, belediye hizmetlerinde yaşanan sorunlar, çevre sorunları gibi genel sorunların gerisinde ifade edilmiştir.

Sonuç

İstanbul kıyı yerleşmelerinde yaşayan nüfus, kıyı alt bölgelerine göre sosyal ve ekonomik özellikler açısından farklılaşma göstermektedir.

Kentin tarihi çekirdeğini oluşturan, Beşiktaş, Üsküdar ve Kadıköy (Kalamış-Caddebostan) kıyı bölgesindeki konut alanlarında yaşayan nüfus sosyo-ekonomik statü olarak AB grubu, eğitim düzeyi yüksek (%25'in üstü), meslek sahibi (avukat, doktor vb) olma özellikleri göstermektedir. Bu açıdan da sosyal ve ekonomik yapı olarak diğer bölgelerden ayrılmaktadır.

Kilyos-Ağaçlı-Karaburun alt bölgesinin tanımladığı Batı Yakası Karadeniz kıyı yerleşmeleri üst gelir grubunun yeni prestij konut alanı olarak öne çıkmaktadır.

Haliç kıyıları ise, sosyal ve ekonomik yapı olarak alt gelir grubuna dahil olan, eğitim seviyesi düşük, kıyı mekanı kullanımı ile ilgili beklentileri sınırlı bir grubu barındırmaktadır.

Marmara Denizinin Doğu ve Batı Kıyıları boyunca devam eden kıyı yerleşmelerindeki konut alanları vasıflı işçi ve memurlar tarafından tercih edilmektedir ve faal nüfus oranı bu bölgelerde diğer kıyı bölgelerine oranla yüksektir. Ancak bu bölgeler, kıyı kullanımı, denizden yararlanma, kent kıyısı ve kentin tarihsel özellikleri ilişkisi gibi konularda en sorunlu bölgeler olarak tespit edilmiştir.

Karadeniz kıyılarının Doğu yakası, özellikle Şile çoğunlukla emeklilerin ve eğitim düzeyi orta olan grubun var olduğu bir alt bölgedir.

Şile ve Silivri alt bölgeleri ve Kilyos denizden yararlanma, denize girme aktivitesinin en yüksek oranda tanımlandığı kıyı bölgeleridir. Buna karşın Marmara Denizinin Anadolu Yakası kıyıları, özellikle Tuzla ve Pendik'te kıyı ile temas en alt düzeye inmiştir.

Tüm alt bölgeler genelinde, kıyı ve deniz ile temas sınırlı zaman ve sınırlı aktivitelerle gerçekleşmektedir. Kıyı alt bölgelerinde yaşayanların kıyı algısı ve kıyı kültürünü tanımlamak amacıyla yöneltilen kıyı aktiviteleri, kıyı ile ilgili beklentilerin sorulduğu soruların sonuçları dikkat çekicidir; sosyal statü, gelir durumu ve yaşadığı kıyı alt bölgesi farklı özellikler gösterse bile, söz konusu sorulara alınan yanıtlar değişmemektedir. Kıyı mekanının kullanımı ve kıyıda aktiviteler tüm alt bölgelerde, farklı sosyal statülere sahip olmakla birlikte tüm nüfus açısından bisiklet yolları ve çay bahçeleri ile sınırlı kalmaktadır.

Kıyı bölgesinde yer alan konut alanları fiziksel özellikleri açısından kentin bütünündeki konut alanlarından farksızdır. Başka bir deyişle çok katlı konutlar (apartmanlar) kıyı bölgelerindeki en yaygın (%86.9) konut yapısıdır.. Büyük bir çoğunluğu (%83.5) 1980 sonrasının yapılarıdır ve tarihsel süreç içerisinde İstanbul'a özgü kültür, yaşam alışkanlıklarının su kıyısında olma özelliği ile birleşerek oluşturduğu Arnavutköy, Çengelköy, Kuzguncuk gibi Boğaz köylerinin

kendine özgü konut alanı dokusu gibi yapılaşmalar veya yapılaşma örnekleri saptanmamıştır.

Kıyı yerleşmelerinin en ayıt edici özelliği olan denize girme aktivitesi İstanbul kıyı bölgelerinin büyük bir bölümünde gerçekleştirilememektedir. Ancak bu aktivite ile ilgili dikkat çekici olan bulgu, bu durumun bir sorun olarak algılanmıyor olması ve bu yönde bir beklentinin hiç olmasıdır. Farklı sosyal statü ya da gelir durumuna mensup gruplar açısından da sonuç değişmemektedir. Aynı soru ile ilgili olarak, konu ile ilgili tüm uzmanların önemli bir sorun olarak ele aldığı dolgu alanları hiçbir toplumsal grup tarafından sorun olarak dile getirilmemiştir.

Günümüzde kıyı bölgelerindeki konut alanlarında yaşayan nüfus kıyı mekanı ile sınırlı bir ilişki içindedir. Kıyı mekanında gerçekleştirdiği veya gerçekleştirmeyi talep ettiği aktiviteler doğrudan su ile ilişkisi olmayan (yürüyüş, bisiklet vb.) aktivitelerdir. Kıyı bölgelerinde uzmanlar tarafından varlığı tespit edilmiş olan sorunların hemen hemen hiç biri kıyı yerleşmelerinde yaşayanlar tarafından önemli olarak değerlendirilmemiştir. Tüm bu bulgular göstermektedir ki hızlı kentleşme ve alınan göçlerle büyüyen ve sosyal, kültürel ve ekonomik yapısı değişen nüfusun kıyı mekanı algısı ve bununla birlikte kıyı kültürü de farklılaşmaktadır.

Kaynaklar

- Dikçınar Sel, Berna, Gül, Ayfer, Kurtarı, Erhan, (2007); İstanbul Anadolu Yakası Kuzey Kıyı Yerleşmelerinin Değişimi ve Gelişimi: Ağva Örneği, Meditriology2, International Gazimağusa Symposium 2007, s:82-85
- Dikçınar Sel, B., (2011); Kıyı Kullanım Türleri, Özellikleri ve Kıyı Kullanımlarıyla İlgili Güncel Kavramlar ve Planlama Yaklaşımları, İstanbul Çevre Düzeni Planının Kıyı Alanlarına İlişkin Yaklaşımının Mekana Yansıtılmasına Yönelik Araştırma Değerlendirme ve Model Geliştirme İş, Kapsamında Hazırlanan Rapor, İçinde bölüm, s: 1.1.65-85, 11 Temmuz 2011, BİMTAŞ ve YTÜ, YTÜ Teknopark ve İBB, 11.07.211-01.04.2012.
- Gül, A., Kılıç, A., (2009), Kentsel Kıyı Kavramı ve Suyun Hafızası, Kıyı Sempozyumu 23-24 Ekim 2009, Mimarlar Odası, İstanbul Büyük Kent Şubesi, Trakya (Bakırköy) Büyük Kent Bölge Temsilciliği, İstanbul.
- Hayuth, Y., (1988), Changes of the Waterfronts: A Model Based Approach, in Revitalising the Waterfront, Belhaven Press, London.
- Kılıç, A. (1999); Kıyıda Geri Çekilme Sürecinde Kent-Kıyı İlişkisi Kentsel Kıyı Tanımı ve bu Kavrama dayalı Kentsel Gelişme Stratejileri, YTÜ FBE, doktora tezi, İstanbul.
- Yenen, Z., Ünal, Y., Meray Enilil Z., (1994), İstanbul'un Kimlik Değişimi: Su Kentinden Kara Kentine, Türkiye'de 16. Dünya Şehircilik Günü kapsamında İstanbul'un Kentsel Gelişme Sorunları ve Avrupa Metropollerini Kolokiyumu, 3-8 Kasım' 92, İstanbul, Türkiye, M. Çubuk, ed., 1994, c.2, ss. 201-214.

Relationship of Montessori Approach with Interior Spaces in Preschools and Physical Set-up

Montessori Yaklaşımının Anaokulu İç Mekanları ve Fiziksel Oluşumu ile İlişkisi

Meryem YALÇIN

ABSTRACT

Montessori education gathers around two purposes: biological and social purposes. Helping natural development of an individual is targeted in the biological part, and preparation of an individual for the environment is targeted in the social part (Montessori, 1947). Fundamental element of Montessori approach is to form the space. Although there are plenty of studies present in the literature on this subject, it was noted that studies on interior spaces, with which people have quite intensive and higher level of relationship, turned out to be very few. Thus, in this study, in the context of findings determined by conceptual components affecting physical characteristics in the formation of interior spaces, particularly in kindergartens applying Montessori education model, which has become widespread in preschool educational institutions in Turkey during the past ten years; For this reason five (all) institutions in Ankara were selected as the area of study with more than one data collection technique, and survey with quantitative approach, and document investigation with qualitative approach and monitoring (mechanical) techniques were used. In the applied study, characteristics making up the interior space in preschool educational institutions were studied in the content of the titles of Properties of Interiors, General Spatial Standards of Day Care Centre, Atmospheric Properties Floor, Wall, Furnishings etc...), Furniture and Equipment, and the sample interior- space forming model for design setting was suggested.

Keywords: *Conceptual-Physical Relationship; interior design settings; Montessori Preschools.*

ÖZ

Montessori eğitimi iki amaç etrafında toplanır: biyolojik ve sosyal amaçlar. Bir bireyin doğal gelişimine yardımcı olmak biyolojik yönünü hedef alırken ve çevre için bireyin hazırlanması toplumsal yönünü hedefler (Montessori, 1947). Montessori yaklaşımının temel unsuru mekanı oluşturmaktır. Bu konuda literatürde çok sayıda çalışma olmasına rağmen, insanların oldukça yoğun ve yüksek düzeyde ilişkilere sahip olduğu iç mekanlarla ilgili çalışmaların çok az olduğu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, bu çalışmada, özellikle son on yılda Türkiye’de okul öncesi eğitim kurumlarında yaygınlaşan Montessori eğitim modelini uygulayan anaokullarında iç mekan oluşumunda fiziksel özellikleri etkileyen kavramsal bileşenler tarafından belirlenen bulgular bağlamında; Ankara’da beş (tüm) kurum birden fazla veri toplama tekniği ile çalışma alanı olarak seçilmiş, niceliksel yaklaşımla anket, nitel yaklaşım ile izleme (mekanik) teknikleriyle belge araştırması kullanılmıştır. Uygulamalı çalışmada, İç Mekanların Özellikleri, Anaokulunun Genel Mekansal Standartları, Atmosferik Zemin Kat, Duvar, Mobilyalar vb. Başlıkları kapsamında, okul öncesi eğitim kurumlarındaki iç mekanı oluşturan özellikler incelenmiştir. Ayrıca, Mobilya, Ekipman ve tasarım ortamı için örnek iç mekan oluşturma modeli önerilmiştir.

Anahtar sözcükler: *Kavramsal-fiziksel ilişkiler; iç mekan tasarımı; Montessori Anaokulları.*

Department of Interior Architecture and Environmental Design, TOBB University of Economics and Technology, Ankara

Article arrival date: April 10, 2017 - Accepted for publication: April 20, 2018

Correspondence: Meryem YALÇIN. e-mail: myalcin@etu.edu.tr

© 2018 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi - © 2018 Yıldız Technical University, Faculty of Architecture

Introduction

As presented in the latest studies in Experimental Psychology, it has been observed that particularly during early childhood, every stimuli of the physical and social environment becomes a discovery and learning experience which forms the fundamentals of intellectual, physical, social, emotional and perceptual development (Day & Midbjer, 2007; Gür & Zorlu, 2002; Dudek, 2000 and 2001; Moore, 2002; Weinstein & David, 1987). Besides, Maria Montessori states that when an environment equipped with concrete experiences and prepared with well designed materials, a high level of learning will be achieved. Fundamental element of Montessori approach is to form the space. Since, physical freedom of children can be achieved with vital tools which provide a free environment to express and develop themselves. (Wilbrandt, 2006; Demiriz at al., 2003; Dyck, 2002). For her a creative activity cannot be formed on its own readily. It is a constant method, taking a life style form, by means of encouragement and guidance. (Yin, 2003; Gür at al., 2002; Şener, 2001). However, children develop affective relationships in various contexts with their environment deeply and in layered functionalities. These relationships provide not only emotional and psychological affordances, but also cognitive and social affordances which satisfy sense of place, integrate and enable engagement of children. For Montessori approach the owner of everything in the space is children. Therefore, it will be beneficial for the development of the matter that the space sensation of preschool children is investigated in more detail. In this stage, the significant questions are as follows; 'How do children perceive their physical environment' and 'How do these environmental (spatial) teachings develop in preschool education' (Bozdayı, 1988). In case the space perception, which is effective in children's development to this extend.

Philosophers and psychiatrists have discussed for centuries whether the nature of the spatial stems from the concepts based on experience stemming from human perception of the space or originating from an inner characteristic existing in the consciousness from birth. As a result, these discussions, which form the substructure of experimental psychology, have revealed that real effective factors in the development of spatial concept are due to information formed owing to intellectual development of the children (Çanakçıoğlu, 2012).

In this respect, perception theories through built environment are investigated under the two titles, empirical and nativist (Day & Midbjer, 2007). Perception theories studied in the context of empirical theories have been developed by the works of experimenting philosophers such as Locke, Berkeley and Hume, defending that the percep-

tion is coded in human mind as a result of experiences gained in the environment which the person is interacting with. Nativist theory, on the other hand, focuses on the fact that perceptual experience formed by the surrounding of the person originates from a series of inner thoughts and information, thought to exist in their mind from birth. Cognition psychologists, studying under this conceptual framework, investigate this perceptual process within a mechanism process as disaggregation, integration, evaluation and coding to mental scheme of information piles (Çanakçıoğlu, 2012; Flores, 2004; Poyraz at al., 2001). Interior spaces are environments where space perception of individuals is the most intense and which direct the individuals. In this context, the significance of the study is emphasized once again.

On the other hand, some researchers, and especially Rapoport (2000), defend that cultural component is quite effective in the formation of environmental perception. For him certain behavior patterns displayed by societies, which have a common culture, influence their environmental arrangements and cause their environmental perceptions to differentiate from those of other societies. Rapoport (2000) explains the perception as being a part of socio-cultural norms and a natural result of them and argues that multi-emotional perception of humans are affected by variables such as visual, auditory, tactile, walking, air movements and heat, and defends that these factors, which show differences in various cultures, create differences on perception mechanisms of humans as well (Flores, 2004). Although Montessori educational model contains physical characteristics, accepted universally according to children development, besides the coinciding of characteristics of these spaces with educational activities, they are under the influence of many factors such as child psychology, development, identity, skills, the society they are in, and socio-economic group which varies between cultures. So, within this context Ankara as an area of study have been examined to provide subtle data and concretize point of origin. However, before this, the study evaluates Turkey case to provide background information as cultural sample in the Montessori preschool education model and its formation in the interior spatial set-up in specific local area (Figure 1).

Development of Montessori Method in Turkey and it's Spatial Formation

When its development in Turkey is investigated, Guler Yucel emerges with her studies of Montessori Method during the 60's. Yucel took part in the organization of the treatment department where Montessori method is applied in Istanbul University Capa Children's Psychiatry Department during the 70's, and translated "The Secret of

Figure 1. (a, b) Exterior and Interior View of Sihirli Bahce Montessori Preschool (Note; An example of Montessori approach on the positive spatial formation of the Sihirli Bahce Preschool from Ankara).

Childhood”, the only book about Montessori translated to Turkish. Application of the method in Turkey on mentally retarded children has started in the 70’s and continued until the end of the 90’s. The reasons Montessori Method did not widespread in Turkey are disinterest in alternative education in Turkey and reserve for Montessori Method and lack of scientific studies conducted in this subject (Korkmaz, 2006).

When literature is examined, the following studies have been encountered about Montessori education. According to Temel (2005), among new approaches in preschool education, there is Reggio Emilia approach, and besides Open Education approach, there is Montessori approach. In Akyol’s and Oguz’s study of the Ministry of National Education in 2002, about the similarities between the preschool program for 36-72 month old children and Montessori approach; 2002 preschool education program for 36-72 month old children was formed by considering feedbacks coming from experts and practitioners on the program applied. Since 1994 and by considering changing needs of the society and approaches for modern children education, it was defended that Montessori approach should be included in approaches directed for modern children education. Montessori education model has been widespread in Turkey during the past 10 years and has been currently implemented in more than 80 kindergartens (M.E.B, 2013).

However, although the education system in Turkey is defined as “children centered”, actually it is not the case. There is no “curriculum” based education system which is mandatory with a standard curriculum applied in the entire country for a certain period of time. In this case, application of “children based” education is very hard and as

a matter of fact it is not able to be applied (Yaran, 2009; Temel, 2005). Spatial necessity is not perceived along with this. So, interior space formation has been determined since there are socio-cultural, economic, physical, institutional, etc. effects in approximately 30 preschool educational institutions investigated in the study context and among these, in Montessori Model applying preschool education institutions. For instance, expensive fields in terms of situation and hard climatic conditions bring limitations in the green field. Preschools and kindergartens are either the lower floor of an apartment building or they are multi-storey buildings.

Overlap of the education system in preschool classes and spatial set up is the targeted main subject. Various educational activities should be applicable and their spatial equivalent should be changeable and design elements should be improvable and functional solutions should be created. The main elements of the space design are preschool spatial arrangement directed for the space design of the educational decisions aiming child development, space groups, relational space arrangement, interior space characteristics and furniture-equipment characteristics. Conceptual contents of these elements (education, institutional identity, culture, etc.) should be considered in the physical space set up. Physical opening of conceptual elements, that is universality, effective learning, adaptation to the current environment, children based education, individuality and independence of children, feeding of permanent curiosity in a Montessori kindergarten are set up and studied below. Based on this awareness, interior space design model of “Montessori kindergarten” formed in the study content is as follows; Figure 2.

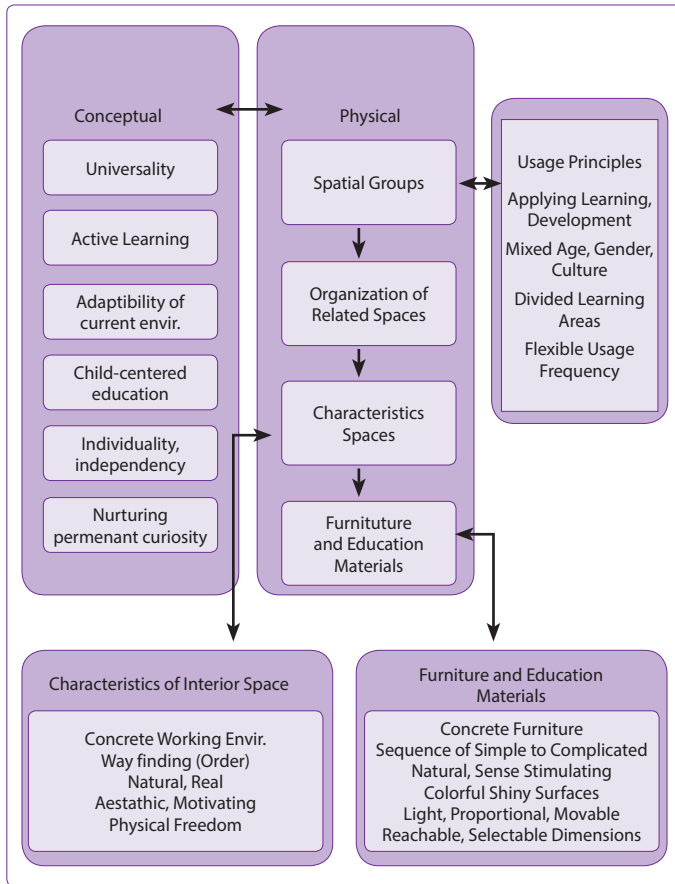

Figure 2. Model of Preschool Interior Space Set-Up within the Montessori Method. *Note: Conceptual-physical relationships in preschool educational space formation in Montessori Method and its subcomponents.*

Model of Preschool Interior Space Set-Up within the Montessori Method

Note: Conceptual-physical relationships in preschool educational space formation in Montessori Method and its subcomponents.

This design model has characteristics of a suggestion involving Montessori philosophy, and harmonizing and summarizing interior spatial set up. The generated model contains concepts such as children based education, effective learning, adaptation to the current environment, independence and feeding of permanent curiosity, which are desired to be included in children’s development through space in Montessori Model in preschool education. Physical reflections of these are realized owing to correct set up of space groups, their characteristics and relationships and convey of the potentials of interior space characteristics and educational materials among furniture to children.

Properties of Interiors Space; Tangible study environment, direction finding (arrangement), real life units, naturalness, aesthetics and motivation, accessibility, etc.

General Spatial Standards of Day Care Center: Learning and development by practicing, mixed ages, gender and

culture, persistence in the space, flexible usage frequency.

Atmospheric Properties Floor, Wall, Furnishings etc...): Naturality, aesthetics, reality

“...what is above all essential is that it should be ‘artistically beautiful.’ In this case beauty is not produced by superfluity or luxury, but by grace and harmony of line and color, combined with that absolute simplicity necessitated by the lightness of the furniture.” (Montessori, 1964).

Furniture and Education Equipment: Safety, reality, sequencing from easy to hard, aesthetics, lightness, ratio, and educational, flexible and changeable interior space characteristics enable Montessori Program to be actualized in preschool educational institutions.

This study, within the formed conceptual frame content, is a design model of conditions brought by modern culture suggested to conceptual-physical relations and sub components in interior space formation of preschool educational centers, applying Montessori educational model.

Methodology

Sub components of the study have been formed by findings and the generated model, determined by conceptual analysis of conceptual components influencing physical space, which is defended to be realized in preschool interior space set up. Based on this awareness, findings, purpose, scope and content of the conducted study has been covered in this section.

Purpose of the Study

Positive effects of Montessori education philosophy on physical space characteristics are to bring a different point of view to cultural development in addition to universal characteristics in Interior Space formation, and the place of parents, educators and institution owners in centers. They use Montessori educational tools and/or apply Montessori educational model within this process, and investigating the formation of observation and opinions in interior space, providing resources for the investigation of this method in the application in Turkey and the results in physical space. Thus, it is to add new ones to studies, which are rather few and which investigate preschool institutions applying Montessori educational model.

Sample

It was determined that Montessori education model applying preschool institutions among approximately 30 of them investigated in Ankara have more qualified physical characteristics, and parents who prefer these institutions consider specifically interior spatial characteristics and educational materials. As a field study, five (all) Montessori preschool educational institutions in Ankara, namely Sihirlibahce, Ilk Iz, Binbir Cicek, Karabalik and Jale Tezer Montessori Kindergartens were examined. A perspective

was brought to the formation of the purpose, content and scope of Montessori educational philosophy within the reflection style of socio-cultural parameters on the formation of interior space, furniture-equipment and design set up in these institutions.

Problem Sentence

How is the Interior Spatial set up formed and cultural variables affected in preschool education of Montessori Method?

Other Problems

1. How is the investigated Montessori Method’s built environmental conditions formed in the Interior space?
2. What are the differences and reasons in the built environmental conditions formed in the investigated Montessori preschool educational institutions?
3. What are the spatial design approaches of respondents (institution owners, administrators, educators and parents) from the studied Montessori preschool?

Assumptions

1. Institution owners, administrators, educators and parents are aware of the significance of spatial characteristics for the development of children in Montessori preschool educational institutions that were investigated. These characteristics were regarded in the spatial formation of the institutions and in their selection.
2. Spatial differences in Montessori preschool educational institutions that were investigated originate from socio-cultural conditions.

Data Collection Tools

Five Montessori educational model-applying preschool institutions in Ankara field study area were selected, and more than one data collection techniques, namely, survey with quantitative approach, document study with qualitative approach and monitoring (mechanical) techniques were used. Analysis of the data obtained as a result the survey application was conducted with p and α values, obtained by ANOVA technique of SPSS program.

Data Collection Method

1. Conceptual sub component of the study was formed with the literature survey of preschool education and its models, children-space relationship and Montessori education and environmental characteristics, and with the data obtained by the investigation of Montessori kindergartens in this country and the world.
2. Five institutions applying Montessori educational model among approximately 30 preschool institutions in Ankara were analyzed in place, and inter-

views were conducted with institution personnel and parents with observation and investigation method, and data results obtained from observations and opinions were evaluated.

3. The survey, which questions the titles making up the interior space of the mentioned institutions in the applied study, which are questions the sub components defining these titles, was applied to the educational institution owners, administrators, educators and parents.

Findings and Discussions

The study was carried out in five (all) preschool educational institutions applying Montessori educational model during 2011-2012 academic year in Ankara; the research was conducted with the participation of 87 individuals, namely parents, administrators, teachers and institution owners, having influence in the formation of preschool institutions (Table 1).

Demographic Distribution of the Participants

The survey was applied to 87 people. It is seen at the table 1 based on the demographic information about them that average age of the participants was 32.2 with 6.8 of standard deviation. 62 of these were women and 25 were men. 85% of the participants had a university education or higher education (Table 2).

ANOVA Results of Four Main Headings of Interior Space

Table 1. Demographic Distribution of the Participants

	N	M	SD
Age	87	32.2	6.8
Education	84	3.1	0.85
Gender	Female		
	62		
		Male	
		25	

Table 2. ANOVA Results of Four Main Headings of Interior Space Characteristics of Preschool Education Centers Applying Montessori Education model

	N	M	SD	P
Properties of Interior Spaces	87	15.9	2.3	0.000
General Spatial Standards	79	25.1	2.4	0.146
Atmospheric Properties	81	16.4	2.0	0.984
Properties of Furnishings	86	17.3	2.0	0.403

Table 3. Evaluation of the Approach for Interior Space of Five Preschool Institutions Applying Montessori Education Method

Properties of interiors					
	Visual Attractiveness	Developmentally Encouraging	Physical Comfort	Stimulating Creativity	Pure and Natural
M	2.2	3.9	3.7	3.4	3.2
SD	0.8	0.3	0.6	0.8	0.7
General Physical Standards					
	Amount of Area per child	Teacher/children Proportion	Variety of activity areas	Material Quality	Functionality
M	3.6	3.8	3.7	3.6	3.7
SD	0.8	0.4	0.5	0.6	0.5
Atmospheric Objectives (Floor, Wall, Furnishings etc...)					
	Flashy and Figured	Natural Colours	Natural/Healthy Material	Various Instructive Texture	Bright and Sunny Spaces
M	2.7	3.0	3.7	3.4	3.7
SD	0.9	0.6	0.5	0.6	0.5
Properties of Furniture					
	Natural Materials	Proportion and Ergonomic	Flashy Appearance	Mobility, Flexibility	Multi Functionality
M	3.7	3.6	3.0	3.4	3.6
SD	0.5	0.5	0.9	0.6	0.6

Characteristics of Preschool Education Centers Applying Montessori Education model.

Significance level of the mentioned characteristics is $\alpha=0.05$. When p values, obtained as a result of ANOVA conducted in the Table 2, are studied, it is seen that all of them are larger than $\alpha=0.05$ value. In this case, H0 absence hypothesis established for the content of the above mentioned four main titles cannot be rejected. In other words, these four characteristics do not differentiate for all institutions separately. In other saying, these institutions display rather similar characteristics in terms of these four main titles. Therefore hypothesis of the study has been supported. That is to say, sharing of similar socio-cultural parameters and displaying harmonized results of the educational model in these institutions means that expectations and needs of the persons being effective in the space formation in these institutions are also similar. In other words, it is seen that, based on the information gathered while forming the sub structure of the study, and based on the observations made in the institutions and interviews conducted with institution owners, spatial approaches of the parents selecting these institutions are proper and conscious applications and selections in terms of children's development. This is gathered from the questions directed under sub titles, which are collected under four main titles, and from the standard deviations (Table 3).

Evaluation of the Approach for Interior Space of Five Preschool Institutions Applying Montessori Education Method

When some of the findings, which were determined according to some statistical values of the characteristics of the five preschool education centers applying Montessori education model in Ankara, are mentioned. It is observed that visual attractivity phenomenon belonging to interior space characteristics has the least average value, in other words, the significance level of interior space visuality is less important according to other characteristics, for instance the encouragement phenomenon of the interior space for children development. As a matter of the fact, it is seen that the encouragement for the development for this characteristic is the most important phenomenon with a 3.9 value. Another sample for Table 3 is the flashiness of the environmental objects with a 2.7 average value, and this is a phenomenon less significant than the others in this section. When we talk about this characteristic, the most significant phenomenon is for them to be made of natural/healthy material and to be a shiny and enlightened space.

The study addresses all physical characteristics making up the interior space in a preschool educational center, as

the main titles and sub titles indicated in the table 3. As it is clear in the table 3 as well, awareness of the mentioned characteristics in the institutions where the study was applied is rather high and vital. In the spatial formation of the selected institutions, rather consistent relationships are revealed between the applied educational model and physical characteristics. Thus, as it can be understood from the table 3 and data about all spaces, conscious approaches and evaluation criteria are revealed of the parents who prefer Montessori preschool educational institutions, and of the institution owners, administrators and educators. On the other hand, based on the experiences of the institutions and developing educational opportunities, and targets, aims and principles considered in the foregoing, there are also applications displaying variousness within their own selves. This, in turn, is an inevitable result of parameters, which are special to the institution, the positions held, and socio-cultural parameters. Since different expectations and necessities bring along different applications.

Conclusion

The focus of this study criticizing all decision makers of the preschool interior environment expectations, preferences, necessities etc...where young people come to experience and comprehend the world around them where every aspect plays a crucial role within the Montessori education in the preschool interior setting. Due to the rapid changes, a so-called "instant-noodle" culture is reflected in almost every aspect of life. Early Childhood education is a universal activity among young children, but its nature varies across cultures in response to specific constraints and differential degrees of encouragement (Bagby, 2010; Wilbrandt, 2006; Köksal et al., 2005; Temel, 2005).

Interior spaces in preschool institutions are the physical environments where children establish relationships the most intensely and in a high level, outside home. Overlap of the educational system and space set up is the main matter targeted in these spaces. It is understood that Montessori institutions among the 30 institutions investigated turn out to be the most modest in this sense. Preschool space arrangement directed for the space design in educational decisions aiming children's development are the main elements of space groups, associative space arrangement, inter space characteristics and furniture-equipment characteristics. Conceptual contents of these elements (education, institutional identity, culture, etc.) should be considered within the physical space set up. Moreover, there is a strong relationship between the students and the environment in these kindergartens. The environment is prepared according to children but not teachers. Children start to put forward their inclinations not noticed up until then in such an environment. Thus, children display

important development for becoming a new personality owing to their presence in an environment cleared from obstacles. The study was set up within this framework. The survey has revealed rather consistent results from the survey, observation and interview outcomes. In the inter space studied under the main titles, namely Properties of Interiors, General Spatial Standards of Day Care Centre, Atmospheric Properties Floor, Wall, Furnishings etc...), Furniture and Education Equipment, and sub titles questioning concepts that are intended to be included in the children's development by means of space in preschool Montessori Model, namely children based education, universality and permanent space feeding were found rather significant by respondents in the survey and that took place among the selection criteria.

References

- Bagby, J. H. and Jones, N. (2010). "Montessori Education and Practice: A Review of the Literature, 2007-2009" *Montessori Life*, Vol. 22, No. 1, pp. 44-48.
- Bozdayi, A. M. 1988 *Children In The Physical Environment An Approach To Design For Children A Day Care Center Proposal in Beytepe*. Ankara: Master Theses, Faculty of Architecture, METU.
- Çanakçıoğlu, N.G., (2012) *Çocukta Mekân Algısının Gelişimi ve Mekânsal imge Zenginliği Bakımından Malzemenin Önemi, Mimarlıkta Malzeme Sayı: 2*. pp. 1-8.
- Day C., & Midbjer A. (2007). *Environment and children: Passive lessons from the everyday environment (1st ed.)*. Amsterdam, NL and London, UK: Architectural Press.
- Demiriz S., Karadağ A., Ulutaş İ. (2003). *Okulöncesi Eğitim Kurumlarında Eğitim Ortamı ve Donanım*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Dudek M. (2000). *Kindergarten Architecture: Space for the Imagination*. Second edition. London, UK: Spon Press.
- Dudek M. (2001). *Building for Young Children: A Practical Guide to Planning, Designing and Building the Perfect Space*. London, UK: National Early Years Network.
- Dyck J. A. (2002), *The Built Environment's Effect on Learning: Applying Current Research*, The Architectural Partnership, pp. 1-10.
- Flores M. A. (2004). *The Impact of School Culture and Leadership on New Teachers Learning in the Workplace*. *Int. J. Leadership in Education* volume:7.
- Gür Ö. Ş, Zorlu T. (2002). *Çocuk Mekânları*. İstanbul: Yem Yayınları.
- Korkmaz, E. (2006). *Montessori metodu eğitimde bir alternatif*. Ankara: Algi Yayın.
- Köksal A. ve Oğuz, V. (2005). *Millî Eğitim Bakanlığı 2002 23-72 aylık çocuklar için okulöncesi eğitim programı ile Montessori yaklaşımı arasındaki benzerlikler*. XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi. 28-30 Eylül 2005. Denizli. Bildiri Kitabı. pp. 913-919.
- M.E.B. (2013) *Okulöncesi Eğitim Genel Müdürlüğü Kreş Anaokulu ve Anasınıfı Programı*, M.E.B. Basımevi, İstanbul, pp.25-44.
- Montessori M. (1964). *The Montessori method*. Massachusetts: Robert Bentley Inc.
- Poyraz, H., Dere H. (2001), *Okul öncesi Eğitimin İlke ve Yöntem-*

- leri. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Rapoport A. (2000), "Culture, Architecture and Design", Locke Science Publishing Company, Inc.
- Şener E. (2001), Okul Öncesi Çocuk Eğitim Merkezleri için Değişebilir/Dönüştürülebilir/Esnek Bir "Fiziksel Çevre Modeli", Doktora Tezi, İTÜ Mimarlık Fakültesi
- Temel Z.F. (2005). Okul öncesi eğitimde yeni yaklaşımlar. Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, 6(62).
- Weinstein C.S., & David T.G. (Eds.) (1987). Spaces for Children: The Built Environment and Child Development. New York: Plenum.
- Wilbrandt Ç.E. (2006)."Okul Öncesi Eğitimde Montessori Yaklaşımı", Kök Yay. pp. 84.
- Yaran P. (2009). Reproduction and Differentiation Strategies of Upper-Middle Class Group in Ankara, Theses of Master, Graduate School of Social Sciences, METU.
- Yin R. K. (2003). Analyzing case study evidence. In study research: Design and methods (pp. 109-140). California: Sage Publications.

Designing Playgrounds for All

Herkes İçin Çocuk Parkları Tasarlamak

Aslı SUNGUR, Patrycja CZAPLINSKA

ABSTRACT

Cities, streets, buildings and playgrounds transform and evolve in time. These places are public spaces and should be available for every user, being a place suited for everybody, not excluding the disabled. Cities, being immediate surroundings, have a huge effect on the residents' lives. The effect of environment on differently abled children, who not only has to survive through challenges of their disability but also in the process of a continuous development, is even greater. Being disabled as a child shouldn't mean to be excluded from the group of peers which have a great role in the physical and the psychological development of the child. This paper is describing several types of disabilities and the effect of environment on children with these disabilities. Problems of children with sight loss, reduced mobility, hearing problems and different intellectual abilities are described. It is indisputable, that these children need much attention. Being a part of the social group can help them in developing their communication and physical skills by playing or just spending time with others. In the paper, characteristic of a common playground which is a public space designed for children has been made. The equipment and the material of the "a playground for all" are described. Designing and material considerations are made and the ground, playground equipment, materials and colors and level differences are characterized. The aim of this paper is to lead a way for the designer to build a place for the children which will be fully accessible for every child.

Keywords: Accessible playground; disabled children; playground for all.

ÖZ

Şehirler, sokaklar, yapılar ve parklar zaman içinde değişip gelişirler. Bu alanlar kamusal alanlar olmaları sebebiyle, engelli bireyleri dışarıda bırakmadan, herkes için rahatça kullanılabilir olmalıdırlar. Şehirler, şehir sakinlerinin yakın çevresi konumunda olduklarından, etkileri de inkar edilemez derecede büyük olmaktadır. Bu etki, aynı zamanda hayatını çeşitli kısıtlılıklarla sürdürmek zorunda ve henüz yetişkinliğe adım atmamış, gelişme çağındaki çocuklarda daha da fazla görülmektedir. Bir engele sahip olmak, çocuk için, gerek fiziksel gerekse psikolojik gelişiminde büyük yere sahip olan arkadaş çevresinden uzaklaşmak anlamına gelmemelidir. Makalede, çeşitli engel türleri, bu engellerin çevre aracılığıyla çocuklar üzerindeki etkilerine odaklanılarak anlatılmaktadır. Görme kaybı, hareket kısıtlılığı, duyma sorunları yaşayan ve farklı bilişsel ve algısal yeterlilikteki çocukların sorunları tarif edilmektedir. Bu çocukların, daha fazla ilgi ve dikkate ihtiyaç duydukları açıktır. Diğer bireylerle vakit geçirecek veya oyun oynayarak bir sosyal grubun parçası olmak ise; fiziksel ve iletişim becerilerini geliştirmelerine yardımcı olabilmektedir. Makalede; kamusal bir alan olan çocuk oyun parklarının genel özellikleri verilmekte, 'herkes için tasarlanmış çocuk parkları'nın tasarım, zemin, malzeme, renk özellikleri ve donatı seçimleri detaylı olarak anlatılmakta ve bazı öneriler sunulmaktadır. Amaç, tasarımcının, her çocuk ve yetişkin için ulaşılabilir çocuk oyun alanları tasarımı sürecine katkıda bulunmaktır.

Anahtar sözcükler: Ulaşılabilir çocuk parkları; engelli çocuklar; herkes için çocuk parkları.

Department of Architecture, Yıldız Technical University Faculty of Architecture, İstanbul, Turkey

Article arrival date: December 29, 2017 - **Accepted for publication:** April 08, 2016

Correspondence: Aslı SUNGUR. e-mail: asungur@gmail.com

© 2018 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi - © 2018 Yıldız Technical University, Faculty of Architecture

Being Disabled As A Child in the World Dedicated to the Healthy People

In many parts of the world, user's expectations are changing for a better environment. Today, there are higher expectations for access to public services (i.e. park and recreation programs, services, activities and facilities). To the contrary, when public services are inaccessible and fail to meet citizen expectations, the results have led to increased visibility of complaints and litigation where park visitors and program participants have encountered physical and programmatic barriers associated with allegations of discrimination based on disability' (Skulski, 2009).

Unfortunately, when thinking about accessibility, it is common that only adults are thought and disabled children are forgotten. Being a child in adults' world sometimes is hard enough, but with more limitations it can be unenforceable. It is a fact that growing up children are cruel toward others, especially when they are different from them. However, if disabled children are a part of the community from the beginning, others learn that it is normal to spend time together. Being disabled as a child shouldn't mean to be excluded from the group of peers. Spending time together is also important from the point of child's psyche. Communication is one of most relevant fields to develop while adolescence. This step is essential for the proper functioning of the human in his life. Via playing together, children learn to respect the norms and social rules and about tolerance and, explore their creativity.

The Effect of Environment On Differently Abled Children

If a child is blind or sand-blind he or she doesn't have the ability to know the world by observation. It is highly important to provide them other ways of learning about the world. They need a lot of opportunities to touch, hear and smell the things they are not able to see. Visually impaired children develop properly if the rest of their senses are stimulated accordingly. The only difference that is noticed is that they start talking later than children who can see as says Chris Strickling from Texas School for the Blind and Visually Impaired: 'much of what is learned by the normal child is learned by imitating others. The blind infant may jabber and imitate sooner than a sighted child, but may show delay when combining words to make his wants known.' The blind child primarily uses language to say his immediate needs or to describe current activities. The blind child may take in the sounds which make up the language, but may not grasp the meaning intended by the speaker. His sensory experiences are not readily coded into language. He may store phrases and sentences in his memory and repeat them out of context. The early language of the blind child does not seem to mirror his developing

knowledge of the world, but rather his knowledge of the language of others.

It is worth keeping in mind, that when a visually impaired baby starts to crawl or walk, the goal should be to provide them a safe environment instead of forbidding. It is important to avoid passivity and focus on activity, so the children won't live in fear of the unknown space. Their sense of hearing and touching should be stimulated and developed more as a result, given that these will have very big impact on their future lives. Children with reduced mobility also would like to walk, run and climb everywhere just like any other child. Although sometimes it is hard, it doesn't mean it is impossible at least in a certain percentage. For example; if a child has paralyzed legs, but healthy hands, he can use them to pull up during daily routine or to race with friends on the prepared route in a wheelchair. Every child has his or her own needs and we need to try to provide the solutions to these.

The results provide evidence of a general effect of environmental setting on mobility methods of children with cerebral palsy. Compared with their mobility at school, children were more dependent on adult assistance for mobility when outdoors or in the community and less dependent on adult assistance at home. The results are consistent with previous reports that mobility methods of children with CP vary across environmental settings (Palisano R. J., 2003). One can identify not only an object itself, but also the direction and the distance at which it is, with the help to the hear sense. The average efficiency of deaf children in the field of motor skills is smaller than the efficiency of their hearing peers. If there is a damage of inner ear, a child can have a problem with balance and smooth movements.

Coordination in movements needs to be thought by proper physical education. It is important to provide deaf children enhanced opportunities for movement. It can be reached by sports activities, games and other methods of improving the level of general health and physical resistance. Deaf children need to explore the world based on what they see, touch, smell and taste. Compensation of senses is a mechanism than can calm the effects of disability.

Children can be limited not only by their bodies, but also by their intellectual abilities. They may suffer Autism, Down Syndrome or other intellectual disabilities and even a high IQ. These children need to put more effort into their social and communication skills and in other areas of current functioning abilities.

However, not only children with low IQ level but also with high IQ do suffer while growing up. A gifted six-year-old first grader may have reached the level of development (normally reached between the ages of eight and nine) at

which she especially likes games with complex rules. She plays the simpler games the other six-year-olds like to play on the playground, and then she suggests that they play one of her favorites. The other children refuse. How does she interpret this rejection? Seldom with a sense that she is better than them. She is more likely to think, “They don’t like me.” And it is a very short step from ‘they don’t like me’ to ‘I’m not likable’ (Miraca U. M. G., 1998). Taking this into consideration, it is indisputable, that these children need much more contact with the surrounding and peers, as it can be assumed. Being a part of the social group can help children in developing their communication skills by playing or just spending time with others.

Playgrounds for All

For a child, being outdoors is the only chance for exploring the world surrounds him or her. It is the outdoors where children can freely experience their motor skills like running, jumping, climbing etc. It is also the most appropriate area for performing manipulative skills such as swinging, lifting, and balancing. In most of the cases; outdoors have something more than physical benefits. As children play outdoors, they are more likely to invent games and learn about the world in their own way (Metin P., 2003). The challenge is to find the balance between providing a playground that is safe and one which still provides children with opportunities for active and passive play which they want and need. There is encouraging evidence to show that schools that have set about making their playground a much more interesting and stimulating environment have not only managed to reduce bullying behavior but they have observed the development of a sense of caring and sharing which makes the time expense and effort worthwhile (Evans J., 2001).

Having fun doesn’t need to be focused only on developing mobility skills, but also expending senses range and communication abilities. If designer is using non-schematic solutions, than children, can be more creative while playing. When mentioning about designing playgrounds for all, it is essential to mention universal design as well. Rather than focusing on users with specific disabilities, universal design creates solutions that will work for everyone, regardless of age, mobility, visual, auditory or mental ability. (...) Universal design is a holistic concept that can be applied to every product type, but it is especially applicable to buildings and public spaces. Because these spaces get a huge amount of use by a vastly diverse population, a design that is accessible and usable for everyone is crucial (Zimmermann R., 2006) (Figure 1).

An example for “a playground for all” is ‘Brooklyn’s Playground’ located in Idaho. It is an accessible playground built by the local community with the help of volunteers.

Figure 1. Children playing with each other without any type of discrimination.

The ground is covered with rubberized surface allowing children on the wheelchairs or with the crutches to move freely, without a fear of getting stuck in the muddy ground. At the same time the surface is soft enough to protect children from serious injuries in the case of falling down (Figure 2).

Instead of stairs or ladders, there are wide ramps and wide transition points, which enable easy moving between equipment, for both, children who are running and for the ones who are using wheelchairs. There are also provided maneuvering spaces to prevent the collisions and facilitates comfortable moving.

The height of the equipment was considered upon the reach ranges of children on the wheelchairs which is suitable also for the youngest users of the playground. To get all of the children interested in playing together, the equipment varies in color, shape, height and purpose. The equipment is designed the way, that it is possible always to give new physical challenges to all children and to prevent

Figure 2. Concept drawing of Brooklyn's Playground. Redrawn from <http://brooklynsplayground.org/see-the-playground>.

them from boredom. The most important aspect to notice is that not only the ground is suitable for disabled kids, but also the equipment (Figure 3).

Designing and Material Considerations of A "Playground For All"

The role of the playground is not only to provide a place to play but also to learn to live in the society and gain their communication skills. Playground offers the opportunity to develop physical skills and increases the efficiency of the senses. It cannot be denied, that disabled children need more protection and more specialized equipment to be able to play with others. However, children who are considered as "healthy" benefit from these facilities as well.

Figure 3. Wide ramps allow children of all abilities easy access to all of the parts of Brooklyn's Playground.

Ground

The ground is an important issue while designing a playground, sometimes it is even crucial. Safe ground characterizes with good shock absorbance parameters. A safe ground material can help in most injuries caused by falling down. Concrete, asphalt, or other hard surfaces should never be directly under playground equipment. Grass and dirt are not considered protective surfacing because environmental factors can reduce their shock absorbing effectiveness (Consumer Product Safety Commission, 2010).

However, taking into consideration the flooring, one needs to think about all of the children, healthy and disabled. Even if wood chips seems to be the best choice, the wheel of the wheelchair can stuck in it easily. While deciding of the ground cover, it is needed, all advantages and disadvantages to be taken into consideration. Below is the table (Table 1) for the possible ground materials and their properties (Figure 4).

While designing a fully accessible playground, the ground needs to be solid, otherwise, the wheelchair, strollers and crutches can stuck in the ground. The ground should also be installed correctly; otherwise even the best material has no chances to protect playing children.

Figure 4. Engineered wood fiber.

Table 1. The properties of possible ground materials developed. Based on Luke Whittaker “Best Groundcover Options for Playgrounds and Play Areas”

Ground Material	Advantages	Disadvantages
Pea Gravel	<ul style="list-style-type: none"> - natural look - attractive price 	<ul style="list-style-type: none"> - no protection for fallings - choking hazard - wheels can get stuck in it
Rubber Mulch	<ul style="list-style-type: none"> - shock absorbent - low-maintenance 	<ul style="list-style-type: none"> - dirty after long-term use - escape area border - may smell in hot temperatures
Poured Rubber Rubber Tiles	<ul style="list-style-type: none"> - slip resistant - shock absorbent - wide color range - provide surface for playing - accessible for wheelchairs and strollers 	<ul style="list-style-type: none"> - very expensive
Natural Grass	<ul style="list-style-type: none"> - natural look 	<ul style="list-style-type: none"> - high-maintenance - prone to pests and bacterial buildup - by watering it is easier to cause the rust on metal play sets - not easy-accessible for wheelchairs and strollers
Artificial Grass	<ul style="list-style-type: none"> - low-maintenance comparing to natural grass - accessible for wheelchairs and strollers - offers a softer cushion for rough play 	<ul style="list-style-type: none"> - installation is more expensive than natural grass - needs to be occasionally rose and fluffed
Play Sand	<ul style="list-style-type: none"> - absorb falls (if is not shallow) 	<ul style="list-style-type: none"> - needs to be refilled to avoid shallows - can bothers while and after playing - not accessible for wheelchairs and strollers
Wood Chips and Mulch	<ul style="list-style-type: none"> - good visual appeal - color range 	<ul style="list-style-type: none"> - can mold - make good habitat for insects - choking hazard - needs regular refreshing
Engineered Wood Fiber	<ul style="list-style-type: none"> - slip-resistant - shock absorbent - good appeal - biodegrade - accessible for wheelchairs and strollers 	<ul style="list-style-type: none"> - needs refilling - quite expensive

Playground Equipment

While designing playground equipment, the designer needs to think about education and skills that every child needs, along his development process. It is important to develop personal skills of a child, who is expanding his or her personality and is trying to deal with surrounding by observing other’s behavior. If on the playground there is a lot of equipment that require more than one user, children are encouraged to play together. They can learn to cooperate in the group, what is very important, especially for children with reduced intellectual and social skills. While playing, children improve physically by running, crawling and pulling. At the same time, they discover new abilities, expand their imagination and search for new solutions for the problems.

Children are easily bored if the playground environment provides few opportunities for them to engage in activities they enjoy, As Groves & Mason (1993) found children prefer playgrounds which offer a variety of activities and which allow them to change, adapt and manipulate the setting. Titman’s (1994) research showed that children liked a playground to have trees, leaves, shady areas, grassy areas and different levels, they wanted places where they could climb explore, take risks, build cubbies. They love to play with mud, soil, water and sand. ‘The most popular equipment was that which allowed them to adapt it, to make new meanings around it and subvert or change its apparent intention. The greater-the potential of the equipment or item to be changed or manipulated the better’ (Titman, 1994) (Figure 5).

Figure 5. Sensory garden.

Playing outside helps the children to learn and understand natural habitat. They are interested in new phenomenon, schemas of working things they are discovering. In natural habitat, especially when the playground is surrounded by a wide range of flowers and plants children with sight loss can additionally stimulate their senses. They have the opportunity to improve their hearing skills by playing with music equipment. By this chance, in friendly environment they can learn how to recognize distance and the probable size of objects. By practicing rhythms, tact and melodies, children have a better start while learning new languages, mathematics and grammatical structures (Figure 6).

Slides can be fun, however the selection and their localization on the playground is important to prevent injuries. Also a cushion or other shock absorbent materials are needed on the landing place and its surrounding. Slides do not need to be straight, waving or spiraling their shape makes them more interesting and challenging. Also, installing small rollers on the place of slide side maximizes the sensory input (Figure 7).

Swing is one of the favorite equipments to play. Unfortunately, the injuries caused while playing are common.

Figure 6. A rollerslide.

Figure 7. Oodle® Swing. Every child can swing on it.

Above all, their location in the playground needs to be proper to prevent accidents. Swing should be located in a distance to any other equipment. Children should have space to swing freely. During the play they cannot see what is happening behind their back and are also limited in changing their direction of moving. Proper localization also reduces the accidents where the inattentive child runs to the other equipment situated too close.

The image of the basic that is a plank hanging on the lines, cannot be used by little children and the ones who

have muscle problems. Swing which corresponds to the universal design principles needs to have back support. A solution for the swings, which are available for everybody, can be “bed swings”, which requires a lying position while playing (Figure 8).

A swing worth to notice is a Freedom Swing designed by Wayne Devine from Australia. This swing allows disabled children to use it without leaving their wheelchairs. The Australian made Liberty Swing is a wheelchair swing that safely allows for a maximum swing height and is fully lockable when not in use. The swing frame is constructed of high grade powder coated steel. A seat belt adds protection and security, and can be locked away in a box after each use (Figure 9).

Changes in the design took place not only in swings’ appearance, also in see-saws. A traditional see-saw is suitable for two children, while there are other designs that are accessible for four to five persons. Additionally, the see-saws can be accessible for wheelchair users that give opportunities for shared play. With the properties like gentle rocking and profiled seats, also children with reduced mobility can use it (Figure 10).

Figure 8. Liberty swing.

Figure 9. We-saw™ is an accessible version of a see-saw.

Figure 10. Pulse™ Table Tennis.

While designing fully accessible playgrounds, using only traditional equipment is not sufficient. Using electronic equipment can be priceless for children with sight and hear impairment. Interactive and multisensory outdoor equipment which children can hear, see and touch makes it available for everyone regardless their mobility, autism or other learning abilities. Owing to the stimulation of these three senses, this devices helps to develop coordination and fast reacting skills while playing. Game stations resemble parking meter stands but have the kind of game show buzzer-bubbles that contestants love to slap. Each post is waterproof, lights up, plays music, bleeps, oinks and emits colorful swirls of LED lights in response to an opponent’s speedy touch as Depass (2013) says. These devices encourage children to be active and develop hand-eye coordination.

Materials and Colors of Equipment

When choosing the equipment for the playground, the most important issue is children’s safety. Materials also

need to have great durability and resistant finish. Colors have a great impact on children’s imagination and their explorations of the environment.

Wood, steel, plastic, chains and ropes are the most common materials used on the playgrounds. All of them have advantages and disadvantages, which are presented in the table below (Table 2). Stainless steel and plastics are the most preferred materials for slide surfaces. Although stainless steel is durable, it becomes extremely hot in direct sunlight and can cause second degree burns. On the

other hand, this kind of material constitutes important risk factors with its razor sharp edges. (Metin, 2003)

Metal parts can be made of steel or aluminum. Both are strong and long lasting materials which provide a great variety of options while combining simple parts. However, metal parts are hard in touch and if they are not secured enough, may lead to serious injuries. For protection purposes, paints, rubbers and coats can be used. Steel needs to be protected against rust with ecological and children-safe ingredients.

Table 2. Advantages and disadvantages of materials used for playground equipment; taken with slight changes from Wardle F., 1997

Materials	Advantages	Disadvantages
Wood (CCA Pine/Redwood)	<ul style="list-style-type: none"> • Easy to use. Well suited to Volunteers constructing playground. • Looks natural. • Easy to repair. • Easy to attach elements to it. (e.g. slides, handles, climbers) • Inexpensive. • Can be creative and design what you need. 	<ul style="list-style-type: none"> • Splinters, cracks, and splits.. • Can burn. • Lots of maintenance. • Does not last as long as other materials. • Does not look as upscale or classy. • Some claim that the CCA process is hazardous for children.
Laminated Plywood (painted commercially)	<ul style="list-style-type: none"> • Very colorful. • Allows for designs with lots of flat surfaces. • Easier to use for infant / toddler pieces. • Can be repaired. • A natural material that lasts. 	<ul style="list-style-type: none"> • Can chip and deteriorate quicker than plastic and metal. • Restricted to flat designs. • Expensive. • Not appropriate unless bright colors are wanted.
Polyethylene	<ul style="list-style-type: none"> • Does not get hot. • Has no splinters. • Initially bright and attractive. • Shapes that are safe. (e.g., a curved slide) • Not structurally strong but usually used with metal. • Smooth and friendly to hold. 	<ul style="list-style-type: none"> • Colors fade over time. • Overuse makes the playground look shoddy. • Expensive. • Limited number of uses and possibilities.
Steel or Aluminum (coated, painted, or untreated)	<ul style="list-style-type: none"> • Strong. • Lasts a long time. • A large choice of paint colors. • Unitized to provide a variety of options. • Resists vandalism. • Good for structural strength. 	<ul style="list-style-type: none"> • Slides can be very hot; posts / railings also get hot. • Hurts to fall against. • Almost impossible to repair. • Cannot add to as wanted. • Expensive.
Fabrics	<ul style="list-style-type: none"> • Light weight for roofs and canopies. • Easy to replace. • Shade is becoming a more critical issue on playgrounds. 	<ul style="list-style-type: none"> • Soon fades and gets dirty. • Tears easily. • Flies in the wind. • Tends to look shabby. • No structural strength.
“Recycled” Plastics	<ul style="list-style-type: none"> • Looks like wood. • Has some similar properties to wood. • Can be cut and drilled. No splinters. • Doesn’t rot, rust, or split. • Is made from recycled materials. 	<ul style="list-style-type: none"> • Has no structural integrity. • Cannot be recycled into other plastics. • Doesn’t hold nails, screws, and lug bolts as well as wood does.

Figure 11. Playground with mixed materials.

Wood is one of the most common materials used for playground equipment. There are a number of advantages to be mentioned: it is easy to use and repair, it is natural, it can be designed into many shapes and the elements are easy to connect with each other. Unfortunately, there are some disadvantages too. Wood, can crack and splits into parts and does not last as long as other materials. It is highly important to notice what impregnating materials are used to protect the wood. In 2001, U.S. Consumer Product Safety Commission (CPSC) was petitioned by the Environmental Working Group (EWG) and Healthy Building Network (HBN) to enact a ban of CCA-treated wood for use in playground equipment and review the safety of CCA-treated wood for general use. Creosote-treated wood (e.g., railroad ties, telephone poles, etc.) are also prohibited because of the health threat.

Plastics (polyethylene) and recycled plastics are popular materials used to make playground equipment. Recycled plastics are common especially among societies who are concerned about ecological issues. Unfortunately, as Wardle (1997) indicates: while part of these plastics is recycled from waste products, these playgrounds cannot themselves be recycled. Further, most recycled plastic does not have the structural strength of wood or metal (Figure 11).

It is worth to remember that all the parts of the equipment need to be installed by authorized staff that follows the manual of the objects. Good conservation is also a great factor while thinking about user's safety. While using neglected playground equipment the risk of the injury is far higher, than the one which is well maintained and in good condition.

Color plays a great role in children's life when they learn about the world. It is worth to think about it while designing a playground. Contrasting colors can make moving on the playground easier, by marking different sections in different colors it is possible to separate them visually. Using

contrasting colors like yellow and blue will be interesting for children and make playground livelier. It is important especially for children with visual impairments. Unfortunately, children with Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD) may have problems with concentration while looking on yellow. This causes the need to use muted colors. The best solution is to compromise and strike a golden mean.

Level Differences

In order to enable children to play between different levels on the playground, it is common to use platforms, steps, ladders, guardrails and protective barriers. This equipment should protect children from falling down. The fall zone should be safe for children in case of an incident as well.

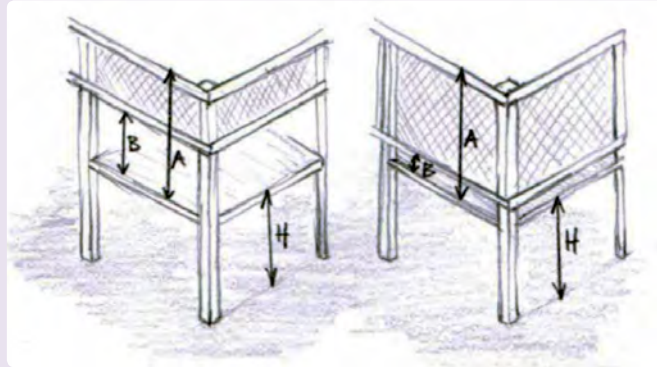
However, for children with disabilities, every level difference may result in minor or major problems. The best solution is, installing the equipment for activities on the floor level if possible. This enlarges the number of children who can play together with equal access.

Unfortunately, installing every part of the equipment on the same level may lower the attractiveness of the playground. It also can be unsatisfactory for children who enjoy climbing and observing the world from different height than their own. For the purpose to provide fun equally for every child, some ramps and platforms may be installed. In contrast to stairs and ladder, flat or slightly risen platforms are available for everyone. It should be covered by non-slippery surface and have openings providing drainage. ADA (Americans with Disabilities Act) report that the minimum width of the ramp should measure 92 cm. Although this is a value measured for adults and there are children playing on the playground, the ramp should not be narrower. It is because, parents can also use a wheelchair and they need to be able to get to their child in every moment.

According to the U.S. Consumer Product Safety Commission, there are two schemes of vertical barriers protecting children against falling - guardrails and barriers. The difference between them and recommended heights are shown in the table below (Table 3).

Guardrails and barriers should be high enough to prevent the tallest children from falling over the top. For guardrails, the lower edge should be low enough so that the smallest children cannot walk under it. Barriers should be low enough to prevent the smallest child from getting under the barrier in any way. This is generally done by designing the barrier so that the small torso probe cannot pass under or through the barrier. Vertical infill for protective barriers may be preferable for younger children because the vertical components can be grasped at whatever height a child chooses as a handhold. (U.S. Consumer Product Safety Commission)

Table 3. Guardrail and barrier recommendations from U.S. Consumer Product Safety Commission (redrawn and converted into metric system)

	Guardrail	Barrier
Protects against accidental falls from platform	Yes	Yes
Discourages climbing over	No	Yes
Protects against climbing through	No	Yes
Toddlers		
A Top edge distance from platform	Not recommended	A = 61 cm or higher
B Bottom edge distance from platform	Not recommended	B < 8 cm
H Recommended when platform fall height is:	Not recommended	H = 46 cm or higher
Preschool-age		
A Top edge distance from platform	A = 74 cm or higher	A = 74 cm or higher
B Bottom edge distance from platform	23 cm < B ≤ 59 cm	B > 9 cm
H Recommended when platform fall height is:	51 cm < H ≤ 77 cm	H > 77 cm
School-age		
A Top edge distance from platform	A = 36 cm or higher	A = 36 cm or higher
B Bottom edge distance from platform	23 cm < B ≤ 72 cm	B < 9 cm
H Recommended when platform fall height is:	77 cm < H ≤ 122 cm	H > 122 cm

Conclusion

For the majority of the society, being a child is the most happy period of time, free of responsibilities and fun-filled. However, children who are disabled in any way, childhood can be a hard experience. If their disability is isolating them from shared play with their peers, they become lonely. This can affect their entire future adult lives, because of the lacks in communication and interpersonal skills as well as physical development.

While designing a playground, it is important to think about each child, not only about a group of them, who are considered as “healthy”. There are several essential issues that cannot be omitted. Firstly, the playground equipment should be chosen wisely, with a wide range of physical exercises, so every child can benefit, at least partly, if is not able to use every piece of it.

A model playground, even with the newest and most accurate equipment will not be suitable if the ground and

ramps will not be fully accessible. Every material has its advantages and disadvantages as they are described in this article. Designer’s role is to choose a material which suits the requirements the most and use it in a correct and safe manner. Materials and colors should also be selected with reasonable accuracy. Level differences should be secured and wide enough to meet requirements for the assistance devices like wheelchairs which vary from country to country.

For future studies, a case study can be conducted using the recommendations in this paper. The suggestions should be evaluated by the user as another study related to this proposal in the future. The feedback that will be obtained from the trial of the proposed model will be helpful to develop the model more. A playground model proposal that is evolving from the fundamentals given in this paper will be then possible for putting into practice and bring new developments in the area. Better playgrounds are the ones where everybody can play.

References

- Ahiskalı, S. Ö., Çocuk oyun alanlarında döşeme. *Peyzaj Mimarlığı Dergisi*. T.M.M.O.B. Peyzaj Mimarları Odası, İstanbul Şubesi, Temmuz-Ağustos, 5(14), İstanbul, 1998.
- Aksoy, Y., Çocuk Oyun Alanları Üzerine Bir Araştırma İstanbul, Isparta, Eskişehir, Erzurum, Kayseri, Ankara, Zonguldak ve Trabzon illeri örneği, *İstanbul Aydın Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 3(6), 82-106, 2011.
- Algan, H. ve Uslu, C. (). İlköğretim Okul Bahçelerinin Tasarlanmasına Paydaş Katılımı: Adana Örneği. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*. 22(2):129-140, 2009.
- Depass D., "Multisensory Playgrounds Accessible to Kids with Disabilities" *SpecialEdPost*, News for the special education community. February 2013. Retrieved from: <http://specialedpost.org/?p=23441> [Accessed 4 January 2015].
- Evans J., "In Search of Peaceful Playgrounds" *Education Research and Perspectives*, Vol.28, No.1, 2001, page 55, Deakin University.
- Landscape Structures, "Playground Inspirations Book" Virtual Catalogs and Inspirations Retrieved from: <http://www.playlsi.com/> [Accessed 4 January 2015].
- Miraca U. M. G., "The "Me" Behind the Mask: Intellectually Gifted Students and the Search for Identity" *Supporting Emotional Needs of the Gifted*, Citation From Roper Review. 1998 Feb 20(3). Retrieved from: <https://sengifted.org/archives/articles/the-me-behind-the-mask-intellectually-gifted-students-and-the-search-for-identity> [Accessed 2 March 2015].
- National Institute of Mental Health, "What Is Autism Spectrum Disorder?" National Institute of Mental Health Retrieved from: <http://www.nimh.nih.gov/health/topics/autism-spectrum-disorders-asd/index.shtml#part3> [Accessed 4 January 2015].
- Palisano J R. PT ScD, Professor, "Effect of environmental setting on mobility methods of children with cerebral palsy" *Developmental Medicine & Child Neurology* 2003, Drexel University. Retrieved from: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1469-8749.2003.tb00914.x/pdf> [Accessed 4 January 2015].
- Pinar M., "The Effects Of Traditional Playground Equipment Design In Children's Developmental Needs", A Thesis Submitted to The Graduate School of Natural and Applied Sciences of The Middle East Technical University, July 2003.
- Skulski J., "Planning for Inclusion. Implementing an Accessibility Management Program in a Parks and Recreation Business Model" National Center on Accessibility, Indiana University-Bloomington, January 13, 2009. Retrieved from: <http://www.ncaonline.org/resources/articles/planning.shtml> [Accessed 5 January 2015].
- Strickling C., "Impact Of Visual Impairment On Development", Texas School for the Blind and Visually Impaired. Retrieved from: <http://www.tsbvi.edu/infants/134-infants/3293-the-impact-of-visual-impairment-on-development> [Accessed 25 February 2015].
- Titman W., "Special Places, Special People: The Hidden Curriculum of School Grounds", *Learning Through Landscapes*, England 1994.
- Türkyılmaz, E., A Method to Analyze the Living Spaces of Wheelchair Users Using IFC, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Volume 222, Pages 458-464, (2016).
- U.S. Consumer Product Safety Commission, "Public Playground Safety Handbook" U.S. Consumer Product Safety Commission, Saving Lives and Keeping Families Safe. Publication #325 (2010).
- U.S. Consumer Product Safety Commission, Status Report on CCA Pressure-Treated Wood In Playground Equipment, Washington, D.C. 20207, USA 2002.
- UniversalDesign.com, The Resource for Universal Design News, "Liberty Swing". Retrieved from: <http://www.universaldesign.com/2012-06-11-16-52-25/assistive-technology/1302-liberty-swing.html> [Accessed 4 January 2015].
- Wardle F., Ph.D., "Outdoor Play: Designing, Building, and Remodeling Playgrounds for Young Children" *Early Childhood News*, 1997. Retrieved from: http://www.earlychildhoodnews.com/earlychildhood/article_view.aspx?ArticleID=65, [Accessed 18 February 2015].
- Whittaker L., "Best Groundcover Options for Playgrounds and Play Areas" *INSTALL-IT-DIRECT*. Retrieved from: <http://www.installitdirect.com/blog/best-groundcover-options-for-playgrounds-and-play-areas-2/> [Accessed 4 January 2015].
- Zimmermann R., "Universal Design Means Accessibility for One and All" *Facilities Net*, November 2006, Retrieved from: <http://www.facilitiesnet.com/ada/article/Accessibility-for-One-and-All--5573> [Accessed 4 January 2015].

Internet References

- Figure 1: <http://togetherweplay.playlsi.com/category/autism>
- Figure 2: <http://brooklynsplayground.org/see-the-playground> (Redrawn from)
- Figure 3: http://media.npr.org/assets/img/2013/08/21/playgrounds-3_custom-98e9d99f102a09b47dbecf221c86efa7968b6933-s1200.jpg
- Figure 4: http://www.davidwilliamsassociates.com/sites/default/files/imagecache/product_full/ewf_accessible.jpg
- Figure 5: <http://www.play-scapes.com/wp-content/uploads/2010/02/carter-school-playground-boston6-756x1024.jpg>
- Figure 6: https://www.playlsi.com/globalassets/530-in-column/inclusive-playsection/inclusive01_530.jpg?id=13367
- Figure 7: https://www.playlsi.com/contentassets/9f2-ba2d643cf424fb71e1d14b26fd8ca/ip-oodleswing_screen.jpg?w=530&h=450&mode=max
- Figure 8: <http://www.burnie.net/files/ffe4dbed-3bb0-4bcca7b2-a27e00cfe9c6/jess.jpg>
- Figure 9: https://www.playlsi.com/contentassets/374b59c308ac449dad3a458075c127df/ip-we-saw-01_screen.jpg?width=905&height=450&mode=max
- Figure 10: https://www.playlsi.com/contentassets/769875c4cf97428791270f2b618de135/ip-pulse-table-tennis_screen.jpg?width=905&height=450&mode=max
- Figure 11: <http://latcp.org/wp1/wp-content/uploads/2012/04/October-28th-300x199.jpg>

Bitkilendirme Tasarımı Öğeleri, İlkeleri ve Yaklaşımlarının Peyzaj Tasarımı Uygulamalarında Tercih Edilirliği Üzerine Bir Araştırma

A Research on Preferences of Planting Design Elements, Principles and Approaches in Landscape Design Applications

Derya SARI, Banu KARAŞAH

ÖZ

Yaşadığımız çevrede üstlendikleri birçok işlev ile peyzaj tasarımlarında önemli bir yer tutan bitki materyali tasarım elemanı olarak kullanılırken bazı öge, ilke ve kriterler dikkate alınmaktadır. Bu çalışmada bitkilendirme tasarımı eğitimi almış farklı tasarımcı gruplarının (akademisyen, öğrenci ve kamu-özel sektör) peyzaj tasarımı uygulama aşamasındaki tercihleri ile literatürde önerilen kuramsal altyapının örtüşüp örtüşmediğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında, 5 ana başlık altında (bitkilendirme tasarımı yaparken göz önüne alınan kriterler, bitkilendirme tasarımı ilkeleri, bitkilendirme tasarımı öğeleri, bitkilendirme tasarımı yaklaşımları, bitkilendirme tasarımı eğitimi sürecinde kullanılan yöntemlerin öğrenmeye katkısı) toplam 33 özelliğın sorgulandığı bir anket çalışması yürütülmüştür. Toplam 192 katılımcı ile gerçekleştirilen anket sonuçlarına göre yöreye uygun olma, renk, estetik özellik, form, süreklilik, özgün olma ve ölçü özelliğinin bitkilendirme tasarımı ve uygulamalarında en fazla tercih edildiğı ortaya çıkmıştır. Yapılan çalışma sonucunda, tasarımcı gruplarının bitkilendirme tasarımı kriter, ilke, öge ve yaklaşımlarına göre olan tercih sıralamalarının nispeten değişiklik göstermesine rağmen genel olarak ortak bir doğrultuda şekillendiğı ve bunun kuramsal altyapı ile örtüştüğü görülmüştür.

Anahtar sözcükler: Bitkilendirme tasarımı, bitkilendirme tasarımı öğeleri ve ilkeleri, bitki materyali, peyzaj tasarımı

ABSTRACT

Plant material which has an important role in landscape designs with its functions in our living environment, when used as design element, some design elements, principles and criteria is considered. In this study, it was aimed to determine whether the preferences of different design groups (academicians, students and public-private sector) trained in planting design overlap with the theoretical background suggested in the literature. Within the scope of the study, a questionnaire was conducted under the five main headings (criteria considered in planting design, planting design principles, planting design elements, planting design approaches, contribution to learning methods used in the planting design training process) with 33 features. According to the results of the questionnaire conducted with 192 participants, it was revealed that the most preferred features in planting design and applications were locality suitability, color, aesthetic feature, form, sustainability, originality and size. Consequently, it was seen that preferences of designer groups generally were same direction and overlap with the theoretical background even preferences ranking on criteria, principles, elements and approaches of them were slightly different.

Keywords: Planting design, planting design elements and principles, plant material, landscape design.

Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Artvin

Başvuru tarihi: 25 Temmuz 2017 - Kabul tarihi: 14 Şubat 2018

İletişim: Derya SARI. e-posta: deryasari@artvin.edu.tr

© 2018 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi - © 2018 Yıldız Technical University, Faculty of Architecture

Giriş

Peyzaj mimarlığı disiplininde bitkilendirme tasarımı peyzaj tasarım sürecinin önemli bir aşamasını oluşturmaktadır. Peyzaj tasarımlarında görsel, işlevsel ve ekolojik bakımdan tamamlayıcı canlı materyaller olan bitkiler (tek yıllık otsular, çok yıllık otsu ve odunsular, soğanlılar, sarılıcı ve tırmanıcılar, çalılar, ağaççık ve ağaçlar) kullanılmaktadır. Bitkiler; sahip olduğu form, doku, koku, mevsimsel renklenme (çiçek, yaprak, meyve, dal-sürgün, gövde), zamansal değişim (büyüme, yaprak dökme) gibi özellikleri ile duyarımıza hitap ederek yaşadığımız dış mekânlardan hoşnut olmamıza katkı sağlarken fonksiyonel açıdan da dinamik ve daha yaşanılabilir mekânlar oluşturmaktadırlar. Bununla birlikte, bitkilendirme tasarımı farklı işlevlere sahiptir ve insanlar üzerinde fiziksel, duyuşsal ve psikolojik etkiler göstermektedir (Tablo 1).

Kentsel peyzaj tasarımlarında hedeflenen unsurlardan biri, insan ile doğa arasındaki ilişkiyi dengeli bir şekilde kurmak ve doğal ortamların yansımalarını kentsel ortamlara taşımaktır. Bir diğer unsur ise estetik, işlevsel ve ekolojik

açıdan sürdürülebilir bir peyzaj oluşturabilmektir. Bu nedenle bitkilendirme tasarımları, peyzaj tasarım çalışmalarında önemli bir rol üstlenmektedir.

Nitekim Başer ve Yıldızci (2011), kentsel açık mekanlarda kullanılacak bitki türlerinin seçim sürecini, tasarımcının görsel ve işlevsel beklentilerini karşılayacak materyalin biçim ve boyutlarına karar vermesiyle başlayıp, bu biçimsel özelliklere sahip olan ve ekolojik kriterlerle uyumlu türlerin ortaya konması ve bu türleri elemek için de sosyal, doğal ve teknik kriterleri filtre olarak kullanması olarak özetlemiştir.³

Sürdürülebilir peyzaj bitkilendirmesi; bitki tesisi, vejetasyon yönetimi ve stok (ürün) üretiminde fiziksel kaynak girdilerini (su, gübre, pestisit vb.) veya enerjiyi minimize eden, kaynak ve bitki seçimi açısından yöreye uygun ve ekolojik bütünlüğü devam ettirici olarak tanımlanabilir.^{2,4} Booth (1990) peyzajın sürdürülebilirliğinin bitkilendirme tasarım kriterlerinin (armoni ve kontrast, denge, vurgu, dizi ve çeşitlilik) birbirleri ile uyum içerisinde kullanılmasını ile mümkün olduğunu ifade etmiştir.^{5,6}

Tablo 1. Bitkilendirme tasarımı işlevlerinin tipolojisi^{1,2}

İŞLEVLER	
İnsanlar üzerindeki etkileri: Psikolojik /Duyusal	Estetik açıdan memnuniyet verici; Rahatlatıcı, dinlendirici, sakinleştirici; Heyecan verici, neşelendirici; Merak uyandırıcı; Hoş; Temel oluşturucu; Hatırlatıcı; Yatıştırıcı; Zıtlaşma (zıt düşmek); Politik/sosyal yorum (eleştiri); Birinin benliği ile iletişim kurmak (bağlanmak); İyileştirici; Zaman hissi: lineer, periyodik (döngüsel), gündelik
İnsanlar üzerindeki etkileri: Ruhsal (manevi)	Düşünceye dalma (derin düşünce); Meditasyon; İçebakış (iç gözlem); Doğayla iletişim kurmak (bağ kurmak); Evrenle iletişim kurmak (bağ kurmak); Dünya ve onun düzeniyle iletişim kurmak (bağ kurmak); Sığınak (ibadethane) olarak bahçe; 'Tanrının tapınağı'; Barış (huzur) duygusu; Birlik (fikir birliği) duygusu (hissi); Gizem duygusu
İnsanlar üzerindeki etkileri: Duyusal/mental/ fiziksel	Tüm duylara hitap etmek: görsel, işitsel, dokunsal, koklama; Estetik duyuya hitap etme; Yürüme, gezme, dinlenme, oynama, labirentte kaybolmak gibi karşılıklı etkileşim için bağlamak (angaje etmek); Doğayla karşılıklı etkileşim; Eğitim; Sorgulamak; Doğayı deneyimlemek; Sanat deneyimi; Serinletici gölge; Hoş; Politik/ sosyal yorum (eleştiri)
Mekânsal organizasyon: Durağan (statik)	Mekân tanımlamak; Dış mekân odaları oluşturma; Mekânsal illüzyonlar oluşturma; Gizem oluşturma; Sürpriz unsuru; Gizlilik kontrolü; Özelden kamuyu ayırmak; İzinsiz girişi durdurmak; Kenar ve duvar kaplamaları; Vistalar ve manzaraları çevrelemek; Bağlantı mekanı (alanı); Çatı kaplaması/örtüsü; Çevreleme; Açma; Ulaşımı (erişimi) tanımlamak; Erişimi vurgulamak
Mekânsal organizasyon: Dinamik	Trafik ve hareketi kontrol; Doğrudan hareket; Yönlendirme ve yeniden yönlendirme; Birleştirme; Ardıışık (sıralı) hareket; Yavaşlama hareketi; Gezmeye/dolaşmaya davet etme; Oryantasyona (uyum) yardım etme; Şakacı bir şekilde kafa karıştırmak (labirent)
Çevre mühendisliği	Trafik kontrolü; Görsel düzenleme/kötü görüntüleri perdeleme; Erozyon kontrolü; Sediment (çökelti) kontrolü; Yüzeysel akış kontrolü; Akışı temizleme; Sel kontrolü; Hava kirliliği kontrolü/havayı temizleme; Akustik kontrol/gürültüyü azaltma; Arazi ıslahı; Arazi restorasyonu; Sulak alanlarda suyu temizleme; Parlamaları kontrol etmek; Mikroklimayı değiştirme/kontrol etme; Rezervuarlar için bitkilendirme; Rüzgâr kontrolü: rüzgâr perdesi
Ekolojik amaç	Ekosistemi korumak; Bozulmuş ekosistemlerin onarımı; Bozulmuş alanların rehabilitasyonu örneğin eski maden sahaları; Suyollarının onarımı; Biyoçeşitliliği iyileştirmek ve desteklemek; Yaban hayatı ortamı oluşturma/biyotik topluluk; Yaban hayatı koridorları

¹ Steiner, 2001. ² Thomas ve ark., 2001, s. 8. ² Thomas ve ark., 2001, s. 27.

³ Başer ve Yıldızci, 2011 s. 156-166.

⁵ Booth, 1990.

⁴ Dunnett ve Hitchmough, 1996.

⁶ Bekçi ve ark., 2013, s. 114.

Tablo 2. Bitkilendirme tasarımında kullanılan ilke, öge ve yaklaşımlar^{5,8-19}

Tasarım ilkeleri	Tanımlar	Referanslar
Vurgu -Odak	Renk, form, doku kontrastları ve çizgi ile sağlanabilen vurgu; mekan içinde dikkatleri bir alana veya bir objeye çekebilmek için kullanılan bir tasarım bileşenidir.	Uzun, 1999; Robinson, 2004
Ritim-Tekrar	Tekrar rengi, dokusu, formu, çizgisi yinelenen bir objenin karakteri veya niteliğidir.	Engstrom, 2017
Uyum-Zıtlık	Düzenlemede yer alan öğelerin tamamen aynı ya da tamamen zıt olmadan, uygunluk sınırları içinde kalarak aralarında fazla farklılık olmadan kullanılması halidir. Zıtlık, tasarımcıların monotonluktan kaçınmak, kişilerin ilgisini uyandırmak ya da onları şaşırtmak için her zaman kullandıkları bir yöntemdir.	Güngör, 2005 Hackett, 1979; Karaşah, 2006
Koram-Hiyerarşi	Tasarım özelliklerinde düzenli bir değişiklik, hareketlilik veya geçiştir.	Nelson, 2004
Oran-Proporsiyon	Oran iyi ölçülülük anlamına gelir.	Güleç, 1987; Karaşah,2006
Denge	Görsel etkinin eşitliği veya denkliliğidir.	Robinson, 2004
Egemenlik	Bir biçim, biçim grubu ya da cismin diğerlerinden daha baskın olması, diğerlerine önem bakımından ya da fiziksel yönden üstünlük kurması durumudur.	Güngör, 2005
Birlik	Birlik ve çeşitlilik bitkisel tasarımda bazen birlikte ele alınan temel unsurlardır. Birlik, çeşitli tasarım öğelerinin uyumlu kompozisyonunu ortaya koyan bir ilkedir.	Robinson, 2004; Smith, 2011
Tasarım öğeleri		
Renk	Renk bitkisel tasarım öğeleri içinde en çarpıcı olanıdır. Bitki rengi; en çok duyguya bağlı olan özellik olarak düşünülebilir.	Austin, 1982 Booth, 1990
Doku	Doku; bir bitkiyi oluşturan elemanların bütünü, ölçü ve biçim tarafından ortaya konan fiziksel yüzey özelliklerinin görsel ve dokusal karakteri, yaprakların, dalların ya da sürgünlerin büyüklük ve dizilişi veya kabalık, incelik, sertlik, yumuşaklık, ağırlık, hafiflik, kalınlık gibi mevsime göre değişen özellikler olarak tanımlanabilir.	Austin, 1982, Robinson, 2004
Ölçü	Bitki ölçüsü bir boşluğun ölçülerini, tasarımın ilginçliğini ve tasarımın tüm iskeletini direkt olarak etkiler.	Booth, 1990, Robinson, 2004
Form	Bitkinin üç boyutlu biçimidir. Gövde, dallar ve yapraklar beraber formu oluştururlar.	Robinson, 2004 Walker, 1991
Çizgi	Tasarımcı sınırları, çizgiyi kullanarak oluşturur. Peyzaj projelerinde, çit gibi bitki sıraları, çizginin kullanımına bir örnektir.	Walker, 1991, Robinson, 2004
Yaklaşımlar		
Tasarımın özgün olması	Tasarımcının eğitimi, deneyimleri, yeteneği, bilgisi ve gayesi doğrultusunda şekillenen bitkisel tasarım yaklaşımıdır.	
Tasarımın geleneksel olması	Tek tip bitkilendirme, grup bitkilendirme, soliter bitki kullanımı, formal/informal tasarım, yöresel ve geleneksel bitkilendirme anlayışlarının tasarımlara yansıtıldığı yaklaşımdır (Akdeniz bahçesi, kır bahçesi, Japon bahçesi vb.).	Nelson, 2004; Smith, 2011
Tasarımın tematik olması	Bitkilendirme tasarımının belirli bir konsept doğrultusunda şekillendiği yaklaşımlardır. Örneğin, monokrom tasarım, sukulent türler ile tasarım, uzak doğu tasarımları, gölge ve yağmur bahçeleri, kurakçıl tasarım, engelliler için tasarım, şifa bahçeleri, koleksiyon bahçeleri, alpin bahçeler, su bahçeleri, doğalcı bitkilendirme, topiary, vb.	Ogden ve Ogden, 2008; Smith, 2011

Literatürde önerilen kuramsal altyapıya göre, başarılı bir bitkilendirme tasarımı ortaya koyulabilmesi, tasarım ilke ve öğelerinin iyi bir şekilde kompoze edilebilmesini (Tablo 2) ve bu tasarımın uygulanacağı alanın ekolojik ortam ve yapısal karakteri ile uyumlu olmasını gerektir-

mektedir. Bununla birlikte Erbaş (2003)'ın da belirttiği üzere bitkisel tasarımın işlevsel, ekolojik ve estetik amaçlara hizmet etmesi, yapılan tasarımın ne ölçüde başarılı olduğunu yargılayabilmek için de gerekli kriterlerdir.⁷

⁵ Booth, 1990.⁷ Erbaş, 2003, s. 6.⁸ Uzun, 1999.⁹ Robinson, 2004.¹⁰ Engstrom,2017 <http://www.gardenaesthetics.com/DESIGN.htm>¹¹ Karaşah, 2006.¹² Güngör, 2005.¹³ Hackett, 1979.¹⁴ Nelson, 2004.¹⁵ Güleç, 1987.¹⁶ Austin, 1982.¹⁷ Smith, 2011, s. 50,51.¹⁸ Walker, 1991.¹⁹ Ogden ve Ogden, 2008.

Bitkilendirme tasarımının görsel, ekolojik ve fonksiyonel bakımdan insanlar ve/veya mekanlar üzerindeki etkilerinin araştırıldığı çeşitli çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalarda, genellikle kentsel alanlardaki kamusal ve özel alanlarda uygulanan bitkilendirme çalışmalarının yarattığı görsel etkiler başta olmak üzere fonksiyonel açıdan uygunlukları ve etkilerinin de araştırıldığı görülmektedir.^{3,6,7,20-27}

Bu çalışmada ise farklı tasarımcı gruplarının uygulama aşamasındaki tercihleri ile kuramsal altyapının örtüşüp örtüşmediğinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Materyal ve Yöntem

Çalışma kapsamında, tasarımcıların bitkilendirme tasarımı yaparken göz önüne aldıkları kriter, ilke, öge ve yaklaşımları ne derecede kullandığını/tercih ettiğini belirlemek amacıyla 2 kısımdan oluşan bir anket çalışması yürütülmüştür. Hazırlanan anket formunun ilk bölümünde katılımcıların cinsiyet, yaş ve tasarımcı gruplarına (öğrenci, akademisyen, kamu ve özel sektör) ilişkin verilerin elde edilebileceği sorular yer almaktadır.

Anket çalışmasının ikinci bölümünde ise, literatür araştırması ile belirlenmiş olan toplam 33 parametre; bitkilendirme tasarımı yaparken göz önüne alınan kriterler,^{5,7,9,18,28,29,30} bitkilendirme tasarımı ilkeleri,^{8,9,14,16} bitkilendirme tasarımı ögeleri,^{5,9,16,20} bitkilendirme tasarımı yaklaşımları,^{14,19,21} bitkilendirme tasarımı eğitimi sürecinde kullanılan yöntemlerin³¹ öğrenmeye katkısı şeklinde 5 ana başlık altında sorgulanmıştır:

Anket çalışmasında yer alan soruların değerlendirilmesinde 5'li Likert tutum skalasından faydalanılmıştır.^{32,33} Puanlama cetvelinde 1: Hiç tercih etmem, 2: Az tercih ederim, 3: Biraz tercih ederim, 4: Çok tercih ederim, 5: En çok tercih ederim'i ifade etmektedir.

Araştırmanın evrenini bitkilendirme tasarımı eğitimi almış peyzaj mimarlığı bölümü öğrencileri: Karadeniz Teknik Üniversitesi (KTÜ) ve Artvin Çoruh Üniversitesi (AÇÜ) peyzaj mimarlığı bölümlerinin 3. ve 4. sınıflarında eğitim ve öğrenim görmekte olan 182 kişi; Akademisyenler: AÇÜ, KTÜ, Düzce Üniversitesi ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi peyzaj mimarlığı bölümlerinde çalışan toplam 56 akademisyen ve kamu kurumları ve özel sektörde çalışan peyzaj mimarları: peyzaj mimarlığı odasına kayıtlı 6536 peyzaj mimarı³⁴ olmak üzere toplam 6774 kişi oluşturmaktadır.

Hedef kitledeki birey sayısının ya da birim sayısının bulunduğu durumlar için kullanılan " $n \geq N \cdot t^2 \cdot p \cdot q / d^2 \cdot (N-1) + t^2 \cdot p \cdot q$ " formülü kullanıldığında,³⁵ (n=örnekleme alınacak birey sayısı, N: toplum büyüklüğünü (6774), t:güven katsayısını, 1.96 (%95 güvenle, $\alpha=0.05$), d: kabul edilen örnekleme hata yüzdesini ($\pm\%10$), p: ölçülmek istenilen özelliğin ana kütlede bulunma oranı olasılığını (0.5), q: ölçülmek istenilen özelliğin ana kütlede bulunmama oranını (0.5) göstermektedir) örneklem büyüklüğü 95 olarak tespit edilmiştir. Anketler Nisan-Temmuz 2016 tarihleri arasında, sınıf ortamında ve internet üzerinden hazırlanan online formlar kullanılarak uygulanmıştır. Bu süreç içerisinde ankete 153 öğrenci, 30 akademisyen ve konu ile ilgili fiilen sektörde çalışan ve anket çalışmasına geri dönüş yapan 39 peyzaj mimarından oluşan toplam 192 kişi cevap vermiştir. Elde edilen bu sayı istatistiksel teori içinde anlam taşıdığından değerlendirmeye alınmıştır.

Anket çalışması ile elde edilen veriler Excel tablolarına girilerek istatistiksel analizler için hazır hale getirilmiştir. Sonuçlarının değerlendirilmesi aşamasında tercih edilme ortalama puanları 3.5 ve üzeri olan değerler pozitif olarak değerlendirmeye alınmıştır. İstatistik analizler, tasarımcı gruplarına göre sorgulanan özelliklerin Tercih Puanı Ortalamaları (TPO) üzerinden yapılmıştır ve verilerin normal dağılımları kontrol edilmiştir. Anket formunda yer alan sorulara verilen yanıtlar skor cinsinden değerlendirilmiş olup katılımcıların her bir soruya verdiği cevapların aritmetik ortalamaları ile TPO elde edilmiştir. Buna göre,

$$TPO = \frac{TP1+TP2+TP3+.....+TPn}{n} = \frac{\sum_{i=1}^n TP1}{n}$$

formülündeki gibi hesaplanmıştır.

Bulgulara göre tasarımcı grupları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı varyans analizi (one way ANOVA) ile belirlenmiştir. Aynı şekilde her bir özellik (parametre) için tasarımcı gruplarının vermiş olduğu yanıtlar arasında oluşan benzerlik ve farklılıkların belirlenmesinde çoklu karşılaştırma testi (Post-Hoc Tukey HSD) uygulanmıştır. 5 ana grup altında sorgulanan parametrelerin birbirleri ile olan anlamlı ilişkileri ise korelasyon analizi (Pearson Correlation) ile belirlenmiştir. Yapılan analizler için SPSS 16.0 istatistik paket programı kullanılmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Anket çalışmasına katılan bireylerin %28.6'sı bay ve %71.4'ü bayandır. Bireylerin %3.6'sının 15-20 yaş grubunda, %62.5'inin 21-25 yaş grubunda, %20.3'ünün 26-30 yaş grubunda, %7.3'ünün 31-35 yaş grubunda ve %6.2'sini 36-45 yaş grubunda yer aldığı tespit edilmiştir. Katılımcıların %20.3'ünü kamu ve özel sektörde çalışan bireyler, %15.6'sını akademisyenler (peyzaj mimarları) ve %64.1'ini

³ Başer ve Yıldızci, 2011 s. 156-166.

⁵ Booth, 1990.

⁶ Bekçi ve ark., 2013, s. 114.

⁷ Erbaş, 2003, s. 6.

⁹ Robinson, 2004.

¹⁸ Walker, 1991.

²⁰ Acar ve ark., 2003, s. 15-28.

²¹ Eroğlu ve ark., 2005, s. 270-277.

²² Yılmaz, 2006, s. 71-81.

²³ Kurdoğlu ve ark., 2008, s. 44-62.

²⁴ Erduran ve Kabaş, 2010, s. 190-199.

²⁵ Eroğlu, 2010.

²⁶ Karaşah ve Var, 2012, s. 1-11.

²⁷ Kösa ve Atik, 2013 s. 13-24.

²⁸ Gültekin, 1994.

²⁹ Leszczynski, 1999.

³⁰ Atik ve Karagüzel, 2014

³¹ Olgun ve Yılmaz, 2014, s.48-59.

³² Köklü, 1995, s. 81-93.

³³ Erkuş, 2012.

³⁴ <http://www.peyzaj.org.tr/hakimizda/istatistikler/rapor1.php>

³⁵ Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2014, s.86-87.

Tablo 3. Katılımcı profiline ait veriler

		Kişi sayısı	Oran (%)
Cinsiyet	Bay	55	28.6
	Bayan	137	71.4
Yaş	15-20	7	3.6
	21-25	120	62.5
	26-30	39	20.3
	31-35	14	7.3
	36-45	12	6.2
Katılımcı grubu	Öğrenci	123	64.1
	Akademisyen	30	15.6
	Kamu ve özel sektör	39	20.3

bitkilendirme tasarımı eğitimi almış peyzaj mimarlığı bölümü öğrencileri oluşturmaktadır (Tablo 3).

Anket çalışmasına katılan bireylere bitkilendirme tasarımı yaparken göz önüne aldıkları kriterler sorulduğunda; tercih önceliklerinin bazı noktalarda benzer sonuçlar gösterdiği bazı noktalarda ise farklılaştığı tespit edilmiştir. Akademisyenlerin, öğrencilerin ve kamu-özel sektörde çalışan bireylerin en çok tercih ettikleri kriterin TPO=4.66 ile bitkilendirme tasarımı yaparken bitki türlerinin kullanılacağı yöreye uygun olması (iklim, rakım, coğrafi koşullar, vb.) olduğu görülmüştür. Sonrasında akademisyenlerin tercihlerinin 3, 1, 2, 5, 8, 13, 11, 6, 10, 4, 12 şeklinde, kamu-özel sektörde çalışan bireylerin tercihlerinin 3, 1, 5, 6, 2, 8, 12, 10, 11, 4, 13 şeklinde ve öğrencilerin ise 1, 3, 2, 6, 13, 5, 8, 11, 10, 12 şeklinde sıralandığı tespit edilmiştir. Bitkilendirme tasarımı yaparken bitki türlerinin egzotik olması kriterinin, TPO=2.34 ile her üç tasarımcı grubu tarafından da en az tercih edildiği belirlenmiştir (Tablo 4).

Tüm tasarımcı grupları süreklilik, fonksiyonellik, estetik olma, katmanlılık, yetişme ortamı ve doğal olma parametrelerini yakın oranlarda tercih ederken, bitki türlerinin dulusal özellikleri, bakım istekleri, kullanılacağı mekandaki yapısal öğeler ile uyum-zıtlık oluşturması, piyasada kolay bulunabilme-satın alınabilmesi ve kullanıcı isteklerine göre tasarım parametrelerini orta derecede tercih ettikleri görülmüştür. Diğer taraftan kullanıcı istekleri parametresini akademisyen ve öğrenci gruplarının nispeten daha fazla tercih ettiği, yetişme ortamı istekleri aynı olan bitki türlerinin bir arada kullanılması, bakım istekleri ve piyasada kolay bulunabilme-satın alınabilme parametrelerinin ise kamu ve özel sektör grubu tarafından daha çok tercih edildiği dikkati çekmiştir (Tablo 4).

Eroğlu (2010), bitkilendirmelerde seçilecek türlerin her şeyden önce o yörenin genel ekolojik koşulları yanında kentin kendine has yetişme ortamına koşullarına da uygun olması gerektiğini ifade etmiştir.²⁵ Çalışmada tüm tasarımcı

gruplarının bitkilendirme tasarımı yaparken bitki türlerinin kullanılacağı yöreye uygun olması kriterini göz önüne aldıkları belirlenmiştir. Ancak kamusal ve özel yeşil alanlarda kullanılan bitki türleri ile ilgili ülkemizde yapılan bazı çalışmalarda yöreye uygun türlerden ziyade egzotik türlerin daha baskın kullanılmış olduğu tespit edilmiştir.³⁶

Nemutlu (2014), bitkilerin sahip olduğu dendrolojik özellikler, estetik açıdan kente nitelik kazandırırken, kentin boşluk doluluk durumunu da dengelediğini belirtmiştir.³⁷ Çalışma sonucunda tasarımcı gruplarının bitki türlerinin estetik özellikleri (yaprak, çiçek, meyve, sürgün, form vb.) ve mevsimsel değişim özellikleri kriterlerini öncelikli olarak değerlendirdikleri görülmüştür.

Katılımcılara bitkilendirme tasarımı yaparken kullandıkları tasarım ilkeleri sorulduğunda; akademisyenlerin en fazla denge ilkesini tercih ettikleri daha sonra sırasıyla birlik, oran/proporsiyon, egemenlik, vurgu/odak, ritim/tekrar, uyum-zıtlık ve koram/hiyerarşi ilkelerini tercih ettikleri, kamu-özel sektörde çalışan bireylerin en fazla vurgu/odak ilkesi olmak üzere sırası ile oran/proporsiyon, birlik, denge, uyum-zıtlık, egemenlik, ritim/tekrar ve koram/hiyerarşi ilkelerini tercih ettikleri tespit edilmiştir. Öğrencilerin ise; en fazla birlik ilkesini tercih ettikleri sonrasında ise sırasıyla egemenlik, vurgu/odak, denge, oran/proporsiyon, uyum-zıtlık, ritim/tekrar ve koram/hiyerarşi ilkelerini bitkilendirme tasarımlarında kullandıkları belirlenmiştir (Tablo 4).

Elde edilen sonuçlara göre tüm tasarımcı gruplarının en fazla tercih ettiği tasarım ilkesinin birlik ilkesi olduğu (TPO=4.39) en az tercih edilen ilkenin ise koram-hiyerarşi (TPO=3.57) olduğu görülmektedir. Bununla birlikte denge ve birlik ilkelerini en fazla akademisyen grubunun tercih ettiği sonrasında ise sırası ile öğrenci ve kamu-özel sektör grubunun tercih ettiği belirlenmiştir. Egemenlik ilkesini ise en fazla öğrenci grubunun tercih ettiği ve bunu akademisyen ve kamu-özel sektör gruplarının takip ettiği görülmektedir (Tablo 4).

Anket çalışmasına katılan bireylere bitkilendirme tasarımı yaparken kullandıkları tasarım öğeleri sorulduğunda; her üç tasarımcı grubunun da en fazla renk öğesini tercih ettikleri (TPO=4.63) tespit edilmiştir. Akademisyenlerin daha sonra sırasıyla ölçü, form, doku ve çizgi öğelerini tercih ettikleri, kamu-özel sektörde çalışan bireylerin ve öğrencilerin tercih önceliklerinin ise sırasıyla form, ölçü, doku ve çizgi şeklinde sıralandığı belirlenmiştir. Burada görüldüğü üzere tüm tasarımcı grupları için en az tercih edilen tasarım öğesi TPO=3.70 ile çizgi olmuştur (Tablo 4). Bitkilendirme tasarımı yaparken en fazla tercih edilen tasarım öğelerinin başında renk ve form gelmektedir. Nitekim renk ve form ile tasarım ilkelerinden vurgu-odak ve egemenlik etkisini sağlamak daha kolay olmaktadır. Birlik, oran, denge de tercih edilen diğer tasarım ilkeleridir.

²⁵ Eroğlu, 2010, s. 70.

³⁶ Acar ve Sarı, 2010, s. 175, 178.

³⁷ Nemutlu, 2014, s. 92.

Tablo 4. Sorgulanan özelliklerin tasarımcı gruplarına göre tercih düzeyi ortalamaları ve anlamlılık düzeyleri (a, b, ab harfleri, tasarımcı grupları arasında Tukey HSD testine göre ortaya çıkan benzerlik ve farklılıkları göstermektedir. Buna göre aynı harfler benzerliği, farklı harfler ise farklılığı ifade etmektedir)

Sorgulanan özellikler	Anlamlılık düzeyi (p<0.05)	Tasarımcı grupları			
		Akademisyen	Öğrenci	Kamu ve Özel sektör	Genel TPO
1. Bitkilendirme tasarımı yaparken göz önüne alınan kriterler					
1.1. Bitki türlerinin mevsimsel değişim özellikleri (süreklilik)	0.483	4.40 a	4.48 a	4.33a	4.40
1.2. Fonksiyonellik (ses ve gürültü perdeleme, erozyon kontrolü vb.)	0.700	4.27 a	4.27 a	4.15 a	4.23
1.3. Bitki türlerinin estetik özellikleri (yaprak, çiçek, meyve, sürgün, form vb.)	0.794	4.47 a	4.48 a	4.56 a	4.50
1.4. Bitki türlerinin duyuşal özellikleri (koku, doku, vb.)	0.429	3.47 a	3.63 a	3.79 a	3.63
1.5. Katmanlılık (yer örtücü-çalı-ağaççık-ağaç)	0.420	4.27 a	4.08 a	4.28 a	4.21
1.6. Yetiştirme ortamı istekleri aynı olan bitki türlerinin bir arada kullanılması	0.415	3.90 a	4.13 a	4.18 a	4.07
1.7. Bitki türlerinin egzotik olması	0.073	2.27 a	2.59 a	2.18 a	2.34
1.8. Bitki türlerinin doğal olması	0.612	4.13 a	3.94 a	4.08 a	4.05
1.9. Bitki türlerinin kullanılacağı yöreye uygun olması (iklim, rakım, coğrafi koşullar, vb.)	0.029	4.67 a	4.50 a	4,82 a	4.66
1.10. Bitki türlerinin bakım istekleri	0.354	3.53 a	3.80 a	3,90 a	3.74
1.11. Bitki türlerinin kullanılacağı mekandaki yapısal öğeler ile uyum-zıtlık oluşturması	0.772	3.97 a	3.82 a	3.85 a	3.88
1.12. Bitki türlerinin piyasada kolay bulunabilme ve satın alınabilmesi	0.064	3.40 a	3.67 ab	4.05 b	3.71
1.13. Kullanıcı isteklerine göre tasarım	0.049	4.03 a	4.11 a	3.69 a	3.94
2. Bitkilendirme tasarımı yaparken kullanılan tasarım ilkeleri					
2.1. Vurgu -Odak	0.219	4.17 a	4.40 a	4.23 a	4.27
2.2. Ritim-Tekrar	0.286	4.00 a	3.93 a	3.69 a	3.88
2.3. Uyum-Zıtlık	0.954	3.97 a	3.98 a	3.92 a	3.96
2.4. Koram-Hiyerarşi	0.488	3.47 a	3.69 a	3.56 a	3.57
2.5. Oran-Proporsiyon	0.337	4.37 a	4.13 a	4.18 a	4.23
2.6. Denge	0.020	4.60 b	4.30 ab	4.08 a	4.33
2.7. Egemenlik	0.001	4.23 ab	4.45 b	3.85 a	4.18
2.8. Birlik	0.027	4.53 b	4.50 ab	4.13 a	4.39
3. Bitkilendirme tasarımı yaparken kullanılan tasarım öğeleri					
3.1. Renk	0.717	4.57 a	4.63 a	4.69 a	4.63
3.2. Doku	0.443	3.87 a	3.88 a	3.67 a	3.80
3.3. Ölçü	0.679	4.43 a	4.34 a	4.28 a	4.35
3.4. Form	0.812	4.43 a	4.47 a	4.54 a	4.48
3.5. Çizgi	0.286	3.60 a	3.86 a	3.64 a	3.70
4. Bitkilendirme tasarımı yaparken tercih edilen yaklaşımlar					
4.1. Tasarımın özgün olması	0.150	4.40 a	4.50 a	4.23 a	4.38
4.2. Tasarımın geleneksel olması	0.031	2.80 a	3.20 a	2.85 a	2.95
4.3. Tasarımın tematik olması (monokrom tasarım, sukkulent türler ile tasarım, uzak doğu tasarımları, gölge bitkileri tasarımı, kurakçıl tasarım, vb.)	0.434	3.50 a	3.66 a	3.44 a	3.53
5. Bitkilendirme tasarımı eğitimi sürecinde kullanılan yöntemlerin öğrenmeye katkısı					
5.1. Plan	0.021	3.57 a	3.61 ab	4.13 b	3.77
5.2. Plan ve görünüş, perspektif	0.352	4.03 a	3.82 a	4.05 a	3.97
5.3. Üç boyutlu görselleştirme programları (Sketch Up, Lumion, 3D max ve diğer)	0.150	4.03 a	4.41 a	4.38 a	4.27
5.4. Üç boyutlu modelleme-Maket	0.000	4.03 b	4.21 b	3.13 a	3.79

Booth (1990) bitki ölçüsünün bir boşluğun ölçülerini, tasarımın ilginçliğini ve tasarımın tüm iskeletini direkt olarak etkilediğini;⁵ Walker (1991) ise formun tüm mevsimlerde sürekliliği olan tek tasarım öğesi olduğunu ifade etmiştir.¹⁸ Bu bakımdan tasarımcı gruplarının bitkilendirme tasarımı yaparken en çok tercih ettikleri tasarım öğelerinin renk, form ve ölçü olarak sıralanması şaşırtıcı değildir.

Katılımcılara bitkilendirme tasarımı yaparken tercih ettikleri tasarım yaklaşımları sorulduğunda; tasarımın özgün olması parametresinin tüm tasarımcı grupları tarafından en fazla tercih edildiği (TPO=4.38) belirlenmiştir. Bununla birlikte tasarımın tematik olması (monokrom tasarım, sukulent türler ile tasarım, uzak doğu tasarımları, gölge ve yağmur bahçeleri, kurakçıl tasarım, koleksiyon bahçeleri, vb.) parametresi tüm tasarımcı grupları tarafından orta derecede tercih edilirken (TPO=3.53), tasarımın geleneksel olması en az tercih edilen (TPO=2.95) yaklaşım olmuştur (Tablo 4).

Bitkilendirme tasarımı eğitimi sürecinde kullanılan yöntemlerin öğrenme düzeyine katkısı sorgulandığında; akademisyenlerin plan ve görünüş-perspektif, üç boyutlu görselleştirme programları (Sketch Up, Lumion, 3Dmax ve diğer) ve üç boyutlu modelleme-maket yöntemlerini eşit oranda tercih ettikleri, plan yöntemini ise orta derecede tercih ettikleri belirlenmiştir.

Kamu-özel sektörde çalışan bireylerin tercih sıralamasının üç boyutlu görselleştirme programları, plan, plan ve görünüş-perspektif ve üç boyutlu modelleme-maket anlatım teknikleri; öğrencilerin tercih sıralamasının ise üç boyutlu görselleştirme programları, üç boyutlu modelleme-maket, plan ve görünüş-perspektif ve plan anlatım teknikleri şeklinde olduğu belirlenmiştir. Görüldüğü üzere, tüm tasarımcı grupları tarafından en fazla tercih edilen yöntem TPO=4.27 ile üç boyutlu görselleştirme programları, en az tercih edilen yöntem ise TPO=3.77 ile plan olmaktadır. Plan yöntemi daha çok kamu-özel sektör grubu tarafından tercih edilirken, öğrenciler ve akademisyenler tarafından orta derecede tercih edilmiştir. Üç boyutlu modelleme-maket yöntemlerini ise en fazla öğrenci grubunun tercih ettiği, kamu-özel sektör grubunun ise bu yöntemi nispeten tercih etmediği tespit edilmiştir (Tablo 4). Ancak Kurdoğlu ve ark., (2008) yaptıkları çalışmada temel tasarım ve bitkilendirme tasarımı eğitimi almış olan öğrencilerin hem algılamada hem de bitkilendirme tasarımında maket tekniğini tercih ettiğini ifade etmişlerdir.²³

Projelendirme aşamasında hız kazandırması, maliyetinin düşük olması, kesin sonuçlar vermesi ve yapılan tasarımları üç boyutlu olarak görebilme imkânı sunması bilgisayar destekli tasarımı tercih sebebi yapmıştır.³¹ Bunun doğal bir sonucu olarak, her üç tasarımcı grubunun da üç boyut-

lu görselleştirme programlarının öğrenmeye katkısının en fazla olduğunu düşündükleri ve tasarımlarında daha fazla tercih ettikleri görülmektedir.

Çalışma kapsamında sorgulanan özelliklerin tercih düzeyi ortalamalarına göre yapılan Varyans analizine göre, bitki türlerinin kullanılacağı yöreye uygun olması, kullanıcı isteklerine göre tasarım, denge, egemenlik, birlik, tasarımın geleneksel olması, plan ve üç boyutlu modelleme-maket parametrelerinin anlamlı ($p<0.05$ 'e göre) bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Aynı şekilde her bir parametre için tasarımcı gruplarının verdiği cevapların ortalama puanlarına göre yapılan Tukey HSD testi, bitki türlerinin piyasada kolay bulunabilme-satın alınabilmesi, denge, egemenlik, birlik, plan ve üç boyutlu modelleme-maket parametrelerine verilen cevaplar arasında anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir (Tablo 4).

Tasarımcı gruplarına göre 5 ana parametre grubu arasındaki korelasyona bakıldığında; akademisyen grubunda, tasarım kriterleri ile tasarım ilkeleri ve öğeleri arasında $p<0.05$ ve $p<0.01$ önem düzeyinde, tasarım ilkeleri ve tasarım öğeleri arasında $p<0.05$ önem düzeyinde anlamlı bir korelasyon olduğu; öğrenci grubunda, tüm ana gruplar arasında anlamlı bir korelasyon olduğu; kamu ve özel sektör grubunda, tasarım kriterleri ile tasarım ilkeleri ve öğeleri arasında, tasarım ilkeleri ile tasarım öğeleri ve yöntemler arasında $p<0.01$ önem düzeyinde anlamlı korelasyon olduğu, tasarım yöntemleri ile tasarım öğeleri arasında ise $p<0.05$ önem düzeyinde anlamlı bir korelasyon olduğu bulunmuştur (Tablo 5). Tüm gruplar için tasarım kriterleri ile tasarım ilkeleri ve öğeleri arasında pozitif ilişki olduğu görülmektedir. Aynı şekilde, tasarım ilkeleri ve öğeleri kendi aralarında da pozitif ilişkilidir. Öğrenci ve kamu-özel sektör grupları için, tasarım ilkeleri ve tasarım öğelerinin tasarım yöntemleri ile pozitif ilişkili olduğu belirlenmiştir. Bu durumda, bitkilendirme tasarımı yaparken tüm tasarımcı gruplarının tasarım kriterlerini, ilkelerini ve öğelerini birlikte göz önüne aldıkları söylenebilir. Tasarım yaklaşımlarını ise diğer ana parametre grupları ile ilişkilendiren grubun öğrenciler olduğu görülmektedir ($p<0.01$ ile). Tasarım yöntemleri ile öğrenci grubunun tüm parametre grupları arasında pozitif bir ilişki olduğu, kamu-özel sektör grubunda ise tasarım yöntemleri ile tasarım ilkeleri ve öğeleri arasında pozitif bir ilişki olduğu belirlenmiştir (Tablo 5).

Genel olarak tasarımcı grupları tarafından en fazla tercih edilen bitkilendirme tasarımı kriter, ilke, öğe ve yaklaşımlarından ilk beş tanesinin gruplara göre dağılımı ise sırası ile şu şekildedir: Akademisyen grubu için yöreye uygun olma, denge, renk, birlik, estetik özellik; Öğrenci grubu için renk, özgün olma, yöreye uygun olma, birlik, süreklilik; kamu ve özel sektör için yöreye uygun olma, renk, estetik özellik, form, süreklilik. Bununla birlikte, TPO ≥ 4.20 olan özelliklere göre bir karşılaştırma yapıldığında tüm grupların en faz-

⁵ Booth, 1990.

²³ Kurdoğlu ve ark., 2008, s. 58.

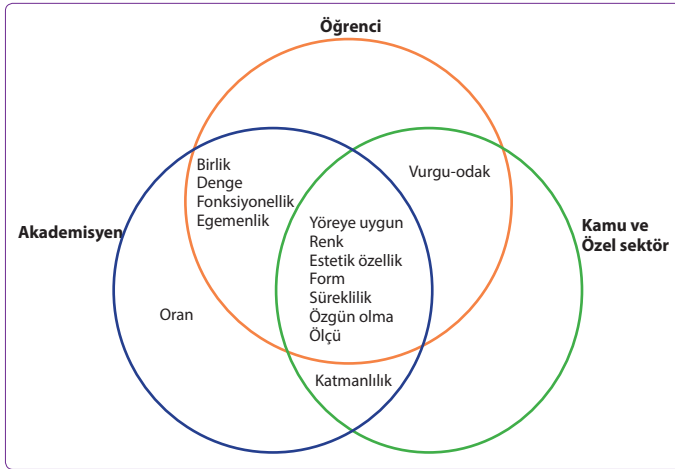
¹⁸ Walker, 1991.

³¹ Olgun ve Yılmaz, 2014, s. 58.

Tablo 5. Tasarımcı gruplarına göre parametre grupları arasındaki korelasyon

Tasarımcı grupları	Parametre grupları	Tasarım kriterleri	Tasarım ilkeleri	Tasarım öğeleri	Tasarım yaklaşımları	Yöntemler
Akademisyen	Tasarım kriterleri	1.000				
	Tasarım ilkeleri	0.492**	1.000			
	Tasarım öğeleri	0.408*	0.378*	1.000		
	Tasarım yaklaşımları	0.182	0.033	0.349	1.000	
	Yöntemler	0.279	0.315	-0.07	0.024	1.000
Öğrenci	Tasarım kriterleri	1.000				
	Tasarım ilkeleri	0.607**	1.000			
	Tasarım öğeleri	0.427**	0.618**	1.000		
	Tasarım yaklaşımları	0.473**	0.546**	0.461**	1.000	
	Yöntemler	0.397**	0.466**	0.372**	0.381**	1.000
Özel sektör	Tasarım kriterleri	1.000				
	Tasarım ilkeleri	0.575**	1.000			
	Tasarım öğeleri	0.525**	0.542**	1.000		
	Tasarım yaklaşımları	0.213	0.281	0.264	1.000	
	Yöntemler	0.307	0.512**	0.373*	0.267	1.000

*Korelasyon $p < 0.05$ önem düzeyine göre anlamlıdır. **Korelasyon $p < 0.01$ önem düzeyine göre anlamlıdır.

Şekil 1. Katılımcı grupları tarafından en fazla tercih edilen bitkilendirme tasarımı kriter, ilke, öğe ve yaklaşımlarını gösteren şema (TPO ≥ 4.20 olan özelliklere göre hazırlanmıştır).

la tercih etmiş olduğu tasarım özelliklerinin Yöreye uygun olma, renk özelliği, estetik özellik, form özelliği, süreklilik (bitki türlerinin mevsimsel değişim özellikleri), özgün olma ve ölçü olduğu ortaya çıkmıştır (Şekil 1).

Sonuç ve Öneriler

Yapılan çalışma sonucunda, literatür ile elde edilen 33 parametre arasında en fazla tercih edilen 7 özelliğin (yöreye uygun olma, renk özelliği, estetik özellik, form özelliği, süreklilik, özgün olma ve ölçü) bitkilendirme tasarımı ve uygulamalarında tüm tasarımcı grupları tarafından mutlaka dikkate alındığı ortaya çıkmıştır. Bu durumda literatür ile uygulama çalışmalarında yapılan tercihler birbirleri ile örtüşen bir sonuç ortaya koymaktadır.

Tasarımcı gruplarının bitkilendirme tasarımı kriter, ilke, öğe ve yaklaşımlarına göre olan tercih sıralamalarının nispeten değişiklik göstermesine rağmen genel olarak ortak bir doğrultuda olduğu söylenebilir. Diğer taraftan, uygulama çalışmalarında tercih edilen bitkilendirme tasarımı özelliklerinin bazen kağıt üstünde verilen kararlar ile uyumadığı görülmektedir. Örneğin, bu çalışmada egzotiklik özelliğinin tasarımcı grupları tarafından pek fazla tercih edilmediği belirlenmiştir. Ancak bu durumun uygulamalara yeterince yansıtılmadığı gözlemlenmektedir. Ülkemiz kentsel açık yeşil alanlarında uygulanmış bitkilendirme tasarımları incelendiğinde egzotik türlerin yöreye uygun olsun olmasının kullanıldığı ve sadece form, renk ve estetik özelliklerinin ön planda tutulduğu açıkça görülebilir. Oysaki yetişme ortamı istekleri benzer olan türlerin birlikte kullanılması, aynı zamanda bitki türlerinin bakım istekleri ve masraflarını daha da azaltacaktır.

Bitkilendirme tasarımları, uygulanacağı alanın özellikleri ve tasarım konseptine göre farklı öncelikler doğrultusunda şekillenebilir. Bu öncelikler işlevsel, ekolojik veya estetik kriterlerin ön planda tutulmasına neden olabilir. Tasarım alanına en uygun çözümün üretilebilmesi için öncelikli olarak amacın ve temanın belirlenmesi gerekir. Sonrasında ise alanın ekolojik özellikleri ile tasarımcının belirlediği tema çakıştırılarak uygun bitkiler belirlenmelidir. Tematik tasarımların daha cazip hale gelmesi ve uygulamalarda tercih edilmesi ile birlikte birbirine benzer tasarımların artması da engellenebilir.

Elde edilen sonuçlara göre, bitki türlerinin duyuşal özelliklerinin tasarımlarda çok fazla tercih edilmediği görülmektedir. Oysaki özgün tasarım yaklaşımları ve tematik

tasarım yaklaşımları ele alınırken bitki türlerinin duyuşal özellikleri çeşitli peyzaj tasarımları için referans oluşturabilir (engelliler için peyzaj tasarımlarında olduğu gibi).

Tasarımın zihinde başladığı ve kağıt üstünde (plan düzeyinde) alternatiflerin üretildiği unutulmalıdır. Ancak her üç tasarımcı grubunun da bitkilendirme tasarımı eğitimi sürecinde 3 boyutlu görselleştirme programlarının öğrenmeye katkısının en fazla olduğunu düşündükleri görülmüştür. Bu nedenle peyzaj mimarlığı eğitimde öğrencilerin 3 boyutlu algılamalarını ve tasarlama yetilerini arttıracak programlara ilişkin derslerin verilmesinin faydalı olacağı düşünölmektedir.

Bitkilerle mekân oluşturma ve görsel bir sanat olan bitkilendirme tasarımında, hangi tasarım ilke, öğe ve yaklaşımları ele alınırsa alınsın, tasarımın 4 mevsim sürdürülebilirliğinin sağlanması önemlidir.

Bitki materyalinin tasarım elemanı olarak kullanılabilmesi aynı zamanda bu elemanların bazı ilke, öğe ve kriterler doğrultusunda bir arada kullanılmasını gerektirmektedir. Aksi takdirde oluşturulmak istenilen peyzaj tasarımı ihtiyaca cevap vermeyen, sürdürülebilir olmayan, estetik açıdan da memnuniyet verici olamayan bir tasarım olarak kalacaktır.

Kaynaklar

- Acar C., Sarı D. 2010. Kentsel Yerleşim Alanlarındaki Bitkilerin Peyzajda Kullanım Tercihleri Açısından Değerlendirilmesi: Trabzon Kenti Örneği, *Ekoloji* 19 (74): 173-180.
- Acar, C., Demirbaş, E., Dinçer, P., Acar. H., (2003) "Anlamsal Farklılaşım Tekniđinin Bitki Kompozisyonu Örneklarinde Değerlendirilmesi". S.D.Ü. Orman Fakóltesi Dergisi, Sayı 1, s. 15-28.
- Atik, M. ve Karagözöl O., (2014) Bitkisel Tasarım, Akdeniz Üniversitesi Yayınları yayın No:DK5, Antalya, s. 104.
- Austin, R. L., (1982) *Designing with Plants*, Van Nostrand Reinhold, New York, USA, p. 188.
- Başer, B., ve Yıldızcı, A.C., (2011) "Kentsel Açık Mekân Düzenlemelerinde Bitki Türü Seçim Kriterleri: İstanbul örneği", *İTÜ Dergisi/A Mimarlık, Planlama, Tasarım*, Sayı 10(2), s. 156-166.
- Bekçi, B., Var, M., Taşkan, G., (2013) "Bitkilendirme Tasarım Kriterleri Bağlamında Doğal Türlerin Kentsel Boşluk Alanlarında Değerlendirilmesi: Bartın, Türkiye", *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakóltesi Dergisi*, Sayı 14(1), s. 113-125.
- Booth, N.K., (1990) *Basic Elements of Landscape Architectural Design*, Department of Landscape Architectural, Ohio State University, USA, Waveland Pres, Inc. Illinois, s. 315.
- Dunnett, N., ve Hitchmough, J., (1996) "Excitement and Energy: Sustainable Landscape Planting", *Landscape Design*, Sayı 251, s. 43-46.
- Erbaş, E., (2003) "Peyzaj Düzenlemelerinde Bitkisel Tasarım: Bahçe Şehir Doğa Parkı Örneği", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Erduran, F., ve Kabaş, S., (2010) "Parklarda Ekolojik Koşullarla Dengeli, İşlevsel ve Estetik Bitkilendirme İlkelerinin Çanakkale Halk Bahçesi Örneğinde İrdelenmesi", *Ekoloji*, Sayı 19(74), s. 190-199.
- Erkuş, A., (2012) *Psikolojide Ölçme ve Ölçek Geliştirme – I: Temel Kavramlar ve İşlemler*, Ankara, Pegem Akademi.
- Eroğlu, E., Akıncı Kesim, G., Müderrisođlu, H., (2005) "Düzce Kenti Açık ve Yeşil Alanlarındaki Bitkilerin Tespiti ve Bazı Bitkisel Tasarım İlkeleri Yönünden Değerlendirilmesi", *Ankara Üniversitesi Ziraat Fakóltesi Tarım Bilimleri Dergisi*, Sayı 11 (3), s. 270–277.
- Eroğlu, S., (2010) "İstanbul Metropolü Dahilindeki Çevre Yollarının Bitkisel Tasarım Açısından İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gölez, S., (1987) *Park- Bahçe ve Peyzaj Mimarisi*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Orman Fakóltesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Basımevi, Trabzon, s. 278.
- Göltekin, E. (1994) *Bitki Kompozisyonu*, Ç.Ü. Ziraat Fakóltesi Ders Kitabı, No: 10. Adana.
- Güngör, H., (2005) *Temel Tasar (Basic Design)*, Esen Ofset, İstanbul.
- Hackett, B., (1979). *Planting Design*, McGraw-Hill Book Company 1221 Avenue of the Americas, New York, USA, p. 174.
- Karaşah, B., (2006) *Kentsel Dokuda Bitkilendirme Tasarımında Yapılan Yanlışlıkların Belirlenmesi "Trabzon Örneği"* Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.
- Karaşah, B., ve Var, M., (2012) "Trabzon ve Bazı İlçelerinde Kent Dokusundaki Bitkilendirme Tasarımlarının Ölçü-Form Açısından İrdelenmesi", *Bartın Üniversitesi, Orman Fakóltesi Dergisi*, Sayı 14 (Özel sayı), s. 1-11.
- Köklü, N., (1995) "Tutumların Ölçölmesi ve Likert Tipi Ölçeklerde Kullanılan Seçenekler", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakóltesi Dergisi*, Sayı 28(2), s. 81-93.
- Kösa, S., ve Atik, M., (2013) "Bitkisel Peyzaj Tasarımında Renk ve Form; Çınar (*Platanus orientalis*) ve Sığla (*Liquidambar orientalis*) Kullanımında Peyzaj Mimarlığı Öğrencilerinin Tercihleri", *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakóltesi Dergisi*, Sayı 14(1), s. 13-24.
- Kurdoğlu, B.Ç., Karaşah, B., Sarı, D., Yılmaz, H., Aksoy, Ö.K., (2008) "Bitkilendirme Tasarımı Eğitiminde Üç Boyutlu Anlatım Tekniklerinin Önemi ve Değerlendirilmesi Üzerine Örneđ Bir Çalışma", *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakóltesi Dergisi*, Sayı 9(1), s. 44-62.
- Leszczynski N.A., (1999) *Planting the Landscape-A Professional Approach to Garden Design*, New York, John Wiley&Sons. Inc.
- Nelson, W. R., (2004) *Planting Design: A Manual of Theory and Practice*, Stipes Publishing L.L.C. Champaign Illinois 61820.
- Nemutlu, F.E., (2014) "Kentsel Koruma Alanında Bitkisel Tasarım: Çanakkale (Türkiye) Örneği", *ÇOMÜ Ziraat Fakóltesi Dergisi*, Sayı 2(1), s. 91-99.
- Ogden, S. and Ogden L. S., (2008) *Plant Driven Design-Creating Gardens That Honor Plants, Place, and Spirit*, Timber Press, London, p. 281.
- Olgun, R., ve Yılmaz, T., (2014) "Peyzaj Mimarlığında Bilgisayar Destekli Tasarım ve Tasarım Aşamaları", *Niğe Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, Sayı 3(1), s. 48-59.
- Robinson, N., (2004) *The Planting Design Handbook*, Second Edition, Ashgate Publishing, England, s. 287.
- Smith, C.J., (2011) *Designing Gardens with Plants Shapes*, The Crowood Press, p. 128.
- Steiner B., (2001), "Planting Design, from Planting strategies for toxic sites: expressed as environmental art", Unpublished QUT Thesis (Masters by Research), Chapter 3, Brisbane, Que-

- ensland University of Technology.
- Thomas, G.S., Sim, J.C., ve Poulton, D.V., (2001) Planting Design: An Exploration of Emerging Theoretical Frameworks to Support Sustainable Landscape Design. Australia, Queensland University of Technology, s. 105.
- Uzun, G., (1999). Temel Tasarım, Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Genel Yayın No: 196 Ders Kitapları Yayın No: A-62, Adana, s. 214.
- Walker, T.D., (1991) Planting Design, New York, Van Nostrand Reinhold, s. 196.
- Yazıcıoğlu, Y., Erdoğan, S., (2014). SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri, 4. baskı, Detay Yayıncılık, Ankara, s. 440.
- Yılmaz, R., (2006) "Tekirdağ Halkının Tasarım Bitkilerine Olan Talebinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma", Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi Sayı 3(1), s. 71-81.

İnternet Kaynakları

- Engstrom, L., 2017. Design Principles In Garden-Making, <http://gardenaesthetics.com/DESIGN.htm>, [Erişim Tarihi:15 Aralık 2017].
- <http://www.peyzaj.org.tr/hakkimizda/istatistikler/rapor1.php> [Erişim Tarihi: 25 Aralık 2017]

Kent Merkezinde Caddelerin Yayalaştırılması: Trabzon Kahramanmaraş Caddesi Örneği

Pedestrianization of Streets in Urban Center: The Trabzon Kahramanmaraş Street Case

Emine TARAĞCI EREN, Tuğba DÜZENLİ, Duygu AKYOL

ÖZ

Kent merkezleri, birçok işlevsel öğenin bulunduğu mekânlardır. Yapılar, bahçeler, parklar, alışveriş mekânları, konutlar, sağlık ve eğitim kurumları, ulaşım arterleri, konaklama gibi pek çok farklı işlevi ve mekânı bir arada bulundurlar. Kent mekrezi ölçeğinde fiziksel açıdan en önemli kamusal mekânlardan biri de caddeler ve yol akslarıdır. Kent yaşamının odak noktası olan yollar kentin ana karakterini tanımlayan ve kent insanının sosyal, kültürel, rekreasyonel ve ticari anlamda birçok ihtiyacını karşılamasını ve paylaşımlarda bulunmasını sağlayan kamusal mekânlardır. Kentlinin kent içerisinde sağlıklı, güvenli ve rahatça dolaşabilmesi ve kentsel mekânlara erişilebilirliğinin tüm kullanıcı tipleri tarafından sağlanabilmesi kentsel planlama açısından tarihten bugüne dek her koşulda önemli bir yere sahip olmuştur. Son dönemde birçok büyükşehirde olduğu gibi Trabzon kentinde de hızlı kentleşme hareketi ile plansız mekansal gelişim görülmeye başlamıştır. Hızlı kentleşme beraberinde kentin sosyofiziksel yapısında da değişimlere neden olmuş ve araç ulaşımına bağımlı bir ulaşım sistemi ortaya çıkmıştır. Bu bağımlılık içerisinde özellikle kent merkezindeki ana akslar yaya kullanımı açısından güvenilir, konforlu olma ve kamu yararını gözetme özelliğini kaybetmeye başlamış ve peyzaj özellikleri ile de ilişkileri tamamen gözardı edilmiştir. Çalışma kapsamında örnek alan olarak seçilen Trabzon Kahramanmaraş caddesinin kuzey ve güney kısmındaki binaların yerinde etüt ve tespit çalışmalarında zemin katlarında toplam 98 farklı kapalı mekân, işlev türü olarak 18 farklı işlev tespit edilmiştir. Trafik akış yönleri ve dolmuş durak noktaları belirlenmiştir. Cadde üzerindeki yapısal peyzaj elemanları; merdiven, rampa, aydınlatma, telefon kulubeleri, çöp kovaları, çiçek saksıları, reklam panoları, duvarlar, oturma birimleri ve örtü elemanları olduğu, bitki türlerinin ise *Trachycarpus fortunei*, *Ligustrum japonicum*, *Rosa sp.*, *Thujo occidentalis*, *Pladycladus orientalis*, *Pinus pinaster*, *Pinus pinea*, *Cercis siliquastrum*, *Betula pendula*, *Cedrus libani*, *Taxus baccata* bunlardan bazılarıdır. Yaya yoğunluğu bakımından 1. bölge, caddenin meydan ile kesiştiği noktadır. 2. bölge ise Ziyad Nemli Sanat Sokağı ve yakın çevresi çıkmıştır. Kullanıcılarla yapılan anketlerde ise, caddenin fiziksel koşulları ile ilgili yaptıkları değerlendirmeleri genellikle olumsuz olmuştur. Bu caddenin yayalaştırılması ile ilgili soruya ise %73 oranında katılımcı olumlu görüş belirtmiştir. Sonuçta, bu çalışmada, Trabzon kenti Kahramanmaraş Caddesindeki yaya hareketleri, taşıt ve yaya yoğunlukları ve yaya bölgesi hakkında halkın gereksinimlerine cevap verebilecek çözümlerin üretilmesi ve projelerin gerçekleştirilebilmesi için kullanıcıların konuya ilişkin görüş ve isteklerinin anket ve gözlem yöntemleri ile belirlenmesi ve bu belirlemeye bağlı olarak önerilerin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar sözcükler: Cadde; kent merkezi; Maraş Caddesi; Trabzon; yaya yoğunlukları; yayalaştırma.

ABSTRACT

Urban centers contain several functional elements. They contain several functions and spaces such as buildings, gardens, parks, shopping areas, residences, health and educational institutions, transportation arteries and accommodations, etc. One of the most significant physical public spaces in the urban scale is the streets and route axes. The focal points of urban life are the public spaces that define the main urban character and make it possible to fulfill and share several social, cultural, recreational and commercial requirements of the urbanites. It has been always important in urban planning for the urbanite to be able to move in a healthy, safe and comfortable manner within the city and access of all user types to urban spaces. Rapid urbanization resulted in unplanned spatial development in the city of Trabzon in Turkey, similar to several metropolitan cities during recent times. Rapid urbanization caused changes in the urban socio-physical structure, leading to the emergence of a transportation system that is dependent on vehicle transportation. Within the said dependency, the main urban axes started to lose their safety, comfort, and for public welfare qualities and their relationship with landscape features were completely ignored. It was determined that there were 98 different closed spaces and 18 different functions in the on-location studies conducted on northern and southern sections of the Trabzon Kahramanmaraş Street, which was selected as the subject of the present case study. Traffic flow directions and public transportation stop locations were determined. It was determined that there were structural landscape elements such as stairs, ramps, lighting, telephone booths, garbage bins, flower pots, billboards, walls, seating units and covering elements on the street and certain plant species including *Trachycarpus fortunei*, *Ligustrum japonicum*, *Rosa sp.*, *Thujo occidentalis*, *Pladycladus orientalis*, *Pinus pinaster*, *Pinus pinea*, *Cercis siliquastrum*, *Betula pendula*, *Cedrus libani*, *Taxus baccata* were identified. Based on pedestrian density, Zone 1 was located at the intersection of the street with the square. It was found that the second zone was located at Ziyad Nemli Art Street and its immediate surroundings. The surveys conducted with users demonstrated that they had negative views about the physical conditions of the street. It was determined that 73% of the respondents expressed a positive opinion on the question associated with pedestrianization. In conclusion, the present study aimed to determine the views and requests of the users with the survey and observation methods to construct solutions that would serve the requirements of the residents concerning the pedestrian movements, vehicle and pedestrian density and pedestrian zone on Trabzon city Kahramanmaraş Street and to develop recommendations based on the identified problems.

Keywords: Street; urban center; Maraş Street; Trabzon; pedestrian density; pedestrianization.

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Trabzon

Başvuru tarihi: 08 Haziran 2017 - Kabul tarihi: 11 Nisan 2018

İletişim: Emine TARAĞCI EREN. e-posta: eminemtarakci@gmail.com

© 2018 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi - © 2018 Yıldız Technical University, Faculty of Architecture

Giriş

Kent planı bütünü içinde yayaların istekleri, motorlu taşıt yollarına ek olarak göz önüne alınmazsa kamu yararına büyük kayıplar ortaya çıkmaktadır. Mekanik taşımacılığın etkin olduğu kent planlarının yerine yaya erişebilirliğinin temel alındığı kent mekânları oluşturmak en akıllı davranış olarak görülmektedir.¹ Trabzon kent merkezindeki ana cadde ve sokaklara bakıldığında birbirine paralel uzanan üç cadde vardır. Bunlar; Kunduracılar Caddesi, Maraş Caddesi ve Uzun Sokak caddeleridir. Bunlardan ikisi, Uzun Sokak ve Kunduracılar Caddesi yayalaştırılmıştır. Çalışma alanı olarak seçilen Maraş Caddesi ise günümüzde, hem taşıt hem de yaya trafiğine açık bir şekilde kullanılmaya devam etmektedir.

Giderek artan kentleşme ve motorlu taşıt trafiği sonucu kent halkı özellikle kent merkezinde kamusal mekanlarda rahat dolaşım olanağından yoksun kalmaktadır.² Kentlerin hızla büyümesi merkez fonksiyonlarında da hızlı bir değişim ve dönüşüm yaratmıştır. Bu değişim, kent merkezlerinde trafik sıkışıklığı ve çevre kirliliğine yol açarak, ekonomik, sosyal ve fiziksel bakımdan çekiciliklerinin azalmasına neden olmuştur.³

Kentlerin organik büyümesinde temel öğe, yaya olmasına karşın mekan düzenlemesi araçlara odaklı olarak gerçekleştirilmekte, 8 milyar yıldır yürüyen insan ise ortaya çıkan yeni yapıda kendisine yer bulmakta zorlanmaktadır.⁴

Bu durum özellikle toplumsal süreçte sosyal bütünleşmeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Göçer ise (1977)'de yaptığı araştırmada insanların kentsel kamusal alan ve bölgesi içindeki hareketlerinin, mekânsal standartların geliştirilmesinde önemli bir faktör olduğunu ve bu hareketler sonucu ulaşım ve trafiğin zorlaşarak yaşam koşullarını bozduğunu vurgulamaktadır. Bu kapsamda yaşanabilir kentler oluşturabilmek için; erişilebilirlik, kamusalılık, canlılık, güvenlik, rahatlık, katılım gibi önemli sosyal ve ekonomik ölçütlerin mekanda sağlanması gerekmektedir.⁵

Tüm bu kavramsal araştırmalar ışığında yaya ulaşımında amaç; öncelikle bir ulaşım türü olarak yaya yolculuklarına mekân açmak ve aynı zamanda trafik karmaşasından, araç işgalinden arındırılmış, toplumsal ve kültürel yaşamı zenginleştiren mekânlar oluşturmak olmalıdır. Karayoluna katılan her araca yol ve otopark sağlamak mümkün değildir. Kentlerin insanlar için olduğu taşıtların ise ulaşımı sağlayan araçlar olduğu unutulmamalıdır.⁶ Kentlerde yaya kaldırımları konforlu ve güvenli bir yaya erişimi için anahtar konumdadır.

Bu bağlamda Project for Public Spaces (PPS)'e göre yaya kaldırımındaki yürüme şeridinin en az 2.50 m, diğer bir de-

yişle 4 kişinin yan yana rahatlıkla geçebileceği bir ölçüde olmasını önermektedir.⁷

Yaya hakları bildirgesine göre kent merkezleri yaya bölgeleridir ve kent yaşamının gerçek sahibi yayalardır. Bu nedenle; yaya olmak, insanlar arası iletişimi artırıp kentsel kültüre katkıda bulunduğu için, desteklenir ve özendirilir. Yayalar, yerel yönetimlerle birlikte, yaya haklarını savunabilecek, şikâyetlerini iletecek bir örgütlenme geliştirir. Trafikle ilgili kararlar ve polisler, yayaların haklarını da gözetir ve korurlar. Yaya altyapısının, gece-gündüz bakımlı, temiz ve aydınlık tutulmasını, onarılmasını, bitki ve ağaçlarla görsel çekiciliğinin sağlanmasını, yayaların katkılarıyla, yerel yönetimler yapar. Yayalar, kaldırımlar, yaya bölgeleri, yaya yolları, yaya geçitleriyle ilgili kararların alınmasına katılmak hakkına sahiptir. Uygur, yaşanabilir, insanca, sağlıklı bir mekân için her kentli bu haklara sahiptir. Yaya ulaşımının toplumsal faydaları vardır ve çevreye zararı minimum düzeydedir.⁸

Kentlerde yayalaştırma konusundaki ilk yaklaşımlar kent merkezinin belli bir kısmının motorlu araçlardan arındırılması ve yayalara ayrılması iken, 1980'lerden bu yana değişen anlayış sokak ve caddelerin yaya ve taşıtlar için birlikte dengeli olarak düzenlenmesi yönünde olmuştur.⁹ "Yayalaştırma", özellikle kent merkezlerinde yaşanabilirliği arttıran, yayanın rahat dolaşımı ile güvenliğini sağlayan, uygulandığı sokak/ caddelerin kullanımlarındaki artışa bağlı olarak kamu yararını gözetilen insani bir yaklaşımdır.¹⁰ Yayalaştırma genel anlamıyla bir amaç değil, kent içinde yaşanabilir veya yaşayabilir uyumlu mekânların organizasyonunu sağlamak içindir. Brombille-Longo tarafından geliştirilen üç amaca hizmet eden bir araçtır. Bu amaçlar; Kent ekonomisi, Kentsel Kalite, Sosyal Refah olarak sıralanabilir.¹¹ Bu üç amaca bağlı olarak yayalaştırma kavramının kent ölçeğinde; ulaşım, sosyal yaşam, çevre, ekonomi ve kent sağlığı başlıkları altında toplanabilecek beş yaygın etkisi olduğu söylenebilir.¹²

Yayalaştırma çalışmalarının kente sağladığı yararları incelemek gerekirse, bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir. Bazı yayalaştırma çalışmaları sadece yapıldığı bölge itibarıyla fayda sağlarken, bazı uygulamalar ise ülke ve kent genelinde etkili olan, kentin kimlik kazanmasını sağlayan bir araç niteliği taşımaktadır.¹³ Yayalaştırma çalışmaları sonucunda yolları kullanan insan sayısı artacak ve buna bağlı olarak trafikteki taşıt sayısında ciddi bir azalma görülecektir. Trafik yönetimi olarak da adlandırabileceğimiz bu çalışma ile yolların kullanıcıları değişecek, taşıtlar yollardan uzaklaşırken bu mekanları kullanan yaya sayısı giderek artacaktır. Alanda gerçekleşecek yayalaştırma projeleri ile mekan bir cazibe alanı haline gelecek ve bu şekilde alana gelen insanların mekanda daha fazla kalmaları sağlanacaktır. Kullanıcıların kalma sürelerinin uzatılması alanda

¹ Kuntay, 1994. ³ Darby ve Selçuk, 2015. ⁵ Jacobs, 1993.

² Öztan, 2004. ⁴ Yıldız, 2005. ⁶ Cebeci ve Çakılcıoğlu, 2001.

⁷ Hepcan vd. 2006. ⁸ Yıldırım, 2007. ⁹ Birol, 2011. ¹⁰ Asimgil, 2017.

¹¹ Yaşınkaya, 2007. ¹² Soni ve Soni, 2016. ¹³ Karabay, 1995.

Şekil 1. Trabzon, Maraş Caddesi (Çalışma alanı).

ekonomik canlanmaya sebep olacak ve bu bağlamda ekonomik iyileşme gerçekleşecektir. Yayalaştırma sonucunda taşıt sayısında azalma yaşanacak ve buna bağlı olarak havadaki emisyon oranı düşecektir. Çevresel iyileşme olarak adlandırabileceğimiz bu çalışma ile taşıt sayısındaki azalmaya bağlı olarak gürültü kirliliğinde ciddi azalmalar beklemek oldukça yerinde olacaktır. Yayalaştırılmış bölgelerde farklı kültürden insanlar bir araya gelebilecek, kültürel ve sosyal entegrasyonun sağlanması sonucunda farklı kültürler arasında kültür alışverişi gerçekleşebilecektir.¹⁴

Bu kapsamda çalışmanın amacı; Trabzon Kahramanmaraş caddesinin fiziki durumunu inceleyerek mevcut durumunu ortaya koymak, anket ve gözlem yardımıyla da kullanıcıların bu caddeye yönelik istek, ihtiyaçları ile kullanım amaçlarını belirlemek, kamusal mekan kalitesini etkileyen parametrelerden biri olan mekânsal bileşenleri (bitkisel ve yapısal peyzaj elemanları, bina kat yükseklikleri, bina işlevleri, yaya kaldırım genişliği, yol genişliği) incelemek ve kentsel kalite ile sosyal memnuniyeti arttırmak için yaya önerileri geliştirmektir.

Materyal ve Metod

Çalışma Alanı

Araştırmanın materyalini Trabzon kent merkezi Maraş Caddesi, kullanıcısı olan kent halkı, cadde üzerindeki binalar ve diğer peyzaj elemanları oluşturmaktadır. Araştırma alanı, Doğu Karadeniz Bölgesi, Trabzon ilinde bulunmak-

tadır. Trabzon'un kuruluşu M.Ö. 2000 yıllarına inmekte ve Erzurum'dan geçen ve İran sınırına varan, Avrupa ile Asya'yı birbirine bağlayan tarihi İpek Yolunun başlangıcında kurulmuştur (URL1, 2010). Önemli bir tarihi kent olan Trabzon konumu dolayısıyla çok sayıda kültür varlığını bünyesinde bulundurmaktadır. Bu özelliği Trabzon'u Doğu Karadeniz Bölgesi illeri arasında ayrıcalıklı kılmaktadır. İl dâhilinde kentsel, doğal, arkeolojik sit alanı olmak üzere toplam 25 adet sit alanı bulunmaktadır.

Çalışma alanı olarak; Trabzon Maraş caddesinin 500 m'lik kısmı, Postahane ve Meydan Parkı arası belirlenmiştir. Maraş Caddesi, Devlet Sahil Yolu'ndan başlayarak Meydan'da son bulan, 2,5 km uzunluğunda bir caddedir. Trabzon'un en önemli ve işlek caddelerinden biridir. Devlet kurumları, stadyum, önemli iş yerleri ve ticari amaçlı yapılar, okullar ve bankalar cadde üzerinde bulunmaktadır. Çalışma alanı olarak belirli bir kısmının seçilmesinin sebebi, yaya ve taşıt ağırlıklı kullanılan kısmın özellikle bu bölge olmasıdır. Yani bu caddenin diğer kısımlarında daha çok taşıt trafiği hâkimdir. Her yeri aynı nitelikte değildir. Ayrıca kentin merkezinde en yoğun kullanılan kısmının bu bölge olmasıdır. Bu yüzden belirli bir kısmı seçilmiştir (Şekil 1).

Uygulama

Bu araştırmada etüd, veri toplama, analiz ve senteze dayalı peyzaj araştırma yöntemleri kullanılmıştır.¹⁵ Çalışma toplamda 3 aşamadan oluşmaktadır.

¹⁴ Brambilla ve Longo, 1977; Zacharias, 2001.

¹⁵ Yılmaz, 1994; Eymir, 1994; Kaya, 1993; Kürkcüoğlu ve Ocakçı, 2015; Özer, 2006.

I. Aşama- Mevcut Durum Tespiti

Çalışmanın I. aşamasında araştırma alanı olan Maraş caddesi üzerindeki mevcut fiziki durum, bina işlevleri, kaldırım ve yol genişlikleri tespit edilerek fotoğraflanmış ve mevcut duruma yönelik haritalar oluşturulmuştur.¹⁶

II. Aşama- Davranış Gözlemi

Bu aşamada çalışma alanındaki kullanıcılara ilişkin bilgilerin elde edilmesine yönelik davranış kayıtları ve bunların veriye dönüştürülmesi yer alır. Pek çok araştırmacı (Lang, 1987, Studer, 1969, Craik, 1970 Michelson, 1977, Barker, 1968) gözlem yapmanın, insan davranışlarını incelemeye, insan ihtiyaç ve tercihlerini anlamada etkili bir teknik olduğunu belirtmektedir. Bu yöntemle davranışın çevreye uyum sağlayıp sağlamadığı anında belirlenebilir.¹⁷ Mekanların kullanımını, yoğun ya da düşük kullanım olduğunu saptamak böylece kolaylaşır. Bu nedenle cadde üzerindeki yaya kullanım düzeylerini belirleyebilmek için bu teknik tercih edilmiştir.

Gözlemler; hafta içi ve hafta sonu günlerde, gün içinde sabah, öğle ve akşam vakitlerinde belirli zaman dilimlerinde caddeyi üstten gören 6 noktadan fotoğraflanarak yapılmıştır. Gözlemler; hafta içi bir gün ve hafta sonu bir gün olmak üzere iki günde gerçekleştirilmiştir. Hafta içi ve hafta sonu saat 11;15, 11;45, 12;15, 17;15, 17;45 ve 18;15 de gerçekleştirilmiştir. Aşırı yoğun olan saatler, yani sabah işe gidiş saatleri seçilmemiştir. Çünkü yaya ve taşıt yoğunluğunu en yüksek olduğu zamanlarda gözlemlenerek elde edilen yoğunluk, günün her saatine genellenirse, bu sonucun geçerli olamayacağı düşünülmüştür. Belirtilen saatlerde çekilen fotoğraflardaki yaya ve taşıt hareketleri, yoğunlukları izlenmiştir. Yapılan gözlemler Autocad 2012 programı aracılığı ile Maraş Caddesi haritaları üzerine aktarılmıştır. Buna göre hafta içi için altı harita, hafta sonu için altı harita, toplamda 12 harita oluşturulmuştur. Oluşturulan bu haritalar Autocad 2012 aracılığı ile oluşturulan yaya yoğunluk haritaları üst üste çakıştırılmıştır. Böylece yaya yoğunluklarının hangi bölgelerde ağırlık kazandığı belirlenmiştir.

III. Aşama-Anket

Bu aşamada anket yöntemiyle cadde kullanıcılarının görüşleri belirlenmiştir. Farklı yaş grubundan toplamda 375 kullanıcıyla anket yapılmıştır (Tablo 1). Ankette kullanıcılara;

Alişveriş yaparken yaya olarak mı araçla mı olmayı tercih ettikleri,

- Kent merkezinde otopark sayısını yeterli bulup bulmadıkları,
- Caddeyi kullanırken güvende hissedip hissetmedikleri,
- Kaldırım genişliklerini yeterli bulup bulmadıkları,
- Caddeyi kullanırken araç isteyip istemedikleri,

Tablo 1. Ankete katılanların demografik özellikleri

Demografik özellikler	Total	χ^2	df
Cinsiyet			
Erkek	63	188	.411
Kadın	62	187	
Yaş			
18-29	23	69	10.495
30-39	31	96	
40-49	46	136	
50 ve üstü	25	74	
Kullanıcı tipi			
Serbest meslek	61	184	.411
Memur	43	128	
Öğrenci	21	63	

- Caddede dinlenecek mekanları yeterli bulup bulmadıkları, donatıların yeterli olup olmadığı,
- Farklı donatıların(çöp kutusu, bitkiler, aydınlatma, oturma, örtü elemanı) yeterlilik durumu,
- Döşemelerin yeterli olup olmadığı,
- Caddenin yaya bölgesine dönüşmesinin isteyip istemedikleri sorgulanmıştır.

Bulgular

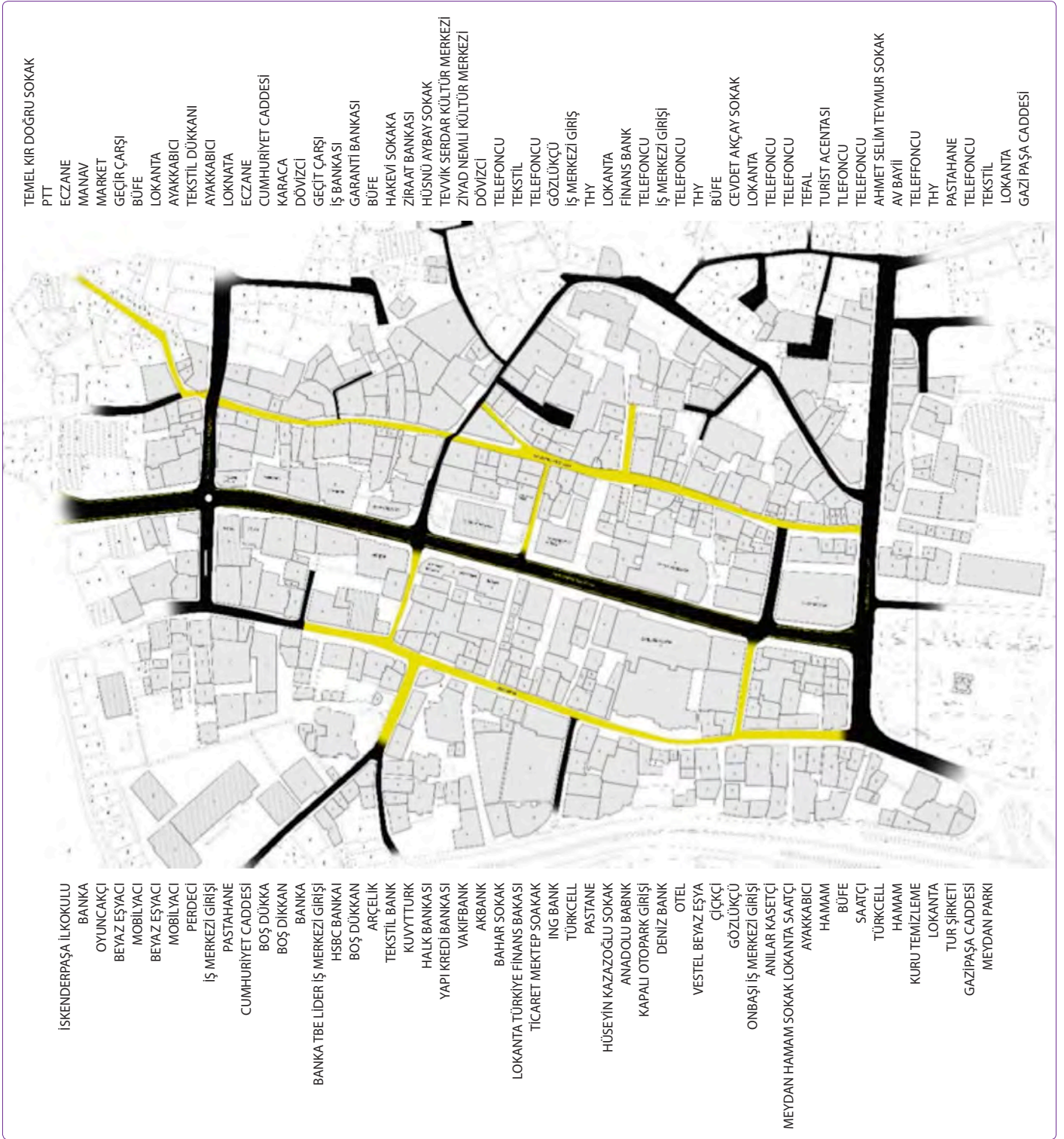
I. Aşamaya Ait Bulgular

Caddenin kuzey ve güney kısmındaki binaların yerinde etüt ve tespit çalışmalarında zemin katlarında toplam 98 farklı kapalı mekân tespit edilmiştir. Bu mekânların işlevleri incelenmiştir. Buna göre; ilkokul, banka-finans, postane, eczane, iş merkezi, kafe-pastane-restoran, gıda satış, giyim satış, kitap-müzik-kırtasiye, otel, hamam, iletişim araçları satış, ev eşya-arac-gereçleri satış, boş dükkân, geçit çarşısı, sanat-kültür, av malzemeleri satış ve ulaşım hizmetleri satış işlevleri olmak üzere 18 farklı işlev tespit edilmiştir (Şekil 2). Hangi işlev türünde kaç yapı olduğu Şekil 3'teki grafik'te verilmiştir.

Buna göre 98 mekânın 18 tanesinin banka, 17 tanesinin iletişim araç ve gereç satış, 13 tanesi kafe-restoran-pastane, 9 tanesi iş merkezi ve 8 tanesi de giyim satış işlevlerine sahiptir. Diğer işlev türleri ise Şekil 3'deki gibi dağılım göstermiştir. Yani en ağırlıklı çıkan işlev; türü banka ve finans işlev grubudur. Bu grup içerisinde dövizciler ve bankalar girmektedir. 2. En ağırlıklı çıkan işlev türü ise iletişim araç ve gereçlerinin satışlarıdır. Bu işlev grubu içerisinde telefon satış yerleri, çeşitli iletişim operatör merkezleri satış birimleri girmektedir. Cadde üzerindeki binalar ise 2-7 kat arasında değişmektedir. Bunlar incelendiğinde ağırlıklı olarak 6 katlı binaların olduğu görülmektedir. Ancak binaların diğer katlarında farklı işlevler de mevcuttur. Bunlar; konut, muayenehane, güzellik salonu, spor salonları, avukat büroları, özel ya

¹⁶ Isaac, 2000.

¹⁷ Mumcu, 2009; Düzenli vd., 2012.

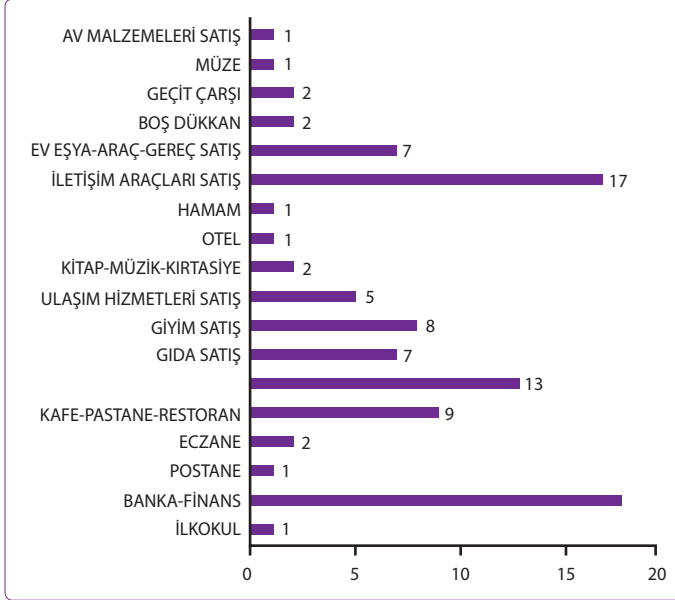

Şekil 2. Maraş Caddesi mevcut durum analizi.

da resmi dernekler, etüt merkezleri şeklindedir. Araştırma kapsamında cadde ile direk ilişkide bulunan kısımlar zemin katları olduğu için diğer katlar çok önemsenmemiştir.

Maraş caddesinin çalışma alanı olarak belirlenen kısmı taşıt ve yaya trafiğine açıktır. Taşıt olarak caddeyi taksi ve minibüs dolmuş denilen küçük araçlar ağırlıklı olarak kul-

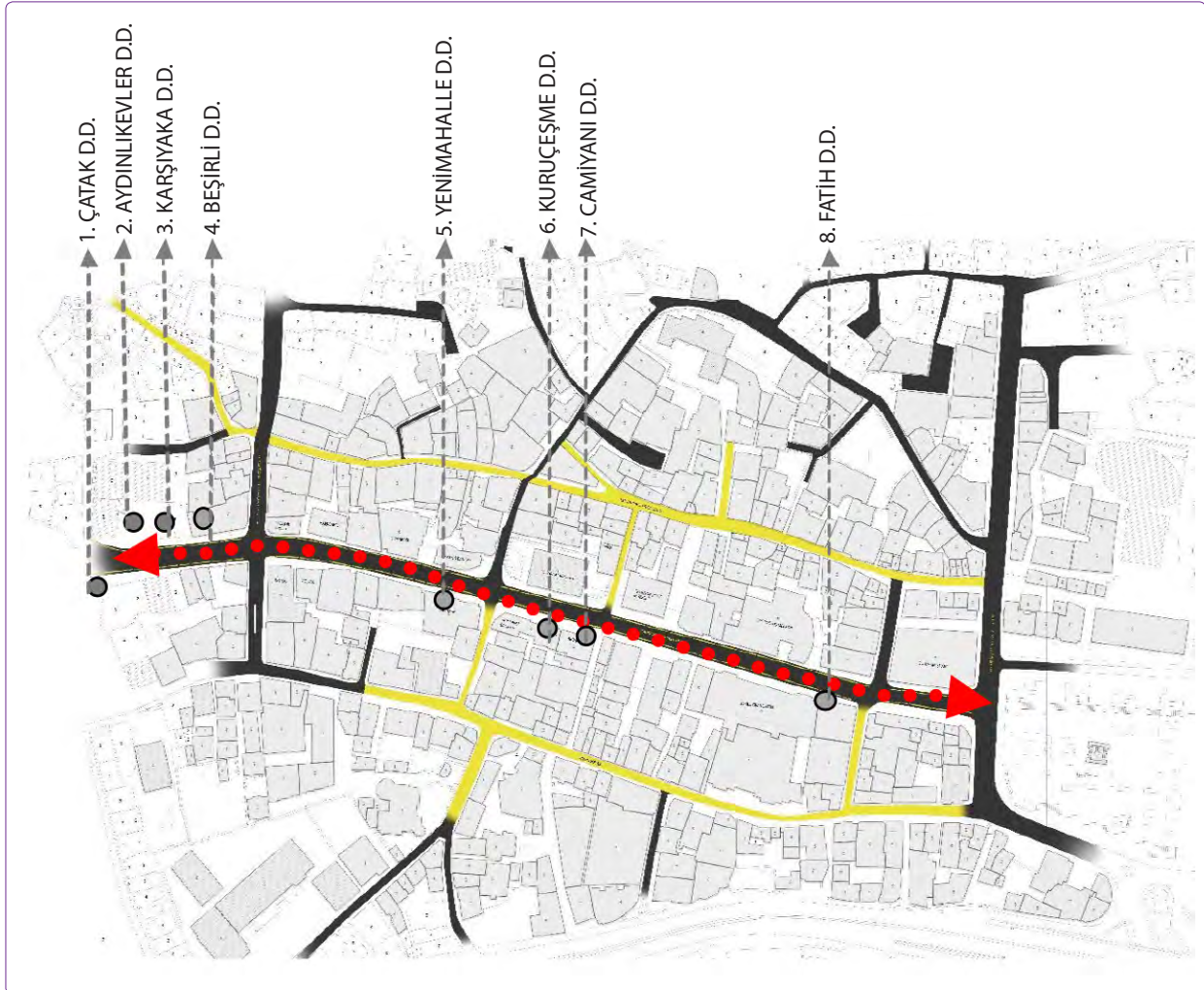
lanmaktadır. Trafik; postane-cumhuriyet caddesi arasında batı yönünde Cumhuriyet-Gazipaşa Caddeleri arasında ise doğu yönüne akmaktadır. Aynı bölge üzerinde çift yönlü bir trafik akışı yoktur. Dolmuş durak yerleri dört noktada tespit edilmiştir (Şekil 4). Yaya kaldırımlarına cepler oluşturularak dolmuş durak yerleri oluşturulmuştur. Yani, kısıtlı olan yaya

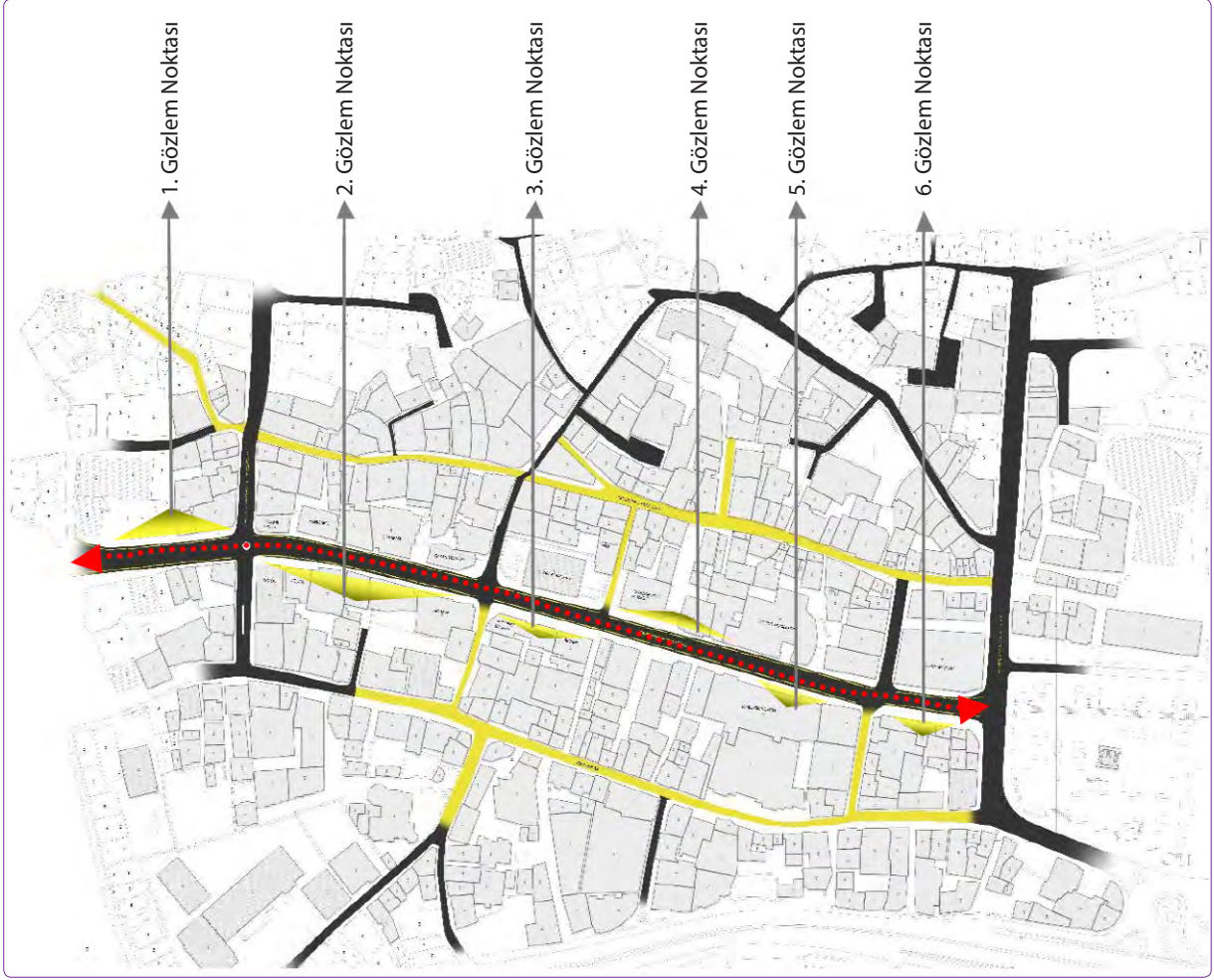
Şekil 3. Trabzon, Maraş Caddesi üzerindeki bina zemin katlarındaki işlevlerin dağılımı.

bölgelerinden alan azaltılmıştır. Cadde boyunca yaya kaldırımları 1m-5m arasında değişmektedir. Yol genişliği ise 13-7 m arasında değişmektedir. Cadde de tespit edilen durakların 1, 5, 6, 7 ve 8. si caddenin güney kesimindedir. 2. 3. ve 4. duraklar ise caddenin kuzey kesimindedir. Taşıtların trafik akış yönü ise 1, 2, 3 ve 4. durak bölgelerinde doğu yönünde, 5, 6, 7 ve 8. durak bölgelerinde batı yönündedir.

Cadde üzerindeki peyzaj elemanları incelendiğinde; yapısal ve bitkisel peyzaj elemanlarının olduğu tespit edilmiştir. Yapısal peyzaj elemanları; merdiven, rampa, aydınlatma, telefon kulubeleri, çöp kovaları, çiçek saksıları, reklam panoları, duvarlar, oturma birimleri ve örtü elemanlarıdır. zemin kaplamaları malzeme olarak; Trabzon taşı ve arnavut kaldırım taşıdır. Kaldırımlarda ise beton parke taşıdır. Bitkisel peyzaj elemanları ise; ağaçlar, çalılar ve yerörtücülerdir. Bitkiler tür bazında incelendiğinde; *Trachycarpus fortuneii*, *Ligustrum japonicum*, *Rosa sp.*, *Thujo occidentalis*, *Pladycladus orientalis*, *Pinus pinaster*, *Pinus pinea*, *Cercis siliquastrum*, *Betula pendula*, *Cedrus libani*, *Taxus baccata*, *Fagus orientalis*, *Prunus ceracifera* 'Atropurpurea',

Şekil 4. Trabzon, Maraş Caddesi üzerindeki dolmuş durak yerleri.

Şekil 5. Trabzon, Maraş Caddesi üzerindeki gözlem noktaları.

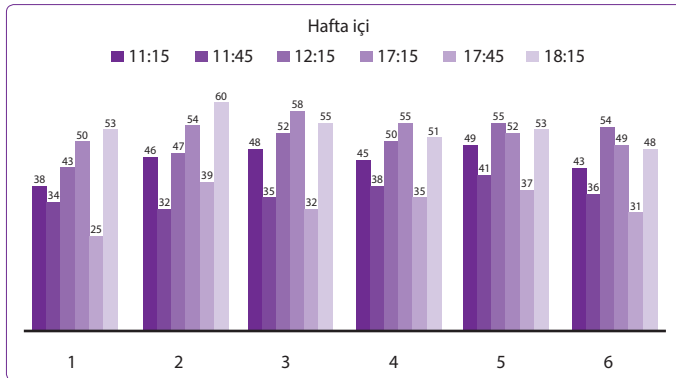
Prunus cerrulata 'Kanzan', Acer negundo, Acacia dealbata, Magnolia grandiflora, Malus floribundo, Lagerstroemia indica, Agave, Pittosporum tobira, Buxus sempervirens, Eonymus aureus türlerinin olduğu tespit edilmiştir.

II. Aşamaya Ait Bulgular

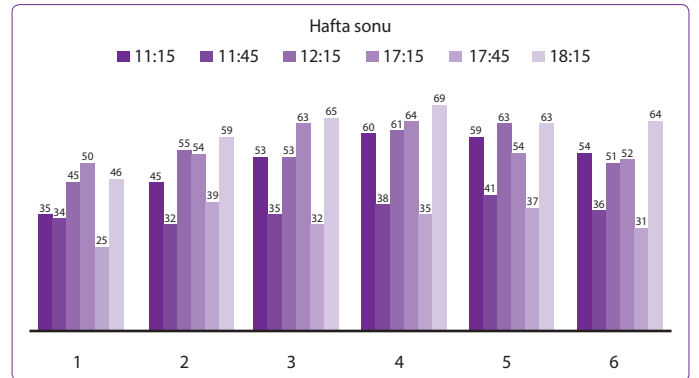
Hafta içi ve hafta sonu 11.15, 11.45, 12.15, 17.15, 17.45, 18.15 saatleri için oluşturulan haritalardaki kişiler sayılarak

grafik oluşturulmuştur (Şekil 6, 7). Ayrıca yapılan gözlemler sonucunda elde edilen 12 harita üst üste çakıştırılmıştır. Buna göre yaya ağırlıklı olduğu bölgeler de tespit edilmiştir. Sonuç olarak beş bölge çıkmıştır. Bu bölgeler Şekil 8'deki gibidir.

Yaya yoğunluğu bakımından 1. bölge, caddenin meydan ile kesiştiği noktadır. Bu nokta sirkülasyon açısından yoğun

Şekil 6. Trabzon, Maraş Caddesi üzerinde gözlem noktalarına göre hafta içinde tespit edilen kişi sayıları.

Şekil 7. Trabzon, Maraş Caddesi üzerinde gözlem noktalarına göre hafta sonunda tespit edilen kişi sayıları.

Tablo 2. Çalışma alanından fotoğraflar

CADDENİN BİR BÖLÜMÜ

ZİRAAT BANKASI

ZORLU OTEL

TRABZON ŞEHİR MÜZESİ

DOLMUŞ DURAK YERLERİ

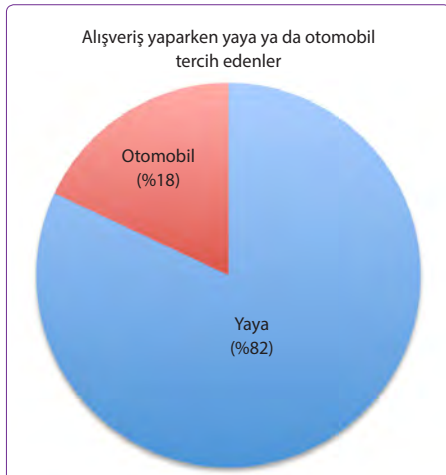
SANAT SOKAĞI

cunda % 19'unun kendini güvende hissettiği, %81'inin ise hissetmediği belirlenmiştir (Şekil 11).

Yayaların kent içerisindeki hareketleri esnasında sürekli olarak kullandıkları kaldırımların yeterliliği önem taşımaktadır. Konforlu ve güvenli bir yaya erişimi için kaldırımlar

anahtar durumundadır (Heptan vd. 2006). Ankete katılanların da %14'ü kaldırımların yeterli, %86'sı ise yetersiz olduğu görüşündedir (Şekil 12).

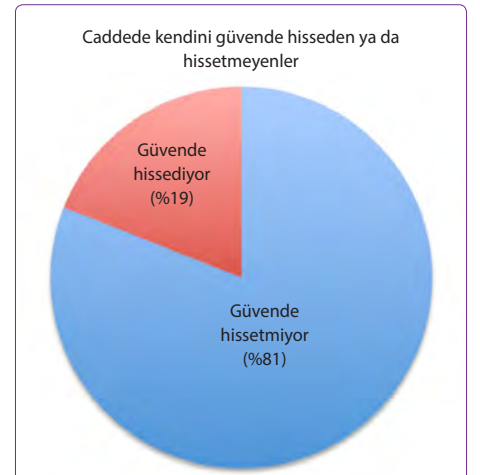
Yayaların alış-veriş alanlarından yararlanırken ortamda araç isteyip istemedikleri konusundaki değerlendirmede,

Şekil 9. Anket sonuçlarına ilişkin bulgular.

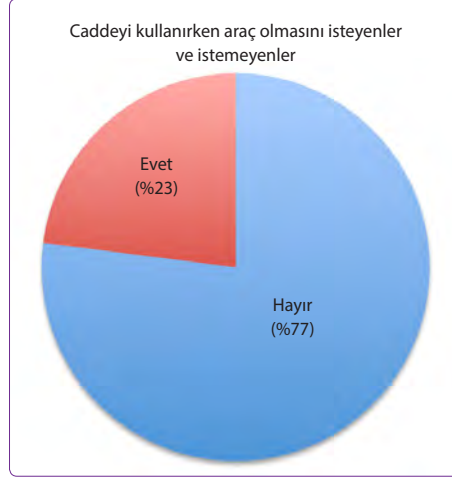
Şekil 10. Anket sonuçlarına ilişkin bulgular.

Şekil 11. Anket sonuçlarına ilişkin bulgular.

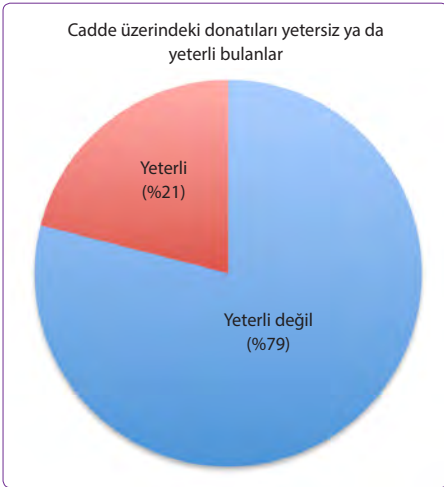
Şekil 12. Anket sonuçlarına ilişkin bulgular.

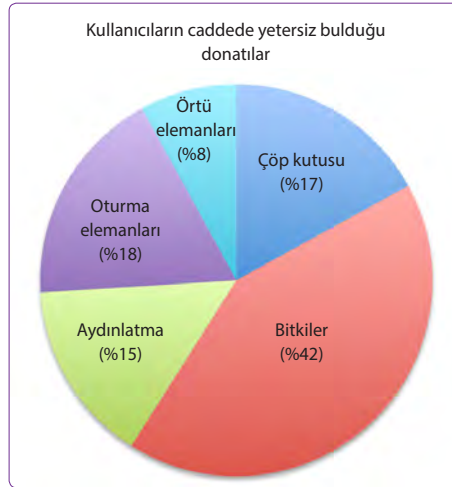
Şekil 13. Anket sonuçlarına ilişkin bulgular.

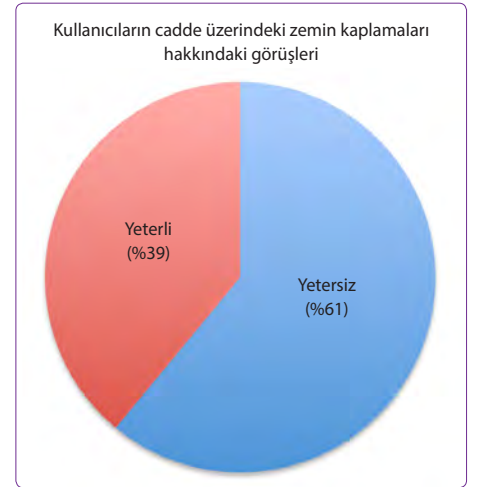
Şekil 14. Anket sonuçlarına ilişkin bulgular.

Şekil 15. Anket sonuçlarına ilişkin bulgular.

Şekil 16. Anket sonuçlarına ilişkin bulgular.

Şekil 17. Anket sonuçlarına ilişkin bulgular.

%26'sının istediği, %74'ünün ise istemediği ortaya çıkmıştır (Şekil 13).

Kent içerisinde yayaların rahatlıkla dolaşım, dinlenebileceği, mekânlara ihtiyaç vardır. İnsanlar bu sayede konforlu bir alış-veriş yapma olanağına sahip olabilirler. Yayalar için yapılan düzenlemeleri, ankete katılanların %18'i yeterli, %82'si yetersiz bulmuştur (Şekil 14).

Anket sonuçlarından anlaşıldığı gibi kent merkezinde yayalar için yapılan düzenlemeler yetersizdir. Bu nedenle yayaların ihtiyaçlarına cevap verebilecek düzenlemelerin yapılması önem taşımaktadır.

Yaya bölgelerinin düzenlenmesinde kullanılan kent donatı elemanları, yayaların günlük yaşamları sırasında iletişim, dinlenme, bilgi edinme vb. çeşitli amaçlar için kullandıkları elemanlardır. Bu elemanların kullanımı ile daha fonksiyonel mekânlar yaratılması mümkün olabilmektedir. Ankete katılanların %21'i bu elemanları yeterli bulurken, %79'u yetersiz bulmaktadır (Şekil 15).

Şekil 18. Anket sonuçlarına ilişkin bulgular.

Yetersiz bulanların; %17'si çöp sepetlerinin, %42'si bitki-lerin, %15'i aydınlatma elemanlarının, %18'i oturma bank-larının, %8'i ise örtü elemanlarının yetersiz olduğu görü-şüdedir (Şekil 16).

Yaya ulaşımının temel elemanı olan kaldırımlar ile yaya bölgelerinde kullanılan döşeme elemanları bazı özelliklere sahip olmalıdır. Özellikle sahip oldukları doku ve renk gibi özelliklerle mekânı tanımlamalı yaya yolu yönlendirici nite-likte olmalıdır. Ankete katılanların %31'i döşeme elemanla-rını yeterli, %69'u ise yeterli bulmuşlardır (Şekil 17).

Kent halkı yaya bölgeleri oluşturulması ile ilgili soruya, %27'si yaya bölgesi istemediğini, %73'ü ise yaya bölgesi istediği şeklinde cevap vermiştir (Şekil 18).

Sonuç

Kentlerde nüfusun sürekli artışı ulaşımın yoğun olduğu bölgelerde yaya ve taşıt karmaşasına neden olmaktadır. Kentlerin yaşanabilirliğini ve yaşam kalitesini ile kamusal yararı arttırmak için güvenli, rahat yaya erişimini sağlayıcı, yol güvenliğini sağlayan uzun vadeli çözümler ve mekanlar oluşturulması gerekmektedir. Kentteki farklı kullanıcı tiplerinin eşit kullanım haklarına sahip olması kamu yararı kavramı ile açıklanabilir. Kamu yararının kent üzerindeki yansıması ise kentsel kamusal alanlardır. Mekanlar insanların kavrayabileceği doğa ve peyzaj alanları olarak sınırlanırken, kentsel mekanlar sokaklar, açık alanlar, meydanlar gibi insan yapıtları arasında kalan ve bunlar ile sınırlanan alanlardır. Bu nedenle herkes tarafından erişilebilen, günlük eylemlerin gerçekleştirildiği, iletişim ve etkileşim sağlandığı önemli kamusal mekanlardan birini de caddeler oluşturmaktadır. Fakat günümüzde taşıt yollarının artması ile kentsel kamusal alanların yüzde seksenini oluşturan cad-deler ve sokaklar geçiş alanlarına dönüşmeye ve yaya kul-lanımına bağlı fonksiyonlarını kaybetmeye başlamışlardır.

Çalışma kapsamında ele alınan alanında süreç içerisinde taşıt trafiğinin artması ile birlikte kentsel kamusal mekan özelliğini kaybettiği ve peyzaj elemanlarının yoksunluğu ile kentsel mekan kalitesinde önemli düşümlere neden olmuştur.

Çalışma alanını, kent içerisindeki caddelerden ayıran en önemli özelliği kent merkezi ve kent meydanına direkt ulaşan tek taşıt aksı olmasıdır. Daha önce de belirtildiği gibi Trabzon kent merkezinde birbirine paralel uzanan üç ticaret ve ulaşım aksından ikisi yaya ulaşımı, çalışma alanı olan Maraş caddesi ise hem yaya hem de taşıt ulaşımına açıktır. Çalışma alanını diğer caddelerden ayıran bir özelliği de özellikle resmi ve yarı resmi kurumların bu cadde üzerinde daha çok bulunmasıdır. Kullanımlardaki çeşitlilik cadde için önemli bir potansiyel oluştururken, yaya sirkü-lasyonu açısından önemli bir sorun yaratmaktadır. Çünkü taşıt yoğunluğu ve cadde üzerinde peyzaj elemanlarının eksikliği sebebiyle yayalar caddede rahatça dolaşamamakta ve kendilerini güvende hissedememektedir. Buna bağlı

olarak kent merkezi içerisinde önemli bir kentsel kamusal mekan olma potansiyeline sahip olan cadde de sosyallik ikinci plana itilmekte bu da yaya mekanlarında sağlanması gereken kamu yararı kavramına ters düşmektedir. Bu endişe ile birlikte çalışma kapsamında kullanıcılara uygulanan anket ve noktasal gözlemlerden elde edilen sonuçlara göre caddenin tespit edilen sorunlarına yönelik çözüm getirmek amacıyla yayalaştırılması doğru bir karar olacaktır.

Kentlerdeki yayalaştırma uygulamaları, kent merkezlerini motorlu araçların egemenliğinden kurtararak yenden insan ölçeğinde tasarlanmış mekanlara dönüştürmeyi amaçlamaktadırlar. Arrent, Jacobs gibi kamusal mekanın sosyal yaşam üzerine etkilerini inceleyen birçok düşünür kamusal mekan kalitesini oluşturan parametrelerin ulaşılabilirlik, konfor, sosyallik ve aktivite olduğu söylemişlerdir. Kent içerisinde önemli bir kamusal mekan haline gelen caddelerinde yayalaştırılması ile ulaşılabilirliğin, konforun artacağı ve buna bağlı olarak sosyal iletişimde pozitif yönde etkilenecek sosyal bütünleşmeye katkı sağlayacağını ve kent ölçeğinde çevre ve ekonomi alanındaki diğer birçok sorunun çözümü için önemli adım olacağını değerlendirmek gerekmektedir.

Kaynaklar

- Asimgil, B. (2017) "Yayalaştırma - Cadde Tasarımları Hareketi ve Politikalarının Oluşturulmasında Halk Katılımının Sağlanması: Provo "Beyaz Bisiklet Devrimi".Ege Mimarlık, Ocak 2017, ss. 34-40.
- Barker, R. G. (1968) *Ecological Psychology: Concepts And Methods For Studying The Environment Of Human Behavior*, Stanford, CA: Stanford University Press.
- Biol, Ö.G. (2011) "Kente Dönüş, Kentsel Yaşama Dönüş: Balıkesir Milli Kuvvetler Caddesinde Kısmi Yayalaştırma Projesi", Megaron Balıkesir, Mimarlar Odası Balıkesir Şubesi Dergisi, Nisan 2011, ss. 6-15.
- Brambillo, R., Longo, G. (1977) *For Pedestrians Only Planning, Design and Management of Traffic Free Zones*, Whitney Library of Design, New York.
- Cebeci, Ö.F., Çakılcıoğlu M. (2001) "Ulaşımında Gözden Kaçan Ayrıntı: Yaya", İstanbul'da Kentiçi Ulaşım Sempozyumu. TMMOB Makine Mühendisleri Odası, 28-29 Haziran, İstanbul.
- Craik, K. H. (1970) "Environmental Psychology", Ed.: In Tt. M. New-Comb (Editor), *New Directions In Sychology*, New York: Holt, Rinehart, and Winston, pp. 3-121.
- Darby, D., Selçuk. İ. (2015) "Denizli Gazi Mustafa Kemal Paşa Bulvarı Yayalaştırma Düzenlemesinin Sosyo-Ekonomik ve Mekânsal Sonuçları", Mimarlık Dergisi, Temmuz Ağustos 2015.
- Düzenli T., Mumcu, S.,Yılmaz S., Özbilen A., (2012) "Analyzing Youth's Activity Patterns in Campus Open Spaces Depending on Their Personal and Social Needs", *Journal of Adult Development*, 19(4):201-214.
- Eymir, L.S. (1994) "Erzurum Kenti Açık ve Yeşil Alanlarının Saptanması Ve Kent İçi Açık- Yeşil Alan İlkeleri Yönünden Araştırılması", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.

- Göçer, O. (1977) Şehirsiz Alanların Performanslarının Saptanmasında Yardımcı Olabilecek Standartlar. İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayınları Sayı:2, İstanbul.
- Hepcan Ş., Özkan M.B., Kaplan A., Küçükbaş E.V., Kara B., Deniz B., Coşkun Hepcan Ç., Altuğ İ., (2006) "Yaya Erişiminde Süreklilik Sorunu ve Çözüm Olanaklarının Bornova Kent Merkezi Örneğinde Araştırılması", Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, Sayı:10, Cilt:2, ss.121-132.
- Isaacs, R. (2000) "The Urban Picturesque: An Aesthetic Experience of Urban Pedestrian Places", Journal of Urban Design, Vol: 5 No:2, ss. 145-180.
- Jacobs, A. B. (1993) Great Streets, MIT Press, Cambridge.
- Karabay, H. (1995) "Kent İçinde Yaşayabilir- Yaşanabilir Kentsel Mekanların Planlamasında Bir Politika: Yayalaştırma ve Kentlileşmeye Katkısı", Mimari ve Kentsel Çevrede Kalite Arayışları Sempozyumu, 5-6-7 Haziran, s. 85-93, İTÜ, İstanbul.
- Kaya, A. (1993) "Yenişehir 3 Nolu Gecekondu Önleme Bölgesi ve Toplu Konut Alanının Açık-Yeşil Alanlarının İrdelenmesi Üzerine Bir Araştırma", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Kuntay, O. (1994) Yaya Mekanı, Ayıntap Yayıncılık. Ankara, 170s.
- Kürkçüoğlu, E., Oçakçı, M. (2015) "Kentsel Dokuda Mekânsal Yönelme Üzerine Bir Algı-Davranış Çalışması: Kadıköy Çarşı Bölgesi", Megaron Dergisi, Sayı:10,Cilt:3, ss.365-388, DOI: 10.5505/MEGARON.2015.02486
- Lang, J. (1987) Creating Architectural Theory; The Role of the Behavioral Sciences in Environmental Design. Van Nostrand Reinhold, New York.
- Michelson, W. (1977) Environmental Choice, Human Behavior And Residential Satisfaction. New York: Oxford University Press.
- Özer, Ö. (2006) "Yaya Hareketleri ve Mekan İlişkisi: İstanbul Galata Bölgesi Örneği", Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Öztaş, Y., (2004) Yaşadığımız Çevre ve Peyzaj Mimarlığı. Tisamat Basım San., Ankara, 304s.
- Soni.N., Soni, N. (2016) "Benefits of Pedestrianization and Warrants to Pedestrianize an Area", Land Use Policy, V. 57, pp. 139-150.
- Studer R.G. (1969) "The Dynamics Of Behavior-Contingent Physical Systems". In G. Ed.: Broadbent G. & A. Ward (Editor), Design Methods In Architecture. Architectural Association Paper Number 4 (pp. 55-70). New York: George Wittenberg.
- Yalçınkaya, F. (2007) "Ankara-Bahçelievler Aşkabat Caddesi'nin (7. Cadde'nin) Yayalaştırılmasının Peyzaj Mimarlığı Açısından İrdelenmesi", Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Yıldırım, A. (2007) "İstanbul'da Yayalaştırma Projelerinin Farklı Kullanıcı Grupları Üzerinde Yarattığı Etkilerin Karşılaştırmalı Analizi", Yıldız Teknik Üni. Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir Bölge Planlama Ana bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Yıldız, E.V. (2005) "Araçtan Arındırılmış Yerleşimler: Viyana-Floridsdorf (Avusturya) Örneği", Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt :20, No: 4, ss. 537- 548.
- Yılmaz, Ü. (1994) "Şehirçi Ulaşım Düzenlemelerine Bir Örnek Olarak ABD'de Şehir Merkezlerinde Yayalaştırma Uygulamaları", İstanbul II. Kentçi Ulaşım Kongresi Bildiriler Kitabı, ss. 157-168.
- Zacharias, J. (2001) "Pedestrian Behavior and Perception in Urban Walking Environments", Journal of Planning Literature, Vol.:16, No:1, ss. 3-18.

İnternet Kaynakları

<http://www.maps.google.com> [Erişim Tarihi:15.05.2017]

Sosyal Etkileşim ve İletişim Teknolojilerinin Konut İç Mekânı ve Mobilya Seçimine Etkileri: Türkiye-Trabzon Örneği

The Effects of Social Interaction and Communication Technologies on House Interior Spaces and Furniture Choice: Turkey-Trabzon Sample

Aylin ARAS, İlkay ÖZDEMİR

ÖZ

Küreselleşme günümüzde tüketim alışkanlıklarını ve yaşam tarzlarını dolayısıyla insanı etkileyen en önemli kavramlardan biridir. Toplumların benzeşmesine ve aynılaşmasına sebep olan bu kavramın; insanın tüm yaşam deneyimlerinin merkezinde olan konutların şekillenmesinde ve konutu şekillendiren en önemli öğelerden olan mobilyaların seçiminde etkili olduğu düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle küreselleşmenin etkilerinin konut yaşama mekânlarındaki mobilya tercihleri üzerinden incelendiği bir çalışma yapılmıştır. Çalışmada, seçilen örneklem alanı içindeki konut kullanıcılarının küreselleşmeden etkilenip etkilenmediği ve bunun konut yaşama mekânlarındaki mobilya tercihlerine nasıl yansıdığı incelenmiştir. Böylece farklı verilerle beslenen kullanıcıların farklı mobilya seçimleri olup olmadığı tespit edilerek, küreselleşen dünyada farklı kullanıcılar için mobilya tasarımlarında farklılıklara gidilip gidilmeyeceğinin tespiti amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında, farklı sosyo-ekonomik düzeye sahip kullanıcıların yaşadıkları ve küresel/yerel ayrımının en çok hissedildiği konutlar incelenmiştir. Açık ve kapalı uçlu sorularla hazırlanan anket formu birebir görüşme tekniği kullanılarak uygulanmış, ayrıca yerinde tespit çalışması da yapılmıştır. Yapılan çalışma sonucunda küreselleşmenin etkilerinin zaman içinde konut yaşama mekânlarında kendini hissettirdiği, bunun da kullanılan mobilyaların seçimine yansıdığı görülmüştür. İletişim araçlarını kullanım derecelerine ve sosyal aktivite düzeylerine göre iki farklı konut kullanıcı grubu bu çalışmada denek grubu olarak seçilmiştir. Her iki kullanıcı grubunun mobilya tercihlerinde farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Ayrıca kitle iletişim araçlarının kullanımının yaygınlaşmasıyla, zaman içinde toplumun her kesiminden kullanıcının mobilya tercihlerinde benzeşmelerin artacağı düşünülmektedir.

Anahtar sözcükler: Aynılaşma/farklılaşma; konut yaşama mekanları; kullanıcı tercihleri; küreselleşme; mobilya seçimi.

ABSTRACT

In our days, globalization is one of the most important things that influence our consumption habit and way of living, thus the human being. Globalization that causes societies to resemble one another and become almost the same is considered to be important factor that influence the form of living rooms which is the center of humans' experience as well as choice of furniture which shape these living rooms. In that context, we analyze the choice of furniture in living rooms in terms of globalization. Within the scope of the study, whether houses in chosen area are affected by globalization and how it reflects the choice of furniture in living room are examined. Thus, it was aimed to determine whether different furniture choices for different users were different, and whether differences in furniture designs would be made for different users in the globalizing world. Within the scope of the study, residences where users with different socio-economic levels lived and where global / local distinction was most felt were examined. The questionnaires prepared by open and closed questionnaires were applied by using one - on - one interview technique and in situ detection studies were also conducted. As a conclusion, the affect of globalization can be felt in the living rooms and it reflects to the choice of furniture. Two different user groups were selected as the study group in this study according to the use of communication tools and social activity levels. It has been determined that both user groups differ in their furniture preferences. Also, with the development of the use of media, it is thought that the choice of furniture by houses from different classes will become more similar..

Keywords: Resemblance/differentiation; house living rooms; choice of users; globalization; choice of furniture.

¹Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, Trabzon

²Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Trabzon

Başvuru tarihi: 14 Haziran 2016 - Kabul tarihi: 28 Mart 2018

İletişim: Aylin ARAS. e-posta: aylin@ktu.edu.tr

Giriş

Çağımızda modernleşme her alanda kendini göstermektedir. Batıda Sanayi Devrimiyle, Türkiye’de ise Tanzimat Fermanıyla başlayan modernleşme hareketleri günümüzde küreselleşme ile hız kazanarak hayatın her alanında karşımıza çıkmaktadır. Aslında çağımızın modernleşmesi ve buna bağlı olarak gelişen küreselleşme tüketimden, beğenilere hayatın her alanında etkisini göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında küreselleşmenin toplumun modernleşme hareketini etkilediği ve bunun mekânsal ölçüde de yansıdığı düşünülmektedir.

Küreselleşme ya da globalleşme, 1990’lı yıllardan beri sıkça kullanılan, dünya milletlerinin ekonomi, siyaset ve iletişim alanlarında birbirlerine yaklaşması olarak tanımlanan ve tüm dünya ülkelerinin birlik olması gibi simgesel anlamda taşıyan bir kavramdır.¹ Bilişim teknolojilerindeki gelişmeler zaman ve mekân kavramlarını ortadan kaldırarak, dünya çapında iletişim hareketliliğinin artmasına sebep olmuş ve böylece küreselleşmenin hızını da arttırmıştır.² Giddens küreselleşmeyi yerelin kilometrelerce uzaktaki olaylardan etkilenmesi ya da aksine, toplumsal ilişkilerin yoğunlaşmasıyla birbirinden uzaktaki yerelin birbirine yaklaşması şeklinde tanımlamıştır.³

20.yy’da kentleşme ve endüstrileşme gibi küresel faktörlerin etkisiyle kapitalist toplumlar, yenedünya görüşleri ve yeni normlar tanıtılarak tüm dünya kültürleri değişmeye zorlanmıştır.⁴ Çağın getirisiyle dünya üzerindeki imajlara ve mallara ulaşılabilirlik artarken, kapitalist üretim ve tüketim çarkına her geçen gün daha fazla insan dahil olmuş, böylece küresel güçler yerel yaşamları daha fazla etkilediğinden ulusal kimliğin devamlılığı güçleşmiştir.⁵

Gazete ve dergi gibi basılı araçlar, izleyicisine dizi ve film gibi kültürel ürünler ve bir takım görsel materyaller sunan iletişim aracı olan televizyon ve bilgiye daha çabuk ulaşmaya yardımcı olan internet sayesinde küreselleşme daha çok çevremizi kuşatmakta ve hızı gün geçtikçe artmaktadır.⁶ Hız kazanan küreselleşme sayesinde, insanların yaşam biçimleri dolayısıyla beğenileri, tüketim alışkanlıkları ve kullandıkları ürünler de değiştirmeye başlamıştır.⁷

Küreselleşme toplumun tüketim hızının artmasına sebep olarak, etkisi altına aldığı toplumu tüketim toplumu haline getirmektedir. Sanayi Devrimiyle gelişen ve çeşitli görsel yayın araçlarıyla (televizyon, basın, internet) yayılan bu değişim, bölgesel bir olgu olmanın da ötesine geçerek sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda kendini hissettirmiştir. Bu değişim zamanla mimarlık ve mimarlığın ürünlerini de etkilemekte, bireyin içinde bulunduğu toplumu yansı-

tan başta konut olmak üzere kimlik ve statü sembolü olan mekânlar ve yaşam tarzları da buna göre şekillenmektedir.⁸

Bu sürecin etkileri toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Geçmişten günümüze örneğin 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında Avrupa’ya bakıldığında hem yaşam biçimleri anlamında hem de mekânsal tercihler anlamında aristokrasiyi taklit eden bir bürokrat ve orta sınıftan söz ederken Amerika’da taklit edecek bir aristokrat kesimin olmaması rahat ve ideal ev kadını modelini reklamlarla şekillendirirken daha rahat, sade ve işlevsel konutların ortaya çıkmasına sebep oldu. İkinci Dünya Savaşında ekonomik açıdan güçlenen Amerika’da reklamların, otomobilin ve televizyonun yaygınlaşmasıyla konuta dair ideal yaşam biçimleri daha hızlı yayılmaya başladı.⁹ Avrupa ve Amerika’da olduğu gibi, bu hızlı iletişim ve yaşam tarzındaki değişiklikler, Türk Konutunun mekân örgütlenmesine yansımıştır.

Küreselleşmenin etkileri aslında toplumun yaşam biçimini etkileyerek geleneksel davranış kalıplarını değiştirmiş ve sosyal iletişim ile iletişim teknolojilerini kullanan modern yaşam biçimlerini uygulayan kullanıcıların bulunduğu modern konutları ortaya çıkarmaya başlamıştır.

Yapılan bu çalışmayla iletişim araçlarını kullanma yoğunluklarında farklılıklar görülen ve böylece küreselleşmeden farklı şekillerde etkilenen konut kullanıcılarının mobilya tercihleri üzerine bir irdeleme yapılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde küreselleşmenin konutlar üzerindeki etkisi ve Türk konutunda meydana gelen değişimler hakkında literatür bilgisi verilmiştir. İkinci bölümde ise yapılan alan çalışmasıyla küreselleşmenin kullanıcılar üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik anketlerle, konutlarda kullanılan mobilyaların belirlenmesine yönelik yerinde tespit çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında, iletişim araçlarını kullanan ve kullanmayan ile sosyo-kültürel aktivitelerde bulunan ve bulunmayan kullanıcıların kullandıkları mobilya tercihleri arasında fark olup olmadığı incelenmiştir.

Küreselleşmenin Türk Yaşam Biçimine ve Konuta Etkisi

Köklü geçmişleri olan ulusların kendine özgü yaşam biçimleri olduğu bilinmektedir. Türk toplumunun da geçmişten gelen geniş tarihi alt yapısı diğer topluluklardan farklı bir yaşam biçimine sahip olmasına sebep olmuştur.¹⁰ Farklı toplumlarla sürekli iletişim halinde olması ve geniş tarihi birikiminden dolayı farklılaşan yaşama biçimi sayesinde Türklerin fiziksel çevresi ve konut formu diğer toplulardan farklı şekilde şekillenmiştir.¹¹ Toplumun yaşam tarzı, içinde bulunduğu coğrafyanın ve çeşitli koşulların etkisiyle dönem dönem değişimlere uğramıştır.

Geo-stratejik konumu nedeniyle küreselleşmeden en çok etkilenen ülkelerden olan Türkiye’de geçen yirmi yılda yaşam biçimleri değişmeye başlamış ve bu da konuta yan-

¹ <http://tdkterim.gov.tr/bts/> row, 2007; Morley ve Robins, 2011.

² Aslanoğlu, 2000; Özkul, 2008.

³ Giddens, 2000.

⁴ Gür, 2000.

⁵ Peet, 1982; Collins vd., 1988; Alb-

⁶ Öncü ve Weyland, 2010; Giddens, 2010.

⁷ Aslanoğlu, 2000; Özkul, 2008; Öncü ve Weyland, 2010.

⁸ Erbay, 2007; Evcil ve Usal, 2012.

⁹ Öncü, 2010.

¹⁰ Özkul, 2008.

¹¹ Eruzun, 1989.

sımıdır.¹² Son yıllarda özellikle lüks konut sitelerinde insanlara konutun yanında yeni yaşam biçimleri de sunulmaya başlanmıştır.¹³

Türkiye’de Cumhuriyetin ilk yıllarında, Batılılaşmayla değişen yaşam biçimleri o dönemin iletişim aracı olan dergilerle birlikte halka tanıtılmaya başlamıştır.¹⁴ Daha sonraki süreçte meydana gelen mal ve insan taşımacılığındaki hızlanma ve seyahat hareketliliği artan toplum sayesinde değişim toplumun tüm kesimlerine yayılmaya başlamıştır.¹⁵ Türk toplum yapısındaki ve yaşam alışkanlıklarındaki değişim konutlarda da hissedilmiş, zamanla mutfak içinde bir yemek masasının konumlanmasını, oturma/yemek odasının sadece misafirlere açılan bir mekân olmasını, yatak odasının ev kadınının ev işlerini yaptığı bir oda olarak kullanılmasını sağlayarak Türk yaşam biçimiyle şekillenen konutların ortaya çıkmasına neden olmuştur.¹⁶ Büyük kentlerin yanı sıra Trabzon ili de kırsal kesimdeki ürünleri sanayii kentlerine ulaştıran bir merkez olduğundan, bu değişimin yaşandığı şehirlerden biri olmuştur.¹⁷

Türkiye’deki Konutlarda Yaşam Biçimi ve Mobilya İlişkisi

Konut yaşamı, yaşam konutu etkilediğinden sosyolojik araştırmalar yapmak için en uygun mekânların konutlar olduğu görülmektedir.¹⁸ Altman ve Chamer (1980)’a göre konut toplumların, yaşadıkları çevreyle olan etkileşimini yansıtan bir penceredir.¹⁹

Tarih boyunca çok hareketli bir yapıya sahip olan Türklerin de yaşama alışkanlıklarında ve dolayısıyla konut kullanımlarında zaman içinde farklılıklar görülmektedir. Göçebe bir toplumdan yerleşik düzene geçmelerine rağmen Geleneksel Türk Konutunda bulunan eşyalar (zeminde halı ve kilimler, başköşede minder ve yastıklar) çadırın izlerini hissettirmektedir. Zaman içinde konutta kullanılan mobilyalar yerden yükselmiş ama eylemlerin yapılış şekli değişmemiştir.²⁰ Türk konutundaki her bir oda kullanıcılarının bütün ihtiyaçlarını karşılayabilecek bağımsız bir konut özelliğinden; tarım-hayvancılık aşamasından sanayileşme-kentleşme aşamasına geçişle toplum yapısında yaşanan çeşitli değişimlerle konutlar da farklılaşmaya başlamıştır.²¹

Dünya küreselleşme arifesindeyken Batılılaşma hareketleriyle Avrupa’dan etkilenen Türkiye’de toplum yapısında, yaşama biçimlerinde bir takım değişimler yaşanmıştır. Örneğin kadınlara medeni kanun, tevhid-i tedrisat kanunu, seçme ve seçilme hakkı gibi hukuki düzenlemelerle sosyal, ekonomik ve siyasi açıdan bir takım haklar verilerek toplum içinde söz sahibi olmasına olanak tanınması, onların iş hayatına katılımını sağlamıştır. Bu da aileye daha fazla ekonomik özgürlük vererek, zaman içinde

ataerkil aileden çekirdek aileye geçişi hızlandırmıştır. İmar kanununda yapılan değişikliklerle orta gelir grubunun da konut sahibi olması sağlanmış, böylece apartmanlaşma yayılmıştır. Toplum yapısındaki bu ve benzeri değişimler konut tipolojileri ve mobilya seçimlerinde de farklılaşmalara neden olmuştur. Bu süreçte geçmişten günümüze bakıldığında geleneksel kültürün etkileriyle oluşturulan yaşama mekânları aslında işlevsel olarak ayrılmış görülsede aynı geleneksel Türk evindeki oda kavramı gibi kullanılmaktadır. Örneğin yaşama mekânı kimi zaman yer sofrasında yemek yenen bir yemek odası olarak, kimi zaman ailenin bir ferдинin uyuduğu bir yatak odası olarak kullanıldığı görülmektedir. Oysa modern kültürün etkileriyle oluşturulan yaşama mekânları ise kendi içinde ayrı alt işlevlere de ayrılan ve batılı etkilerin hissedildiği ve geleneksel yaşam verilerini baskın olarak barındırmayan mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

1920’lerde dönemin en etkili iletişim araçları olan dergilerle modern yaşam biçimleri halka tanıtılmıştır. 1931 yılında “Mimar” dergisi Batıdaki modern mimarlık örneği konutları yayınlarken Batılı yaşam tarzlarının ve modern konut tasarımlarının halka yayılmasını sağlamıştır.²² Mekâna yayılan bu değişimlerin Türkiye’de mimarlık alanında küreselleşmenin ilk belirtileri olduğu söylenebilir.

1950’li yıllardan sonra batılı kültürel etkilerle iç sofa koridora, orta sofa hole, baş oda ise salonda babaya ait bir koltuğa dönüşerek mekân organizasyonu ve mobilya seçimlerinde farklılaşmalar görülmüştür.²³ Türk kültüründe ataerkil ailenin yerini çekirdek aileye bırakmasıyla kişilerin kendi odaları dışında ayrı işlevlendirilmiş odalardan oluşan bir döneme geçilmiştir.²⁴ Böylece her odada bulunan mobilyalar farklılaşarak, mobilyaların kullanım amacı ve işlevleri daha kısıtlı hale gelmiştir.

1960 ve 70’li yıllar ülkede köyden kente göçün artış gösterdiği dönemdir. Bu dönemde özellikle dar gelirli kesimin de kente yayılmaya başladığı görülmüş, kentlerdeki konut kavramı çeşitlenmiş ve gecekondular kavramı ortaya çıkmıştır.²⁵ Ayrıca toplum yapısındaki batılı etkiler mobilyanın biçimlenmesinde de kendini göstermiştir.²⁶

Zaman içinde toplum yapısı ülkede meydana gelen siyasi hareketlerle de farklılaşmıştır. 1980’li yıllarda izlenen ekonomi politikalarıyla ülke dışa açılmış, bu da fiziki görünüm ve tüketim alışkanlıklarına yansımıştır. 1984 yılında çıkarılan Toplu Konut Yasası; kullanıcılarında yeni bir yaşam tarzı vadeden uydu kent ve sitelerin artışının habercisi olurken, 21. yüzyıl başlarında teknolojinin tüm imkânları konuta yansımaya başlamış ve konutlar kullanıcılarının rahatını karşılayacak şekilde örgütlenmiştir.²⁷ Bu dönemde üst gelir grubu konutlarındaki uyumsuz mobilyaları atıp, belli

¹² Bayar, 2008; Töre ve Som, 2009. ¹⁷ Bilgin, 1996.

¹³ Süer ve Sayar, 2002.

¹⁴ Bozdoğan, 1996.

¹⁵ Bilgin, 1996.

¹⁶ Bozdoğan, 1996.

¹⁸ Bozkurt ve Altınçekiç, 2013.

¹⁹ Altman ve Chamer, 1980; Gür, 2000.

²⁰ Hacıbaloglu, 1987.

²¹ Güvenç, 1985; Özdemir, 1994.

²² Bozdoğan, 2001.

²³ Özdemir, 1994.

²⁴ Bakır, 1991; Karaman ve Erman, 2007.

²⁵ Aydın, 2017.

²⁶ Asatekin, 1999.

²⁷ Bali, 2009.

bir tarza ait olan mobilyalar, perdeler ve aksesuarlarla donatmaya başlamıştır.²⁸

Politik ve teknolojik pek çok faktörle karşımıza çıkan toplum yapısındaki değişimler aile yapısını da etkileyerek yaşam tarzlarının değişmesine ve buradan da konutun şekillenmesine yansımıştır.²⁹ Mekan içinde alt mekanlar oluşmaya başlamış, gelişen teknolojinin de etkisiyle kişisel mekanlar ön plana çıkmıştır. Geleneksel konutta ocak başında bir araya gelen aile bireyleri günümüzde aynı mekân içinde farklı alt mekânlarda yer alabilmekte, aile bireyleri birbirlerinden uzaklaşmaktadır.

Yapılan bu çalışmayla küreselleşmeyi etkileyen en önemli etmenlerden kitle iletişim araçlarının kullanımının ve seyahat hareketliliğinin etkilerinin kullanıcıların mobilya tercihlerinde aynılışma veya farklılaşmaya neden olup olmadığı irdelenmiştir. Söz konusu irdelenmeyle mobilyadaki aynılışma, farklılaşma, benzerlik üzerinden küreselleşmenin konut ölçeğinde ne kadar hissedildiği anlaşılmasına çalışılacaktır.

Türkiye, Trabzon Örneği

Küreselleşme hızı internet başta olmak üzere televizyon, gazete, dergilerle artmakta, ayrıca bireyin seyahat etmesi, sinemaya gitmesi gibi alışkanlıkları da bu hızı etkilemektedir. Kısacası birey teknolojiyi kullandıkça ve toplumun farklı kesimleriyle bir araya gelerek sosyalleştikçe farklı toplumsal yapılardan daha çok etkilenmektedir. Bireyin küreselleşmenin etkisiyle, birçok alanda iletişim içinde olması, görme ve algılama yetisinin de buna bağlı olarak artmasıyla birlikte, kendi kişisel tercihlerinin de değiştiği, bunun da insanın yaşam alışkanlıklarıyla şekillenen konutlarına yansıdığı ve burada bulunan mobilya seçimlerini de etkilediği düşünülmektedir.

21. yüzyıl başına kadar Türkiye’de yaşam alışkanlıklarında ve mobilya tercihlerinde bu değişimler yaşanırken mal ve hizmet akışında önemli bir yere sahip olan Trabzon’da mobilya konusunda yeterli seçenek bulunmamakta, şehirdeki üst gelir grubuna ait kullanıcılar mobilya ihtiyaçlarını Ankara, İstanbul gibi büyük şehirlerden karşılamaktaydı.³⁰ Oysa günümüzde mal ve hizmet akışında, arz talep dengesinde ve toplum yapısında yaşanan değişimlerle Trabzon’da da her kesime hitap eden mobilyaların bulunabildiği görülmektedir.

Küreselleşmenin mobilya tercihlerine olan etkilerini belirlemek üzere yapılan bu çalışmada, çalışma alanı olarak kullanıcısının tercihlerini en çok yansıtan mekânların başında gelen konutlar seçilmiş ve belirlenen örneklem alanı içerisindeki kullanıcıların küreselleşmeyle olan ilişkisini tespit etmek için iletişim araçlarıyla ve sosyal alışkanlıklarıyla ilgili sorular sorulmuştur. Bu sorulara verilen cevaplar-

dan hareketle küreselleşmenin mobilya tercihlerine olan etkileri belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışma Alanı ve Katılımcıların Seçimi

Toplumdaki farklılaşma sadece kentler arasında değil, kentin içindeki bölgeler arasında da gözlemlenmektedir.³¹ Küreselleşmenin de etkisiyle kentin farklı bölgelerinde farklı toplumsal tabakalanmalar gözlemlenebilmektedir. Yapılan çalışma, araştırmacının kolay ulaşabileceği ve çevre illerden sürekli göç alan, bundan dolayı da farklı bölgelerde farklı sosyo-ekonomik düzeye sahip grupların bulunduğu bir kent olması gerekçesiyle Trabzon kentinde gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma, Trabzon’un iki farklı bölgesinde yürütülmüş olup, farklı sosyo-ekonomik düzeye sahip kullanıcıların mobilya tercihlerinde küreselleşmenin etkilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır (Şekil 1).

Çalışma alanının belirlenmesinde TÜİK verilerinden yararlanılmıştır. Ancak mahalle bazında gelir seviyesini gösteren veri bulunmadığından öncelikle Trabzon ili Merkez ilçeye ait eğitim seviyesini gösteren verilere ulaşılmıştır. Böylece eğitim seviyesinden hareketle örneklem grubu belirlenmiş daha sonra gelir seviyesi açısından da analiz edilmiştir.

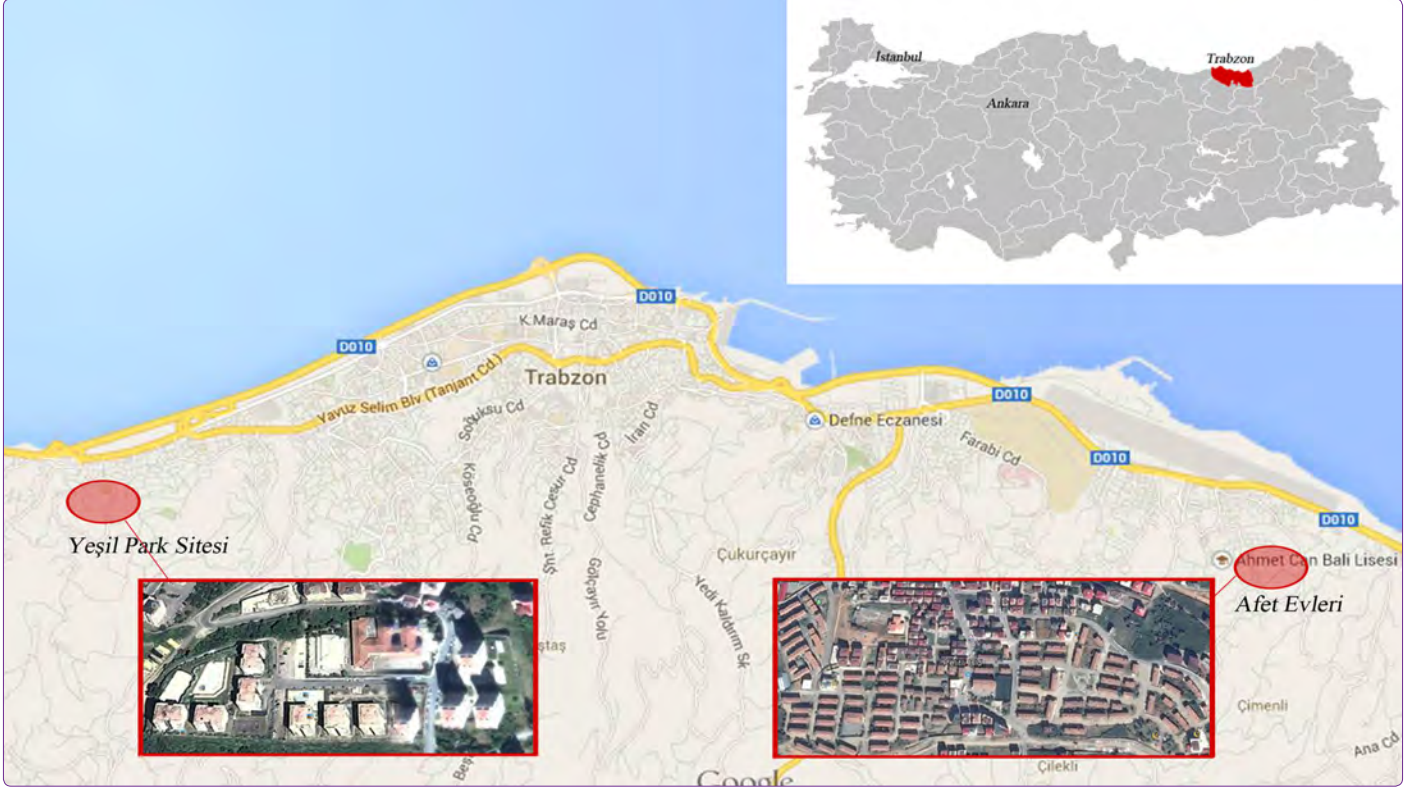
Elde edilen veriler ışığında Merkez ilçedeki mahallelerdeki yüksekokul mezun oranı (%27,9) en fazla olan mahalle olan 1 no’lu Beşirli Mahallesi ile yüksekokul mezunu az olan (%6,6) Cumhuriyet Mahallesi anket çalışmasının yapılacağı alanlar olarak belirlenmiştir. TÜİK verilerine göre, 1no’lu Beşirli Mahallesi’nde yaşayan sayısı 8203, Cumhuriyet Mahallesi’nde yaşayan sayısı 4531 olarak tespit edilmiştir. Çalışma kapsamında belirlenen ana kütleyi (N=8203 ve N=4531) temsil etmek üzere %90 güvenirlilik düzeyi (t=1,64) ve %10 hata payı (d = 0,1) değerleriyle örneklem büyüklüğü 1 no’lu Beşirli Mahallesi için 67, Cumhuriyet Mahallesi için 67 olarak bulunmuştur.

1 no’lu Beşirli Mahallesi’nde konut fiyatlarının en yüksek olduğu yani üst gelir grubuna ait olan kullanıcıların bulunduğu Yeşil Park Sitesi ile Cumhuriyet Mahallesi’nde Trabzon ilçelerinde gerçekleşen afetler sonucu açığa çıkan konut ihtiyacını karşılamak üzere yapılan Afet Evleri çalışmanın yapılacağı konut alanları olarak belirlenmiştir. Yeşil Park Sitesi konutları her biri 4 oda 1 salon 170 m² konutlardan oluşmaktayken, Afet Evleri konutları her biri 2 oda 1 salon 65 m² konutlardan oluşmaktadır.

Çalışmada metrekaresi farklı konutlar değerlendirilmiş olmasına rağmen mobilya seçimlerinde metrekarenin çok önemli olmadığı literatürdeki düşük metrekareli ve üst gelir grubuna ait kullanıcıların kullandıkları konutlar incelendiğinde anlaşılmaktadır. Son dönemlerde akıllı evler ve rezidanslarda düşük metrekarelerde konfor koşulları en üst düzeyde sağlanabilmektedir. Özgüven’in İstanbul’daki lüks

²⁸ Öncü, 2010. ²⁹ Gür, 2000; Bali, 2009; Evcil ve Usal, 2010. ³⁰ Özdemir, 1988.

³¹ Aslanoğlu, 2000.

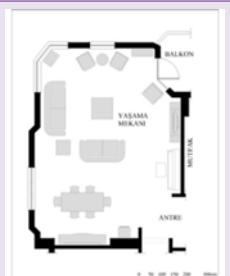
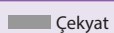
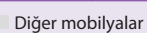

Şekil 1. Çalışma alanı ve örneklem grubunun haritadaki yeri.

konutlar üzerine yaptığı çalışmasında, üst gelir grubuna ait kullanıcıların bulunduğu sitelerde yer alan konut büyüklüklerinin 60 m² ile 300 m² arasında değiştiği belirlenmiştir.³² Ayrıca İstanbul'da yer alan üst gelir grubuna ait kullanıcılar için tasarlanan pek çok sitede 1+1 dairelerin bulunduğu ve bunların da ortalama metrekarelerinin 55 m²'den başladığı görülmektedir. Örneğin üst gelir grubu için tasarlanan İstanbul Panorama Evleri'nde konut metrekareleri 45 m²'den Nivo İstanbul'da 53 m²'den başlamaktadır.³³ Bundan dolayı çalışma kapsamında metrekare etmeni değerlendirme dışında bırakılmıştır. Dolayısıyla metrekare büyüklüğünün değerlendirmede yegâne etken olmadığı göz önünde bulundurulmuştur (Tablo 1).

Konut, insan yaşamıyla kenetlenmiş bir olgudur ve içinde bulunduğu toplumun karakteristiğini, yaşama biçimini, davranış kurallarını, tercihlerini, imgelerini, kullanıcısının özünü ilgili imgelerini, kendini kanıtama ve anlatma eğilimini yansıtır. Ayrıca ulusal ve uluslararası olayların tümü dâhil, insanı etkileyen her şey evini de etkilemektedir.³⁴ Çalışma, konutun dış mekâna açılan penceresi konumunda olan, ayrıca misafir ağırlama, yemek yeme, oyun oynama, vb. gibi çok amaçlı kullanılan, aile bireylerinin ortak kullandıkları ve sosyalleştikleri mekânlar olması ve sahiplerinin kültürel özelliklerini en iyi şekilde yansıtaacağı düşünülen "Yaşama Mekânları" üzerinden yürütülmüştür.

Tablo 1. Afet Evleri ve Yeşil Park Sitesi'nde incelenen konutların yaşama mekânı oturma düzeninden örnekler (Aras, 2015)

Afet Evleri			
Anket No	Plan	Anket No	Plan
1		2	
Yeşil Park Sitesi			
Anket No	Plan	Anket No	Plan
68		69	
		 Çekyat Diğer mobilyalar	

³² Özgüven, 2008. [ri.com/, http://www.nivo.net/](http://www.nivo.net/)

³³ [http://www.istanbulpanoramaevleri-](http://www.istanbulpanoramaevleri.com/) ³⁴ Rapoport, 2004.

Araştırmanın Yöntemi

Küreselleşmenin bireylerin mobilya tercihlerinde etkisini belirlemek üzere yapılan bu çalışmada anket ve yerinde tespit çalışması gerçekleştirilmiştir.

Çalışma kapsamında açık ve kapalı uçlu sorularla oluşturulan anket birebir görüşme tekniği uygulanarak Ocak 2014-Şubat 2014 tarihleri arasında ankete katılmayı kabul eden 134 kullanıcıyla konutlarında gerçekleştirilmiştir. Anket uygulanırken, aile bireylerinin zamanla birbirlerini etkileyerek aynı özellikler taşıdığı düşünülerek, hane halkından bir kişiyle anket yapılmasının yeterli olduğu düşünülmüştür.

Yapılan anket çalışmasıyla kullanıcıların demografi yapıları ve küreselleşmenin kullanıcılar üzerindeki etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde kullanıcılara gelir seviyesi, eğitim düzeyi ve şehirle temasına ilişkin 3 adet soru sorulmuştur. Küreselleşmenin kullanıcılar üzerinde etkisini belirlemek için ankette iletişim araçlarıyla ve sosyal alışkanlıklarıyla ilgili de 9 adet soru yer almaktadır. Toplam 12 soru ile anket tamamlanmıştır.

Yerinde tespit çalışmasında ise kullanıcıların konut yaşama mekânlarında kullandıkları mobilyalar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Yapılan anket çalışmasından elde edilen veriler, uygun kodlamalarla bilgisayar ortamında sosyal bilim alanlarında sıklıkla kullanılan ve anket analizleri yapmayı sağlayan SPSS (Statistical Packages for the Social Sciences) programına aktarılmış ve bu programla analiz edilmiştir. Çalışma kapsamında her iki örneklem grubu arasındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığını belirlemek için ki-kare bağımsızlık testi kullanılmıştır. Ayrıca, örneklem grubunun cevaplarına göre daha az veri içeren durumlarda ki-kare testine alternatif olarak likelihood ratio test (olabilirlik/benzerlik oran testi) de çalışma kapsamında kullanılmıştır.

Bulgular

Çalışma kapsamında belirlenen örneklem grubu;

- Sosyo-ekonomik düzeye ilişkin veriler
- Küreselleşmeye ilişkin veriler
- Mobilya tercihlerine ilişkin veriler doğrultusunda incelenmiş ve elde edilen bulgular analiz edilmiştir.

Sosyo-Ekonomik Düzeye İlişkin Bulgular

Sosyo-ekonomik düzey açısından elde edilen bulgularda gelir seviyesi, eğitim düzeyi ve Trabzon'da ikametlerine ilişkin veriler değerlendirilmiştir.

Gelir seviyesine göre haneye giren aylık toplam gelir üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. Kullanıcıların gelir seviyelerine ilişkin veriler değerlendirildiğinde Afet Evleri kullanıcılarının hanelerine giren aylık gelirlerinin en fazla 2000TL, Yeşil Park Sitesi kullanıcılarının hanelerine giren

aylık gelirlerinin ise 3000TL'nin üzerinde olduğu belirlenmiştir (2014 yılı verilerine göre).

Eğitim düzeylerine ilişkin veriler değerlendirildiğinde Afet Evleri kullanıcılarının okur-yazar olmaması ya da en fazla ilkökul mezunu oldukları; Yeşil Park Sitesi kullanıcılarının ise en az üniversite mezunu oldukları görülmüştür.

Trabzon'da yaşamlarına ilişkin veriler değerlendirildiğinde; Afet Evleri kullanıcılarının çoğunluğu kırsal kesimden olmak üzere Trabzon'a göçle geldiği; Yeşil Park Sitesi kullanıcılarının ise birkaç nesildir Trabzon'da yaşadıkları tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, değerlendirmeye alınan sosyo-ekonomik düzey başlıkları incelendiğinde, her iki konut grubunda yaşayan kullanıcıların farklı sosyo-ekonomik düzeye ait olduğu görülmüş ve aralarındaki fark istatistiksel açıdan doğrulanmıştır. Afet Evleri kullanıcıları alt sosyo-ekonomik düzeyde yer alan bir profil çizerken; Yeşil Park Sitesi kullanıcıları üst sosyo-ekonomik düzeyde yer alan bir profil çizmektedir (Tablo 2).

Küreselleşmeye İlişkin Bulgular

Kullanıcıların hem iletişim araçları ve teknolojiyle olan ilişkilerini, hem de sosyal alışkanlıklarını belirlemek onların küreselleşmeden nasıl ve ne kadar etkilendiğini tespit etmek için önem taşımaktadır. Bundan dolayı, çalışma kapsamında kullanıcıların sinemaya gitme, kitap okuma, tiyatroya veya konsere gitme, televizyon izleme, seyahat etme, internet kullanımı, gazete ve dergi okuma sıklıklarına ilişkin sorular sorulmuştur.

Küreselleşme açısından yapılan değerlendirmede Afet Evleri kullanıcılarının bu tür faaliyetleri hiç gerçekleştirmedikleri ya da seyrek olarak gerçekleştirdikleri; Yeşil Park Sitesi kullanıcısının ise düzenli olarak gerçekleştirdikleri görülmektedir (Tablo 3 ve 4). Her iki kullanıcı grubunun televizyon izleme alışkanlıkları arasında fark olmadığı, bunun da televizyon programlarının artık birbirinden farklı pek çok seçenek sunmasından kaynaklandığı ve kullanıcının izlediği programın türünün de onun küresel piyasalardan etkilenmesine olanak sağlayıp sağlamayacağını etkileyebileceği düşünülmektedir. Yapılan görüşmelerde her iki kullanıcı grubunun izledikleri programların da farklı olduğu görülmüştür.

Aynı apartmanda yaşayan bireylerin birbirlerinden etkilendikleri ve birbirlerini etkiledikleri bilinmektedir.³⁵ İki örneklem grubunda yaşayan kullanıcıların sosyal alışkanlıklarının farklı olduğu görülmekte, bu da onların küreselleşmeden etkilenme düzeylerini göstermektedir. Afet Evleri kullanıcıları alışkanlıklarını ve tercihlerini çeşitlendirebilecek yapıda insanlarla çok fazla temas etmezken, Yeşil Park Sitesi kullanıcıları her açıdan çok zengin bir alt yapı oluştur-

³⁵ Ayata ve Ayata, 1996.

Tablo 2. Sosyo-Ekonomik Düzey Açısından Örneklem Grupları Arasındaki İlişki (Aras, 2015)

Sosyo-ekonomik düzey	Örneklem grubu	%*	Adj. Res.	Farkın nedeni			
Gelir seviyesi	1000TL'den az	Afet Evleri	15,7	5,0	Afet Evleri kullanıcılarının alt gelir grubuna, Yeşil Park Sitesi kullanıcılarının üst gelir grubuna ait olmasından kaynaklıdır.		
		Yeşil Park Sitesi	0,0	-5,0			
	1000-2000TL arası	Afet Evleri	32,1	7,3			
		Yeşil Park Sitesi	2,2	-7,3			
	2001-3000TL arası	Afet Evleri	2,2	0,0			
		Yeşil Park Sitesi	2,2	0,0			
	3001-4000TL arası	Afet Evleri	0,0	-3,6			
		Yeşil Park Sitesi	9,0	3,6			
4000TL'den fazla	Afet Evleri	0,0	-8,8				
	Yeşil Park Sitesi	36,6	8,8				
Eğitim düzeyi	Okur-yazar değil	Afet Evleri	6,0	2,9	Yeşil Park Sitesi kullanıcılarının eğitim düzeylerinin Afet Evleri kullanıcılarından daha yüksek olmasından kaynaklıdır.		
		Yeşil Park Sitesi	0,0	-2,9			
	Okur-yazar/ilkokul	Afet Evleri	27,6	7,1			
		Yeşil Park Sitesi	0,0	-7,1			
	Ortaokul	Afet Evleri	8,2	1,3			
		Yeşil Park Sitesi	4,5	-1,3			
	Lise	Afet Evleri	8,2	-0,5			
		Yeşil Park Sitesi	9,7	0,5			
	Üniversite	Afet Evleri	0,0	-7,4			
		Yeşil Park Sitesi	29,1	7,4			
	Lisansüstü	Afet Evleri	0,0	-3,1			
		Yeşil Park Sitesi	6,7	3,1			
	Göç	Göçle Geldi	Afet Evleri	47,8		6,6	Afet Evleri kullanıcılarının göçle Trabzon'a gelmeleri ve Yeşil Park kullanıcılarının birkaç nesildir Trabzon'da yaşamalarından kaynaklıdır.
			Yeşil Park Sitesi	21,6		-6,6	
Biraz nesildir Trabzon'da		Afet Evleri	2,2	-6,6			
		Yeşil Park Sitesi	28,6	6,6			

*Örneklem yüzdeleri Afet Evleri için %50, Yeşil Park Sitesi için %50 üzerinden verilmiştir.

makta, sürekli yenilikleri görmekte ve bunlardan etkilendikleri de düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle de iki grubun beğenilerinin ve dolayısıyla da mobilya tercihlerinin de farklılaştığı düşünülmektedir.

Mobilya Tercihlerine İlişkin Bulgular

Çalışma kapsamında konutlarda karşılaşılan mobilya çeşitleri; çek-yat, koltuk, köşe kanepeler, televizyon ünitesi, televizyon sehpa, zigon, yemek masası, sandalye, konsol, vitrin, çalışma masası, orta sehpa, köşe sehpa, puf, yer sofrası, yer minderi olarak belirlenmiştir. Bu mobilyaların iki farklı konut tipinde tercih edilme oranı aşağıdaki gibidir;

Afet Evleri konutlarında %32,1'inde piyasada standart olarak bulunan çek-yat, %3'ünde köşe kanepeler, %42,5'inde televizyon sehpa, %7,5'inde çalışma masası, %33,6'sında yer sofrası, %11,9'unda yer minderi kullandığı tespit edilmiştir. Ayrıca, konutların %7,5'inde koltuk, %48,5'inde televizyon ünitesi, %20,1'inde zigon, %38,8'inde yemek masa-

sı, %39,6'sında sandalye, %47,0'sinde konsol, %44,0'ünde vitrin, %44,8'inde orta sehpa, %23,9'unda köşe sehpa ve %49,3'ünde puf kullanılmadığı belirlenmiştir.

Yeşil Park Sitesi'nde kullanılan mobilyalara bakıldığında; tamamında koltuk, yemek masası, sandalye, %26,9'unda televizyon ünitesi, %39,6'sında zigon, %48,5'inde konsol, %26,9'unda vitrin, %46,3'ünde orta sehpa, %44,0'ünde köşe sehpa, %13,4'ünde puf kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca, yaşama mekânlarının hiçbirinde köşe kanepelere, çalışma masasına, yer sofrası ve yer minderi rastlanmamış, %47,8'inde çek-yat, %36,6'sında televizyon sehpa bulunmadığı belirlenmiştir.

İstatistiksel verilere bakıldığında her iki kullanıcı grubu arasında farklılıklar olduğu görülmüştür. Afet Evleri kullanıcıları, yaşama mekânlarında çek-yat, televizyon sehpa, vitrin, çalışma masası, yer sofrası ve yer minderi kullanırken, Yeşil Park Sitesi kullanıcıları ile bu mobilyaları kullan-

Tablo 3. Küreselleşmede Sosyo-Kültürel Etmenler Açısından Örneklem Grubunun Analizi (Aras, 2015)

Küreselleşmeyi etkileyen sosyo-kültürel etmenler	Örneklem grubu	%*	Adj. Res.	Farkın nedeni	
Sinemaya gitme sıklığı	Düzenli	Afet Evleri	6,0	-9,0	Afet Evleri sinemaya seyrek gidiyor veya hiç gitmiyor, Yeşil Park Sitesi düzenli olarak sinemaya gidiyor
		Yeşil Park Sitesi	44,8	9,0	
	Seyrek	Afet Evleri	9,0	3,6	
		Yeşil Park Sitesi	0,0	-3,6	
	Hiç	Afet Evleri	35,1	7,0	
		Yeşil Park Sitesi	5,2	-7,0	
Kitap okuma sıklığı	Düzenli	Afet Evleri	16,4	-5,6	Afet Evleri seyrek kitap okuyor veya hiç okumuyor, Yeşil Park Sitesi düzenli olarak kitap okuyor
		Yeşil Park Sitesi	40,3	5,6	
	Seyrek	Afet Evleri	6,7	3,1	
		Yeşil Park Sitesi	0,0	-3,1	
	Hiç	Afet Evleri	26,9	4,1	
		Yeşil Park Sitesi	9,7	-4,1	
Tiyatroya gitme sıklığı	Düzenli	Afet Evleri	2,2	-6,3	Afet Evleri hiç tiyatroya gitmiyor, Yeşil Park Sitesi düzenli olarak tiyatroya gidiyor
		Yeşil Park Sitesi	26,9	6,3	
	Seyrek	Afet Evleri	3,7	0,0	
		Yeşil Park Sitesi	3,7	0,0	
	Hiç	Afet Evleri	44,0	5,9	
		Yeşil Park Sitesi	19,4	-5,9	
Konsere gitme sıklığı	Düzenli	Afet Evleri	3,7	-6,4	Afet Evleri konsere hiç gitmiyor, Yeşil Park Sitesi düzenli olarak konsere gidiyor
		Yeşil Park Sitesi	29,9	6,4	
	Seyrek	Afet Evleri	6,7	0,3	
		Yeşil Park Sitesi	6,0	-0,3	
	Hiç	Afet Evleri	39,6	5,9	
		Yeşil Park Sitesi	14,2	-5,9	
Seyahat etme sıklığı	Düzenli	Afet Evleri	8,2	-9,4	Afet Evleri seyrek seyahat ediyor veya hiç etmiyor, Yeşil Park Sitesi düzenli olarak seyahat ediyor
		Yeşil Park Sitesi	48,5	9,4	
	Seyrek	Afet Evleri	12,7	4,4	
		Yeşil Park Sitesi	0,0	-4,4	
	Hiç	Afet Evleri	29,1	6,9	
		Yeşil Park Sitesi	1,5	-6,9	

*Örneklem yüzdeleri Afet Evleri için %50, Yeşil Park Sitesi için %50 üzerinden verilmiştir.

mayıp koltuk, televizyon ünitesi, zigon, yemek masası, sandalye, konsol, vitrin, orta sehpa, köşe sehpa ve pufu tercih etmiştir (Tablo 5).

Yapılan çalışma sonucunda Afet Evleri kullanıcılarının çek-yat gibi daha esnek ve işlevin ön plana çıktığı mobilyaları, Yeşil Park Sitesi kullanıcılarının ise yaşama mekânlarında alt mekânlar da oluşturan, bireyselliğin ön plana çıktığı oturma mobilyalarını tercih ettiği görülmektedir. Afet Evleri kullanıcıları çek-yat kullanarak hem oturma, hem depolama hem de misafir ağırlama ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir. Oysaki Yeşil Park Sitesi'nde konut bü-

yüklüğü ve oda sayısına bağlı olarak misafir zaten ayrı bir odada ağırlanabilmektedir.

Afet Evleri kullanıcılarının seyahat hareketliliği çok yoğun olmadığından, bu kullanıcıların bilgi ve beğeni düzeylerinin daha sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla televizyon ünitelerinin kullanımı incelendiğinde; bu kullanıcılarda televizyon ünitelerinin sadece televizyonun yerleştirildiği bir mobilya olduğu görülmüştür. Oysaki Yeşil Park Sitesi kullanıcıları, televizyon ünitelerini bir anlamda teşhir ya da vitrin amaçlı görerek, pahalı objelerini, aile fotoğraflarını ya da seyahat ettikleri yerlere ilişkin aksesuar-

Tablo 4. Küreselleşmede Medya Etmenleri Açısından Örneklem Grubunun Analizi (Aras, 2015)

Küreselleşmeyi etkileyen medya etmenleri	Örneklem grubu	%*	Adj. Res.	Farkın nedeni	
TV izleme sıklığı	Düzenli	Afet Evleri	48,5	0,0	Fark tespit edilemedi
		Yeşil Park Sitesi	48,5	0,0	
	Seyrek	Afet Evleri	1,5	1,4	
		Yeşil Park Sitesi	0,0	-1,4	
	Hiç	Afet Evleri	0,0	-1,4	
		Yeşil Park Sitesi	1,5	1,4	
İnternet kullanım sıklığı	Düzenli	Afet Evleri	14,2	-6,8	Afet Evleri hiç internet kullanmıyor, Yeşil Park Sitesi düzenli olarak internet kullanıyor
		Yeşil Park Sitesi	43,3	6,8	
	Seyrek	Afet Evleri	0,0	-1,0	
		Yeşil Park Sitesi	0,7	1,0	
	Hiç	Afet Evleri	35,8	7,0	
		Yeşil Park Sitesi	6,0	-7,0	
Gazete okuma sıklığı	Düzenli	Afet Evleri	17,9	-6,0	Afet Evleri seyrek gazete okuyor veya hiç okumuyor, Yeşil Park Sitesi düzenli olarak gazete okuyor
		Yeşil Park Sitesi	43,3	6,0	
	Seyrek	Afet Evleri	4,5	2,5	
		Yeşil Park Sitesi	0,0	-2,5	
	Hiç	Afet Evleri	27,6	5,1	
		Yeşil Park Sitesi	6,7	-5,1	
Dergi okuma sıklığı	Düzenli	Afet Evleri	1,5	-8,5	Afet Evleri dergi hiç okumuyor, Yeşil Park Sitesi düzenli olarak dergi okuyor
		Yeşil Park Sitesi	37,3	8,5	
	Seyrek	Afet Evleri	0,7	-0,6	
		Yeşil Park Sitesi	1,5	0,6	
	Hiç	Afet Evleri	47,8	8,6	
		Yeşil Park Sitesi	11,2	-8,6	

*Örneklem yüzdeleri Afet Evleri için %50, Yeşil Park Sitesi için %50 üzerinden verilmiştir.

ları sergilemekte ve bu mobilyayı bir statü sembolü olarak da kullanmaktadır.

Elde edilen istatistik veriler ışığında; küreselleşmenin yayılmasını sağlayan ve böylece bireyin tercihlerini etkileyen iletişim araçları ve seyahat gibi sosyalleşme araçlarını kullanmayan kullanıcı grubunun oluşturduğu Afet Evleri kullanıcıları sedire benzeyen çek-yat yer sofrası, yer minder gibi geleneksel yemek yeme elemanlarını kullanırken, iletişim araçlarını kullanan ve sık sık seyahat eden kullanıcıların oluşturduğu Yeşil Park Sitesi kullanıcılarının tercihlerinin yerelden farklı, modern yaşam tarzına hitap eden mobilyalar kullandıkları belirlenmiştir. Afet Evleri kullanıcıları geleneksel yaşam kültürünün izlerini taşımakta ve konutlarını geleneksel konutun izlerini taşıyan şekilde örgütlemekte ve buna yönelik mobilya tercihleri yapmaktadır. Yeşil Park Sitesi kullanıcıları ise küresel kültürün etkileriyle konutlarını modern hayat tarzına uygun şekilde örgütlen-

mekte ve mobilyalarını seçerken buna yönelik tercihler yapmaktadır.

Yapılan çalışma sonucunda, kitle iletişim araçlarından daha az yararlanan ve seyahat hareketliliği az olan Afet Evleri kullanıcıları ile kitle iletişim araçlarından daha fazla yararlanan ve seyahat hareketliliği fazla olan Yeşil Park Sitesi kullanıcılarının mobilya tercihlerinde farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.

Sonuçlar

Küreselleşmenin etkisiyle hayatlar daha özgürleşmiş sınırsızlık sadece dünya geneline değil, mekânın kendisine de yansımıştır. Konut blokları uydu kent anlayışıyla katı sınırlar içinde yer alırken, konut mekânlarındaki kapı, duvar gibi katı sınırlar kalkmıştır. İletişim araçlarında ortaya çıkan sınırsızlaşma küreselleşmenin de etkisiyle yaşama mekânlarına yansımış, misafir odası yerini ailenin rahat

Tablo 5. Örneklem Grubu Yaşama Mekanlarında Kullanılan Mobilyaların Genel Analizi (Aras, 2015)

Mobilyaların durumu	Örneklem grubu	%*	Adj. Res.	Farkın nedeni	
Çek-yat	Var	Afet Evleri	32,1	7,3	Çek-yat kullanan Afet Evleri kullanıcıları ile kullanmayan Yeşil Park Sitesi kullanıcıları
		Yeşil Park Sitesi	2,2	-7,3	
	Yok	Afet Evleri	17,9	-7,3	
		Yeşil Park Sitesi	47,8	7,3	
Koltuk	Var	Afet Evleri	42,5	-3,3	Koltuk kullanmayan Afet Evleri kullanıcıları ile kullanan Yeşil Park Sitesi kullanıcıları
		Yeşil Park Sitesi	50,0	3,3	
	Yok	Afet Evleri	7,5	3,3	
		Yeşil Park Sitesi	0,0	-3,3	
Köşe kanepe				Fark tespit edilemedi	
TV ünitesi	Var	Afet Evleri	1,5	-6,5	TV ünitesi kullanmayan Afet Evleri kullanıcılar ile kullanan Yeşil Park Sitesi kullanıcıları
		Yeşil Park Sitesi	26,9	6,5	
	Yok	Afet Evleri	48,5	6,5	
		Yeşil Park Sitesi	23,1	-6,5	
TV sehpası	Var	Afet Evleri	42,5	6,8	TV sehpası kullanan Afet Evleri kullanıcıları ile kullanmayan Yeşil Park Sitesi kullanıcıları
		Yeşil Park Sitesi	13,4	-6,8	
	Yok	Afet Evleri	7,5	-6,8	
		Yeşil Park Sitesi	36,6	6,8	
Zigon	Var	Afet Evleri	29,9	-2,4	Zigon kullanmayan Afet Evleri kullanıcıları ile kullanan Yeşil Park Sitesi kullanıcıları
		Yeşil Park Sitesi	39,6	2,4	
	Yok	Afet Evleri	20,1	2,4	
		Yeşil Park Sitesi	10,4	-2,4	
Yemek masası	Var	Afet Evleri	11,2	-9,2	Yemek masası kullanmayan Afet Evleri kullanıcıları ile Yeşil Park Sitesi kullanıcıları
		Yeşil Park Sitesi	50,0	9,2	
	Yok	Afet Evleri	38,8	9,2	
		Yeşil Park Sitesi	0,0	-9,2	
Sandalye	Var	Afet Evleri	10,4	-9,4	Sandalye kullanmayan Afet Evleri kullanıcıları ile kullanan Yeşil Park Sitesi kullanıcıları
		Yeşil Park Sitesi	50,0	9,4	
	Yok	Afet Evleri	39,6	9,4	
		Yeşil Park Sitesi	0,0	-9,4	
Konsol	Var	Afet Evleri	3,0	-10,5	Konsol kullanmayan Afet Evleri kullanıcıları ile kullanan Yeşil Park Sitesi kullanıcıları
		Yeşil Park Sitesi	48,5	10,5	
	Yok	Afet Evleri	47,0	10,5	
		Yeşil Park Sitesi	1,5	-10,5	
Vitrin	Var	Afet Evleri	6,0	-5,2	Afet Evleri'nde vitrin kullanılmaması ile Yeşil Park Sitesi'nde vitrin kullanımından kaynaklıdır.
		Yeşil Park Sitesi	26,9	5,2	
	Yok	Afet Evleri	44,0	5,2	
		Yeşil Park Sitesi	23,1	-5,2	
Çalışma masası	Var	Afet Evleri	7,5	3,3	Çalışma masası kullanan Afet Evleri kullanıcıları ile kullanmayan Yeşil Park Sitesi kullanıcıları
		Yeşil Park Sitesi	0,0	-3,3	
	Yok	Afet Evleri	42,5	-3,3	
		Yeşil Park Sitesi	50,0	3,3	

Tablo 5. Örneklem Grubu Yaşama Mekanlarında Kullanılan Mobilyaların Genel Analizi (Aras, 2015) (devamı)

Mobilyaların durumu	Örneklem grubu	%*	Adj. Res.	Farkın nedeni	
Orta sehpa	Var	Afet Evleri	5,2	-9,5	Orta sehpa kullanmayan Afet Evleri kullanıcıları ile kullanan Yeşil Park Sitesi kullanıcıları
		Yeşil Park Sitesi	46,3	9,5	
	Yok	Afet Evleri	44,8	9,5	
		Yeşil Park Sitesi	3,7	-9,5	
Köşe sehpa	Var	Afet Evleri	26,1	-4,5	Köşe sehpa kullanmayan Afet Evleri kullanıcıları ile kullanan Yeşil Park Sitesi kullanıcıları
		Yeşil Park Sitesi	44,0	4,5	
	Yok	Afet Evleri	23,9	4,5	
		Yeşil Park Sitesi	6,0	-4,5	
Puf	Var	Afet Evleri	0,7	-4,2	Puf kullanmayan Afet Evleri kullanıcıları ile kullanan Yeşil Park Sitesi kullanıcıları
		Yeşil Park Sitesi	13,4	4,2	
	Yok	Afet Evleri	49,3	4,2	
		Yeşil Park Sitesi	36,6	-4,2	
Yer sofrası	Var	Afet Evleri	33,6	8,2	Yer sofrası kullanan Afet Evleri kullanıcıları ile kullanmayan Yeşil Park Sitesi kullanıcıları
		Yeşil Park Sitesi	0,0	-8,2	
	Yok	Afet Evleri	16,4	-8,2	
		Yeşil Park Sitesi	50,0	8,2	
Yer minderi	Var	Afet Evleri	11,9	4,3	Yer minderi kullanan Afet Evleri kullanıcıları ile kullanmayan Yeşil Park Sitesi kullanıcıları
		Yeşil Park Sitesi	0,0	-4,3	
	Yok	Afet Evleri	38,1	-4,3	
		Yeşil Park Sitesi	50,0	4,3	

*Örneklem yüzdeleri Afet Evleri için %50, Yeşil Park Sitesi için %50 üzerinden verilmiştir.

yaşama alışkanlıklarını yansıtan yaşama mekânına bırakmıştır.

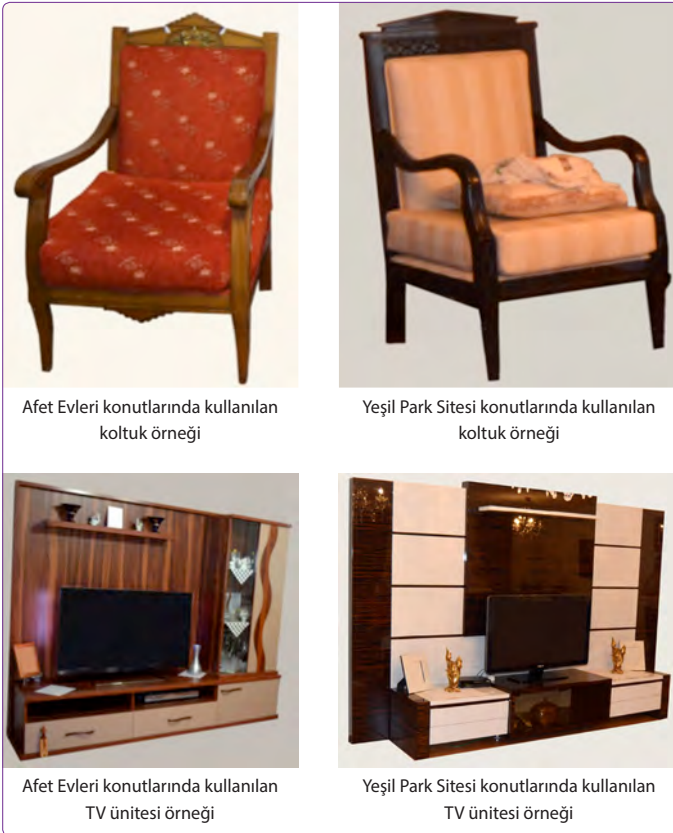
Dolayısıyla, toplumda meydana gelen ve toplumu etkileyen çeşitli değişimlerin zamanla konutta kendini hissettirdiği, konutun kullanım biçimini ve mobilya seçimlerini değiştirdiği görülmektedir. Geleneksel Türk evinde oluşan mekânsal değişimlerin mobilyaya da yansıdığı, kilimin halıya, sedirin koltuğa, sinin yemek masasına, ocağın televizyon ünitesine dönüştüğü görülmektedir. Ancak sosyo-ekonomik faktörlerin de etkisiyle küreselleşmenin etkilerine daha kapalı olan topluluklarda geleneksel Türk evindeki sedir benzeri çek-yatların, yer sofrası ve yer minderlerinin hala kullanılmakta olduğu belirlenmiştir. Oysa ki küreselleşmenin etkilediği kullanıcı grubunun üretim, tüketimdeki, mal ve hizmet akışı, teknolojik gelişmeler ve dünyadaki yeni eğilimleri ve trendleri daha çabuk takip edebilmesiyle yaşam tarzı hızlı değişmekte ve bu da mobilya tercihlerine daha geniş bir perspektiften bakabilmesini sağlamaktadır (Şekil 2). Ancak, bazı durumlarda kültürel öz öğelerin yansımasıyla sedir ve minder gibi geleneksel öğelerin modernize edilerek kullanılabilirliği de görülmektedir. Bu da bazı durumlarda yerel kültürün de

küresel kültürü etkileyebildiği düşüncesiyle ilişkilendirilebilir.

Çalışma sonuçlarından görülmektedir ki; küreselleşmenin etkisiyle bireyler ve imajlar her geçen gün daha da aynılaştırmaktadır. Bu da zaman içinde aynılaştıran konutlara ve konut içerisindeki mobilyalara yansımaktadır. Her ne kadar örneklem alanı içindeki iki kullanıcı grubunun yaşam tarzlarında ve mobilya tercihlerinde bir takım farklılaşmalar görülse de; konutlarında az sayıda da olsa benzer eşyalar ve aynılaştıran mobilyalar görülmeye başlanmaktadır. Sayıları az da olsa, bu eşya ve mobilyaların küreselleşmenin de etkisiyle yoğunlaşmaya başlayacağı düşünülmektedir. Örneğin; televizyon ünitesi ve koltuk modelleri gibi örnekler bakacak olursak; piyasada aynı model ürünlerin hem pahalı, hem ucuz alternatiflerinin bulunması aynı tip mobilyaların farklı kullanıcı grupları tarafından kullanılabilmesine olanak tanımakta bu da yavaş yavaş küreselleşmenin de etkileriyle konutlarda, her ne kadar yaşam tarzlarında farklılıklar da olsa aynılaştıranın, görülmeye başlayacağını düşündürmektedir (Şekil 3). En az küreselleşme kadar etkili olan sosyo-ekonomik düzey de bireylerin tercihlerini etkilemektedir. Dolayısıyla, sosyo-ekonomik düzeyi fark-

Şekil 2. Örneklem grubundaki kullanıcıların farklı yaşam tarzları olmasından kaynaklı farklılaşan mobilya örnekleri.

Şekil 3. Örneklem grubunda görülmeye başlanan aynılaşan mobilya örnekleri.

lı olan kullanıcıların konutlarında birbirine benzer, ancak ekonomik değeri ve kalitesi farklılık gösteren mobilyalara yani taklit mobilyalara da rastlanabilmektedir. Yani küreselleşme etkisiyle alt gelir grubu kullanıcıların konutlarında da

zaman içinde üst gelir grubunu taklit eden mobilyalar yaygın olarak görülebilecektir. Örneğin Şekil 3'de de görüldüğü üzere her iki kullanıcı grubunun konutlarında da benzer koltuk ve televizyon ünitesi örnekleri görülmektedir. Ancak her iki konut kullanıcısının konutlarında yer alan mobilyalarda hem kalite açısından hem de estetik değer açısından bir fark olduğu da aşikardır. Yani zaman içinde mobilyalar arasındaki farkların biçimsel ve işlevsel olmaktan çıkıp, kalite ve estetik değer açısından belirgin olabileceği düşünülebilir.

Konut üzerine pek çok çalışma yapılmış olmasına rağmen, literatürde iç mekânla ilişkin çalışmalara sıklıkla yer verilmemektedir. Konuta biçimsel olarak bakılmakta, iç mekân donatımı ve mobilya tercihleri üzerine çalışmalara çok fazla rastlanmamaktadır. Kullanıcıların mobilya tercihleri, kendini ifade etme biçimi olarak görülmektedir. Yaşanılan mekânlar kullanıcının yaşam biçimi, sosyal statüsü gibi pek çok bilgiyi bize sunmaktadır. Yapılan bu çalışmada bunun birebir yansımasıdır. Literatürde sıklıkla rastlanmayan bu tür çalışmalara yer verilmesi, bu çalışmanın yeni çalışmalara zemin hazırlaması beklenmektedir.

Kaynaklar

- Albrow, M. (2007) Yerel Kültürlerin Ötesine Yolculuk, Çeviren: Arkan, H., Yerel Kimliklerden Küresel Stratejilere Küreselleşme, Kültür, Medeniyet, Ed.: Bülbül, K., Orient Yayınları, Ankara, 47-74.
- Altman, I. ve Chemers M.M. (1980) Culture and Environment, Chapter 7, United States of America, Cambridge University Press.
- Aras, A. (2015) "Mekân Örgütlenmesi ve Mobilya Seçiminde Kültür Grupları ve Kültür Bileşenlerinin Etkileşimi: Konut Yaşama Mekânları", Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Aslanoğlu, R.A. (2000) Kent, Kimlik ve Küreselleşme, 2. Baskı, Asa Kitabevi, Bursa.
- Ayata, S. ve Ayata, A.G. (1996) Konut, Komşuluk ve Kent Kültürü, Ankara, T. C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı Konut Araştırmaları Dizisi 10.
- Aydın, S. (2017) Hükümet Programları Üzerinden Türkiye'nin Mekansal Stratejilerinin İzini Sürmek, Fiscaeconomia, 1(2), 1-37, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/305561>.
- Asatekin, M. (1999) "Endüstri Tasarımı ve Cumhuriyet Türkiye'si" Ed.: Ayla Ödekan (editör), Cumhuriyetin Renkleri, Biçimleri, Türkiye İş Bankası Tarih Vakfı Yayınları, 136-143.
- Bakır, İ. (1991) Ev ve Oda, Oda Çeşitleri, Türk Aile Ansiklopedisi, 2, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, 470-473.
- Bali, R.N. (2009) Tarz-ı Hayat'tan Life Style'a: Yeni Seçkinleri, Yeni Mekanlar, Yeni Yaşamlar, 9. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Bayar, F. (2008). "Küreselleşme kavramı ve küreselleşme sürecinde Türkiye", Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, 32, 25-34.
- Bilgin, İ. (1996) "Anadolu'da Modernleşme Sürecinde Konut ve Yerleşme", Ed.: Yıldız Sey (editör), Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları,

- 472-490.
- Bozdoğan, S. (1996) "Modern Yaşamak: Erken Cumhuriyet Kültüründe Kübik Ev", Ed.: Yıldız Sey (editör), Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 313-328.
- Bozdoğan, S. (2001) Modernizm ve Ulusun İnşası Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür, İstanbul, Metis Yayınları.
- Bozkurt, S.G. ve Altınçekiç, H. (2013) "Anadolu'da Geleneksel Konut ve Avluların Özellikleri ile Tarihsel Gelişiminin Safranbolu Evleri Örneğinde İrdelenmesi", Journal of the Faculty of Forestry, İstanbul University, 63(1), 69-91.
- Collins, R., Garnham, N. ve Locksley, G. (1988) The Economics of Television, UK Case, Londra, İngiltere, Sage Publications.
- Erbay, M. (2007) "Küreselleşme Etkisi Altında Türkiye Mimarlığı", Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Eruzun, C. (1989) "Kültürel Süreklilik İçinde Türk Evi", Mimarlık, 4, 68-71.
- Evcil, N.A. ve Usal, S.S.Y. (2010) "Bir Tüketim Nesnesi Olarak Konut: Kapalı Yerleşmeler ve Tüketim Kültürü İlişkinin Medya Üzerinden İncelenmesi", Mimarlık Medya Sanat Sempozyumu, 24-26 Kasım 2010, İstanbul, 59-68.
- Giddens, A. (2000) "The Globalizing of Modernity", Ed.: David Held ve Anthony McGrew (editör), The Global Transformations, Polity Press, USA, 92-98.
- Giddens, A. (2010) Modernite ve Bireysel-Kimlik Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum, Çev.: Ümit Tatlıcan, İstanbul, Say Yayınları.
- Gür, Ş.Ö. (2000) Doğu Karadeniz Örneğinde Konut Kültürü, İstanbul, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- Güvenç, B. (1985) Kültür Konusu ve Sorunlarımız, 2. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Hacıbaloğlu, M. (1987) "İç Mekan Donatım Elemanlarının Türk Toplumundaki Tarihi Gelişimi, Karakteristikleri ve Günümüze Adaptasyonu Konusunda Bir İnceleme", H.Ü. G.S.F. İç Mimarî Çevre Tasarımı Ana Sanat Dalı Sempozyumu, 15-16 Aralık 1987, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 95-100.
- Karaman, F. ve Erman, O. (2007) "Apartman Tipolojisinde Bir Açılım: 1950-60'larda Adana Örneğinde Aile Apartmanları", IAPS-CSBE Network Kültür ve Mekan Toplantıları Birinci Ulusal Sempozyumu, Kent, Kültür ve Konut, 14-16 Aralık 2007, İstanbul, Bahçeşehir Üniversitesi, 107-114.
- Morley, D. ve Robins, K. (2011) Kimlik Mekanları, Çev.: Emrehan Zeybekoğlu, 2. Baskı, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Öncü, A. ve Weyland, P. (2010) "Küreselleşen Kentlerde Yaşam Alanı ve Toplumsal Kimlik Mücadeleleri", Ed.: Ayşe Öncü ve Petra Weyland (editör), Mekan, Kültür, İktidar: Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler, 3. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 9-39.
- Öncü, A. (2010) "İdealinizdeki Ev Mitolojisi Kültürel Sınırları Aşarak İstanbul'a Ulaştı", Ed.: Ayşe Öncü ve Petra Weyland (editör), Mekan, Kültür, İktidar: Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler, 3. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 85-103.
- Özdemir, İ. (1988) "Yaşama Mekânı Donatıları Üzerine Bir İnceleme" Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Özdemir, İ. (1994) "Mimari Mekânın Değerlendirilmesinde Mekân Örgütlenmesi Kavramı: Konutta Yaşama Mekânları" Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Özgüven, U. Ö. (2008) "İstanbul'daki Lüks Konutların İncelenmesi ve Farklı Tiplerinin Karşılaştırılması" Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özkul, O. (2008) Kültür ve Küreselleşme Kültür Sosyolojisine Giriş, İstanbul, Açılım Kitap.
- Peet, R. (1982) International Capital, International Culture, Derleyenler: Taylor, M., J. ve Thrift N., J., The Geography of The Multinationals, Londra, Croom Helm.
- Rapoport, A. (2004) Kültür Mimarlık Tasarım, Çev: Batur, S., İstanbul, Yapı – Endüstri Merkezi.
- Süer, D. ve Sayar, Y.Y. (2002) "Küresel Sermayenin Yeni Tüketim Mekanları Lüks Konut Siteleri", Çağdaş Mimarlık Sorunları Dizisi Mimarlık ve Tüketim, İstanbul, Boyut Yayın Grubu, 39-66.
- Töre, E.Ö. ve Som, S.K. (2009) "Sosyo-Mekânsal Ayrışmada Korunaklı Konut Yerleşmeleri: İstanbul Örneği", Megaron Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi E-Dergisi, 4:3, 121-130, http://www.journalagent.com/megaron/pdfs/MEGARON_4_3_121_130.pdf

İnternet Kaynakları

- <http://tdkterim.gov.tr/bts/> [Erişim tarihi 13 Aralık 2010]
- <http://www.istanbulpanoramaevleri.com/> [Erişim tarihi 6 Şubat 2018]
- <http://www.nivo.net/> Erişim tarihi 6 Şubat 2018]